

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2015. március 15.

XV. évfolyam, 1. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Kunkovács László fotóművész, etnográfus munkáit mutatjuk be.

A címlapon: Csőszkunyó (Dunavarsány, 1980)

A hátlapon: Galambdúc a parasztportán (Bojt, 1985)

Szerkesztőségi közlemény: Paál Tamás *Kiegészítések '56 történetéhez* című írását, amely az Aracs 2014. október 23-ai számában jelent meg, a közlés előtt elmulasztottuk a szerzővel autorizálni, így abban esetlegesen előforduló értelemzavaró részek is találhatóak. Emiatt mind a Tisztelt Szerző, mind a Tisztelt Olvasóink elnézését kérjük.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Szentmihályi Szabó Péter	Isten versei	6
Gubás Jenő	Identitászavar	7
Két interjú Andrási Attilával:		
Demus Éva	„Bennünket a nemzettudatunk tart egyben”	11
Gubás Ágota	Mint az ördög a tömjénfüsttől	16
Szikra János	Mikor még villamossal zötyögtünk Palicsfürdőre	20
Erdei Kvasznay Éva	Elhallgatott múlt – Málenkij robot – Beszélgetés Strejn Oszkárral	21
Csapó Endre	Ki a gazdája a kommunizmusnak?	24
Juhász György	Marxista alapon.	30
Bobory Zoltán	Újra idézik szellemét...; Nyomorultak!	35
Mirnics Károly	Egy geopolitikai stratégia követői és a mai magyar külpolitika	36
Ács Margit	„Jó a világ!”	47
Szokolczay Lajos	„Halottakat bejelenteni” – Debreczeni József regényéről	49
Tráser László	Cédulák VII.	53
Stanyó Tóth Gizella	Évek hordalékainak örvényében	56
Sági Zoltán	A tekintélynélküliség következménye	74
Hódi Éva	Nyelv és önépítés	80
Kunkovács László	Ősépítmények – templommá nemesedve	83
Melléklet	Kunkovács László fotóiból	89
Diószegi György Antal	Magyar áldomásunk ősi gyökerei a Szerémségtől Tokajig	97
Domonkos László	Táj és lélek	110
Hódi Sándor	25 év után – A rendszerváltozás néhány társadalom-lélektani sajátossága	119
Csáky Pál	A felvidéki magyarok és a rendszerváltás.	126
Várnagy Márta	Hittel írt könyv – Dobos Marianne könyvéről	129
Száraz Miklós György	Anyám apja és a köd – regényrészlet	131
Kabdebó Lóránt	„Vert hadunk csonthalmain” – Margittai Gábor regényéről	135
Három laudáció a Magyar Páneurópa Unió Egyesület		
Báró Eötvös József-sajtódíjának átadójáról:		
Körmendy Zsuzsanna	Fázsy Anikó pályája, küldetése	142
W.-Nemessuri Zoltán	Megyeri Dávid dicsérete.	144
Juhász György	Akkor most inneni vagy túli?	145
Papdi Izabella	Az Aracs 2014-es évfolyamának repertórium.	147

E számunkat Kunkovács László fotóművész, etnográfus képeivel illusztráltuk.

Pásztorszállás a Hortobágy folyó partján (1980)

Szentmihályi Szabó Péter
(Budapest, 1945. I. 08. – 2014. X. 20.)

*Mikor majd meghalsz, mindent megértesz
egyetlen pillanat alatt,
csodálkozol, minden milyen egyszerű,
és titok többé semmi sem marad.*

Isten versei

32.

Tudom, igyekszel jónak lenni,
s azt is, milyen nehéz a jóság,
amikor a jó embereknek
a rosszak intézik a sorsát.
Büszke vagy, nincs benned alázat,
bár mostanában tanulni kezded,
Fiam után dicsőség
hordozni bármily kis keresztet.

Minden fűszálról tudok,
ismerek minden embert,
a fűszál hervad, elszárad,
az ember is halállal megvert.
Örök halál, örök megújulás,
végtelen körforgás az élet,
majd te is csodálhatod,
ha találkozom véled.

36.

Hidd el, a végeesség is lehet
gyönyörű és csaknem tökéletes,
a szűken számlált napok után
az ember új létet szerez,
kitöltvén sorsát, szabott idejét,
bejárván a számára mért utat,
akkor veszem mindet magamhoz épp,
mikor világos már a cél s az öntudat.
Mindenkiért akkor jön el a halál,
ha a számadásra már készen áll.

43.

Nem a Tér foglya vagy, hanem az Időé,
a testi halál majd kiszabadít,
amit addig oly pontosan mértél,
valójában nem is létezik.
Az Idő csupán illúzió,
egy perc annyi, mint ezermilliárd,
nincs múlt és jövő, csak jelen van,
a halottaknak az idő megállt.
Az idő számomra semmit sem jelent,
én voltam, vagyok, leszek,
s örökkévalóságomba
gyűjtöm össze a hívő lelkeket.

46.

Minden teremtés rombolás is,
és minden halálból élet terem,
tudom, nehéz ezt elfogadni,
ha életed még nem végtelen.
De végtelen lesz, hidd el,
s boldogabb, mint elképzeled,
a jókat én megjutalmazom,
s ítélek a rosszak felett.
A teljes tudás lesz birtokodban,
a romolhatatlan élet,
nem lesz gyertyaláng, mely utolsót lobban,
csak tiszta, belülről sugárzó fények.

Identitászavar

Zavaros identitástudattal és történelemtudással lehet-e jövőt építeni? Természetesen nem. Ez nemcsak ránk jellemző, de a többségi nemzetre is, hisz Szerbia legutóbbi történelme számtalan vitás, tisztázatlan eseményekben bővelkedik. Elég csak említést tenni a csetnik-partizán viszony megítélésére (ami csak a túlfűtött nacionalizmussal kapcsolható egybe) vagy a népirtás elismerésére. Juhász György irodalomtörténész szerint Szerbia történelmének utóbbi háromszáz évét újra kellene értékelni (Hitel, 2013. szeptember). Persze, az a tény, hogy a szerbség is téves ismeretekkel (amelyeket mindig a győztesek politikája táplált) rendelkezik a múltjáról, bennünket, délvidéki magyarokat nem szabadna, hogy vigasztaljon. Sőt, a szerbség ezzel a minden harcuk „igazságos” volt, és a győztesek főlényének hangoztatásával (mi pedig fasiszta, a kisebbségeket elnyomó, ’56-ban betelepült ázsiai söpredék vagyunk) bennünk csak fokozza ezt a téves történelmi tudatot. Főleg akkor, ha a saját történelmünkéről is ilyen hamis ismereteink vannak, illetve magunkról ezt hangoztatjuk. Hogy ez napjainkban is mennyire jelen van, azt számtalan példával bizonyíthatjuk.

A magyarlakta településeken a titói kommunista érában a (hazug) testvériség-egység szellemében utcákat neveztek el magyar történelmi személyekről is. Természetesen ezek a személyek csak azok lehettek, akik a szerb nacionalista, kommunista ideológiának megfelelték. Most, több mint húsz év után, amikor a kommunizmus gáztettei hivatalosan is nyilvánosságot kaptak, és az eszme lényegében megbukott, a településeink utcanevei még mindig e negatív személyek emlékét őrzik. Muzslán például egy forgalmas utca az országvesztő Kun Bélával állít példaképet a muzslai magyar ifjúságnak, egy másik pedig, a Magyar Kommün utcája a magyar történelem egyik legsötétebb időszakára emlékeztet.

Számtalan külhoni magyart lát vendégül a helység, akik már más véleményen vannak a kommunista Kun Béláról és a véráldozatokat követelő kommünről. Ezzel dicsekedni szégyen. Végső ideje lenne ezeket az utcaneveket lecserélni.

De a többi településünk is ilyen képet mutat. Nem Zrínyi, Mátyás király, Széchenyi vagy az aradi vértanúk neveit őrzik utcáink (pedig néhányan e földhöz kötődnek), hanem a titoista múltat. Adán, ahol Szarvas Gábor, Moholy Nagy László és Damjanich emlékét őrzik, még mindig van Lenin utca. Számos település utcája a nemzetáruló Jászi Oszkár nevét viseli, aki a kommün bukása után Belgrádban arra kérte az SZHSZ-, illetve a jugoszláv kormányt, hogy támadja meg Magyarországot, azt remélve, hogy visszatérhetnek a hatalomba. Magyarakanizsán, ahol a lakosság 90%-a magyar, a legnépesebb sportegyesületnek Partizán a neve. Ott, ahol ’44-ben a partizánok számtalan ártatlan magyart küldtek a halálba, csak azért, mert magyarok voltak. Szabadkán egy utca annak a partizánegységnek a nevét viseli, amelynek tagjai a ’44-es magyar népirtást végezték. De nemcsak ezzel, hanem számtalan ilyen „emlékkel” dicsekedhet ez a város. Pedig itt van a Vajdasági Magyar Szövetség központja, és a polgármester is magyar.

Sajnos, nem csak az utcanevek adásával van zűrzavar a fejekben. Az értelmiség egy része, hogy a korábbi elveit és magatartását ne kelljen meghazudtolnia, ezt az egy kicsit titoista, egy kicsit liberális, egy kicsit nemzeti egyvelegű politikával kompenzálja. Persze, ez a zavaros viszonyulás kihat az egész társadalmi és kulturális életünkre.

Az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanácsék már több évtizeddel korábban díjat hozott létre, amelyet az intézmény alapítójáról és tanáráról, Sinkó Ervinről nevezett el. Ez akkor érthető volt, hisz Sinkót ez a rendszer emelte tanári

rangra. A már korábban említett Juhász György irodalomtörténész erről a következőképpen ír:

„Az internacionalista-titoista Sinkó Ervin, civilben életművész-világpolgár, elsősorban magára fókuszáló, esztétizáló előadásairól gondolta azt, hogy köze van az irodalomhoz és az irodalomtudományhoz. Persze Sinkónak sem lehetett könnyű, magánál magasabb végzettségű (nem tévedés), érettségizett fiataloknak mesélni. Ervin Izidorovics (Babel hívta így Sinkót) ugyanis a Tanácsköztársaságot választotta a matúra helyett, de a magyarokra örökre sértett M. Krlježa segített ezen az »apró malőrön«, fölvetette hősünket a Horvát Tudományos Akadémia tagjai közé, s így már mesélhetett az újvidéki egyetemen, előadás címen. Sinkó a hangsúlyt a kozmopolita jugoszlávságra (ami nincs) helyezte, éltette a forradalmi romantikát, szimpatizált az újbaloldallal (Kassák képében Lukács György), és pártfogója volt minden lázadónak, aki változás címen rombolta a régit, a klasszikust, provinciálisnak bélyegezve azt. Sinkó megszolgált a zágrábi és újvidéki világot, amit a Tito-rendszeről kapott. A hallgatók közti népszerűségét azzal is növelte, hogy nem buktatott, még ha az óráin el is szundikált a kandidátusnak nevezett jelölt. Kemény szellemű, az egyetemes magyar kultúrát támadó éket hozott létre a Sympo-nemzedékből, akik közben, értékeket is alkotva, rombolták a magyar identitást.” (Juhász György: *Mezsgyén – A határtalan Balkán, Keskenyúton Alapítvány, Budapest, 2013*)

Persze, azóta sokat változott a világ, de a kommunista Sinkóról elnevezett díj megmaradt.

Sőt, a Vajdasági Magyar Szövetség befolyása alatt álló Magyar Nemzeti Tanács a díjat állandó anyagi támogatásban részesíti. Nem így például az Aracs-díjat, amely azon személyeket szerette volna némileg kárpótolni, akik egész életükben a délvidéki, illetve az egyetemes magyarság érdekében tevékenykedtek, de a szerb nacionalista, kommunista hatalomtól semmilyen elismerést nem kaptak. Sőt, sokukra ezért a börtön várt.

Dudás Károly, a VMMSZ (Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség) elnöke, amikor Aracs-díjban részesült, azt nyilatkozta, hogy számára ez a legkedvesebb kitüntetés, mert ezt a szülőföld közösségétől kapta. (Korábban Magyarországon már díjazták.) Pár év elteltével, amikor a politika úgy kívánta, a VMMSZ az Aracs-díj ötletét és le-

bonyolításának módját ellopta. Az Aracs Társadalmi Szervezet munkáját – mivel az MNT ezt nem támogatta – és ezzel a működését lehetlenné tette, a díjat megfojtotta.

Hogy a hiányt valamiképp pótolja, a VMMSZ létrehozta, az elnök közreműködésével, ennek halvány mását a saját támogatói (pártkatonái) részére.

Talán ennél is nagyobb tragédia, hogy a tanszék mindmáig ilyen jugo-liberális szellemben neveli a magyar nyelv és irodalom tanárait, akik többek közt a „kontramiklósok” előadásait kénytelenek hallgatni. Azokat, akik azt propagálják, hogy mindenki úgy beszéljen, ahogyan tud, vagy ahogy akar. Salátanyelven, illetve globish nyelvi színvonalon. „A »globish« megjelölés globális világunkra utal, vagyis arra, hogy az így elnevezett »új« nyelvvel mindenütt boldogulhatunk. A szerzők nem egyszerűsített, hanem különleges angolt véltek összeállítani...” (Gaál Csaba: *Nerrière J.P.–Hon D.: Globish az egész világ – Nyelvi gondolatok egy könyvértékelés kapcsán, Magyar Orvosi Nyelv, Budapest, 2013. augusztus*) A tanítványok közül sokan ezt a szellemiséget viszik magukkal, és ezzel az ideológiával mérgezik tovább neveltjeiket, zavart identitást okozva.

A nyelvművelés fölösleges, így gondolja a tanszék értelmiségi köre, és „sikeresen” gyakorolja. Hisz annak ellenére, hogy a délvidéki magyarság talán a legrosszabbul beszéli az anyanyelvét (a média hemzseg az *előlátta*, a *köszönve* (még a tanítóképző tanára, sőt az MNT korábbi kultúrfelelőse is ezt mondja), Muzslán nem várják a vendéget, hanem *elvárják*, sokan az igekötők zavarával küszködnek, a fogalomzavar mindennapos, stb., és az értelmiségi társaságot mindez hidegen hagyja. Kossa János foroghat a sírjában. Jogosan föltehető az a kérdés, hogy a nevét viselő egyesület végez-e nyelvművelést és hol. Mivel ennek az eredménye sehol sem érezhető. Molnár Csikós László a Magyar Szóban hetente elmagyarázza az új fogalmak és szavak jelentését (amelyet az, aki ezzel foglalkozik, úgyis megért, például: szopogatótabletta), de a nyelvművelést, a tanszék szellemében, ő sem vállalja.

Ezzel szemben Kiss Jenő nyelvész akadémikusnak erről más a véleménye: „A köznyelvnek mint a széttagolt magyarság legfontosabb összetartó eszközének – a szükséges folyama-

tos karbantartással – valóban ilyenként, tehát közmagyarként való megtartása a magyar nyelv-közösség elemi érdeke, és a magyar nyelvi tervezésnek mindenkor első számú feladata kell, hogy legyen. [...] Mondjuk ki: a magyar nyelvvel nincs baj! Ha használata minőségével és stílusával szemben kifogások merülnek fel, arról nem a nyelv, hanem használói tehetnek. (Nem tehet a zongora arról, ha valaki csak a Boci-boci tarkát pöcögteti rajta.) A súlyos gondok a magyar nyelv-közösség tagjai egy részének anyanyelv-használati korlátozottságából, alárendeltségéből, tehát helyzeti kötöttségekből fakadnak. A magyar nyelv sorsa eddig is a magyar anyanyelvűek kezében volt, s ez nem lesz másként a jövőben sem. Erre gondolva szükséges megfogalmaznunk, hogy kívánatos volna az anyanyelvi kultúrát a magyarság körében továbbfejlesztetni, korszerűbbé tenni, hangsúlyt fektetve az anyanyelvi tudatosság és az anyanyelvhez kötő pozitív érzelmi viszonyulás megerősítésére. Kísért ugyanis egyfelől a kisebbségi érzés, másfelől az illúziókba menekülés, a nosztalgizáló búskomorság. Mindkettő a passzivitás irányába készítet, az önfelmentő attitűdöt erősíti, a tetterekészséget pedig csökkenti. Ezt a luxust a magyarság nem engedheti meg magának. Józanabb illúziótlanosságra, önkritikus realizmusra, s mindenekelőtt a közösség érdekét szem előtt tartó, határozott tetterekészségre, cselekedetekre – s az anyanyelvhez való hűsége – van szükség. Az értelmiség felelősségét szóvá kell tennünk. [...] Versenyképes pedig addig lesz ez a nyelv, ameddig anyanyelvi értelmisége gondoskodik az anyanyelvi köznyelv és a szaknyelvek karbantartásáról, korszerűsítéséről, az anyanyelvi közösség körében történő minél szélesebb körű elterjesztéséről – beleértve az anyanyelvű tudományművelést, a tudományos képzést és a tudományos ismeretterjesztést is.” (Kiss Jenő: *A magyar nyelv és nyelv-közösség*, Szent György Könyvek, Balaton Akadémia Kiadó, 2013)

Annak ellenére, hogy erre figyelmeztet a neves nyelvész (de nem csak ő), a tanszék köré csoportosuló értelmiségieket és a Kossa társaság tagjait ez nem érdekli. Ők hűek maradnak Kontra Miklóshoz és a globish színvonalhoz. Pusztuljon az igényes magyar köznyelv, majd beszélünk globishul, valószínűleg ezt vallják, hisz

nyelv-műveléssel senki sem foglalkozik. Pedig az oktatás és a tudományos tanácskozásokon való szereplés mellett ez a hasznos, de nem oly látványos munka is érinti a magyar nyelv tudorainak érdeklődési körét. (Persze, ez nem biztos).

Ebben a dologban az a tragédia, hogy az MNT (legalábbis a korábbi összetételű) ezeket az értelmiségieket támogatta, a nemzeti elkötelezettségűeket azonban eltiporta. Ahogy Jung Károly, a tanszék volt tanára fogalmaz, meg kell szabadulni a „turulos” irodalomszemlélettől (értsd nemzetitől). Ennek ellenére az MNT a magyarországi nemzeti elkötelezettségű kormánytól várja a támogatást. (Régebben, amikor Gyurcsány szocialista-kormány volt hatalmon, akkor attól. Az elvek, az ideológia nem számít, csak a pénz jön.) Az agyondicsért kulturális autonómia is csak egy nagy szemfényvesztés. Például magyarországi ösztöndíjakkal, mivel a tantervet a szerb (nacionalista) kormány határozza meg, a magyar gyerekek még mindig azt tanulják, hogy „a fenséges nép” milyen hősiek harcot folytatott és folytat ma is a gonosz elnyomók, a pápai állam, a magyar fasiszták stb. ellen. Nem hallhat a nemzet nagyjairól, tudásairól, sportolójának a sikereiről, az ezeréves múltjáról, ami a nemzet tudatát erősítené és önbecsülését fokozná. Ő mindig másodrendű polgár, a születésétől a haláláig, hisz már az óvodában, iskolában is mindig csak a szerb gyerekek után következhet, és ez már magában is egy kisebbségi magatartást vált ki belőle. Ha magyarul megszólal, akkor megverik, fenyegetve érzi magát, és így természetes, hogy maga is egy idő után alsóbbrendűnek érzi magát.

Ez a kétkulacos magatartás nemcsak az MNT-re jellemző, de átszövi az egész politikai életünket is.

A legtömegesebb délvidéki magyar pártnak nincs semmilyen ideológiája és pártprogramja. Azaz mégis van egy: a vezetőknek mindenáron megmaradni a hatalomban és a jól fizető pozíciókban. Az elvek nem számítanak. Legyen az akár szocialista, szerb nacionalista (valójában mindegyik az) vagy liberalista, mindez mellékes. Helyi szinten a VMSZ szövetséget kötött a bárányszőrbe bűjt szerb radikálisokkal, azaz a Szerb Haladó Párttal, azokkal, akik pár évvel korábban szendvicseket kínáltak az útra az elül-

dőzésre ítélt magyaroknak. (A magyar elnevezés mind a mai napig nem tisztázott. Volt már „Haladás Párt”, „Haladók Pártja” – talán ez is az egyik feladata lenne a nyelv művelőknek.) Tartományi szinten a demokratákkal kötött koalíciót, a köz-társasági parlamentben meg bárkivel.

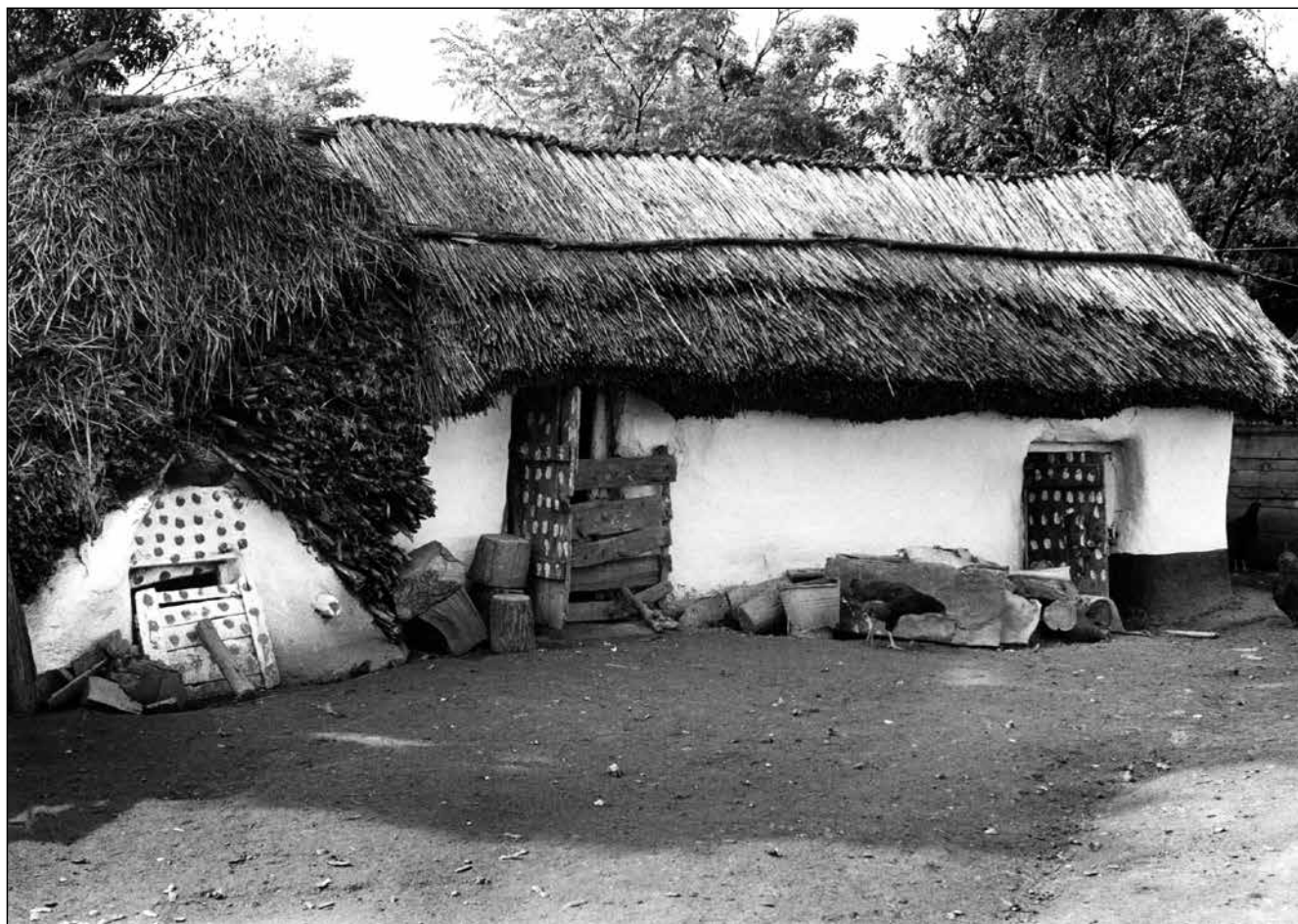
A magyarság érdekeit csak apró, törvényekkel nem garantált engedmények védik. Azok is csak azért, mert Szerbia uniós felvételének ez a legalapvetőbb feltétele. Kérdés, ezekből az engedményekből Szerbia uniós felvétele után mi marad meg.

Az MNT által a délvidéki magyarságnak szánt támogatások többségét nem a szerb kormány, hanem Magyarország biztosítja, amelyből busásan kiveszik részüket a vezetők is. (Az MNT

egyik korábbi tisztségviselője két fizetést is kapott.) Természetesen a pénzek elosztását is ez a párt végzi, így érthető az ilyen nagy támogatottsága. Aki nem VMSZ-tag, az pénzbeli vagy munkahelyi ügyben segítségre ne számítson. Vagy a hatalmon lévő valamelyik szerb párt, vagy a VMSZ. Más nincs, mint a kommunizmusban.

Ezt az elvtelen politikát tükrözik az utcanevek és a felsorolt jelenségek is, és amíg a délvidéki magyarság ebben a se kommunizmus, se liberálkapitalizmus, látszólagos autonómia és szerb nacionalizmus légkörében vergődik, addig magyarságtudatának megerősödésében, egészséges társadalmat építő munkálkodásban, de főleg a megmaradásban nem reménykedhet.

2014. április

Mágikus jelek a baromfiól és az istálló ajtaján az állatbetegségek elhárítására (Hajdúszoboszló, 1978)

„Bennünket a nemzettudatunk tart egyben” *

„A jó színház szeretetből születik” – vallja Andrási Attila

A közelmúltban kevés közéleti szereplő neve szerepelt olyan gyakran a médiában, mint Andrási Attilaé – ilyen vagy olyan formában. Erről is természetesen majd beszélünk a műsor folyamán, mégis azért előljáróban talán annyit, hogy ki is valójában Andrási Attila?

Szabadkai születésű vagyok, tősgyökeres szabadkai családból származom. Újvidéken folytattam a tanulmányaimat, ott végeztem a rendezői szakot. Amikor elkezdődött a legutóbbi délszláv háború sorozat, akkor költöztem át az anyaországba. Ott először különböző magániskolákban színészetet tanítottam, majd a Magyar Rádiónak, a rádiószínháznak dolgoztam sokáig. Jártam a menekülttáborokat, és a háború áldozataival foglalkoztam, úgy éreztem, hogy ez az, amit tennem kell. Majd a Szkéné Színházban rendeztem. 2002-ben alapítottam meg a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínházat, ezután bejártuk vele az egész Kárpát-medencét, 150 helyszínen vendégszínháztunk. A jelenünket eredményező múltunkat, főleg a XX. század magyar sorsfordulóit visszük színre.

Hogyan került kapcsolatba a szabadkai Népszínház Magyar Társulatával, illetve mikortól?

Sokat dolgoztak a Népszínházból színészek az Udvari Kamarában, folyamatos volt a kapcsolat. Én Szabadkán nevelkedtem, gyerekként jártam a szabadkai színházba, még a valódi, az igazi színházi épületbe, még emlékszem arra az időre, amikor Pataki László játszott a színpadon, arra is, hogy Dévics Imre igazgatósága alatt Pestről hoztak egy-egy szerepre színészeket. Láttam Latinovitsot a szabadkai Népszínház színpadán, Psota Irént és más nagy színészeket. Ez meg

is határozta az életemet, pályámat. Tavaly pedig, amikor kiírták a szabadkai Népszínház Magyar Társulatának vezetői helyére a pályázatot, akkor úgy gondoltam, hogy megpályázom, és megnyertem.

Ezután mi történt? Mert ezután kezdtek történni az Ön részére nem éppen pozitív hatású dolgok, és lehet, hogy nem mindenki számára egyértelmű, hogy miért és hogyan indult ez a folyamat, amely a mai napig tart?

A kezdetektől, tehát még a kinevezés előtt volt egy ellenállás a személyem iránt.

Pontosan tudta az okát, hogy miért?

Valójában nem. Nem tulajdonítottam túlzott jelentőséget, mert hát mégis a Magyar Nemzeti Tanács a mi kulturális autonómiánk, és ennek a szabadon választott köztestületünknek a döntése az, ami számít. Mi mindannyian, én és a színészek is alkalmazottak vagyunk egy intézményben, és ez az intézmény a léte értelmét jelentő célok elérése érdekében alkalmazottakat munkáltat. Előfordul az, hogy az alkalmazottak más-ként élik meg az intézmény létét, valójában úgy veszik, hogy azért létezik az intézmény, hogy nekik vagy nekünk munkahelyünk legyen. Ez nem így van. Tehát egy intézmény, a szabadkai Népszínház az egy közcél érdekében lett létrehozva, és annak érdekében van összeállítva az alkalmazotti kör is, úgyhogy én így álltam hozzá, meg voltam lepődve az ellenálláson, de hát olyan túl nagy jelentőséget nem tulajdonítottam neki. Azt tartottam fontosnak, hogy a Nemzeti Tanács mit akar. Én magam vallottan autonomista vagyok, tehát nem is pusztán a kulturális autonómiát tartom kielégítőnek, hanem a területi autonómiát is. Rendkívül fontos, hogy a mi autonómiánk be legyen lakva. Megkaptam a döntést, engem

* A Szabadkai Rádió 2015. január 21-ei Alkotó című művelődési magazinműsorában elhangzott beszélgetés szerkesztett, rövidített változata.

választottak, elfoglaltam a helyet, és attól kezdve praktikusán egy háborúban állok, meg kell mondjam, hogy nem túl rövid életem folyamán az első ilyen jellegűben.

Pontosan mióta tart ez, mikor kezdődött, és mi váltotta ki a legnagyobb ellenállást Andrási Attila irányába?

Valójában még a kinevezésem előtt egy lejárató kampány indult, különböző szóbeszédeket hallottam, hogy miket terjesztenek rólam. Döb-bentem álltam. Az első előadásunk *Az ügynök halála* volt, és mivel a társulat nem jól strukturált, nem jól van felépítve, 30-40 éves emberekből áll, és ha egy 40 éves színészt kiküldök a színpadra, az apját és a fiát is mellé kell küldenem, egyszerűen ezért népszínház, így ezzel a problémával szembesültem. Ennek a műfajnak vannak követelményei, ennek meg kell felelni. A Kosztolányi színházban lehet mindenki 25 vagy 35 éves, mert az egy alternatív színház, más eszközökkel dolgozik. Tehát *Az ügynök halálát* vittük színre, és akkor Pestről hoztam színészeket. Hatalmas örömmel. Nagyszerű színészeket: Incze Józsefnek ez a 150. bemutatója volt, Dóczy Péter is egy ragyogó színész, mind a ketten játszanak vagy játszottak a Nemzeti Színházban, különböző pesti színházakban, rengeteg filmben, és felkértem Jónás Gabriellát is, aki mindannyiunknak, akik Szabadkán valamikor színházba jártunk, élő ikon, nem is tudok mit mondani, Gabi az egy fogalom. Akkor elkezdődött egy lejáratási kampány. A bemutató után erőteljesebben indult el, nem szeretném én ezt minősíteni, ez nem az én dolgom, én megtettem, amit tudtam. Ez inkább egy szomorú folyamat.

Próbált-e leülni a színészekkel, beszélgetni arról, hogy mi is a probléma, és miért el- lenzik annyira azt, hogy más országból foglalkoztasson egy-egy darab erejéig színészeket? Vagy megkérdezte-e esetleg tőlük azt, hogy miért kell minősíteni mindjárt, rögtön az első darab után, és miért nem lehet várni még egy-kettőt esetleg, hogy majd az milyen irányba visz?

Több társulati ülésünk volt, és azok a társulati ülések egy sajátos hangulatban zajlottak. Én praktikusán egy fronttal álltam szemben, úgy-hogy ezen a helyzeten nem lehetett változtatni. Különböztettem, de nem vallom a szempontja-

ikat. Egy színész, aki egy vidéki városi színház-nak a színésze, az féltékeny a színpadára. Mi a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínházzal 150 helyszínen voltunk. Nagyon sokszor történt az, hogy művelődési házban játszottunk olyan vá-rosban, ahol színház is van. Nagyon sokszor volt egy olyan érzés, hogy a helyi színészek nem nagyon lelkesednek, hogy máshonnan jönnek színészek, a színház máshonnan jön. Valami-kor a XIX. században körzetekre volt az ország osztva, és egy-egy körzetre színházi monopóliu-mokat adtak ki, tehát az a terület az adott szín-háznak volt a felségterülete. De ez az idő elmúlt, jogilag és szellemileg is elmúlt. Ma ugyanis a te-levízióval mindent látunk. Van 100 csatorna, ide kattintunk, oda kattintunk, Placido Domingót is látjuk énekelni, és a legjobb színészeket is látjuk színpadon, tehát ma már ez a fajta kizárólagos-ság, amely egy területre van leosztva, ez tart-hatatlan, mert egyszerűen az élet túllépett rajta. Ma inkább nyitottságra van szükség, hogy állan-dóan hozzunk külső arcokat is. Nevetséges az, hogy az Újvidéki Színház legelismertebb színé-szei nem játszottak a szabadkai Népszínházban, vagy a Kosztolányi színháznak a színészei, mert más jellegű. Tehát érdekes lenne pl. Béres Már-tát, Elor Eminát vagy Balázs Áront látni egy-egy szerepben a szabadkai Népszínházban. Ezzel nem csökken a többi színész súlya. A színházat a közönség szempontjából kell nézni. Ismerőse-im nagy része Szegedre vagy Pestre jár színház-ba, mert polgári jellegű színházpolitikát igényel. És sok arcot akar látni, nem csak a tévén vagy a számítógépen. A Youtube-on, ha beütünk bár-mit, máris ott van előttünk. Ez a világ, amelyet élünk, egyfajta kollázs világ, a valóság vált mo-zaikszerűvé. Nekünk ezt a színházban úgy kell elfogadnunk, hogy különböző arcokat hozunk, és a közönség érdeklődését állandóan frissen tart-juk. Azzal a kíváncsisággal ösztönözzük a nagy-érdeműt a színházba járásra, hogy akkor várjunk csak: valaki jön, egy új arc, az most mit fog tenni ebben a szerepben? Igen, olvastunk róla, ebben vagy abban a színházban játszott. Mi lesz itt ná-lunk? Ezt az érdeklődést meg kell teremteni. Az a fajta zárt közeg, véleményem szerint, amely most fennáll, az tarthatatlan és értelmetlen.

Akkor Attila Az ügynök halálával elindított egy olyan folyamatot, amelyen a jövőben is

szeretett volna haladni, és ezt gyorsan, frissen megállították?

Igen, akartam színészeket hozni. Vegyünk egy példát. A társulatból nagyon nehezen állítható ki a Rómeó és Júlia. És ez már nagyon nagy baj. Persze, meg lehet csinálni különböző alternatív kivitelezésben, de egy klasszikus Rómeó és Júliát nem. Hozni kell színészeket, ez az igazság, és én örömmel hoztam is.

Számított ekkora volumenű ellenállásra?

Nem, nem, ilyenre nem számítottam. De ha ismét kezdeném, ugyanezt tenném, mert helyesen tettem.

Úgy érzi, hogy helyesen tette?

Biztos vagyok benne.

Májusig lesz még a társulat vezetője. Jelenleg vannak-e még színdarabok, amelyekre számíthat a közönség az Ön rendezésében?

A szabadkai Népszínházban nem. Más rendezőket fogok most hívni, a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínházban készülünk most új előadással, őszre fogjuk bemutatni. Zilahy Lajos A fehér szarvas című művét dolgozom át. Történelmi krimi lesz, a múlt század húszas éveiből. A magyar történelemről fog szólni.

A Népszínház Magyar Társulatának már nem rendez újabb darabot?

Nem, nem, én már nem.

Miért?

A színház igazgatása egy igen komoly munka. Én 23 évet nem itthon éltem, és egy másik világhoz szoktam Budapesten. Itt más jogrendszer van, másképpen működnek a dolgok, és maga az intézmény is másképpen van felépítve, mint amihez hozzászoktam. Itt sok olyan dolgot kell az igazgatónak elvégeznie, amire Magyarországon külön szakemberek vannak alkalmazva.

A rendezés ideje az egy mélyen futó bűvópataként szakrális időben történik. Kárát vallaná az igazgatás, ha rendeznék. Meg kell szólítani azt a közönséget, amelyik Szegedre vagy Pestre járt. El is kezdtük körbejártuk a középiskolákat, a parókiákat is megkeressük, tehát szeretnénk színházba hívni azt a közönséget, amelyet eddig nélkülöztünk. Ennek a megszervezésében részt kellennem. Ez nem mehet nélkülem. Úgyhogy nem marad idő a rendezésre. Vagy pedig össze lenne csapva. Amit nem szeretnék.

A Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínháznak állandó társulattagjai vannak, illetve ott is praktizálja ezt, hogy vendégszínészeket foglalkoztat, és ők hogyan fogadják ezt?

Az Udvari Kamara színészgárdája többé-kevésbé állandó, Budapesten és Újvidéken végzett színészekből áll, de állandóan hozunk újabb és újabb színészeket, a dramaturgunk Erdélyben végzett, de ő most kiesett, mert abban a boldogságban részesült, hogy a harmadik kislányát szülte meg. Az Udvari Kamarának kimondottan az a felépítési célja, hogy Erdélyből, az anyaországból, Felvidékről és Délvidékről, vagyis az egész magyar világból álljon össze. Az Erdélyben végzetek valami elképesztő (néha egészen sötét, misztikus) energiákat tudnak megjeleníteni a színpadon. A Pesten végzetek mindent tudnak a jelről, mi itt mindent tudunk a tűzről, mint ahogy az elmúlt pár hónap bizonyította is, akár a Népszínház környékén is, és ha ezt összevegyítjük, akkor egy nagyon érdekes, sokszínű és erőteljes világot kapunk. Nem véletlen, hogy az Udvari Kamara az elmúlt tíz év alatt 138 állótapsot kapott a közönségtől, súlyos mondanivalójú drámákra. Ez 100 év alatt nem történt meg egy magyar színházzal sem, egyetleneggel se, csak az Udvari Kamarával.

Ezt vette alapul Andrási Attila, amikor a Népszínház Magyar Társulatának igazgatója lett, és annak reményében vette kézbe a rendezést, hogy ezt tudja majd itt is érvényesíteni, amit a Kamaraszínházban – gondolom én –, ha ott nem volt ellenállás, akkor itt is működhet?

Nekem ez teljesen különös, érthetetlen ez az ellenállás. Ezt a fajta kizárólagosságot nem értem, ez inkább egy szomorú, értetlen hangulatot teremt bennem. Nem tudom. Másképpen áll össze a fejünkben a színház.

Közös megegyezéssel fogok távozni a Népszínház Magyar Társulata éléről és az Udvari Kamarával foglalkozom továbbra is, teljes erővel. És meg kell mondjam, hogy alig várom már azt a pillanatot, hogy kizárólag az Udvari Kamarával foglalkozhassak.

Az Udvari Kamarával mik a távlati tervei?

Mindenféleképpen most egy olyan megegyezés született, hogy az Udvari Kamara is meghívattatik a Magyar Nemzeti Tanácsnak a meghívá-

sos pályázataira. És társulatot kell felállítani. Az Udvari Kamarának a legnagyobb gondja, hogy nincs állandó társulata. Így a vendéjátékok, az egyeztetések jóval nehezebbek, mintha lenne, akár csak egy négy-öt fős alaptársulata. Hiszem azt, hogy belátható időn belül ezt el tudom érni. Szoktunk pályázatokon nyerni, lassan felépül a fényparkunk, a hangtechnikánk, úgyhogy bátorodom remélni, hogy a következő időszakban a szállítás kérdését is meg tudjuk oldani. Missziót teljesítünk, és ezt az Udvari Kamarában játszóknak tudják, érzik. Valahogy úgy lettek megválogatva az emberek. Én most csak arról beszéltem eddig, hogy mi mit tettünk vagy teszünk. De nem csak mi tettünk az Udvari Kamarában. Itt valami kegyelem is érvényesült, tehát mi 7 évig jegybevételből éltünk, 7 évig kizárólag a sorskérdéseinkről szóló drámákat vittük színre, és a jegybevételből éltünk. Ez Isten kegyelme. Emberi számítás szerint ez nem történhet meg, nem lehet, hogy az embernek ez ennyi időn keresztül sikerüljön. Elmondok egy esetet. Az én kedves feleségem sokkal realisabb teremtmény, mint én, sokkal inkább két lábon áll a földön, mint én, néha úgy érzem, hogy amikor sétálunk, akkor ő mintha egy héliummal töltött, alakomra formált ballonnal sétálna, én valahol lebegek, ő pedig a földön tart – és egyszer azt mondta, hogy ezt a hónapot nem éljük túl, itt most biztos, hogy csődbe megyünk, végünk van. Mondom neki, hogy „kedvesem, nem, csörögni fog a telefon, meglátod” – és a telefon szónál csörögni kezdett a telefon, és kaptunk három meghívást. És azt a hónapot is túléljük.

Csak hinni kell.

Igen, hinni kell. Az ember lelkének és szívének tisztának kell lennie, és nem szabad mindent kiszámolni előre, hanem bele kell vágni. Ott kell hogy legyen a bozótvágó kés, és akkor mindegy, hogy előttünk a dzsungel. Utat vágunk, utat törünk. Az Udvari Kamarával a Duna Palotában fogunk játszani Pesten, ott a székesfővárosban, a bazilika és az Akadémia között. De közben elmegyünk Hódegyházára vagy más kisebb településekre is, mert magukat az előadásokat is úgy tervezzük, hogy játszani lehessen nagyszínpadon és egészen kis helyen is. Vissza kell térni a színház értelméhez. Ahhoz, hogy a közösséget szolgáljuk, a magyar közösséget szolgáljuk.

Nekünk csak a közös magyar tudatunk az, ami összetart bennünket. Ha ezt elveszítjük, akkor oldott kévéként (hogy Hódi Sándor könyvének a címét idézzem) fogunk széthullani. Bennünket semmi más nem tart egyben, csak a nemzeti tudatunk. Ezt kell ápolnunk. Ezért van az Udvari Kamara. Mi a színházi világon kívül léteztünk 12 éven keresztül. Nagyon ritkán történt meg, hogy például Vidnyánszky Attila vagy Fekete Péter hívott meg bennünket Békéscsabára vagy Debrecenbe, általában a közönség szervezte az előadásainkat. Például a MOM Művelődési Központban játszottunk Budapesten, a 12. kerületben, és akkor egy balassagyarmati körzetorvos látta az egyik előadásunkat, és azóta 7 előadást szervezett Balassagyarmaton, amely egy Magyarokanizsa nagyságú település. Egy elektroműszerész látott bennünket Pesten, és több sorozatot szervezett nekünk Zalaegerszegben. Egy építész látott bennünket Szentendréről, a mai napig ő szervezi a szentendrei előadásainkat. Volt olyan, hogy telefonon kaptunk meghívást, mert ugye hát Budapesten egyetemre járnak a gyerekek, a szülők fel-felmennek hozzájuk, elmennek egy színházba, eljönnek hozzánk, majd utána különböző helyekről, Karcagról vagy más településről kapunk telefont. Tehát valami elképesztő becsület és szeretet vett bennünket körül, és kézzől kézre adtak, adnak bennünket az emberek. Solton rendszeresen játszunk, ott mi vagyunk a színház, 30-40 km-ről autóval jönnek, és a vidéki értelmiségnek ott mi adunk szellemi táplálékot. Én ezt szerettem volna a szabadkai Népszínház vendégszerepléseinek a felélesztésével is elérni.

Szabadkának, kétségkívül, van egy kisugárzási köre. Ha elmegyünk a kiskunhalasi múzeumba, akkor ott fényképeket láthatunk a XIX. századból, amelyek Szabadkán lettek felvéve. Akkor még ráírták a fényképekre a fényképész nevét, címét. Halas vagy Baja Szabadka kisugárzási körébe tartozik, és nekünk kellene Szabadka egész kisugárzási körét, függetlenül a határok jelenlegi elhelyezkedésétől, színházzal ellátni. Ezt majd az Udvari Kamara megteszi. Az Udvari Kamara különben is az egész magyar szállásterületen – Felvidéken, Délvidéken, az anyaországban, Erdélyben, a Partiumban – mindenhol játszik, és van abban valami különleges

erő, hogy Székelyföldön, Órvidéken, Délvidéken, Felvidéken ugyanazt az előadást visszük színre. Van viszont egy tapasztalat is. Az pedig az, hogy a magyar közönség százszázalékosan ugyanaz Székelyföldön és Zala megyében, Délvidéken és Felvidéken. Az is igaz, hogy az Udvari Kamara mindig a közbátorságot hozza vissza, mindig egy lépéssel többet mondunk, mint amennyi szokott, mint amennyi elfogadott. Mert mély meggyőződése, hogy a színháznak igenis van közéleti szerepe, abba pedig beletartozik a közbátorság visszahozatala. Tehát közbátorság nélkül minden megszerzett vagy megszerzendő jog csak egy darab fecni marad, egy darab papír. Azzal élni is kell tudni, ahhoz pedig egyrészt szükségeltetik öntudat, másrészt bátorság.

Andrási Attila mennyire éli meg kudarc-ként, hogy nem tudta érvényesíteni a szabadkai Népszínház Magyar Társulatának körében mindezt?

Nem annyira kudarc-ként, mint inkább értetlen vagyok. Tehát egyszerűen nem értem az előállt

helyzetet, nem is akarom megérteni, mert nem akarok vele foglalkozni. A negatívval nem szabad foglalkozni, a pozitív dolgokkal kell törődni, az előremutató történésekkel. Ha belebonyolódunk egy teljesen értelmetlen bozótharcba, annak semmi értelme. Tovább kell lépni. Nekem megvan az, hogy hova lépek tovább, és megvan az, hogy kikkel dolgozom szeretetben. Színházat nem lehet szeretet nélkül művelni. Én a társulat jelenlegi felépítését nem tartom jónak. Az első pillanattól hangsúlyoztam, hogy ezen változtatni szeretnék. Talán emiatt volt ez az erőteljes ellenállás, de hát azt mondom különben, hogy ha mi nem tudunk szeretetben dolgozni, akkor nekünk nem kell együtt dolgozni. Színház, jó színház ugyanis szeretetből születik.

Kívánok a következő lépésekhez nagyon sok sikert, sok szép előadást a közönség számára, és köszönöm szépen a beszélgetést Andrási Attilának.

Szárnyék (Hajdúszoboszló, 1980)

Mint az ördög a tömjénfüsttől

Andrási Attila esete a délvidéki magyarság potenciális nemzeti színházával

A délvidéki magyarság nem jelentéktelen köreiben úgy irtóznak a „nemzeti” jelzőtől, mint az ördög a tömjénfüsttől. Ezt tapasztalhattuk a szabadkai Népszínház Magyar Társulatának ellenállásában, amelyet Andrási Attila társulatvezetői kinevezése váltott ki belőle. A „nemzet(i)-ellenes alaphangot rögtön a kinevezés után ütötte fel Gerold László színikritikus, az újvidéki Magyar Tanszék nyugalmazott tanára a Magyar Narancsnak nyilatkozva, tudniillik, hogy Andrási Attila „a nemzeti ideológia vonalát követi, amit a színház eddig messze elkerült.” Bizony így van, és nemcsak a szabadkai Népszínház, hanem az összes többi délvidéki magyar színház messze elkerülte. S a nemzeti jellegtől való irtózás az oka annak, hogy immár több mint egy évtizede nem sikerül létrehozni a Vajdasági Magyar Nemzeti Színházat, pedig a kezdeményezés még 2003-ban elindult, majd 7 évre rá a Magyar Nemzeti Tanács határozatot is hozott megalapításáról, nevezetesen, hogy a Népszínház Magyar Társulata önállósuljon, s váljon nemzeti színházzá. Kovács Frigyes, a társulat volt igazgatója, aki évtizedek óta harcolt a Magyar Társulat önállósulásáért, ekkor a Magyar Szónak nyilatkozva a többi között ezt mondta: „Nagyon örülök, hogy a vajdasági magyar politikum mögé állt a kezdeményezésnek. Kicsit zavar és háritásnak érzem, amikor az MNT-ben azt hangoztatják, hogy ez a magyar társulat óhaja, szándéka, kérélmé, s nem úgy fogalmaznak, hogy ez társadalmi ügy lett mindannyiunk számára.” Bizony nem lett az. S mindaddig nem lesz, amíg nem öntünk tiszta vizet a pohárba, s nem nézünk szembe őszintén a problémákkal, nem tesszük helyére a dolgokat, amíg a politikum és a kulturális autonómiát megtestesítő érdek-képviselői szervünk kihátrál a saját jó döntése mögül, nem áll ki a kiválasztott társulatvezető mellett, megijed szellemi életünk neoliborális, régi-új megmondóinak összűztétől,

az interneten szerveződő, maguk sem tudják, mi ellen tiltakozóktól és a társulat zsarolással fölértő magatartásától. Ilyen körülmények között döntötte el Andrási Attila, hogy nem várja meg a közös megegyezéssel való távozásának május végi dátumát, hanem azonnali hatállyal benyújtotta lemondását január 23-án.

Andrási Attilát arra kértem, hogy mindezekon felülemelkedve, egy tágabb megvilágításból értékelje: itt, a Délvidéken miért félnek a nemzeti jellegtől, amelyet a színházművészetben ő is képvisel.

A legutóbbi délszláv háborúsorozat, amely a nacionalizmusok összeütközéseként indult, és a sovinizmusok gyűlölethadjárataként végződött, a nemzeti hovatartozás tudata ellen hangolta az embereket. Mindemellett ez pusztán környezeti ok. Létezik egy lelki ok is. A saját közösségi érdekeink mellett nyílt, leplezetlen kiállítás mindekelőtt bátorságot, időről időre áldozatvállalást követel. A bátorság valójában szenvedély, amely pár különösképpen konok szenvedélyfüggőt kivéve, a tömegben jutalmazással ápolható, a jutalmazás elmaradásával sorvasztható. A rendszerváltást követő lassan negyed évszázadban sem a kiállást, sem az áldozatvállalást nem honorálta különösképpen a társadalom. Mi több, az általunk taglalt időszak alatt a szerencsések, valamint az ügyesen helyezkedők kisszámú oligarchiáján kívül rekedt nagyszámú tömeg lassan nincstelenné, adós és bérabszolgává szegényedett, és mint ilyennek nincs már mit feláldoznia.

Legtöbbsen még manapság is félthetik az egzisztenciájukat a magyarságukért való kiállítás miatt, s talán ezeknek a félelmeknek a gyökerei az 1944-es magyarellenos atrocitások vezethetők vissza?

A második világháború végén közösségünket megtizedelték, a délvidéki németeket elűzték, kiirtották. Egy ilyen közösségi traumát pontos-

san azért vált ki az összeütközésben részt vevő egyik fél a másiktól, hogy a csapást elszenvedő közösség elveszítse a közbátorságát, azt egy bizonyos értelemben vett Stockholm-szindróma váltsa fel, és a szolganéppé züllesztett közösség tagjai önként szolgáltatassák ki saját elnyomóiknak az ezen elnyomás ellen fejüket felemelni merészelőket.

Ez a jelenség megjelenik az anyaországban és a Kárpát-medencei magyarság körében másutt is?

Magyarországon az önfeladásban jelentkezik. De Istennek hála ott az önfeladó réteg egyre vékonyabb. A hazánktól egykoron elszakított területeken, ha jól sejtem, mindenekelőtt a szellemi életet uralja. Ez jellemző az anyaországban is. Ugyanakkor a globalista törekvéseken kívül a Kárpát-medencében jelen van egy nem kevésbé fontos tényező is, amely az utódállamok érdekeiknek reánk gyakorolt hatásában jelentkezik. Ők mindahányan nemzetállamot építenek, és ezekben a nemzetállamokban többek között mi vagyunk a zavaró tényező. Ezért természetes, hogy támogatják a közösségünket feladókat. Viszont nekünk el kell velük fogadtatnunk, hogy nem szeretjük az árulókat.

Itthon volt-e most betekintése mindezekbe a folyamatokba? Hogy ítéli meg, miért van, hogy a nemzetben való gondolkodást – ami mind a politikában, mind a kultúrában itt-ott fölcsillan, megpróbál előtérbe kerülni – igen gyakran visszaszorítják, ellehetetlenítik ezeket a folyamatokat?

Húsz-egynéhány éve költöztem át az anyaországba, most több mint fél évet töltöttem el szeretett szülőföldemen. Azelőtt sokkal keményebben fogalmaztam a délvidéki politikával kapcsolatban. Most ez a félévnyi tapasztalat arra tanított meg, hogy a politikusok attól a környezettől függenek, amelyben dolgoznak. Tudnillik a közösség általános közbátorsági szintje határozza meg a megválasztott politikusok mozgásterét. Nyúlketrecbe hiába születik egy Dugovics Titusz, nem fogja tudni, önfeláldozással sem, megvédeni Nándorfehérvárt, hiszen mire az ostrom megtörténne, a rémülten szétfutott nyulak után bizony már régen elült a por a határban. Egy közösség csak akkor képes az önvédelemre, ha tagjai ismernek olyan értékeket, amelyekért készek koc-

kára tenni az életüket. Ehhez elkötelezettség, eltökéltség és bátorság kell. Ezek hiányában az ember kénytelen hinni a nemzetek, közösségek és emberek közötti összeütközések teljes és végső megszűntében, az általános világharmónia mielőbbi beköszöntében, vagyis a globalista mákonyban.

Az anyaországban mennyire sikerül fölvenni a harcot ezzel a folyamattal?

Magyarországon van egy réteg, amely őszintén hisz abban, hogy valóban ez a mennyországi állapot még a mi életünkben bekövetkezik, és az egész világ szerető közösséggé fog válni...

Valóban hiszi, vagy csak mímeli?

Van egy réteg, amely csak mímeli, van egy szűkebb réteg, amely hiszi, de a túlnyomó többség látja, hogy mi a való. Látja, hogy a világ nem a szeretetben való egyesülés felé halad, a történelem ugyanúgy folytatódik, mint ahogy eddig folyt: összeütközések sorában. És sokan azt is látják, hogy a világ vezető hatalma a világban jelenleg betöltött helyzetének az erkölcsi alapjait játssza el. Gondoljunk bele, hogy az elmúlt 20 évben hogyan vélekedtünk az Amerikai Egyesült Államokról, és mit gondolunk róla ma. Én személy szerint mindig határozottan Nyugat-barát voltam, és eljutottam oda, hogy bizonyos kérdésekben, nem kevésben, nem nekik van igazuk, sőt, nap mint nap bűnöket követnek el. Mi több, a világban betöltött szerepüket, ők maguk, tetteikkel ássák alá. Nem tudom, hogy ezután egy jobb világ jön-e, mert nem tudom, milyen jön, de biztos, hogy ennek a viszonyrendszernek, amely ma uralja a világot, eljön a vége. A jelenleg megélt világnak a vége már az ajtónkon kopogtat.

Visszatérve a színházi berkekbe. Gerold László újvidéki színikritikus nyilatkozta 2014 júniusában, az Ön kinevezését követően, a budapesti Magyar Narancs lapnak, hogy Andrási Attila a nemzeti ideológiát követi, amit a szabadkai Népszínház eddig messze elkerült. „Melldöngetős, síró-rívó magyarkodást művel az általa vezetett Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínházban. Ezt fogja csinálni a népszínházban is.”

Mi mindannyian, akik kiálltunk a magyar nemzeti értékek mellett, meg vagyunk bélyegezve. Az Ön által említett személyről nekem minduntalan Sziveri Jánosnak a hozzá írt verse jut eszembe.

A vers címe: Egy körmönfont *Herold*hoz. Én nem tudom, hogy ez a körmönfont most mivel foglalkozik, én az önazonosság-tudatunk erősítésével.

A délvidéki magyarságnak éppen erre lenne nagy igénye, mert a Kárpát-medencében talán itt a legsebezhetőbb a magyarságtudat.

Ennek megerősítése mindannyiunk kötelessége. Csak ezt az utat járva nőhetünk fel eleink legnemesebb erényeihez.

Talán épp ezt ismerte föl a Magyar Nemzeti Tanács, amikor a társulatvezetői posztra benyújtott 4 pályázat közül az Öné mellett állt ki?

Csak remélni tudom, hogy igen. Egy olyan rendszerben, vagyis ebben, amelyben élünk, ahol a tömeg négyévente vélt érdekei szerint dönt a fölötte rendelkezőkről, ott a tudat befolyásolásának eszköze fegyver. Ellenfeleink ezzel már eleitől fogva tisztában vannak, uralmuk alá is vonták szellemi életünket. Vegyünk egy példát. Erre jól fog szolgálni egy könyv. A példának választott könyvet német nyelven írták. Ezt a könyvet jelenleg agyonhallgatják. Annak ellenére, hogy agyonhallgatják, Németországban ez a könyv vezeti a könyvkereskedések eladási listáit! Nem, én most nem arról a könyvről beszélek, amelyre Önök gondolnak. A szóban forgó könyvet Udo Ulfkotte írta. Udo Ulfkotte újságíró. Tizenöt éven keresztül a legrangosabb német napilap, a Frankfurter Allgemeine Zeitung haditudósítója volt. Könyve nyilvános gyónás. Meggyónja mindnyájunknak, hogy újságírói tevékenysége során folyamatosan félrevezette a közvéleményt, nem egyszer nyíltan hazudott. Tevékenységét végig az amerikai és német hírszerző szolgálatok irányították. Egy bizonyos értékrendet, a liberálisat kellett éjjel-nappal hibátlanul hirdetnie, és egy bizonyos hatalom, az Egyesült Államok érdekeit tűzön-vízen keresztül képviselnie, sokszor a nyilvánvaló és egyértelmű igazság ellenére is. Udo Ulfkotte állítása szerint többé-kevésbé ehhez hasonló helyzetben van szinte az egész újságírói társadalom.

Ez esetben már a kezdetektől fogva meg vagyunk vezetve, és mint félrevezetett szabadon választókat vezetnek bennünket az orrunknál fogva a szavazóurnákhoz, majd ezt a folyamatot mint a demokrácia ünnepét ünnepeltetik velünk. És mi, „hoppra” ünnepelünk, hiszen az ember szívesen viduló teremtmény.

No, de a két lelkes vidulás közötti komor szünetben érdemes megvizsgálni, hogy egy ilyen helyzetben, ilyen irányítás alatt lévő társadalomban van-e szerepe a színháznak a tömeg vezetésében vagy megvezetésében.

Minden előadás alatt a színész egy légtérben egy levegőt lélegzik be a közönséggel. Fellépése meghatározója lehet mind a közbátorságnak, mind az esetleges hiányának. Miképpen a nagy költő azon az esőbe fúlt, lassan a múlt kódébe vesző március 15-én a Nemzeti Múzeumnál – a közérdeket dalba öntve – lángra gyújtotta, talpra állította a tömeget, úgy áraszthatja el a színész is tűzzel, vízzel, köddel vagy sárral az ő játékára delejes ámulattal figyelő tömeget.

Ezért minden európai nemzet jól felfogott érdeke, hogy a közéleti témák jelen legyenek a művészetekben. A szellemi életet befolyásoló liberális körök viszont azért küzdenek, nem kis eredménnyel, hogy a művészetekben a közéleti témákat az ösztönélet fő témává tétele váltsa fel. Mi több, az ösztönéletet közéleti témaként állítják be. Közben összekeverik az élmények erejét az érték mértékével.

Mivel az élmények ereje a könnyen viduló emberre delejes hatással van, a tömeg szíves örömet enged annak az ezer kürtből szóló, csábító, negédes mákonynak, hogy az élet nem több, mint a kiegészítő halmazozott élmények halmaza, utána nincs más, mint a gyors, végleges és teljes halál.

Van-e remény arra, hogy az anyaországban és akár a délvidéki magyarság szellemi életében, közéletében fordul a helyzet, és mégis a kis lángok egyszer egy nagy lánggá össze tudnak érni a nemzeti vonalon is?

Isten bármikor bármit megtehet. Nekünk viszont az a dolgunk, hogy mindig minden számítást félretéve tegyük a kötelességünket. Ez nem azt jelent, hogy mérlegelés nélkül tegyük meg lépéseinket, hanem azt, hogy ne csak a saját képességeinkben higgyünk, ne csak az általunk észlelt valósággal számoljunk, hiszen a gondviselés is létezik. Ő itt van velünk, létünk minden pillanatában.

Gerold László színikritikus a földre döngölte Arthur Miller Az ügynök halála című darabjának előadását, András Attila rendezését, az „import” és „hazai” színészek játékát. Ugyanakkor a re-

pertoárra került második bemutatóról, Pozsgai Zsolt író, rendező kiváló Mindszenty-előadásáról egy sort sem írt, pedig ebben, a címszereplőt és még egy színészt kivéve, mind a Népszínház társulatának tagjai léptek föl, és kiváló alakítást nyújtottak, a címszereplő, Molnár Zoltán pedig remekelt. Ezzel a bemutatóval tette le névkártyáját András Attila mint társulatvezető: megmutatta, hogy milyen irányba kívánja vinni a délvidéki magyar színjátszást, színházi életet. Behozni a színpadra olyan kortárs alkotók műveit is (a magyar és világirodalom kiválóságai mellé), amelyekben sorskérdéseinket boncolgatják, szembe-sítenek bennünket nem eléggé ismert vagy félre-ismert történelmi, politikai kérdésekkel, személyiségekkel – s mindezt magas hőfokon, a katarzis élményét nyújtva, modern színházi eszközökkel megformálva. Vagyis amikor el kellene ismerni a teljesítményt, akkor jön az agyonhallgatás mód-szere. Ami nekünk nem tetszik, azt kivesézzük, azt lejáratjuk, ami pedig a mi igazunkat kérdő-jelezné meg, azt elhallgatjuk, mert amiről nem írunk, nem beszélünk, az meg sem történt, nem létezik. András ellen a világhálón csoportosulás formálódott, s a bejegyzéseiknek tömkelegére reagálva azért megjelent néhány ellenvélemény is. Például a szatmári Híd Egyesület nevében

Krakkó Rudi gratulált a kinevezéséhez, s így folytatta: „Ha ez a döntés politikai döntés volt, akkor végre született egy értékes magyar érdekképviselési döntés is politikusok jóvoltából!” S ő saját tapasztalatait leszűrve állapította meg, hogy a Magyar Kanizsai Udvari Kamaraszínháznak a Partiumban „bemutatott darabjai a mai napig érezhető nyomokat hagytak a magyarság nemzettudatának az erősítésében”.

Egy leendő és már régóta tervezgetett Vajdasági Magyar Nemzeti Színház alapjainak csíráját ültethette volna el András Attila a szabadkai Népszínház Magyar Társulatában, de nem volt rá fogadókészség, legalábbis a potenciális nemzeti színházi társulatban nem. Pedig Gerold László szavaival élve, a színház „bármennyire is kollektív vállalkozás, alapfokon mégis egyszemélyes intézmény: profilt, szemléletet, stílust meghatározó irányítóra van szüksége.” (Kinek az érdeke? Portéka, Vajdaság Ma, 2015. február 4.) Csak épp nem András Attilára gondolt. De a hit erejével Jerikó falai is leomlottak. Higgyünk benne, hogy a délvidéki magyarság lelkében föltornyosuló, tabukból, hazugságokból, megbélyegzésekből, be-súgásokból, árulásokból fölépített falak egyszer leomlanak. Sziveri János verse is elősegíti, hogy kimozdítsunk ebből egy-egy téglát.

Sziveri János Egy körmönfont *Herold*hoz

Olvasom a minap, hogy már olvasol!
Minősíti bár botor önimádat
szerkesztői és „privát” etikádat:
balgaságot ez korántsem orvosol.

Nagyon jól tudom én, kinek dolgozol –
hordod a híreket Fűnek és Fának.
(Nem is csak akkor, hogyha kedved támad.)
De Jerikó fala lassan leomol.

Meg se lep már, egy magadfajta hiú,
„tisztogatást”, hogy felkérésre végez.
Pofa kell biz’ a szolgálalkúséghez.
S vélem: beleszédülhet még a fiú.

Törmelék vagy csupán a téglá-stószban,
ne tetszelegj atyavajdai pózban!

(Sziveri János minden verse, Kortárs Kiadó, 1994, 251. o.)

Mikor még villamossal zötyögtünk Palicsfürdőre

Amikor főzés közben nem egyszer a konyharuhába
fújta az orrát Szabadkán Tera néni, akit a szláv hordák
kilencszáznegyvennégyben összeverték, majd egy hétre
a pincébe lökték sorstársaival –
amikor lánya, Ilonka, a helyi November 29-e Konzervgyár
(SAVA Mesne Konzerve SAVA, 29 Novembar Subotica)
üdülőgondnoka, vendégül látott pár napra Brač szigetén,
s először voltam szerelmes tízévesen a tengeri sünök közt
kotorászó K. Gyöngyibe, hánytam a bőraban vergődő hajón
Diocletianus palotájától Sumartinig (szemközt az esti
Makarska fényei), s anyám, magához ölelve három gyereket,
Szűz Máriához imádkozott a csúszkáló fedélzeten
(kár, hogy nem voltam legalább tizenöt évvel idősebb,
micsoda szerelem robbanássorozata rengette volna
a mindenséget Gyöngyivel azon a gyönyörű szigeten) –
Tera néni zöld kávé pörkölt, törökösen a zacchról
szűrcsölték le a nagyok, míg társa, Gyula bácsi, akit
nem öltek meg a balkáni hősök valaminő tévedés miatt,
a deportáltakkal északra húzó vonatokról mesélt, masiniszta
volt a háborúban, s egy-egy vödör vízzel öntötte végig néha
a negyvenfokos nyárban üvöltő vagonok tetejét; Ilonka
pedig megtartotta szerb férje nevét a válás után, könnyebben
boldogult így a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban –
a mellehúsából egyetek, gyerekek, bökött a csirkére göcsörtös
ujjával jó Tera néni, a mellehúsából, Katám, biztatta anyámat,
az a legfinomabb; unokaöccsét, apámat húsz éve nem látta,
pedig Szabadka a szerencsétlen Bácsalmástól légvonalban
alig egy határral átmetszett sóhaj csupán –
a bosnyák Banja Luka gyógyfürdőjében kezelte a partizán
elvtársak által elrontott derekát; banya luka, vihogtunk rajta
titokban mi, Szikra csemeték, mígnem egyszer, főzés közben
önfeledten a konyharuhába fújta áldott orrváladékát –
s mikor a várakozás boldogságától bizsergő délután
még villamossal zötyögtünk Palicsfürdőre.

Elhallgatott múlt – Málenkij robot

Beszélgetés Strejn Oszkárral a szovjet lágerben töltött négy évről

Egyetemista voltam a hatvanas évek végén, amikor az egyik évfolyamtársam azt mondta egy holokausztról szóló borzalmas filmről, hogy ő az ilyesmit nem bírja nézni, és nem is nézi meg. Ekkor a tanárunk azt válaszolta, hogy nem lehetünk ilyen kényesek és gyengék. Igenis tájékozódniuk kell azokról az eseményekről, tudatában kell lennünk annak, amit soha többet nem engedhetünk meg. Egyetértettünk. És ez így van a Gulágokkal, a „málenkij robottal”, vagyis a másik szörnyű totalitárius rendszer, a kommunizmus rémtetteivel, amelyekről csak később szereztünk tudomást, és még ma sem tudunk eleget.

Mert „[h]ol zsarnokság van, / ott zsarnokság van... // ...ijedten / besuttogott hírekben, // a száj elé kapott ujj / »pszt«-jében... // ...az apai tanácsban, / az anya mosolyában” – olvassuk Illyés Gyula versében.

A minap a galériámba látogató nyolcadikosoknak beszéltem a kiállításomról. A *Genocídium* című képemhez érve megkérdeztem, hogy hallott-e már valaki közülük a Gulágokról. Senki. Mert hol zsarnokság van, ott az apa, nagypapa, mielőtt sűg valamit, hátrafordul, vagy inkább egyáltalán nem mond semmit, így egyszerűbb a gyerekeknek. Pedig igenis tudatában kell lennünk annak, ami történt, hogy soha többé ne ismétlődjék meg.

Strejn Oszkár bácsi, aki az idén töltötte be a 90. életévét, négy évet töltött Liszicsanszkban „málenkij robot” címen. Az ő előadását hallgattuk, vele beszélgettünk szeptember 28-án Csepelen, az Erdei Éva Galériában.

Oszkár bácsi 1924-ben született, 1945-ben vitték el „málenkij robotra” a húszéves fiatalembert, aki éppen belejött a gyári munkába, kitanulta a szakmát, tagja volt a Weiss Manfréd-gyár repülő szakosztályának, és repülőmodelljével első helyezést ért el egy nemzetközi versenyen. Egy szépen induló fiatal életet tört derékba a „málenkij robot”.

– Negyven évet loptak el az életemből. Az itthon maradt osztálytársaim már megfelelő pozíciókat töltöttek be, mire hazaértem. Engem kétszáz forinttal engedtek haza négy év után. Nagyon örültem ennek is. Számolgattam, hogy mit veszek belőle édesanyámnak: cipőt és egyebeket. Csakhogy én pengőben gondolkodtam, a Weiss Manfréd-gyár oda (szerk. megjegyzése: a Szovjetunióba) is szállított mezőgazdasági gépeket. Hazaérkezésemkor ez mind a múlté volt. Amikor bementem az első restibe, hogy megengedjek magamnak egy kevertet, akkor derült ki, hogy a kétszáz forintom mit sem ér. Egy nadrág és valamiféle ing volt rajtam, alsónadrág nélkül, egy vászoncipő, amelynek autógumiból csinált talpat egy tábori társam. Így érkeztem haza, és a kilencvenes évekig még csak nem is beszélhettem arról, amit átéltem. Mielőtt elvittek, még számtalan lehetőség állt előttem. Amikor végre hazakerültem, még munkát is nehezen kaptam. Ferde szemmel néztek rám. Az edénygyárban, a kemencéknél, a legnehezebb körülmények között kellett dolgoznom, hogy lehetőleg minél előbb elpusztuljak, de én túléltem azt is – idézte fel emlékeit vendégünk.

Ha jól tudom, Oszkár bácsi nem dohányzott, nem ivott, és okosan ítélte meg az élethelyzeteket, ami nagyon kellett ahhoz, hogy túlélje a borzalmakat.

– Már a vagonban, amelyben a „málenkij robotra” szállítottak bennünket – negyven-ötven embert, férfiakat, nőket összezsúfolva –, úgy helyezkedtem, hogy a pricc tetéjére kerüljek, mert a felszálló emberi hő életmentő volt a fagyos marhavagonban. Szükségleteinket úgy végeztük, hogy a vagon padlójába csináltunk egy lyukat. Élelmet, vizet persze nem adtak. Egy hét múlva aztán egy fekete, koszos szeneskosárfélében hoztak valami gusztustalan, fagyott, fűrészpóros belsőséget, amely rettenetesen sós volt, kiborí-

tották a vagonba, vizet viszont nem adtak. Borzalmas volt az éhség, ezért sokan ettek belőle. Másnap ők mind vérhast kaptak, ordítottak a fájdalomtól. Aztán úgy hullottak, mint a legyek. A halottakat egyszerűen ledobták a vonatról. Nem kukoricáztak temetéssel meg ilyesmivel. Szerencsére én nem bírtam ezt megenni, így megmenekültem. Voltak olyanok, akik szökni próbáltak. Őket lelőtték. Eleinte nem értettük, amit oroszul mondtak, de a szavak megértése nélkül is kiderült, miről beszélt az orosz a lelőtt szökevények mellett. Az egyik földön fekvő még élt, folytak a könnyei. A tiszt mondókája végeztével feléje fordult, és fejbe lőtte. Bevégezte – részletezte az utazás szörnyűségeit Oszi bácsi.

Arra a kérdésemre, hogy hogyan boldogultak az idegen nyelvi környezetben, beszélgetőtársam elmondta, hogy ő nagyon tanulékony volt, hamarosan meg tudta értetni magát oroszul. Később ennek is hasznát vette.

Liszicsanszka a Donyec folyónál található. Ez a Donyec-medence hírhedt bányavidéke, a Donbász, amely az orosz Donyeckij bászejn, magyarul Donyec-medence rövidítése. Oda hurcolták a kárpátaljai magyarokat is, és embertelen körülmények között dolgoztatták őket.

– Velünk bányásztatták a legkitűnőbb szénét, az antracitot. A szerencsétlen nőket mind a bányába vitték. Bámulatos, hogy szegények mi mindent kibírtak. Többet, mint a férfiak. Lábszárig érő vízben dolgoztak odalent, és amikor feljöttek, rájuk fagyott a vizes ruha. De a barakkjuk fűtéséhez lopkodniuk kellett a szénét. Az egyik nő egyszer felhúzta a ruháját, megmutatta a testét. Nem volt rajta semmi, de egy körömnnyi terület ép bőre sem maradt. Az egész testét kelek borították. Azt kell mondanom, hogy még szerencsés voltam, mert a felszínen dolgoztam, a csilléket kellett húznom és kiborítanom. Koromfeketék voltunk, de szappant a négy év alatt egyszer sem láttam. Bármi baja volt az embernek, csak a jóistenre számíthatott. Nagy ritkán tartottak úgynevezett orvosi vizsgálatot. Ez abból állt, hogy meztelenül sorba állítottak bennünket, és megemelgették a fenekünket. Azt nézték, van-e még benne izom. Persze nem volt, csak a lötytyedt bőrünk lógott. Később, amikor már tudtam oroszul, az élelmezéshez kerültem. Ott tudtam meg, hogyan kell pótolni az ellopott olajat. Víz-

zel, mert az olaj a víz tetején maradt, tehát ha belenéztek a hordóba, azt látták, hogy tele volt. A napi kenyéradagunk, a tízdekás szelet, olyan fekete volt, mint a szurok, annak is alighanem egy része fűrészporból állt. Hihetetlen, hogy mit ki nem bír az ember. Egyszer el kellett temetnünk az egyik foglyot. Miért pont őt, illetve őt pont miért, meg sem kérdezhettük. Véletlenül ismertem azt az embert még Csepelről. Mitrofanovics, a raktárvezető adott egy lepedőt, azt a temetés után másnap el kellett vinnem a piacra eladni. Az óriási halom megfagyott holttest olyan volt, mint a fatuskó. Át kellett pakolnunk a halottakat, hogy előkerüljön az, amelyiket el kellett ásnunk. Kivittük a tábor mögé a holttestet, de a mínusz 31 Celsius-fokos hidegben lehetetlen volt gödröt ásni. Nem is volt mivel. Végül bekapartuk a hóba, és otthagytuk. Aztán szaladtunk körülnézni, hogy ehetünk-e valamit. Elfásultunk. Minden emberi érzés hiányzott már belőlünk. Élelemhez kellett jutnunk mindenáron, csak az lebegett a szemünk előtt, hogy ehessünk valamit. Rengeteg volt a halott. Több lágert be kellett zárni, mert elfogytak a robotolók. Egy másik alkalommal, amikor a felügyelő pisztolyt nyomott a halántékomhoz, teljes egykedvűséggel mondtam, hogy lőjön. Legalább hazamegyek. Számtalanszor megkérdeztük a négy év alatt, hogy mikor megyünk haza. Mindig ugyanaz volt a válasz, hogy „szkoro” (hamarosan) – emlékezett az ott átélt borzalmakra Strejn Oszkár.

– Hogyan élte meg, Oszi bácsi, hogy a kegyetlen világból hazatérve ugyancsak egy igaztalan, kegyetlen világ fogadta, amelyet át- meg átszőtt a zsarnokság? – kérdeztem.

– Nagyon naivnak bizonyultam, elmondtam ugyanis mindent úgy, ahogyan volt. Hamarosan meg kellett tapasztalnom, hogy ezt nem szabad, ha élni akarok. Aztán megtudtam, hogy az unokabátyám azt meséli, hogy a lágerben kacsasülttel táplálták. Aki hallotta, úgy tett, mintha elhinné, az unokabátyám meg remek állást kapott – válaszolta.

Szörnyűségeket hallottunk. De hálát adok a jóistennek, hogy már beszélhetünk róla őszintén, nyíltan, anélkül, hogy körülnéznénk, mielőtt oda-súgjuk egymásnak az igazságot.

A nyilvánosság pedig nagy erő. Az a legnagyobb erő, amellyel fel lehet lépni minden ehhez

hasznló szörnyűség ellen és örökre megakadályozni, hogy még egyszer megtörténjen az, ami megtörtént, hogy egy ártatlan embernek csak

azért kellett szenvednie, mert német neve volt, mint Strejn Oszkárnak, vagy azért, mert magyar-nak született.

Erdei Kvasznay Éva munkái:

Földre szálló angyal

Őrangyalok

Angyalok a romok felett

Genocídium

Ki a gazdája a kommunizmusnak?

Nemcsak országunk, de mindannyiunk egyéni életvitelébe is ami legnagyobb hatással beleavatkozott, az a kommunizmus volt. Egyaránt mint ideológia, mint egypártidiktatúra, mint államforma. Akit a kommunizmus mint ideológia megfogott, az önmagát igazította az eszmeiség életrendjéhez meggyőződéses alapon, a többiek az alkalmazott terror győzte meg arról, hogy nincs alternatíva.

A magyar népnek 45 éven át kellett alkalmazkodnia ehhez az életrendhez, amelynek már megjelenése is véres terror által történt 1919-ben és 1945-ben egyaránt.

Szörnyű tapasztalat érte a magyar népet 1956-ban, amikor a nyugati országokban csalódott, mert minden információ szerint a vasfüggöny másik oldalán a kommunizmussal ellentétes létforma adott lehetőséget embereknek, országoknak normális életet élni.

A politika mezőnyén a nyugati országok, élükön az Amerikai Egyesült Államokkal, hirdették szembenállásukat mind a kommunista eszmékkel, mind a Szovjetunióval. Ez adott erőt a magyar népnek ahhoz, hogy egy nagyon ígéretes politikai konstellációban akár a legnagyobb áldozatot is hajlandó volt meghozni a szabadság visszaszerzéséért.

Ideje lenne széles társadalmi körben tisztázni ennek a rejtélyes történelmi tapasztalatnak a hátterét.

Régi talánya a száz évre visszaemlékező magyarnak, hogy honnét is eredt az az eladdig ismeretlen politikai vagy inkább bűnügyi képlet, amely 1919-ben rátört az országra, felforgatta annak társadalmi és jogrendjét, gúnyolta ezeréves nemzeti múltját, támadta keresztény erkölcsét, és olyan államrendet erőltetett a háborúban elvérzett országra, amelynek „törvényes” rendjét terrorista különítmények tartották fenn. Ellentétben mindazzal, amiknek hírével közeledett a

háborús szenvedésektől, nélkülözésektől, halottaikat gyászoló társadalomhoz, amik szerint új életrend köszönt az emberiségre, ami békét és bőséget hoz a szenvedőknek, elnyomottaknak.

Nyugaton, akár már Bécsben is, politikai menedéket adtak az őszirózsás forradalom és abból kivörösölt 133 napos vérengzés bűnöseinek. Mély hallgatás követte a Horthy Miklós által 1933-ban megfogalmazott és a világ összes államfőjének megküldött memorandumot, amelyben felhívta a figyelmüket a kommunizmus veszélyére. Ma sem akarják megérteni Nyugaton, hogy nem a németek iránti, netán éppen politikai kurzusuk iránti vonzalomból, hanem pusztán létünk, ezeréves kultúránk, keresztény államiságunk védelmében fogtunk fegyvert az orosz és bolsevista fenyegetés elhárítására, tehát védekezésül. Ezt a védekezést 1956 nemzeti forradalma a nagyvilág előtt igazolta. Amely után szemébe mondhattuk ausztrál barátainknak, hogy mi a jó oldalon harcoltunk.

Ötvenhatban egy rövid történelmi pillanatra fölébredt az emberiség, de sorsának intézői, manipulálói nem engedték, hogy a fölismerésből általános tájékozottság legyen. Ötvenhatot követően ismét összefolyt minden olajos kocsonyává a világpolitikában, mialatt a bolsevizmus véres kielégülése után tartósan berendezkedett Magyarországon.

A vezető nagyhatalmak politikájában egy pillanatra sem szerepelt olyan elem, amelyhez a magyar nemzet sorsáért aggódó emigrációs értelmiség érzelmeivel közeledhetett volna. Tettek szép nyilatkozatokat, de azonnal hozzátették, nem kockáztathatnak atomháborút, és hamarosan visszatértek a koegzisztenciás tárgyalásokra, amelyeknek a célját a kooperációban jelölték meg. Magára hagyottan temette el az otthoni nemzet a felszabadítás reményeit, és az emigráció lassan belefáradt a Nyugat „felvilágosításának” értelmetlen munkájába.

Megismétlődött a Ferenc József-i recept: a hosszú évtizedek taposómalmában az akasztófás lator királyról ferencjósok katonanóták zengtek – azzal a különbséggel, hogy akkor még emlékeztek, mai napig is emlékeznek az aradi vértanúkra, de Rákosi és Kádár akasztásaira nem emlékezhet, illetve nem is tud már emlékezni a nemzet. Október 6-án írom ezeket a mondatokat, és eszembe jut, hogy emigrációs tevékenységemnek a többi között egyik fiasója volt, hogy hiába emlékeztettem szép hagyományosan emlékező honfitársaimat, hogy ne feledkezzenek meg nemzetünk további védekező és elbukott küzdelmei hőseiről, akiket a győztesek bosszúja gyilkolt mártírokká.

Visszatérve az eredeti gondolathoz, mi is volt hát a szerepe – ha már ilyen simán leszerelt – a kommunizmusnak?

A kapitalizmus nem ideológia, hanem a modern gazdálkodás normális módja, amelyet nem lehet ideológiailag legyőzni. Tudnivaló az is, hogy a gazdálkodás normális viteléből, haszonelvű mechanizmusából hiányzik egy útjelző, amely figyelmeztet, hogy ettől kezdve az üzleti haszon közösségi érdeket sért. A hitel- és tőkés gazdálkodás lehetne tisztességes is, ha lenne felette valamilyen ellenőrző, szabályozó autoritás.

Ilyen igény már a korai kapitalizmussal szemben is jelentkezett, amit a hitelintézeti politika megelőzött, és megakadályozott mindenféle hivatali korlátozást. Közgazdaságtant is létesített a korlátozások ellen, amely szerint az állami beavatkozás ártalmas a gazdasági életre, arra nincs is szükség, mert a piac mechanizmusa mindent kiegyenlít.

Majd saját kézbe vették a kapitalizmus okozta társadalmi feszültségek kezelését politikai mozgalmak és pártok létesítésével. Egyetemek, szellemtudományi intézetek alakultak eszmeiségi légkört teremteni az éppen kialakuló polgári társadalom élesen elkülönülő rétegei részére. A hirtelen megnövekedett ipari munkásság, tehát a nagy tömeg részére készült a kommunizmus, szocializmus, amelynek keretében szembeszállhatnak a kizsákmányoló tőkével. „Marxot és Engelst egy rejtélyes szervezet kérte fel a kommunizmus eszméinek kidolgozására. Ez a sokáig

titkosan működő szervezet az »Igazak Szövetsége« volt, amely később néhány hasonló csoporttal egyesült, és 1847-től a Kommunista Liga nevet viselte.” (Póli Pál – Isten Egyházának Gyülekezetei)

A kommunista állam gazdasági működésének semmi köze ahhoz, amit a „kollektív” szó kifejez. Semmi más, mint központosított gazdaság. Amire minden kapitalista törekszik. Két évszázados illúzióban élt az emberi világ a kapitalizmus politikai megfékezhetősége tudatában. Irdatlan összegeket fektetett be a nemzetközi hitelintézeti hálózat központi kormányzatú (kommunista/szocialista) államok létrehozásába. Közben saját eszmerendjében hirdeti az állam kizárását a gazdálkodásból. Tudott dolog, hogy ez a tézis az Egyesült Államokban már nem téma, ott a politikai adminisztráció a Big Business irányítása alatt áll.

Az Egyesült Államok csillagászati összegeket fektetett be a Szovjetunióba, annak háborús felkészítésébe és sikeres folytatásába, majd felépítésébe. Kialakult a kétpólusú világhatalom, amelynek valamiféle egységben kellett volna állandósulnia, de aminek helyében hosszú vita folyt „hidegháború” néven. Valójában csak Moszkva viselkedésével volt baj. A felháborodott nyugati világ megnyugtatóra antikommunista szólammal folyt a vita. Ez tévesztette meg a magyarokat is, amihez még hozzáadott az amerikai politika hírverése, lázadásra felszólító, segítséget kilátásba helyező közvetlen üzenetei az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió útján.

A kommunizmusnak számos változata volt az idő folyamán. Leglényegesebb a trockista (baloldali-leninista) – sztálinista ellentét. Előbbi a világforradalom-szemléletet követelte Moszkvától, vagyis azt, hogy onnét terjedjen szét a kommunizmus mindenhol. Sztálin viszont elsődlegesen birodalomépítő ambícióval gyakorolta a terrorhatalmat egyszemélyes diktátorként, amivel nagy gondot okozott a világépítmény építészeteinek. Allűrjeiről azután sem mondott le, hogy Truman és Attlee társaságában egyike volt a három személynek, akik a potsdami konferencián 1945 júliusában elrendezték a világ sorsát.

A nyugati hatalmak nem tehettek mást, eltűrték az egykori postarabló kellemetlen társaságát, de elkezdtek építgetni a megfelelőbb kommunista államok csoportosulását. Tito bizonyult alkalmasnak a megfelelő kommunizmus képviselésére. Ehhez kapcsolható az Aracs folyóiratban **Juhász György** professzor írása (*A jugoszláv hátizsák*), amelyből érzékelhető a nyugati igyekezet a kommunizmus elfogadhatóvá tételére:

„Jugoszlávia politikai csillaga 1955-ben kezdett meredeken emelkedni. A nemzetközi elszigeteltségből a Bandungi Egyezmény (1955. ápr. 24.) aláírásával tör ki Tito. A húsz ázsiai és afrikai ország által Indonéziában elindított mozgalom 1961. szeptember 7-én Belgrádban ért a csúcshoz, megalakult az el nem kötelezett országok tömbje (NATO – VSZ) kívüli mozgalma a kétpólusú világrend ellenében. Tito a fellegekben jár Nehruval és Nasszerrel, miután Hruscsov személyesen követi meg őt Belgrádban »elődje durvaságáért«. Az évtized végére az el nem kötelezettek a világ legnagyobb politikai tömörülésévé váltak. Titót és nejét Kennedy a Fehér Ház kertjében fogadja, s majd minden amerikai elnök tárgyal vele. Nixon háromszor is, s 1971 tavaszán még a forrongó Zágrábba is ellátogatott, miközben a szocialista országok vezetői persona non grata voltak Washingtonban. Míg királyok és elnökök (a mai napig) a szerény bejáratú Downing street 10-ben »jutnak be« Londonba, addig Tito előtt a Buckingham palota impozáns kapuja tárult föl.»

Mint egy mese, ahol az egykor áldozataira lövöldöző kis lesipuskás partizánt hatalmas uralkodók vendégelnek meg fényes palotáikban. Ne mondja senki, hogy a történelem nem forgatókönyv szerint folyik. Ám a lényeg a következő: a kétpólusú (US–USSR) világhatalom még nem öleli föl a Föld országait. Ezt pótolja a bandungi szervezkedés, összefogni a „harmadik világot”, amelynek vezére és példaképe a jó kommunista Tito.

* * *

1953-ban lezárult a sztálini korszak. Innen kezdve nem szabály az, hogy a Szovjetunió első embere életfogytig ugyanaz. A sztálinizmus nem folytatható Sztálin nélkül, utódai fölmérik, hogy a Szovjetunió fennmaradásához rendbe kell tenni

a viszonyt a nagyhatalmi világrend nyugati partnereivel. Ennek elrendezése ugyanúgy gondja a nyugati hatalmaknak. Hruscsov sajátos külügyi modorával igyekszik illeszkedni. Zárjuk rövidre az eseményeket eseményjegyzékkel:

1955. február 25. – a török–iraki kölcsönös védelmi szerződés, az ún. bagdadi paktum létrejötte.

1955. május 9. – az NSZK belép a NATO-ba.

1955. május 14. – megalakul a Varsói Szerződés.

1955. május 15. – az osztrák államszerződés aláírása.

1955. június 2. – Hruscsov Canossa-járása Belgrádban: szovjet–jugoszláv nyilatkozat a kapcsolatok normalizálásáról.

1955. július 18–23. – a genfi szellem születése: négyhatalmi kormányfői találkozó Genfben a nemzetközi helyzetről és a német kérdéssről.

1955. szeptember 9–13. – Adenauer kancellár moszkvai tárgyalásai, a diplomáciai kapcsolatok felvétele az NSZK és a Szovjetunió között.

1955. október 27. – november 16. – genfi négyhatalmi külügyminiszteri értekezlet Németország újraegyesítéséről, az európai békéről és biztonságról.

1956. február 14–25. – az SZKP XX. kongresszusa, a desztalinizációs politika meghirdetése.

1956. április 2. – A JKSZ KB VB a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusát úgy ítélte meg, hogy a Szovjetunióban a desztalinizáció visszafordíthatatlan folyamata zajlik. Úgy értékelte, hogy a két ország közötti újabb konfliktus hipotetikus is lehetetlen, erőteljesen támogatni kell Hruscsovot, ugyanakkor pedig „elegáns módon” felmondani az amerikai katonai segítyt, hisz „ki ellen is fegyverkezünk mi”, ezzel demonstrálva, hogy Jugoszlávia valóban nem áll a Nyugat befolyása alatt. Ugyanezen az ülésen, a derűlátástól vezérelve, Tito követelte az „általános külpolitikai offenzívát minden irányban”.

1956. április 17. – a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának a megszűnése.

1956. július 19. – Tito, Nasszer és Nehru találkozója Brioni szigetén, a békés egymás mellett élés elvének elfogadása.

Felhívom Olvasóim figyelmét, gondolják át, hogy ebben a kelet–nyugati összeölelkezési időszakban milyen esélye lehetett a magyar forradalomnak valamilyen, akármilyen nyugati támogatásra?

A magyarok lázadásának masszív amerikai buzdítása csak azt a célt szolgálta, hogy annak várható eseményei jobb alkupozícióba teszik az amerikaiakat a szovjet világhatalmi partnereivel szemben.

1956. október 15. – Magyarország legfőbb vezetői Belgrádba utaznak Titóhoz. Előzmény: a szovjetek, enyhülést mutatva, kibékültek Titóval, és Szocsiban Gerőt arra utasították, hogy a magyar kommunista párt indítson küldöttséget Belgrádba. Ez a pártküldöttség 1956. október 15-én el is indult. A küldöttségnek tagja volt Kádár is, aki néhány nappal korábban érkezett haza Kínából, és akit a moszkvai átutazása során a szovjet vezetők kitüntető figyelmességgel láttak vendégül.

A szovjet–jugoszláv viszony normalizálása megteremtette a lehetőséget a többi szocialista állam és Jugoszlávia kapcsolatainak a rendezésére. Magyarország esetében erre Rákosi országglása idején nem kerülhetett sor, mert Tito nem volt hajlandó szóba állni az 1948–53-as jugoszlávellenes sztálinista kampány egyik leghangosabb szószólójával, a Rajk-per főrendezőjével. Az 1956. júniusi moszkvai tárgyalásokon is igyekezett rávenni a szovjeteket, hogy ne Rákosival és közvetlen munkatársaival (Gerő, Hegedüs) akarják levezényelni a magyarországi változásokat. Végül október elején, a szocialista országok vezetőinek krími üdülése idején Tito a szovjetek kérésére találkozott Gerővel, akit belgrádi látogatásra hívott meg.

Október 15-én a teljes magyar csúcsvezetőség (Gerő, Hegedüs, Kádár) a jugoszláv fővárosba utazott, onnan csak 23-án érkeztek vissza Budapestre. A látogatáson látványosan megtörtént a kibékülés, de a válsághelyzetben ez azzal a következménnyel járt, hogy az éppen hazaérkező és meglehetősen tájékozatlan vezetők tehetetlenül és kapkodva, sőt a tüntetőket hergelve (Gerő rádióbeszéde) próbáltak reagálni az eseményekre.

A kedves Olvasó megjegyezte a dátumot s a krími és belgrádi tanácskozások célját: levezényelni a magyarországi változásokat.

A fentiekből látszik, hogy a nyugati hatalmak, lényegében az Egyesült Államok, a Szovjetunió és minden egyéb kommunista állam és mozgalom éppen a legtermékenyebb állapotában volt olyan egyetértést megcélzó tárgyalásoknak, amelyek légkörébe bármiféle akadály nemcsak nemkívánatos, de éppen zavaró körülmény volt. Az akció sikere, amelyben partnerek voltak Amerika, a Szovjetunió, Jugoszlávia és Magyarország felső politikai vezetői, azon múlt, miként történik az átalakulás Magyarországon. Hruscsov is, Tito is azon fáradozik, hogy a sztálinista múltat leszereljék. Hruscsov Gomulkával kiegyezett. Magyarországon a sztálinizmus lebontása már pártprogram volt. Azt se felejtjük el, hogy a Petőfi Kör alapítását még Rákosi rendelte el. Utódján, Gerőn múlik most minden.

Gondoljuk meg, a magyar események felforrását Rákosi újabb félreállítására, majd helyébe Gerő tétele olyan reakciót váltott ki, amely októberre már kezelhetetlenné vált. Pontosan Gerő volt az, aki rádióbeszédével kiváltotta a békés átmenet híveiből is azt, hogy – nincs tovább.

Tito pulai beszédében erről így emlékezett:

„Amikor Magyarországon egyre erősebb és erősebb elégedetlenség tört ki, éppen a kommunisták soraiban, amikor követelték, hogy Rákosi távozzék, a szovjet elvtársak látták, hogy így tovább nem lehet, megegyeztek, hogy Rákosi menjen. De hibát követtek el, mert nem engedték meg, hogy Gerő és Rákosi többi hívei is menjenek, akik a nép előtt kompromittálták magukat. Rákosi menetelét Gerő maradásához kötötték. Ez pedig hiba volt, mert Gerő semmiben sem különbözött Rákositól. Ugyanazt a politikát folytatta és ugyanazokért a hibákért felelős, mint Rákosi. Mit tehattunk mi akkor, elvtársak? Láttuk, hogy a dolgok nem mennek rendjén. [...] Gerő Jugoszláviába jövelele és közös nyilatkozatunk már nem segíthetett. Az emberek Magyarországon már nem tűrték a sztálini elemeket, akik még tartották a hatalmat. Követelték eltávolításukat, és követelték az áttérést a demokratizálódás útjára.”

* * *

Nem kockáztatunk nagyot annak megállapításával, hogy a világpolitika másképpen alakult volna az események olyan medrében, amelyben létrejött volna a sztálini elhajlástól megtisztult kommunizmus elfogadása a nemzetközi rendben és a világ közvéleményében.

Budapest olajozott macskakövein nemcsak a szovjet tankok csúsztak el, hanem a tervezett kommunista világrend is.

Washington mindvégig igyekezett megtartani a Szovjetuniót. Mondjuk ki: a nagy világátrendezés partneréül. **Reagan** elnök 1988 nyarán Moszkvába utazott. Ekkor írtam az alábbiakat a Magyar Életben:

– Amerika nem követeli meg a Szovjetunióknak olyan átalakítását, ami a kommunizmus lényegét, elvi alapjait érintené. Ellenkezőleg, a Szovjetunió az „antikommunista” amerikai elnök szájából dicséretet kapott Moszkvában a kommunista elvek végrehajtásáért: „...As *wartime allies*, we came to know in a special way. But in a broader sense the American people, like the rest of the world, admire the saga of the peoples of the Soviet Union – the struggle to build a society, the evolution into a modern State...” Ez már több, jóval több, mint amiért – állítólag – Moszkvába utazott Reagan elnök. Utazása előtt azt a magyarázatot kaptuk, hogy a béke érdekében tudomásul kell venni, hogy másféle társadalmi-hatalmi forma is van, és ezt azért kell tudomásul venni, mert fegyveres ereje vetekszik a szabad világ erejével. De úgy látszik, az öreg színésznek moszkvai fellépésére új szövegkönyvet nyomtak a kezébe: dicsérni kell a kommunista társadalomépítést, a „modern” államba fejlődést. Szerepkönyv ez, jobb, ha így fogadjuk el, mint ha azt mondanánk: hova lett a gerinc ebből az emberből, aki még 3 évvel ezelőtt is így nyilatkozott: „...We are all aware of those many nations that are the victims of totalitarian ideologies, ruthless regimes, and occupying armies. ...” Reagan elnök fentebb idézett moszkvai mondatában a Szovjetunió népét és az Egyesült Államok népét emlegette. Ebben a retorikában nagy veszélyt látunk, egyrészt mert meghamisítja a történelmet, másrészt a mai valóságnak sem felel meg. A Szovjetunió

népe nem építője annak a társadalmi formának, amiben ma szenved, hanem áldozata. Amerika népe aligha változtatta meg véleményét a kommunizmusról, aminek a természetéről a híripar torzításai ellenére is meg lehet az elutasító véleménye. A nagy veszély itt abban mutatkozik, hogy az USSR vezető rétege (ha nem is az egész), és az USA vezető rétege (nyilván nem is az egész) olyan viszonyra lépett most Moszkvában, aminek az egész emberiségre kiható következménye lehet. Reagan is, Gorbacsov is utalt arra, hogy most *egy új világrend* kezdődik. Ma még talán nehéz felmérni, hogy ez gyakorlatban mit jelent, de ha a hidegháborús időszak végét azzal köszönti egymásnak a két nagyhatalom kormánya, hogy ezentúl a világigazgatásban egymás partnerei lesznek, milyen lesz a gyakorlat akkor, amikor akaratuk érvényesítésére egymást kiegészítő intézkedéseket hoznak. Nyugat demokratikus kormányai, élen az Egyesült Államokkal, a hidegháborús korszak kezdetén kommunistaellenesnek, szabad világnak nevezték magukat. Ezek a kifejezések szép lassan elmaradtak, a sajtó egyre-másra csak kigúnyolta az antikommunistákat, és megindult a nagy barátkozás. Még megérjük, az antikommunizmus épp úgy törvénnyel üldözött lesz mindenütt, mint az antiszemitizmus. Ha jól odafigyeltünk, nem is annyira a kommunizmussal volt baja a nyugati világ teoretikusainak, hanem csak Sztalinnal, majd a sztalinizmussal.” (Idézet a Magyar Élet 1988. június 16-i számából.)

Még egy idézet:

San Francisco szabad levegőjét élvező és amerikai egyetemeken tanító (!) **Mihail Gorbacsov** ezeket mondta 1987-ben a bolsevik forradalom 70. évfordulóján: „A *peresztrojka* célja, visszaállítani elvben és gyakorlatban a Lenin féle szocialista világnézetet. A párt érdeke mindenekelőtt a legfontosabb. Új világ felé haladunk, a kommunizmus világa felé. Erről az útról soha nem térünk le. Egyetlen látomásunk van, és ez a kommunizmus végső győzelme.” (APN, 1989. jan–febr.)

* * *

A két nyilatkozat és a Szovjetunió hamarosan bekövetkezett széthullása ellentétben áll egymással. A valószínűség változatai:

1. A nyilatkozatok idején a két nagyhatalom vezetői a világ eljövendő rendjét a kommunizmus elveivel látják megvalósíthatónak.

2. Gorbacsov egy naiv balek, akit behúztak a csőbe, elhitették vele, hogy a nyugati világ is kommunista lesz, ha liberalizálja a Szovjetuniót.

3. Gorbacsov elárulta a Szovjetuniót, megtagadta a kommunizmust, összeomlasztotta a szovjet államot, amelyet a nyugati pénzintézetek eladósítottak.

4. A bevezetett reformok hatására és az ideológia hiteltelenné válása miatt a szovjet rendszer összeomlott.

Oroszország kettős változáson ment át. Elvetette az egypártrendszerű szovjet államot, parlamenti demokráciát vezetett be. Majd a változással elfogadott liberalista-internacionalista nyitott gazdaságot leváltotta nemzeti érdekű, állami ellenőrzés alá vetett gazdálkodásra. Egyszerűen szétkergette az új vezető, Putyin azt a fajta társaságot, amilyen volt az SZDSZ Magyarországon. Ez nem maradhatott következmények nélkül, a globalista hitelintézeti behatolás megszüntetése, az orosz gazdasági térségből való kirekesztése világrendezői érdekeket sért. Oroszország ezzel kilépett abból a politikai folyamatból, amelyben 1917 óta kijelölt szerepe volt.

Amelyben egy időre, a kétpólusú időszakban világhatalmi partner volt.

Ezt követte logikusan Ukrajna kiszakítási kísérlete az orosz érdekeltségből. Valójában sokkal többről van szó, de ez már más téma.

Több ezer fős, egy-két napon belül bevetethető, előretolt készségi erő felállításáról döntöttek a szeptember 4–5-i walesi csúcstalálkozójukon a NATO tagállamai, válaszul a keleti határokon megjelent orosz fenyegetésre – jelentette be Brüsszelben **Anders Fogh Rasmussen**, az Észak-atlanti Szövetség főtitkára. Rasmussen a védelmi kiadások növelésére vonatkozó kötelezettségvállalást vár a szövetség tagjaitól.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete az orosz kihívásra adandó válaszként a kollektív védelem megerősítését célzó intézkedéseket készül elfogadni a walesi csúcstalálkozóján, amelyek közül kiemelkedik egy néhány ezer fős, nagyon rövid időn – egy-két napon – belül bevetethető készségi erő felállítása – jelentette be Brüsszelben a NATO főtitkára.

A Szovjetunió csak látszólagos ellenség volt, a mai Oroszország...

A legegyszerűbb fajta hodály – szinte egybeolvad környezetével (Nádudvar, 1985)

Marxista alapon...

Nővéremnek, Juhász Juditnak ajánlom

„Más szabadon élni, mint a szabadságról beszélni.”
(Easy Rider – Szelíd motorosok c. film, 1969)

Viszonylag hamar, pár héttel az egyetemi felvételi vizsga után megérkezett a nagyalakú boríték az ELTE bölcsészkaráról. Ki sem kellett nyitnom, tudtam, mi áll benne. Az A/4-es formátum azt jelentette, hogy az összes papíromat, az ön-életrajztól kezdve az érettségi bizonyítványomig, visszaküldték. '72-ben Pesten hódított a sportborítékos sorsjegy nevű primitív szerencsejáték. Az azonnal kibontható mini borítékokban a legtöbb volt a „nem nyert”. Ezt mondogattuk egymásnak gimnáziumi osztálytársaimmal, ha találkoztunk, vagy ha telefonon beszéltünk, már akik abban az időben rendelkeztek telefonnal. Nüánsznai eltérésnek számított, hogy ők többnyire a Budapesti Műszaki Egyetemtől kaptak az enyémhez hasonló, nagyméretű postai küldeményt, miután matematika-fizika tagozaton érettségiztünk. Ma szinte mindegyikük mérnök.

Nézegettem az elutasítást, amely így szólt: „A felvételi vizsgán nem felelt meg...” és „felvételi kérelmét elutasítom”, dátum, pecsét, aláírás. Még némi kibúvót sem tartalmazott, amelyet csak pár osztálytársam kapott, hogy helyhiányában utasítják el. Ezt ugyanis meg lehetett fellebbezni, néha bejött. Vagy az átirányítás bűvszó, amely esetükben vidéki, hároméves műszaki főiskolát és leendő üzemmérnökséget takart. Nem! Az enyém maga volt az egyértelműség, zárómondatával megfejelve: „Fellebbezésnek helye nincs!”

Érdekes a történetben, hogy szüleinket, nagyszüleinket jobban elkeserítette sikertelenségünk, mint bennünket. Nagyanyám sírt is, ha jól emlékszem. Majd megpróbáljuk jövőre, mondogattuk vállunkat vonogatva, és kész, mert azért mégiscsak nyár van, leérettségiztünk, és az is valami. Jókat röhögtünk azokon, az általunk csak strébereknek nevezett társainkon, akiket elsőre fölvettek, és büszkén, mindig maguknál hordva kis méretű borítékjaikat, lobogtatva a pozitív felvételi értesítőt, hencegtek. A nagy örömben ugyanis

egy aprócska szó – konkrétan az előfelvételi – elkerülte a figyelmüket. Négy-öt nap múlva nem látszottak ilyen vidámnak, mert újabb, ezúttal még hivatalosabb levelet kaptak az általunk Magyar Királyi Néphadseregnek titulált honvédségtől, hogy egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt, tizenegy hónapig „szíveskedjenek” eleget tenni sorkatonai szolgálati kötelezettségüknek. A lányokra nem vonatkozott a behívó, de lány a mi osztályunkban alig akadt, és az egész gimiben is kevés. Az én időmben már minden budapesti középiskola koedukált rendszerben működött, de azért a hagyományok tovább éltek. Főleg az első kerületben, Budán, a Petőfiben (korábban Werbőczy), ahova én is jártam, amely majdnem tisztán fiúgimnázium volt. A Szilágyiba inkább lányok jártak, ráadásul jóval csinosabbak, mint nálunk tanulók.

Mit érdekelt bennünket június közepén, mi lesz ősztlől, hogyan tovább, amikor előttünk a nyár és zsebünkben a bordó útleve. Kár, hogy csak az. Utazni ugyan lehetett, de miből? Otthonról kérni, elbukott felvételi után, marhaság. Zoli barátommal mi még a többiekénél is jobban le voltunk égve, ahogy ő mondta: „Porig égtünk, mint a Reichstag.” Történt ugyanis, hogy márciusban, szüleink tudta és bejegyzése nélkül igen olcsón (hittük mi) vettünk a nyárra spórolt pénzünkből egy forgalomból kivont, 1934-es Tatra 57/b típusú autót, ezzel terveztük a nyári kirándulást megtenni. De hiába büttyköltük hónapokig a tanulás helyett, a CA 11-97 rendszámú matuzsálemet még megmozdítani sem tudtuk. Bármit tettünk, a motor be sem indult, fölöslegesen vettük meg a négy kiló meggyvörös Neolux zománcfestéket, amellyel le akartuk fényezni. Ingünk-gatyánk ráment, és a kocsis is benne volt a felvételi buktában, amely ha ma meglenne, vagyonokat érne mint oldtimer, mi meg ezer forintért adtuk el '72 telén, és még ennek is örülhettünk. Engem az

sem zavart, hogy jogosítványom sincs, mert a barátomnak volt, s azzal nyugodtam vezettem az új Zsigulijukat. Megtanultam a jogosítványban szereplő adatokat is, anyja neve: K. Emília, született: Balástya, 1928, s igazoltathatott a rendőr. Igazoltatott is, de a komám öltönyös-csokornyakendős igazolványképe az összes pesti főpincérre jobban hasonlított, mint ránk, így nem törődtek velünk. Ilyen körülmények között maradt az egy hónapnyi nyári, jól fizető fizikai meló és a már megszokott autóstop.

Az autóstop módosított változata nagyon bevált a korábbi években, így nem kellett még az útirányon sem változtatni. Két helyre jártunk: Erdélybe és Lengyelországba. A módosított változat azt jelentette, hogy Nagyváradig vagy Aradig, illetve Kassáig vettünk vonatjegyet bagóért a nemzetközi diákigazolvánnyal. Nem bajlódunk a hatalmas konkurenciával a magyarországi szakaszon, ahol annyian álltak az út szélén, hogy órákat kellett várni, azután fél nap alatt lejutotunk Kecskemétre vagy Szolnokra.

Erdély, hála briliáns ötletemnek, számunkra stopos mennyországgá vált, mivel magyar zászlóval integettünk. A '70-es évek elején Pesten már sok mindent lehetett kapni, csak nem ott, ahol normális esetben kereste volna az ember. Zászlóbolt hivatalosan nem létezett, de a sportszaküzletekben kicsi háromszögletű magyar zászlót – amelyet a játékosok nemzetközi meccseken kézfogás után adtak ellenfeleiknek – be lehetett szerezni. Így a zászlók már megvoltak. Viszont hülyén néztünk volna ki, fölnyevezett magyar zászlóval a román határon a Kondukátor mindenhova kihelyezett képe alatt, s valószínűsíthető, túránk sem tartott volna tovább. De a technikai fejlődés a segítségünkre sietett. Akkoriban jöttek be Magyarországra a gépkocsik utasteréből kinyomható elektromos autórádió-antennák. Gombnyomásra működtek, ki és vissza. Élvezték a magyar autósok, hogy nem kell kézzel, indulás előtt ki-be tologatni a sokszor vizes, sáros vagy éppen beragadt antennákat, hanem csak úgy lazán, hipp-hopp, akár menet közben is működtek. A szervizek megteltek régi, kézzel összetolható, lecserélhető antennákkal, ezeket a szerelők „utacán át” egy sörért adták. Ezek fémhengerükből kiszedve, összetolva akkorák voltak, mint egy hosszabb töltőceruza vagy egy nagyobb körző, s

szépen meglapultak merevítőként a hátizsákban vagy a sátoztartozékok között. A magyar zászló meg pontosan kitöltött egy frottírzoknit vagy a túrabakancs orrát.

A lényeg az, hogy a határ túloldalán három Daciából kettő megállt, ha magyar zászlóval lengettünk, s „milyen érdekes”, nyelvi nehézségeink sem adódtak. Gyakran megesett, hogy tovább is vittek, egészen Marosvásárhelyig vagy Csíkszeredáig, pedig nem is mentek volna adig. Most persze írhatnám, hogy a román közlekedési rendőrök így meg úgy, meg alig bírtunk beszaladni az erdőbe meg a kukoricásba előlük, de az igazság az, legyintettek, pedig látták a piros-fehér-zöld, kicsi, „törpengés” zászlónkat. Mindössze egyszer, a Szent Anna-tónál vadkempingezve szóltak ránk, vegyük le a sátrunkról a magyar zászlót. Pechjűkre, nem messze tőlünk osztrákok és kanadaiak táboroztak olyan lakókocsikkal, amelyeken törölköző méretű zászlókat lengetett a szél, mi meg „csak” átmutatunk, a két rendőr meg „csak” elballagott.

Nem így állt a dolog északi szomszédunknál. Kassa már akkor is inkább Košicének tűnt. Sehol nem akartak velünk szóba állni magyarul. Arcpirító és megalázó érzés volt, amikor láttuk; értik, amit mondunk, de nem hajlandók magyarul megszólalni. Német vagy angol nyelvű feliratot vagy információs táblát sem a pályaudvaron, sem a főtéren, sem sehol nem láttunk. Az oroszral is – amelyet akkoriban Magyarországon már hatnyolc éve tanultunk – hiába próbálkoztunk, mert a *Hattyúk tava*, a *Piányír Abroszimov*, a *Mengyelejev periódusos rendszere* és a *Lenin megszállóztatta a gyerekeket* című és tartalmú leckékből nagyon nehezen lehetett összerakni, hogy mi edzőcipőt meg szoknyás légpuskagolyót szeretnénk venni. Pedig mindkettő „életbevágóan” fontosnak tűnt. A Botas márkájú félmagas szárú edzőcipő a legjobb minőségű és áru volt, amelyet a Lajtától keletre kapni lehetett... És kísértetiesen hasonlított az Adidasra, csak két csík húzódott az oldalán, nem három. A kékszínű modell meg pontosan olyan farmerké volt, mint az Ecseri piacon – amelyet egymás között Tangónak hívtunk – vásárolt farmereink. Így azután kézzel-lábbal magyaráztuk és mutogattuk a kirakatban, hogy mire lenne szükségünk. A vásárlók közül sem segített senki, inkább megvető tekintettel néztek

ránk. Később jöttünk rá, túl frissen élt még az öt-taniakban a '68-as bevonulás emléke, közvetlen pár évvel a történetek után.

A másik kincs a szoknyás légpuskagolyó „vala”, amelynek vásárlásához Pesten engedély kellett. Kassán minden sportbolt kirakatában ott virított a Slavia légpuskák és légpisztolyok mellett mindössze pár gombóc fagyalt árért. A Kloss kapitányt alakító népszerű lengyel színész, Stanisław Mikulski nem imitált annyi lövöldözést, mint mi, mire hajlandók voltak megérteni, hogy mit akarunk, és nagy kegyesen kiszolgáltak. Háromszáz diaboló (töltény) volt egy dobozban. Általában ötöt vettünk, mert ennyi pontosan belefért a két – visszafelé már üres – Bac sprayes flakonunkba, amelyre vissza lehetett varázsolni a kinyomót, s bedugni a magyar határ előtt a jó bűdös, szennyes ruhák közé. Prágában történt meg egyszer, ahol sokkal normálisabbak voltak az emberek az eladóktól kezdve a pincérekig, hogy a már kikészített öt háromszázas, szoknyás légpuskatöltényes dobozt visszavette az eladó, majd megjelent három ötszázas csomagolásúval, s leírta egy papírra, hogy így húsz százalékkal olcsóbb. Kassa nem Prága, így aztán megnéztük Rákóczi sírját a dómban, majd Krakó felé vettük az irányt, és sose hagytuk ki Zakopanét, ahol már első ott jártunkkor meglepődve tapasztaltuk, hogy németül még mindig szívesebben beszélnek a lengyelek, mint oroszul. Itt láttam azt is, életemben először, hogy egyenruhás katonatisztek, sapkájukon vörös csillaggal, reggel bemennek a templomba, egyesek imádkoznak, keresztet vetnek, majd kijöve teljes természetességgel folytatják útjukat, valószínűleg a laktanyájuk felé. Ha ezt apám otthon megtenné, azonnal leszerelnék, mondta a barátom, pedig az édesapja „csak” egy tisztességes magyar tűzoltótiszt volt.

Varsóban apácázárdában laktunk egy zlotyért, s többször kispapokkal fociztunk. Mosolyogtunk, amikor a pálya szélén vették le reverendájukat, s öltöztek át futballszerelésbe. Bár magunkat krisztinavárosi, vagány labdazsonglőröknek tartottuk, akkor már nem mosolyogtunk, amikor páros lábtengóban úgy mostak le bennünket a pályáról, hogy többször a labdát keresve ketten háromfelé futottunk.

Nilván érthető, hogy egy rosszul sikerült felvételi vizsga miatt ilyen élményekből nem akar-

tunk kimaradni, csak hát a főníciaiak találmánya, a pénz hiányzott. Nem lehetett mást tenni, mint azonnal elmenni egy hónapot keccsöltni, azután jöhet a túra. Zoli komám egy maszek kőműveshez állt be, akinél már többször keverte a betont és a maltert, s aki tisztességesen fizetett is. Mindössze egy apró szépséghibája volt a dolognak, a munkanap tízórás volt, reggel héttől délután ötig, szigorúan húsz perc ebédszünettel. Magam régi, szünidős munkahelyemre, az Akadémiai Nyomda asztalosműhelyébe tettem át a székhelyem, ahol már délután háromkor szabad voltam, mint a madár. Szerencsémre azon a nyáron bőven volt fusi meló a nyomdában. Gyártottuk a polcot, hokedliket és stelázsikat a kollégák telkeire, részben a nyomda fájából, amelyet előtte hulladéknak nyilvánítottunk. Így szépen kerestem, majdnem annyit, mint cimborám a jól menő maszeknál. Hamar eltelt az egy hónap, és még mindig csak a nyár közepén jártunk.

Gimnazistaként sok mindent hall az ember a lányokról, nőkről, amit még hallgatni is jó. Ezeknek a hallomásoknak a vektorai igencsak egy irányba mutattak. A célterületet úgy hívták DDR, és kapcsolható volt a csehekhez és a lengyelekhez. Így úri módon Drezdáiig vettünk vonatjegyet, és urasan nemzetközi expresszvonaton tettük meg az első pár száz kilométert, ami három nap előnyt jelentett az autóstophoz képest.

Hamar rá kellett jönnünk, hogy a „demokratikus német állam” nem Erdély és főleg nem Lengyelország. Ugyan minden olcsóbb volt a kajától kezdve a műszaki cikkekig, és a barátom olyan Zeiss fényképezőgépet vásárolt, kettőötvenes teleobjektívvel, amelyről Pesten álmodni sem mert, de a mentalitásuk szinte elviselhetetlen volt. Még akkor is, ha primán elboldogultunk azzal a német nyelvtudással, amelyet a középiskolában szedtünk össze, mert a város, család, áruház, utazás, múzeum nyelvleckék szókészlete bőven elég és használható volt. Ellentétben a „szovjet” nyelvvel, melyben a „szótárt” a Hattyúk tavát eltáncoló fiatal balerina Komszomolba való felvétele alkotta. Már a második nap rendesen kioktattak bennünket – mert a Zwinger előtti parkban leültünk a fűre falatozni –, hogy nemcsak a fűre lépni tilos, mint azt számtalan tábla mutatja, hanem...

Azonnal otthagytuk Drezdát, és húztunk (Kelet-)Berlin felé. Szinte repültünk, mert az NDK autópálya-rendszere kitűnő volt. Az úton minden sofőr büszkén mesélte, hogy ezeket az utakat még a Führer idejében építették. Az utakkal nem is volt semmi baj, de az emberekkel igen. Sértőnek éreztük, hogy a DDR-Berlinben az autóbuszokon és a villamosokon meg sem próbálhattunk lógni, az emberek ugyanis egymás bérleteit és jegyeit nézegették. Nem kellett oda kalauz vagy ellenőr. Úgy néztek ránk, ha egy-egy hosszabb megállót bliccelni akartunk, mintha elloptuk volna a villamost vagy az autóbust. „Ezt próbálnátok meg Pesten” – mondogattuk egymásnak, de ez nem használt. Viszont a lányok beváltották a reményeinket, nem kellett hosszan udvarolni. Csak azt a négycentes NDK-s vodkát tudnám feledni!

Berlinből (Hauptstadt der DDR) is elég (sok) volt három nap, tehát irány a tenger, legalább egy hétre. Az egy hétből egy nap lett. Rostock központjából százméterenként precíz táblák irányították a turistákat a helyi Lídóra és Campingbe. Ez állt rajtuk: Zum Meer (a tengerhez).

Vagy harminc ilyen mellett bandukoltunk el hátizsákosan, sátrasan, hálózsákosan, mire megláttuk a nagy vizet. Illetve egy hatalmas táblától alig láttuk, a bazi nagy hirdetőtáblán ez állt: Das Meer (a tenger). Sarkon fordultunk, kerítettünk egy taxit, beültünk, és sürgősen a nemzetközi buszpályaudvarra indultunk. Még elértük az utolsó buszt, amelyik Lengyelországba ment át, reggel már Sopotban ébredtünk. Itt nem szóltak ránk, ha a mólón, a padon ültünk, feküdtünk, majd elaludtunk. Senkit nem zavart a háromnapos borostánk, koszos cipőnk és az, hogy nincs „élre vasalva” a nadrágunk.

Nem érdekelt bennünket, hogy itt nincsenek autópályák, öregebbek a kocsik, meg hogy a szép szőke lengyel lányok csak kacérok, aztán coki, nem ránk vártak. Meg minden jóval drágább és rosszabb minőségű, mint az endékában, de legalább a vodka jó és öt cent, azaz egy feles. Még a nap is szabálytalanabban sütött, mint odaát, de legalább ehettük a májkrémet, lábunkat belógatva a szökőkútba. Ha kértünk egy korsó sört és két poharat, adtak. Csak egy dologra kellett vigyázni, hogy Varsóban a „Szovjetuniótól kapott” gigantikus Tudomány és Kultúra Palotá-

ját nehogy Lomonoszov Egyetemnek nevezzük. Egyedül azzal a borzalmasan sok mássalhangzóval volt bajunk, amelyről soha nem lehetett tudni, hogy most s vagy sz, miközben dzs volt. Ha lerohadt velünk az autó, mi is toltuk (az első kocsmáig). Ha megállt a család enni, amelyik föl-vett, velük ettünk. Még a vörös csillagos szobron is együtt röhögtünk, s egy hét elteltével már mi is be-bementünk a templomba, s lassan elértük a második fővárost, Krakkót, amely ezerszer szebb, mint az első. A város mindig tele volt magyarokkal, sajnos olyanokkal, akik ez idő tájt a Pewex dolláros boltokba jártak vásárolni, és nem a Wawelt nézegették. Szabályosan szégyelltük magunkat honfitársaink miatt, ahogy ezek viselkedtek a tisztességes szegénységben élő lengyelek előtt, az maga volt a gyalázat. Kár, hogy akkor még nem tudtam, mit jelent a parvenü szó. Magyar „turistát” 1972-ben ötven dollárral Krakkóban. Pontosan ezt jelentette.

Kassán még vettünk Botas edzőcipőt és légpuskagolyót, s azt láttuk, van Volánbusz Miskolcig. Ezen utazva mesélte el a barátom, hogy ő szeptemberben beiratkozik egy kétéves műszerészképzésre, mert fél, hogy a szakmását, személy- és teherautóra érvényes jogosítványa miatt, amellyel én is vezettem, berántják huszon-négy hónapra katonának. Én még akkor sem tudtam, mi lesz velem, pedig jócskán augusztust írtunk, s vészesen közeledett a szeptember. A pénzem elfogyott, hiába ettünk csak kétszer egy nap az „endékápolcskakacska”-ban.

Hazaérve, naponta láttam szüleim kérdő tekintetét, de még mindig nem szóltak. Augusztus 20-ára, négy napra, együtt lementünk a Balatonra, s fagyos légkörben búcsúztattuk a nyarat, miközben harminc fok volt. Visszaértünk Pestre, a rákövetkező kedd este apám szólt, beszélni akar velem, s ez nem sok jót sejtetett. Leültünk, apám rágyújtott. Lassan kezdte, nem sietett, neki nem volt sürgős. Közölte, megpróbálja az én szintemen – így mondta – és marxista alapon fölvezetni, mi a helyzet, mert ők anyámmal mindent elkövettek, hogy én réteg (értelmiségi) legyek, de látják, hogy én osztály (melós) akarok lenni, s ők nem állnak e nemes döntés útjába, s ide az út a munkán át vezet. A lényeg továbbá az volt, ha péntekig nem lesz munkahelyem, le is út, fel is út, nem fogják nézni, hogy amikor ők munkába

mennek reggel, én még alszom, aztán csak a jóisten tudja, hol csavargok egész nap, este meg mozi vagy foci a haverokkal a Tabánban.

Próbáltam eldadogni, hogy a Pedagógus Szakszervezet Fáklya Klubjában késő ősszel indul majd egyetemi előkészítő, és én be szeretnék iratkozni oda, illetve folytatnám a német nyelv tanulását is, mert igen jól ment a DDR-ben. Apámat mindez nem hatotta meg, bár bólogatott félig rögtönzött terveimhez, röviden annyit fűzött hozzá, mindez milyen szép lesz munka mellett, és a munkával megkeresett pénzt fordítsam a tanfolyamokra, mert már az öreg szakállas is foglalkozott a lét és a tudat viszonyával, és az én létem igencsak billeg. Őltek a szavai, s éreztem, jobb, ha hallgatok. Két pofonnak jobban örültem volna, aztán menjen mindenki a dolgára, de erről szó sem volt. Taslit utoljára harmadikos gimnázistaként kaptam, amikor szüleim hazajöttek a szülői értekezletről. Éppen az *Algíri csata* című francia filmet néztem a tv-ben, harmadszorra. Az európaira sminkelt és kozmetikázott arab nőket bámultam, akik a franciák ellen küzdöttek, amikor apám egyszerűen kikapcsolta a tévét, s elkérte az ellenőrzőmet. Összehasonlította egy cetlivel, amelyen az osztálynaplóból kiírt jegyeim voltak. Hazudtál, de sokat, mondta, majd jött a két nyakleves. Anyám egy ügyes trükkel megmentett a továbbiaktól.

Akkor arra játszottam, hogy otthon kétharmadot vagy háromnegyedet mondok egy-egy tantárgyra, és én mindig a rosszabb jegyet kapom, s így egy-egy dákót nem kell beírni. Nem jött be. Mint most az előkészítő meg a német. Hazai pályán szenvedtem megalázó, nagy gólarányú vereséget. Kissé féltem az apám által korábban csak mellékbüntetésnek nevezett meccseltiltástól is, mert én azon a Fradin nőttem föl, amelyik öt-hat válogatott játékoskal így állt föl: Géczi – Novák, Mátrai, Páncsics – Juhász, Szűcs – Szőke, Varga, Albert, Rákosi, Fenyvesi dr. Bár a gim-

názium „szörnyen” kezdődött, amikor ’68-ban a mexikói olimpiáról Varga Zoli meglépett. Hiába nyertük meg az olimpiát, azt hittem, leszakad az ég. Az, hogy Flóri ’67-ben aranylabdás lett, nem enyhített a bánaton. Mint ahogy az sem, hogy a Fradi sorra verte a nyugati nagy csapatokat, Marseille-ben nem játszott Fradi-játékos a válogatottban, és a Branikovits Laci meg a stécétől (Salgótarjáni Torna Club) visszavett Németh Miklós valahogy pótolta Vargát, a világ legtechnikásabb jobbösszekötőjét. Mélyen egyetértettem a szerény Németh Miklóssal, aki egyszer azt nyilatkozta, hogy a Ferencvárosban futballozni azt jelenti, mint egy színésznek a Nemzeti Színházban fellépni.

Mire fölnéztem, apám már nem volt a szobában, csak cigarettájának füstje, meg az a semmi, ami körülvett. Másnap tettem egy eleve reménytelen kísérletet, végigjártam Pesten az összes egyetemet, hátha lesz pótfelvételi ősszel. Megmosolyogtak, és közölték, tízszeres túljelentkezés volt, már ahol szóba álltak velem. Pont a Jogi Karról ballagtam a Március 15-e tér felé, amikor a Petőfi Irodalmi Múzeum ablakában megláttam egy hirdetést: Kézbesítőt keresünk! Én lettem. Apám hangosan nevetett, hogy ilyen közel kerültem az irodalomhoz, anyám csak a fejét csóválta azon a csütörtökön, amikor bejelentettem, hogy marxi értelemben is van munkám, dolgozó ember leszek hétfőtől.

Szombaton, ebéd után vettem a Fradi-zászlóm, s elindultam a Népstadionba a 44-es villamossal. Rohantam egy olyan csapat meccsére, amelyiknek saját pályája sem volt. A Bethlen-udvarnál szállt föl a barátom, a Döbrentei térnél a többiek. Az Erzsébet hídon, majd a Rákóczi és Thököly úton már lengtek a villamos ablakában a zöld-fehér zászlók. Két napig még érvényes volt a húszforintos diák-villamosbérletem.

Újra idézik szellemét...

Hogy csillog újra melleteken
a sok színes jelvény!
Kiváló ... meg Hűség... meg Egy az utunk...
Csak a szemetek fénylik jobban,
fölényesen, büszkén, ahogy kell(ett)
és sunyin, persze, ahogy illik.
Na, és a gumigerincetek...
mint régen, piros szőnyegen
s néha szélén, sorban...
Egyenes, előre... egyenes, előre,
parancsra, intésre – padló, plafon.
Kigúvadt, alázatos szemekkel.

Csak ránk néztetek mindig másként.
A vattázott hivatali ajtók küszöbén
– *majd megnézzük, mit tehetünk...*
Öltönyösen, nyakkendősen, mindenek
körül Krasznaja Moszkva...
Ja, a csodálatos Békevonat!
Óh, be jó újra idézni szellemét,
a hányásszagot és a nyalás dalát...
Ide és ma, mikor újra följön napotok.
Hogy a szoba túlsó ablakán süt be?
Miből áll a másik világra kinézni?

Ott is kinéz némi hatalom,
meg pénz, meg egy kis dicsőség.
Dicsőség neked Nyugat,
meg persze, most már Isten,
és közeli Közel-Kelet
meg távoli vad Vadnyugat.
Nem megmondtuk? Előre ország népe,
csak előre, amerre mutatják az utat...

Gondoljátok, a győzelem napjai jönnek?
Talán lesz hozzá némi szava a népnek.
S ha Isten megáld végre minket,
mehettek újra le a pincébe, meg
– hogy is mondják felétek – a lecsóba.
Aminek, hiába, no, a szagát
vinnétek magatokkal könyvtárba,
galériába – jó vannak ilyenek – ?

Mi meg valahol rózsafüzért morzsolhatnánk,
csendben motyogva verseket, amiket sza-
bad.

Ha hagyjuk! Ha hagynánk!

Nyomorultak!

2014. okt. 12.

A damaszkuszi úton ne legyen
számotokra visszafordulás.
Ti tettétek, hogy tudjuk:
nincs bennetek Isten
intő szava, s megbánás.
Hazug a leborulás, hazug
az elmormolt imádság,
hazug szó ajkatokon a béke,
s a felmentők szavára

zászlónkat szemfedőnek
használnátok... Intésetekre
minket lovasroham érne.
Júdások lennétek újra,
örjöngve lázítók szavára
rabolni készen kincseinket,
meggyalázni mindazokat,
akik ide szögezték Árpád
földjére nemzetünket.

Egy geopolitikai stratégia követői és a mai magyar külpolitika

„Fortélyos beszéd alszik a bolondos fülben.”
(Shakespeare: Hamlet)

A XV–XVII. század a nagy spanyol és portugál hódítások évszázadai voltak. Hatalmas gyarmatbirodalmakat hoztak létre Dél- és Közép-Amerikában, illetve Afrikában. Az összerabolt kincseket azonban nem használták sohasem a közgazdasági észjárással összhangban. Gyarmataikon szinte semmit sem tettek a mezőgazdaság és főleg az ipar fejlesztése érdekében. A rengeteg kincs összeharácsolása következtében a spanyolok „igen elkényelmesedtek”. Az ilyen gyarmattartó, a katolikus vallás és hitterjesztés ellenére, könnyen áldozatává válik az új gyarmatosítóknak. Ezek kezdettől fogva tőkébe forgatták az összerabolt aranyat, és tagadták a fényűző életmódot. A mindennapi szorgalmas munkát vállalkozótól és munkástól egyaránt elvárják a mai napig.

Ilyenek voltak a puritán britek és hollandok. A „lezser” franciák is a paraszt szorgalmáról vettek példát.

A XVIII. és XX. század az angol és francia gyarmatosítás nagy korszaka volt. Kissé megkésve kaptak észbe, mert már a spanyolok jól előrehaladtak Észak-Amerika gyarmatosításában is, ezért sietniük kellett.

Nincs szándékomban leírni még röviden sem, hogyan keletkezett a brit és francia gyarmatbirodalom. Versenyt futottak egymással. Mint az ismeretes, a XX. század elejére a versenyfutásból a britek kerültek ki győztesen. Ők kaparintották meg a kincsekben leggazdagabb földrészeket, például Afrika keleti részét, a nyugati sivatagos területeket Belga Kongóval együtt a franciáknak hagyták. Akkor még nem tudták ugyanis, hogy a Kongó rejti magában a világ legnagyobb urániumkincsét.

Természetesen a franciák sem tétlenkedtek, és nézték érdektelenül, mi történik külpolitikájukban. Hamarosan rátették a kezüket Kanada leggazdagabb részeire. A mai Québec tartomány-

ban ma is csaknem 10 millió francia él. A britek azonban ezt a francia szerzeményt is álnok módon megkaparintották, és a brit királynő „fennhatósága alá” helyezték.

A másik nagy francia gyarmat Észak-Amerikában Louisiana volt, az USA egyik mai tagállama.

Az amerikaiak szeretik úgy beállítani a történelemtankönyvekben, hogy ők Louisianát megvették pénzért a franciáktól. A franciák ugyanis állítólag olyan fejre ejtettek voltak, hogy annak a végtelenül gazdag vidéknek a kincseit észre sem vették. (Hasonlóan ostobák voltak, mint később az orosz cár, aki eladta zsebpénzért Alaszkát Amerikának.)

Nem így van! Az amerikaiak sohasem jutottak volna Louisiana birtokába, ha a franciák nem kínálják fel a gyarmatukat megvételre! Mi történt? Az, hogy Napóleon arra készült, hogy Franciaországot is tengeri nagyhatalommá teszi. Nem úgy sült el azonban a dolog. A brit Nelson admirális borzalmas vereséget mért a francia flottára. A hiú Napóleon azonban ezt a vereséget nem tudta elviselni.

„Szörnyű” bosszút forralt a brit vetélytárs ellen.

Amikor Napóleon kimondta, hogy eladják Louisianát az amerikaiaknak, bolondnak tartották. A vádakra így felelt: Eladom, és most új világhatalmat hozok létre, az majd egyszer a britek helyére lép!

A történelem kevés ilyen lángeszű látnokot ismer. A tényeket figyelembe véve és mérlegelve cselekedett, s nem jósolt. Mennyire lángeszű volt, bizonyítja a Monroe-doktrína, amelynek a lényege: Amerika az amerikaiaké. Az amerikaiak szinte azonnal cselekedtek! Megtámadták a spanyol észak-amerikai gyarmatokat, és bekebelezték őket a demokrácia és szabadság eszméje terjesztésének missziós jogán.

Ez a missziós jog vezérli ma is az amerikaikat. Pontosabban ezen eszme mögé rejtik minden profitéhes szándékukat bárhol a világon. A demokrácia és szabadság ideológiájának a meséjét nem lehet nem kívánni; nem lehet bírálni! Ellenállhatatlan.

A Monroe-doktrínát többször is átértelmezték (nemcsak az amerikai földrészen, hanem más földrészekeken is, joguk van az amerikaiaknak védeni a demokráciát és szabadságot). Ennek az ideológiai színváltásnak a végén megszületett „az amerikaiaknak az egész földkerekségen joguk van védelmezni a békét”. A földgömb bármelyik pontja stratégiai jelentőségű az USA számára. (Alfred Maher-doktrína)

A demokrácia, szabadság és béke zsinórmértéke mára ennek az amerikai értelmezése lett. Csak ott van szabadság és demokrácia, ahol ők elismerik, hogy van. Ha úgy vélik, hogy ez a szabadság és demokrácia ellentétes Amerika érdekével, alkalmazzák a békecsinálás missziós, „rájuk nehezedő, súlyos kötelességét”.

Amerika világhatalom, hegemon. A világ éberszemű ura, aki védelmezi az amerikai idealizmus értékeit. (Az anyagi érdekekről hallgatnak, holott Amerika még abból is gazdagodik, hogy a zöld hasú dollárt nyomtatja, mert bizony e nélkül a többi nép még kereskedni sem tudna a világpiaccon. Abból is profitot termel, hogy más számára nyomtatja a belépőjegyként szereplő papírt. Azt a papírt, amely csak előfeltétele a kereskedelemben való részvételnek.)

Máris napjainkban vagyunk.

Henry Kissinger *Diplomácia* (Panem–Mc Graw–Hill–Grafo, Budapest 1996 – az angol kiadás New York, 1994) című könyve elég régen jelent meg. Magyarországon nem mertek és nem mernek vele foglalkozni. (Az orwelli nagy testvér szeme persze minden ott van, de azért az örökké rebellis magyaroknak mégsem kellene félniük!) Ez a könyv értékesebb, mint a tibetiek „Titkos könyve”. Kissinger csak akkor mond igazat, amikor hol őszintén, hol nyakatekerten kimondja, hogy ő minden pillanatban csak az amerikai érdekeket tartja szem előtt; más érdekei nem foglalkoztatják, mert másnak nem lehetnek érdekei. Bár a könyvében 900 oldalt összehoront a történelemből; csak az úgynevezett tudományos apparátusa 100 oldalt tesz ki – a

könyv a politikai történelem meghamisítása az első betűtől az utolsóig. Olyan hamisítás a tudományban (mert Kissinger nem úgy mutatkozik be a könyvben, mint Amerika volt külügyminisztere, hanem mint tudós), mint az amerikai történelmi látványfilmek. Legyen mentségére az, hogy beismeri, hogy ő egy „elkötelezett tudós”, aki védi és terjeszteni akarja az amerikai eszmények (egyedüli) létjogosultságát.

Nem is figyel fel arra, hogy ez eleve kizárja a kritikus szemléletet önmagával, az USA külügyminiszterével, az USA valamennyi eddigi elnökével és külügyminiszterével szemben. A könyvet amerikai haszonelvűségből adták közre. A „bot és sárgarépa” gyakorlatát a könyvből ismerjük meg a kis népek vezetői, az értelmiségiek – mindenki, aki még nem tanult meg félni! Kissinger a könyvét a „kommunizmus megbuktatása” után adta közre. Már valamennyi volt szovjet érdekövezetbe tartozó szocialista országban kodifikálták és elfogadták a polgári emberi jogokat, létrejött az új politikai rendszer valamennyi intézménye. Ennek ellenére se szeri, se száma az olyan megállapításnak, hogy aki nem kozmopolita, az nem támogatja Amerikát. Ezek szerint a polgári gondolkodás zsinórmértéke a kozmopolitizmus (emlékezzünk csak: aki nem támogatja a Szovjetuniót, a proletár internacionalizmus egyedüli és igaz letéteményesét, az ellensége; enyhébben mondva revizionista). Kissinger legalább ezer helyen hangsúlyozza, hogy Amerika nem híve az országok, az államok erőegyensúlyon alapuló politikájának. Amerika nem híve az országok biztonsági kérdéseiben a politikai és katonai egyensúlynak, mert a politikája idealista: a demokrácia és szabadság eszméinek elhivatott hordozója (835–838. oldal). Amerika, ha így politizál (mások szeme előtt elrejtí anyagi és haszonelvű érdekeit!), a jövőben többet fog elérni, mint bármely más ország vagy állam. (Bátor kijelentés!)

„Amerika ereje és értékei vezető szerepre predesztinálja az országot” (887. oldal). Nem hajmeresztő? Kissinger megállította a történelem folyását! Amerika nem fog kesztyűs kézzel bánni azzal, aki kételkedik vezető szerepében. Gazdaságilag elszigeteli, büntető intézkedéseket alkalmaz vele szemben. Rosszabbik esetben rákényszeríti a demokráciára és szabadságra.

Kissingernek nem tetszenek a visegrádi négyek. Azóta, hogy bírálta őket, megnyugodhat. Donald Tusk személyében Amerika érdekeinek olyan éber őrére csempészte be a négy közé, hogy megnyugodhat. Donald Tusk egyetlen célja az, hogy a visegrádi négyeket (ez a szervezet azért jött létre, hogy gyorsítsa a gazdasági felzárkózást a nyugat-európai országokhoz!) a NATO katonai szervezete élcsapatává tegye, és ne engedélyezzen semmilyen „külön politikai akaratot” az amerikaival szemben a közép-európai térségben, amely Oroszország legérzékenyebb, legsebezhetőbb helyén terül el.

Kissinger egy amerikai elnököt azonban legszívesebben kitörölné a történelemből. Ez Woodrow Wilson.

Kissinger szerint Wilson fellengzős, hóbortos, a valóságtól távol álló elnök volt, aki csak kárt okozott az amerikai külpolitikának. Kerékkötője volt az amerikai külpolitikai és katonai céloknak (nagy szerencse, hogy Amerika belső politikai erőviszonyai úgy alakultak, hogy mindig sikerült semlegesíteni az ostobaságait). Ostoba ötletei így is bekerültek a kisépek politikai képviselői fejébe, s ez megbocsáthatatlan bűne. Nincs, aki kirázza a fejükből. „A wilsoni idealizmus bőségesen tartalékolta problémákat is. Az etnikai önrendelkezés kritikátlan támogatása, ahogy a Tizennégy Pontban megjelent, nem vette figyelembe a hatalmi viszonyukat és azt, hogy a felhalmozódott rivalizálásukat és ősi gyűlölködésüket megszállottan kielégíteni vágyó etnikai csoportok destabilizáló hatást gyakorolnak a nemzetközi életre.” (809. oldal) Szerinte az ilyen dolgokban, amikor ezek a kisépek, az országok védik megmaradásukat, szintén az erőpolitikát kell ellenük alkalmazni.

Amióta kimondta Wilson a nézeteit a kisépek nemzeti önrendelkezéséről, azóta ezt a fellengzős idealizmust nem lehet kiirtani a világból. „Fennáll ugyanis annak a veszélye, hogy jelszavává válik, amelyet nehéz geopolitikai döntések alóli kibúvóként használnak, kevés nyilvánvaló kockázatot hordozó kijelentések segítségével, és így szándék nyílna Amerika kinyilvánított céljaival szemben.” (813. oldal)

Ugye, milyen őszinte beszéd! Amit a külügyminiszter elhallgat, „a tudós Kissinger” kifecsegi! Az amerikai külpolitikai és katonai doktrína

legőszintébb megfogalmazása. Ezt a birodalmi észjárását nem érdekli például Magyarország története, hagyományai, múltja, jelene, léte, jövője, kultúrája – politikai akarata. Egy érdekli: a birodalom geopolitikája és gazdasági érdekei. Ha útban áll, taposd el!

Csupán az a baj a taposással, hogy nem alkalmi jellegű. Mindig tartós jellegűvé válik. Vele kezdődik az elnyomás és kizsákmányolás története.

Kissinger nem akárcsi. Európa kioktatójának tartja magát.

„Ha Európa nem tanul meg egy nyelven beszélni, akkor jellegtelenségbe süllyed.” (821. oldal)

A pax americanát Európa hátán kell védeni ilyen eszmével és katonai erővel.

Ezt a fülbemászó ideológiát mi már ismerjük a brezsnyevi változatban az egységes szovjet népről, amelyhez Magyarország is tartozni fog, ha jól viseli magát, ha kiérdemli, nem úgy viselkedik, mint 1956-ban. Kissinger az amerikai változatát kínálja nekünk. A pax americanát mindenütt – Magyarországon is – védi és ajánlja a jövőre vonatkoztatva. Máskülönben „sárgarépa vagy bot” következik.

Kissinger írja: „A hidegháború utáni világban a hagyományos nemzetállamok – azok az országok, amelyek az Európai Együttműködést alkották az első világháborúig – nem rendelkeznek globális szerephez szükséges erőforrásokkal. Jövendőbeli befolyásuk azon fog múlni, hogy milyen sikerrel konszolidálják magukat az Európai Unióban. Egy egyesült Európa továbbra is nagyhatalom marad, ha viszont nemzetállamokra bomlik, másodrangú szerepre lesz kárkoztatva.” (807. oldal)

Ezek szerint az Európai Uniónak nem a nemzetállamok együttműködő közösségének, hanem USA-nak kellene lennie. Nincs konszenzus. Valakinek diktálnia kell. Tudni való, hogy kire gondol. Sem az Európai Unióban, sem az Európai Tanácsban, sem az európai intézményekben nem lehet többé konszenzus, mert az csak egy illúzió. A népek csak a durva parancsból értenek. Valakinek parancsolnia kell? Kissinger minden európai országot megfoszt önálló politikai akaratától. A kisépeknek nem lehet politikai akarata, csak képviselete; csak látszatarakata; csak egy a szavazó gépezetben, persze az USA javára.

Kissinger, a tanácsadó olyan vizekre merészkedett, amire nem volt példa még a KGST-ben sem. Majd az idő úgyis megteszi a magáét a javunkra! Ez volt az orosz politikai filozófia 1956 után. Ilyen pofátlan javaslat azonban soha nem hangzott el 1956 után. A magyar forradalomnak és szabadságharcnak óriási észhez térítő hatása volt, elsősorban az orosz vezetőkre. Világtörténelmi jelentőségűvé e közvetett hatása által vált. Az oroszok 1956 után a katonacsizmán kívül a vodkát és kaviárt is kínálni kezdték a nem orosz elvtársaknak. Arcátlan a javaslat, mert rögtön alá is támasztja: „Az amerikai haderő még belátható ideig elsőszámú marad a világon.” (810. oldal) Elrettentő erő az önállóan gondolkodó államférfival, a politikai vagy értelmiségi elittel szemben, ellenében.

Kissingernek szemmel láthatóan nem tetszik, hogy Amerika csak Louisianát tudta megvenni. Ha lehetne, ma legszívesebben megvenné egész Franciaországot, a vezetőit meg bezárná az Alcatrazba. Franciaország bűnösen ragaszkodik a nemzetállami koncepcióhoz, ezért Amerika-ellenes politikát folytat az Európai Unióban. Akadékoskodik, bírálja az amerikai törekvéseket és célokat. Franciaország még mindig az Európai Unió politikai akaratának megtestesítője! Németország sem tetszik neki. Állandóan mélyíti a gazdasági együttműködést Oroszországgal. Kétszínű. Mi lesz ebből? Ma gazdasági együttműködés, holnap politikai szövetség! Ha lehetne Németországot, mint annak idején az oroszok, legszívesebben amerikai gyámság alá helyezné. Gazdasági erejével önmagát növeli, s nem Amerikát. Nem mondja ki, de nem tetszik neki a német egyesülés.

A franciák úgy gondolkodnak, ahogy Richelieu-tól tanulták: szerintük az államok között politikai, hatalmi, állami és katonai erőegyensúlynak kell lennie. Ez eleve feltételezi, hogy vannak nemzetállamok, amelyek ha kell, szövetségeket kötnek, koalícióra lépnek, vagy ebből kilépnek. A németek is Nagy Katalin cárnő óta, amikor béke volt, jól megvoltak az oroszokkal; kölcsönös előnyök alapján együttműködtek velük a gazdaság minden ágazatában.

A német kultúrát az oroszok többre becsülik, mint az amerikaiat. Pedig sokat szenvedtek tőlük a II. világháborúban. Ez érthetetlen!

* * *

Ezek után térjünk át Kissinger tanításának magyarországi hatására. Kissingernek sok követője, elvbarátja van. Ezeket Soros György évtizedek óta pénzeli: nemcsak életben tartja, hanem befolyásos munkahelyekre juttatja őket a magyar politikai és értelmiségi közéletben.

Kissinger jobban tudja, mint mi, hogy Oroszország nem fenyegeti katonai erejével a szomszédjait. Ezt ki is mondja: „A közvetlen jövőben Oroszország belső zűrzavara valószínűtlennek tesz egy Nyugat-Európa elleni támadást.” (822. oldal)

Ennek ellenére a NATO felrúgva minden nemzetközi szerződést és megállapodást, az Oroszországgal közvetlenül határos területekre helyezte katonai bázisait. Oroszország körül van véve négyzetméterenként valamilyen amerikai katonai létesítménnyel – holott a beismerés szerint nem fenyeget senkit. Amerika korlátozta Oroszország mindennemű katonai, gazdasági és politikai tevékenységét még a volt Szovjetunió belüli térségben is!

Az USA-nak 62 országgal van katonai és szövetségi szerződése, amely közvetlenül Oroszország ellen irányul.

Magyarország csupán gazdasági és kereskedelmi téren szeretne együttműködni Oroszországgal. Ezt azonban ellenzi Amerika. Ha Oroszország nem fenyegeti a szomszédjait, akkor Magyarországnak miért nem szabad fejlesztenie gazdasági kapcsolatait Oroszországgal? És bárkivel? Nem világos. A nagy és erős állam fejlesztheti kapcsolatait, a kis állam viszont nem. Értse, aki tudja!

A kis Magyarország nem fejlesztheti, nem növelheti meg Oroszország gazdasági és katonai erejét annyira, hogy az veszélyt jelentsen az USA számára, Kissinger követői agyában viszont igen.

Magyarország arra készült, hogy kiszállítson 1800 tonna almát Oroszországba. Az amerikaiak azt mondják, hogy ezt sem lehet. Ez is erősíti Oroszországot. A tudományos, kulturális kapcsolatok ápolása is erősíti Oroszországot. Okosodnak tőle az oroszok. Minden erősíti, ha egy kis ország teszi az engedélyük nélkül. Nyilvánvaló, hogy Amerika tagadja az olyan kis ország politikai akaratát, mint amilyen Magyarország. Az

amerikaiak Oroszországgal együtt büntetik azt a kis népet is, amelyik együttműködik vele.

Értse, aki tudja!

Lapozzunk tovább. Jön-e Magyarországra elég amerikai beruházás, befektetés bármelyik gazdasági ágazatba? Nagyon szükséges lenne nem annyi, amennyi érkezett, hanem tízszer annyi.

Magyarország nemcsak szeretné, de vissza is akarja fizetni a felvett külföldi kölcsönöket és hiteleket. Jön-e elegendő beruházás az USA-ból? Nem jön! Megkérdezed, hogy miért nem, azt felelik, hogy azért, mert Magyarország Közép-Európában van, közel Oroszországhoz. Árpád fejedelem nyilván nem jól döntött, amikor itt tett pontot a magyarok kalandozásaira.

Az amerikaiak szerint hol kellene lennie Magyarországnak? Hová tegyék át a magyarok a hazájukat, államukat? Mondják meg! Az USA-ba? De hiszen ott már minden hely foglalt!

Magyarországnak rossz a geostratégiai fekvése, hangsúlyozzák az amerikai politikusok.

Ilyenkor a gazdasági vállalkozók mit tehetnek? Nem mernek beruházni. Az amerikaiak figyelmeztetnek, fegyelmeznek.

Magyarországot azért is visszatartják a fejlődésben, mert állítólag az közel van az orosz medve köldökéhez. A lengyelek is hasonló földrajzi helyzetben vannak, oda mégis ömlik az amerikai beruházás. Az is igaz, hogy az USA-ban élő hétmillió lengyel választási tényező.

Mindegy, hogy milyen a felelet. A lényege az, hogy Magyarországot gazdasági lemaradásra ítéli, és lehetetlenné teszi számára, hogy visszafizesse nemzetközi adósságait. Topogjon egy helyben.

A feleletek „kissingeriek” minden esetben.

Mi lesz, ha Oroszország sem a közeli, sem a távoli jövőben nem képez a szomszédjaira veszélyt, hanem új veszélyforrás jelentkezik? Éppen olyan, amelyet Amerika legkevésbé szeret. Profitéhesebb! Tehetségesebb a profithajhászban! Például olyan, amely a világban átveszi tőle a gazdasági szerepet, a kereskedelemben a dollárt a szemeteskosárba dobja!

Akkor is kissingeri geostratégiai okokra fognak hivatkozni? Már most vannak, a jövőben még több lesznek, akik legalább úgy értenek a profitcsináláshoz, ha nem jobban, mint az USA.

Nyilvánvaló, hogy az USA a kis államok és népek asszimilálásának a kendőzetlen híve, és ebben az értelemben nyomást gyakorol az Európai Unióra és ezen belül Magyarországra.

Az Európai Unió most Oroszországot gazdasági zárlat alá helyezte, nyilvánvalóan amerikai nyomásra. Ezt a kis országok kárára tette. A nagy európai országok könnyen, a kis európai országok nehezen semlegesítik a gazdasági zárlat okozta károkat.

Miért szükséges a zárlat, ha Oroszország nem fenyegeti a szomszédjait? Hol kell keresni ennek az okát? A kérdés fontos. Köszönhetően az oroszországi zárlatnak az USA kiszippantott az Európai Unióból ezerszázmilliárd dollárt. Ez stabilizálta az USA gazdasági helyzetét, az Európai Unió pedig egy helyben topog.

A kissingeri geostratégiai politika feje tetejére állítja a nemzetközi viszonyokat. Téves és Amerikának sem válik hasznára.

A célja a következő:

1) Hol az egyik, hol a másik magas rangú amerikai diplomata elszólja magát, hogy az USA-nak szüksége van Oroszország nyersanyagforrásaira és energiahordozóira. Nyíltan kimondják, hogy az orosz nép kevés számú ahhoz a területhez, amelyet Oroszországnak hívnak, és a benne rejlő ásványi kincsekhez. Meg kell azokat osztania Amerikával. Csak katonai erővel lehet erre rákényszeríteni. Ha visszafogják gazdasági fejlődését, katonailag is legyengül.

Nem világos, hogy mi köze van Magyarországnak ehhez a politikához!

2) Kína hihetetlenül gyors felemelkedését akarja leállítani (nem is lassítani, hanem leállítani!) azáltal, hogy Oroszországtól ne kapjon semmilyen nyersanyagot. Ez egyszerre gyengítené Kínát és Oroszországot is.

Nem világos ebben a szándékban sem, hogyan lesz képes a kis Magyarország hozzájárulni egyszerre Oroszország és Kína gyengítéséhez és Amerika erősítéséhez. Magyarország nem képes tartósan befolyásolni Franciaország és Németország külpolitikáját sem a saját táborában; az ellenségesben pedig Kínáét, Oroszországot még kevésbé.

Az USA próbálkozik a kis államokon keresztül befolyásolni az európai nagy szövetségeit. Ezt látja Franciaország és Németország is, de

nem vesz tudomást róla. Az amerikai sürgetésre a hallgatás és mellébeszélés a válasz. Ezek jól tudják, hogy nincs értelme elvenni vagy korlátozni a kis országok államiságát. Nagyobb kár származik belőle, mint nyereség. A kissingeri geostratégia e tekintetben vak, a francia stratégia viszont európai hagyományokon alapul. Az egyezkedés és erőegyensúly logikáját követi, s ettől várja az eredményt.

Magyarország mostani „szabadkezes” külpolitikája egyáltalán nem áll rosszul a kissingeri geopolitikai stratégiával szemben. Európában és Magyarországon is 500 éves hagyományokra és műveltségre támaszkodó értelmiség áll szemben az ilyen geopolitikai stratégiával. A francia, olasz, magyar földműveseket sem lehet „újdonsült amerikai cowboy”-módra kijátszani. A gazdasági élet szereplőinek tágas európai játszótere van a nemzetállamok közötti együttműködésben; ahhoz, hogy „még tágasabb” legyen, egyáltalán nincs szükség a nemzetállamok megszüntetésére. A gazdasági életben határokon innen és túl mindenki ismeri egymást. Tudja jól, hogy mikor kell bővíteni az együttműködést ennek vagy annak a terméknek az előállítására és eladása kapcsán. Tudja, hogyan kell nagy piacot létrehozni. Ismeri a pénzügyi és termelői kapacitások növelésének minden fortélyát.

A Wall Street-i pénzügyi oligarchiának nem tetszenek az európai nemzetállamok. Az amerikai központú multinacionális cégeknek sem tetszenek, mert észrevették, hogy az európaiak is tudnak multinacionális cégeket létesíteni és működtetni. Ami Magyarországot illeti, nagyon elszánt ezekben a dolgokban, és eldöntötte, hogy lefogja ennek az élődi pénzügyi oligarchiának a kezét Magyarországon területén.

Ne felejtsek el a Wall Streeten: rebellis a magyar szellem. Azok az új eszmék, amelyek általában Magyarországról indulnak ki, úgy terjednek északról dél felé, szerte a Balkánon és a keleti környező országokban, mint a tűz. (Ez igen kellemetlen tényező, amelyet teljesen figyelmen kívül hagy ez a geopolitikai stratégia.)

* * *

A világgazdaság történetében Magyarország döntötte el először és gyakorolja azt, hogy rákényszeríti a pénzügyi oligarchiát és a multinacionális banktőkét a közteherviselésre.

Kezdetben sokan mondták, hogy ez öngyilkos gondolat. Most más véleményen vannak. A gazdasági élet minden szereplője részt kell hogy vállaljon a fejlesztésből.

Ha a bankok nem hiteleznek – fizessenek adót. Ha a bankok uzsorából élnek – fizessenek adót.

A Wall Street nem fogja tudni rábírní Amerikát, hogy Magyarországot bármilyen módon elszigetelje, gazdasági büntetőintézkedések alá helyezze – ne adj’ isten – katonailag beavatkozzon (a geopolitikai stratégiának itt van a második hibája, mert hiszi, hogy ez is lehetséges). Előbb-utóbb el kell nekik fogadni azt a valóságot, hogy még nem jött el a nemzetállamok eltűnésének az ideje. A geopolitikai stratégiának be kell látnia, hogy (mint annak idején a szovjetek) elszámította magát. Hogy ez száz, ötszáz vagy ezer év múlva következik-e be, Kissinger és magyarországi támogatói sem tudják.

Az fog történni, hogy szépen agyonhallgatják a magyar gyakorlatot, csak hogy lassabban terjedjen a „tűz” (máris nincs olyan nap, hogy valaki ne hivatkozzon a magyar gyakorlatra például a környező országokban).

Nem fognak talán beleesni 1956 csapdájába! Ellenben alávaló módon tudnak ármánykodni, mocskolódni, alattomoskodni, „szubverzív” eszmei-szellemi tevékenységet folytatni. Ennek a geopolitikai stratégiának szépszáma magyar támogatója van az amerikai bevándorlók között. (Sietnek nagyobb amerikaiak lenni az amerikaiaknál; mi jól ismerjük ezt az alárendeltségi, érzelmi komplexust a kisebbségi sorsban!) Szépszámmal vannak Magyarországon is hasznosítók, akik a privatizáció alkalmával éltek a lehetőséggel, és elsőként gazdagodtak meg. (Az amerikaiak mindig szerették az olyan leleményes embereket, akikről nem tudni, miből és hogyan gazdagodtak meg. E tekintetben rokonszenvesek lettek a volt kommunisták is!) A magyar külpolitikának ma van tapasztalata, kultúrája, bátorsága, politikai akarata, hogy rendre utasítsa azokat, akik meg akarják változtatni a törvényes, alkotmányos rendet külpolitikai rámenőségükkel.

Ennek a más ügyeibe és alkotmányos állami életébe beavatkozó geopolitikai stratégiának sok változata van: „furfangos”, „ravaszkodó”, „bot és sárgarépa gyakorlatú”.

A Pentagon és a Wall Street dolgozza ki ezeket a geostratégiai doktrínákat hatalmas kapacitású komputerrendszereken. Magyarországi értelmiségiek csupán „kulturált” keretbe foglalják őket. A jelenkori eseményeket szimulálják különböző változatban, és kivetítik a jövőre, amikor majd hatalomra jutnak.

Ezek a modellek jók a kis államok eltaposására Afrikában, de például a nagy, erős országok esetében teljesen tévesek. (Hisszük, hogy a bátor kis államok esetében is, mint Magyarország, nem alkalmazhatók.) Kína esetében semmit sem érnek ezek a modellek.

Évtizedeket tévedtek Kína gazdasági fejlődésének és felemelkedésének megítélése esetében. Hogyan történhetett meg ez? Úgy, hogy Kína történetét tudatosan meghamisították a világ előtt, ebből éppen Amerikának lett a legnagyobb kára. (Nyilvánvaló minden műszaki műveltségű szakember előtt, hogy Kína nem sajátíthatott el több millió nemzetközi szabványt 1980 óta; ez képtelenség; ehhez jóval több idő kellett.)

A fontoskodók azt állítják: a Szovjetunió szétesésében a „kremlinológusok” nem tévedtek! Tévedtek. Az oroszok maguk is tudták és mondták is, hogy a Szovjetunió szét fog esni. Egy gyenge és szegény Oroszország fog szembenézni az erős és gazdag Amerikával.

A szovjetek is geostratégiai elvek szerint gondolkodtak évtizedeken keresztül. Kazahsztánt kivéve nem végeztek nagyméretű orosz betelepítést egyetlen tagköztársaságban sem! A balti tagköztársaságokban sem! Az ott élő oroszok túlnyomó részét még a cári Oroszország telepítette oda. Ez demográfiai bizonyítható.

Ahhoz, hogy egy több millió tonna kőolajat szállító tanker irányt változtasson, órák kellene. Évtizedek kellettek a Szovjetunió széteséséhez. Még így is zűrzavar keletkezett Oroszországban. Ha előbb esett volna szét, még nagyobb lett volna a zűrzavar. Gorbacsov tévedett: még egy kis ideig halogatni kellett volna a szétesést.

Kissinger követőinek a geopolitikai stratégiája téves, mert Oroszországot Kína felé kényszeríti az agresszív vagy agresszívnek tűnő lépéseivel Oroszország határán.

Megtörténhet-e, hogy a XXI. század lesz az utolsó, amelyben fehér ember alkotta civilizáció szerephez jut a világpolitika alakításában csupán

azért, mert végzetes félreértés van az euroatlanti szövetség és Oroszország között?

Ezek után ahhoz, hogy megvédje ásványkincseit és természeti erőforrásait, nincs más választás Oroszország előtt, mint hogy Kínához közeledjen. Márpedig ez nagyon nem jó Oroszországnak, nekünk, sőt az USA-nak sem.

Éppen ez a téves geopolitikai stratégia lehetővé teszi Kínának, hogy még gyorsabban fejlődjön, és a világgazdaság főszereplőjévé váljon. Akár ideiglenes, akár tartós lesz az orosz–kínai közeledés:

a) Amerika fog legrosszabbul járni, mert elveszíti elsőbbségét a világkereskedelemben;

b) az oroszok megvédik (akár egy háború árán is) a természeti erőforrásait az amerikai rablótőkével szemben;

c) Kína átveszi a világkereskedelem irányítását, megszerzi az összes csúcstechnológiát a dúsgazdag kínai emigráción keresztül.

Kína soha sem fog katonai erővel fellépni a határain kívül, és mégis a tudományos fejlesztés minden szükséges elemét megszerzi, vagy saját maga kísérletezi ki. Gazdasági, politikai és kulturális (ez a legfájóbb) hatása döntő lesz a világban.

1) Kína jobban fog érteni a profitábilis ipari ágak kialakításához és eladásához, mint az USA. A Kissingeri geopolitikai stratégia modern változatai máris használhatatlanok. Kínát nem lehet bombázni, megszállni, térdre kényszeríteni, megalázni, mint azt a XIX. században tették.

Kínának 5000 éves tapasztalata van az államigazgatási szervezésben (sok polgárháború volt a területén). Kínának van türelme a „harmónia” létrehozásához. Nyíltan kimondják ugyanis, hogy nem tetszik nekik az amerikai demokrácia. Az Kínában is zűrzavart csinálna, mint a Szovjetunióban.

A Kissingeri geopolitikai stratégia oroszországi vonatkozásban is téves.

2) Az amerikaiak tévesen hiszik azt, hogy Oroszországot térdre lehet kényszeríteni. Nem ismerik az orosz ember mentalitását – ha nem ad az állam, a természet mindig ad megélhetést – tartja az orosz ember. Nem ismerik el azt sem, hogy az orosz állam olyan nagy, hogy szükségszerűen védekezően militarista szervezésű, ami annyit jelent, hogy maga körül nagy ütközőzónákat kell

hogyan tartson. Az orosz állam kormányrúdját, mint a millió tonna nyersolajat szállító tankerét, nem könnyű ide-oda mozgatni.

Az orosz állam is, mint az USA, missziós küldetésű: az ortodox kereszténység védelmezője, a Bizánci Birodalom átmentése északra, Oroszországba.

Nem is foglalkoznánk ezeknek a birodalmaknak a kérdéseivel, ha nem lenne körülöttük rengeteg tévhit, amelyeknek a következményei Magyarország szempontjából jelentősek. Ha Kínát nem lehet „lebombázni”, Oroszországot nem érdemes; a bombázó is megsemmisülne. Az emberség sorsával nem érdemes játszani.

Semmilyen geopolitikai stratégia, amely militarista nyomásgyakorláson alapul, nem ér semmit, mert nem lassítja Kína fejlődését. Nem jár semmilyen gazdasági haszonnal.

A kissingeri geopolitikai stratégia nem akadályozhatja meg, hogy Oroszország ezek után ellássa Kínát nyersanyaggal, a mindenütt jelen lévő tökeerős, dúsgazdag és hazafias kínai emigráció pedig megszerezze a csúcstechnológiát és ellássa pénzzel anyaországát.

Oroszország nem fél attól, hogy Kína Oroszország felé akarna terjeszkedni. Kína a múltban nem azért építette meg a Nagy Falat, hogy észak felé terjeszkedjen. Legyen bármilyen nagy a jövőben a katonai ereje, Kína észak felé nem fog terjeszkedni. Nem érdemes. Tehát e tekintetben is téves a geostratégiai elvárás. A kínaiak az oroszokat legalább annyira barbároknak tartják, mint amennyire érdeklődnek az amerikaiakról.

A kínaiak mindenkit barbárnak tartanak, aki nem érti a kultúrájukat, filozófiájukat, hagyományukat. A Nagy Falat nemcsak az akkori, hanem a mai „barbárok” ellen emelték.

A kínaiakat sohasem fogja asszimilálni semmilyen katonai vagy gazdasági nyomás. Lehetetlen őket leigázni úgy, hogy a leigázóból ne váljon kínai. A Nagy Fal nagyobb és hosszabb életű, mint mi, „barbárok” gondolnánk. Az orosz–kínai közeledésben a mosoly mögött mindig ott van a lenéző, hűvös távolfeltartás. Téves a kissingeri geopolitikai stratégia következtetése. Továbbra is megmarad a távolság „a művelt Kína” és „a barbár Oroszország” között. A közeledés arra jó, hogy Kína ásványkincseket kapjon. (Végtére is, a kínaiak még nem népesítették be az egész

világot, hogy mindenütt jelen legyenek, és csakis saját maguktól vásárolják az ásványkincseket és az energiahordozókat.)

A kínaiak „érdeklődők” az amerikaiakkal szemben, de igazából nem érznek tiszteletet irántuk.

Merem állítani, hogy a kínai fejlődés faji ihletettséggű. Mi, a „mai barbárok” húznánk a rövidet, ha keverednénk a kínaiakkal. Megtapsztalta ezt már Kubiláj kán, Dzsingisz kán unokája is, s később a mandzsuk.

* * *

A geopolitikai stratégia szerinti feltételezés érthetetlen:

a) abban a vonatkozásban, hogy Magyarország képes „veszélyt magában rejtően” fejleszteni Kínát. Márpedig Amerikában mindenki, aki fejleszti kapcsolatait Kínával, anatemizált, így Magyarország is;

b) abban a vonatkozásban is, hogy Oroszországot fejleszti, Amerika ellenében.

Ugyanakkor Amerika nem ad sem elég tőkét, sem elég csúcstechnológiát ahhoz, hogy Magyarország kiszabaduljon az adósságcsapdából, amelybe bevezették a kommunista vezetői.

Száz érvet találnak arra, hogy halogassák Magyarország ipari országgá fejlesztését. Pedig erre a legeredményesebben és a legrövidebb idő alatt éppen ők lennének képesek.

Nem lehet elvárni a busmanoktól, hogy velük kereskedjen Magyarország, mert azok ma is ugyanúgy termelnek és fogyasztanak, mint 3500 évvel ezelőtt.

Bár egyre erősödik az a meglátás, hogy Európa csak magára számíthat – Európa az európaiaké –, Magyarország külpolitikája ezt nem helyesli. Magyarország a tartós békén nyugvó politikai viszonyok közötti szabad kereskedelem híve. Ez ösztönzi legjobban a termelést. Minden más érv gáncsokodó érv, amely az országot meg akarja tartani a tartós adósság csapdájában. Ha Magyarországot bármikor is veszély fenyegetné a ma már viszonylag kevés lakosú, csupán ásványkincsek árusítására kárhoztatott Oroszország részéről, ezt idejében érzékelné, s a NATO-ban megtalálná a biztonságát. Ám Kissinger szerint is – ilyen veszély nincs.

Reálisabb annak a veszélye, hogy az USA Magyarországot adósságcsapdában akarja tar-

tani, és az európai gazdasági viszonyokat is maga alá akarja rendelni. Csaknem úgy viselkedik az Európai Unióval, mintha tagállama lenne (hacsak nem tengerentúli gyarmata).

Nem valószínű, hogy az Európai Unióban Franciaország és a többiek éveken keresztül fogják tűrni ezt az arrogáns kissingeri magatartást.

Ha tetszik, ha nem az amerikaiaknak az Európai Unió az európai nemzetállamok konszenzuson alapuló közössége fog maradni. Az ilyen Európai Unióra nagy szükség van, és meg is fog maradni. A kissingeri jóslás e tekintetben is teljesen talaját vesztett, mert rossz alaptételből indul ki. Ahhoz, hogy mindez így maradjon, az szükséges, hogy az Európai Unió megtalálja Oroszországgal „a modus vivendit” – nem törődve az amerikai aggodalmakkal. Természetes, hogy Oroszországnak is garanciát kell adnia békés szándékairól. A közép-európai országok biztonságának szavatolása, köztük Magyarországé, Oroszország elsőszámú európai feladata.

Tartós békére van szükség, mert másként nem lehet lassítani a kínai gazdasági expanziót, amely végtére is azért erős, mert elavultak Európában, sőt Amerikában is a termelési és tulajdonviszonyok. A kínai terjeszkedés azért lehetséges, mert jelentős társadalmi rétegek élnek tartós szegénységben a világon mindenütt. Az expanzió ezen tenyészik, ahelyett, hogy változtatnának a tulajdonviszonyokon a fejlett nyugati országok, s nem azzal foglalkoznának, hogy ki kit taszít nagyobb adósságcsapdába.

Amerika, a legnagyobb adós (az állandó fegyverkezés következtében) azzal foglalkozik, hogy kinek a vállára rakja át adósságait. Ezt sikeresen is teszi a dollárnyomtatással és pénzhígítással.

Kikerülhetetlen tehát a szembenállás az ilyen önző politikával és kierőszakolt nemzetközi gazdasági rendszerrel szemben. A kalandorok és szerencselovagok geopolitikája nem lesz tartósan elfogadható. Ideig-óráig még államokat is be lehet csapni a nemzetközi viszonyokban, de tartósan nem. Ez kétszínűvé teszi az USA szerepét is a biztonságpolitikai kérdésekben is.

A Kissinger-féle geopolitikai doktrína változatainak, mint már szó volt róla, szépszámu támogatói és követői vannak Magyarországon is. Ezek nem iparos vállalkozók, termelők. Azok közül kerültek ki, akik a bukott rendszerben a

Szovjetunió imádói, a proletár internacionalizmus lelkes számonkérői voltak. Most az Amerika-féle birodalmi észjárás, mondializmus, globális geopolitikai doktrína szenvedélyes követői lettek. Magyarország érdekeit ez alá rendelik.

Ha nem lehetnek szolgálkúek, nem érzik jól magukat. Nem találják fel magukat a világban. Mindig a tanácsadó gazdára várnak. Megtalálhatók az értelmiség lelkes hangadói között, számos (ál)civil szervezetben, párttagok és vezetők között. Jobbik esetben szűk látókörű emberek, s ez érthető és megbocsátható. Rosszabbik esetben azokról van szó, akik tudatosan terjesztik azokat a rögeszméket, előítéleteket, tévhiteket – ideológiát, amely a pénzügyi oligarchia érdekeit leplezi. Vannak köztük lelkes fejbólintók, mert hisznek abban, hogy ez a jövő, a család jólétét segíti. (Nagyon csalódní fognak. Ha nem ők, akkor gyerekeik.) S vannak, akiket zsírosan megfizetnek és lefizetnek, hogy „a multikulturalizmust” Magyarország érdekei elé helyezték. „Kultúrába” és „tudományba” csomagolt hazugságokat terjesztenek. Ha ez lehetséges volna, egy egész országot szeretnének megkapni „a nézeteik” támogatásához. A rögeszmékkel, előítéletekkel, tévhitekkel az a baj, hogy kevés humanizmus van bennük, és sok a más zsebében lapuló anyagi érdek.

A nemzetvesztők és hazaárulók másik neve népbutítók, félrevezetők, hazudozók, csalók – propagandisták, „a public relation” nagymesterei. Magyarország nagyhatalmakkal áll szemben. Ha ezek előítéleteit egymásról rá akarják erőltetni a magyarokra, be akarják csempészni egy kis nép szellemi életébe, kultúrájába, a kár többszörös: nincs többé tisztánlátás, legalább egy kevés fény a világ amúgy is zűrzavaros dolgaiban, a gazdasági életet évekre megbénítják. Tanácstalanságot idéznek elő a vállalkozóknál, s ez évekig, akár évtizedekig eltarthat. Tengődésre vannak ítélve. Elveszik tőlük a bátor kezdeményezés szellemét.

Napjaink legújabb, lelkekbe ültetett tömeghisztériája az orosz veszély. Az oroszok csak-hogy be nem törtek az otthonunkba.

Azok, akik ezt terjesztik, elhallgatva Kína gazdasági erősödését, valójában attól félnek, hogy kisebb lesz az extraprofitjuk Magyarországon. Sőt, odahaza is, az óceánon túl.

A tévhit, a hisztéria elkezdte élni önálló életét az elkábított agyakban. A cél rövid távon sikerült. Beindult az eszeveszett fegyverkezés. A katonai-ipari komplexum profitja az egekbe szökött. Mindenki a legújabb csúcstechnológia szerint előállított fegyvereket kezdi vásárolni. S nemcsak az államok, hanem kisebb közösségek és magánszemélyek is. Ez nem épeszű cselekedet, mert az ún. legújabb csúcstechnológia nem tart tovább egy évnél.

Ha már holnapra kiderül, hogy a nagy veszelemből egy szó sem igaz – semmi baj! Profitot termeltünk – mondani fogják azok, akiknek ez idáig sehogy sem sikerült az igazi és vélt ellenfeleit két vállra fektetni.

Az új keletű hisztériakeltés eltitkolja a valóságot (a saját bűnös szándékot). Magyarország olyan vizeken sodródik, ahol kíméletlen verseny folyik a világuralom megtartásáért. Aki bedől a rögeszméknek, álhíreknek, előítéleteknek, tévhiteknek, hazugságoknak – hisztériáknak –, amelyeket tudatosan terjesztenek (köztük vannak „a nyitott társadalom” doktrínájának a megalkotói és modern gyakorlói), sokat fog veszíteni mint vállalkozó.

S mindenki sokat fog veszíteni, nem azért, mert Magyarország tehetséges népe egyszerre elbutult, mert a szorgalmas népből lusta nép lett, mert rosszul dolgozik (az ujjára vág a kalapáccsal a lemez helyett, vagy rosszul „klikkel” a számítógépen), hanem azért, mert meggyengült Magyarország értelmiségének kritikai ellenálló képessége, immunitása, és megvakultak képviselői a politikában.

Ma a pénzügyi oligarchia berkeiből bőségesen pénzelik a hazugokat. Ha a csalók és hazugok összeszövetkeznek egymással országhatáron innen és túl, abból csak egy tanulságot lehet levonni: a becsületes munkáért küzdő vállalkozók és dolgozók is intézményesítsék az Európai Unióban az önálló gondolkodást.

Magyarországot egészen a rendszerváltásig a Nyugat „keleti országgént”, a Kelet pedig „nyugati országgént” kezelte. A Szovjetuniónak alapos oka volt erre az 1956-os eseményekből kifolyólag. Az USA-nak is vissza-visszatérő a gyanúja Magyarországgal szemben.

A banktőke és a multinacionális cégek a magyar igazságügyi, törvényszéki testületeknek felelősek Magyarországon. Nem szokták meg ezt a bátorságot. Az amerikai egyeduralom elleni lázadásként élik meg. Tele vannak gyanakvással. A gyanakvás megalapozásának a megszemélyesítő „atyja” Henry Kissinger. Nemrég jelent meg a legújabb könyve az USA-ban *Világrend* címmel. A könyvben megkísérli új alapokra fektetni az USA megingott világuralmát. Hallatta magát az ukrainai válság kapcsán is. Amióta a hatalom a kezébe került, a NATO-t arra irányította, hogy „minél közelebb kerüljön” Oroszországhoz, és megkaparintsa a befolyását Ukrajnára. Miután ez nagymértékben sikerült, most képmutatóan azt javasolja, hogy Ukrajnát „finlandizálják”.

Henry Kissinger 1973 és 1977 között az USA külügyminisztere volt. Szinte ezzel egy időben, 1969-től 1977-ig az USA nemzetbiztonsági főtanácsadójának tisztségét is betöltötte. A hatalma idején dúlt a vietnámi háború. Alighogy ez befejeződött, kirobbantották a kambodzsai háborút. Indokína békés lakosságára 4 millió tonna bombát dobott.

Kissinger szinte mindenütt úgy érvényesítette az USA világbirodalmi törekvéseit, hogy sok országban megdöntötte a nemzeti hatalmat, és az USA-hoz hű diktátorokat juttatta hatalomra. Ez történt Afrikában, Dél- és Közép-Amerikában és Ázsiában. Fidel Castro ellen a merényletek sorozatát szervezte. Ezek azonban sikertelenül végeztek. A kubai válságból kis híján világháború lett.

Kissinger kedvenc elszólásai: a szomszédokban ne bízz meg; a lábatlankodó kis országokat el kell távolítani az útból; a katonai erőt nem szabad mértékletesen használni; a gazdasági zárlat alá helyezésnek csak akkor van eredménye, ha kíméletlen. (Kikényszeríti a nép elégedetlenségét a saját vezetőivel szemben – ez csak akkor lehetséges, ha éheznek. Hát éhezzen!)

Kissingert Nobel-díjban részesítették. A mindenkori birodalmi törekvésekkel és a kis népek leigázásával a történelem folyamán olyan gyakran szembekerülő magyar politikai elitnek (amely ha akarja, akkor sem kerülheti meg a rebellis magyar nép akarátát és önbecsülését) tudnia kell, hogy az ilyen birodalmi törekvések képviselőit több esetben is Nobel-díjjal tüntették ki.

Az USA mostani elnöke is a háborúk sorozatát kezdte el, és egyet sem fejezett be. Ő is Nobel-díjas.

A két Nobel-díjas utólag azzal vádolja egymást, hogy éppen a másik az, aki kegyetlenebbül és több polgári áldozattal vezette, illetve ve-

zeti a háborút – nagyobb katonai veszteséggel és drágábban.

Ez idáig nincs jele annak, hogy a magyar politikai elitet térdre kényszerítették, és megijedt volna. Talán azért, mert „a magyar vírus” gyorsan szétterjed a környező országokra.

Hajdani nagygazda kukoricagóréja (Hódmezővásárhely, 1983)

„Jó a világ!”

Nem tudtam, hogy mit jelent az óvodába járás a gyerekeknek, ahogy seregnyi más dologra sem figyeltem fel fiaim kisgyermekkorában. A szülők mindent túl közelről látnak, megoldandó feladatként, örökké aggódalmasan és elgyötörve a folyamatos szolgálattól. A mi nemzedékeinkben ráadásul két keresőre volt kikalkulálva egy háztartás költsége, bölcsődébe kellett adnunk kisbábainkat, és az egész napos gyermekmegőrzés magától értetődő kelléke lett az életünknek, akár a tömegközlekedés vagy a villanyszámla. A futószalag az óvodában folytatódott, csak a gyerekek már a maguk lábán totyogtak mellettünk odamenet, hazamenet, s szerepeltek az anyák napi ünnepségeken, aminek könnyezve örültünk – nagyjából ennyi volt a különbség a bölcsődéhez képest, változást rideg teljesítményigényével csak az iskola hozott.

Nagymamaszemmel nézve viszont az óvodába kerülést unokáim megrendítő életfordulataként éltem át: kiszakadtak a család burkából. A legnehezebb az elsőszülöttnak. Addig tökéletesen kitölti a világmindenséget. Van már ugyan éntudata, használja az egyes szám első személyt, de ez nem XY-ra vonatkozik, akinek aprócska hely adatott a világmindenségben, hanem magát a világot jelenti, a világ közepét. A család, a mama, a papa, a nagyszülők és a rokonok eszerint viselkednek vele, mindenkinek az a legfontosabb, hogy egyen, elaludjon, katasztrófa, ha megsebesül, ha lázas, minden vele kapcsolatos dolognak prioritása van – az utóbbit persze nem e szóval gondolja az elsőszülött, nem is gondol semmit, hiszen mindez evidencia. A nevét gyakoroltatni szokták vele, mulatságos, amikor kimondja, de más nevek is mulatságosak, olykor még mulatságosabbak, mint az övé. Bálint például az óvodai felvétele alkalmából kedvenc filmhőse, Babocsay László nevét mondta be a „Hogy hívnak?” kérdésre – szöveget is ütött ez az

akkori óvónője fejébe, aggódott, miféle zavar jele lehet az álnévhasználat egy kisgyereknél. Pedig Bálint csupán a parttalan szabadságban, amelyben lubickolt, pillanatnyilag szívesebben azonosult a remek filmhőssel, mint egy négyéves, Bálint nevű kisfiúval. Ám ennek a parttalanságnak az óvodában vége lett. Ő, Bálint személyesen viselt felelősséget azért, hogy mit tesz és mit nem tesz. Mit tanul meg és mit ront el. A holmijáért, hogy az a jelével ellátott rekeszbe kerüljön. Ugyanolyan óvodás lett, mint a többi, sőt, kiscsoportosként el kellett viselnie, hogy a középső és nagycsoportosok nála „rangosabb” óvodások. Tudomásul kellett vennie korlátait, hogy vannak, akik piszkálják, ellenségesek vele. Azt is, hogy az óvó néni nem órá figyel elsősorban, sőt van, hogy neheztel rá, és megbünteti. Otthon lehet még olykor Babocsay László, de az óvodában már szigorúan Bálint lesz, a kisfiú, a több tucat gyerekek egyike.

Másod-, harmad-, sokadszülöttnak ez a tapasztalás kevésbé sokkoló, hiszen ő már bejárt a testvéréért az óvodába, ismeri a dörgést, az óvónőt és a gyerekeket, de mindenneelőtt annak köszönhető pozitív viszonya a berukkoláshoz, hogy behozhat valamennyit a testvére, illetve testvérei korfölnényéből. Persze azért az ő számára is a külvilág követelő szabályrendszerét, az addigi hierarchia felborulását hozza el az óvodáslét. Ha lány ez a másodszülött, általában elfogadja a szabályokat, ha fiú, általában dacol velük. A lány tetszeni akar a Világnak, úgy akarja meghódítani, a fiú pedig imponálni, úgy akarja legyőzni. A lány bizalmas viszonyt kezdeményez, a fiú harcot provokál, de a lány is azt éli át, amit a fiú: hogy van ő, és van egy tőle idegen Világ, amelynek naponta át kell adnia magát. A gyermek ekkor individuumként is megszületik, mert egyedül marad a sokaságban. Ahogy az egzisztencialisták mondják: a Létbe vetve.

Emma nem sok tanújelét adta, hogy az óvodába járás kibillentette volna puha, elégedett kisgyermeki mivoltából. Ám egyszer a hegyek közt mindig hűvöst hozó nyári estében, amikor rám voltak bízva az unokák, hogy oldjam szüleik galád távolléte miatt támadt rosszkedvüket, begyújtottam a kandallóba, mert tudom, hogy az eleven tűz népes társaságot képes helyettesíteni. Az unokák, apró ősemberek, odaadón bámulták a lángokat. Arcunk, mellkasunk melegegett, hátunk hideg maradt. Nagyon jól észlelhető volt, hogy mekkora hőt tud leadni egy izzó fahasáb. Mondtam is nekik: látjátok, ez a fa éveken át beszívta a nap melegét, beépítette a testébe, s most az a sok évvel ezelőtt elnyelt napsütés kiszabadult belőle, és a miénk lett. Emma felugrott, széttárt karral megpördült maga körül, és ragyogva kiáltotta: „Jó a világ!” Nyilván úgy értette, hogy jól lett összehozva a világ, ha ilyen tökéletes rend van benne. S ebben a „világ” szóban a teremtés sejtelme lappangott. Egy picike, gyenge, félős ember hódolattal állt a mindenséggel szemben, és hálás volt, amiért élőltte is hajlandó volt megmutatkozni.

Az óvodában a gyerek belekóstol a külvilág idegenségébe, az ekkor még csak szabályok formájában megjelenő parancsoló törvényekbe, és megtanulja, hogy mindezt meg lehet hódítani, otthonossá lehet tenni, a magunk javára fordítani, persze olykor alul is lehet maradni vele szemben. Leckét vesz a gyakorlati életből. De ami valóban történik vele, az a megtanult ének és vers, a mese, a barátság, a megünnepeelt születésnap, szóval sok-sok megfoghatatlan és megnevezhetetlen dolog. Sőt, még ami megfogható, a sós lisztből készült szobrocska, a falevelekből alkotott kollázs, a rafia karácsonyfadísz is átviszi őt a világnak abba a felébe, ahol újra róla szól minden. A világnak ez a másik fele kezdettől barátságos vele, pedig nem kevésbé hatalmas, mint a másik, az idegen. A művészi képzelet, a lélek sok ősi ismerete, az alkotóösztön, a megmutatkozás ingere, a mi emberi tudásunknál hitelesebb tudásra való vágy kap teret a mindennapi játszásban, döngicsélésben, a kis kezek buzgó matatásában, bármilyen nevetséges is ily komoly szavakkal illetni a tényleges produkciót. Ó, bár így maradhatna! Bár ilyen könnyű lenne az át-

járás később is a fizikai lét és a szellemi, a metafizikai között! Az elmúlt évtized során adventi időszakban le nem mondtam volna egyetlen óvodai betlehemezésről sem! Azok a papírkoronák, kucsmák, Mária-leplek, arany karácsonyfaboából készült glóriák, és mindenekelőtt az angyalszárnyak! A fehér vászoningecskekben, szárnyakkal, glóriával minden kicsi lány igazi jelenés angyali tiszta szépségében. Látni lehet rajtuk, hogy annak is érzik magukat, angyalnak és gyönyörűnek. A többiek meg persze Józsefnek, Pásztornak, Királynak, Barikának. Hát igen, Vilma hatalmas izgalmára és földöntúli boldogságára az idén, utolsó óvodai betlehemi előadásán Mária lehetett. Egy kicsit kacér Mária volt, nem győzte igazgatni kék kendőjét, de hát nagyon meg akart felelni a magasztos szerepnek, teljes valóját beleadta. Felmérhetetlen, hogy mekkora nyomot hagy egy lélekben egy ilyen kiválasztottság. A pillanat, amikor a külvilág visszaadja neki, amit az óvodába lépve jócskán megvámolt: fontosságának és szerethetőségének magabiztos hitét, a helyet a világ közepén.

Az óvó nénik minden évben újraírták a történetet, feltehetőleg valamelyest az épp adott szereplőgarnitúrához is hozzáalakítva. A jelmezek keveset változtak, de a gyerekek cserélődtek, és a „színpadot” is mindig átrendezték. Nekem ez az alig több mint fél óra jelentette az igazi karácsony jövetelét. Az adventi gyertya ilyenkor gyúlt ki bennem. S ha már nem járhatok többé az óvodákba, mert felnőnek unokáim, adventkor akkor is emlékezetembe fogok idézni egy üstökös csillagot. Keménypapírból készült, és elmés megoldással, mint egy függőnyt, duplán vezetett madzagon át lehetett húzni egyik oldalról a másikra. Vagyis ott száguldott a betlehemi jászol fölött az égen, diadalmasan mutatva az odavezető utat. Na meg diadalmasan himbálózott azért is, mert egyszer sem akadt el, sikeresen beért a célba. Istenem, ha ezt az üstököst Fellini láthatta volna! Biztos vagyok benne, hogy akkor a karácsonyról is forgatott volna filmet.

Jó a világ – mondom most én is, az örökre az egemre költözött üstökös csillag alatt, csak én már nem tudok magam körül megpördülni szétvetett karokkal. A hódolatom és a hálám viszont akár egy gyermeké.

„Halottakat bejelenteni!”

Debreczeni József: Hideg krematórium

A délvidéki (hajdani jugoszláviai) magyar irodalom nem bővelkedett-bővelkedik olyan esztétikai értékekben, mint például az erdélyi – más lélekszám, más hagyományvilág stb. –, de a kiemelkedő vagy érdekesebb alkotóira érdemes figyelni. Még akkor is, ha egy-egy életmű csupán a *couleur locale* szerint újdonság. Debreczeni Józsefet (1905–1978) nehéz elhelyezni ezen az értékskálán. A délvidéki magyar irodalom klasszikusai, Fehér Ferenc, Gál László és Ács Károly jobb lírai életművet mondhatnak magukénak, mint a szenvedés poklát megjárt társuk.

Ám épp a sajátságos életútból következően mégis van egy olyan könyv, a *Hideg krematórium*, amely a *Dal legyen a jel* (1966) szerzőjét magasra emeli. Elsősorban avval, hogy benne a *helyi szín* egyetemes mondanivalóvá tágul, s így a *vándorlás pokla*, amíg ember lesz az ember, erkölcsi tanulsággal is szolgál. Szinte hihetetlen, hogy a versben közhelyszerűen elbizonytalanodó miként tudott *magára* nyugalmat erőltetni riportregényének, az életút eme különleges szakaszának az írásakor.

Mert más színvonal, függetlenül születésének idejétől, a *Plakátvers az élőknek*, és más a borzalom józan számbavételével készült önéletrajzi jellegű próza. Az előbbi harsány didaktikussága olyan lármafa, amely túltesz az ágyúdőrejen is: „Halljatok most! Riasztunk vázak, / Üvöltjük, böggjük: Veszély! Vigyázat! / Irtsátok mind, amíg lehet, / Az ebfajzotta tetveket, / Míg nem késő, a veszett tetveket, / A vésszel játszó náci-tetveket! / Oroszok, szerbek, Világ népei, / Britek, franciák, lengyelek, / Irtsátok őket, míg nem késő, / Észnél legyetek emberek!...” Viszont a valóság-alapú, szinte dokumentarista táborregény viszszafoogottságával hat. A tömör, nem egyszer lírával átsütött, valamennyi humort is megcsillantó mondatoknak nincs szükségük effajta „lázra”, hiszen a tényvalóság leírása épp elég arra – mit

elég, sokkoló! –, hogy a maga szürkeségében látott borzalom érzékeinkre hasson.

Maga a cím is rejtélyes. Hiszen nem a befűtött, majd a halott égetését szüneteltető, tehát *hideggé* vált kemencéről van szó, hanem arról az iszonytató, lágerről lágerre kanyargó, fókuszában a megsemmisítést hordozó útról, amely – *hideg krematórium* voltában is – éppúgy százazrek kiiktatására szolgált, mint *éhes, tüzes kohóként* működő társa. Debreczeni evvel a lélekirtó általánosítással nemcsak érdeklődési küszöbünket emelte meg, de kijelölte azt a kört is, amelyben az egyes szám első személyben megnyilatkozó *emlékező* mozogni fog.

Regénye az arcát veszejtő ember, az elszemélytelenedés könyve. Fájdalomleltár. „33031. Ezt a számot kapom. Én ezután nem én vagyok, hanem a 33031-es. Sokkal inkább csak szám, mint egy életfogytiglan elítélt fegyenc. Akinek a fegyházirodák nyilvántartásai még őrzik nevét és ingóságait.”

A holtak, mert valójában ők még csak élő-holtak, nincsenek benn a tepsiben, de csupán a szerencsének köszönhető (a történelem illet is produkál), hogy némelyiküknek nem is lesz szüksége eme fura „pihenőhelyre”. Bori Imre, a jugoszláviai magyar irodalom legaktívabb értelmezője-kritikusa a *Hideg krematóriumot* – első kiadása: 1950, Novi Sad, második kiadása: 1975, uo. – „a magyar irodalom szinte egyetlen autentikus táborregényének” nevezi. A puritán előadásmódú mű a többi között attól áll a lábán, hogy íróját „nem ragadja el a szenvedély és a fájdalom”. „S még ha soraiból, mintegy az emlékek és a tények mögül, fel-felparázslík is a gyűlölet, melyet /az író – Sz. L./ a pusztítás nagymesterei és az őket éltető fasizmus iránt érez, az önsajnálatnak a hangja idegen tőle.”

Borinak szinte mindenben igaza van, egy kivételével: a gyűlölet felparázslík a regényben?

Inkább – épp ettől megindító az önvallomás – szeretetláncba van burkolva. Zsidó a zsidónak nem lesz farkasa; még akkor sem, ha a kinti életben, mint Róth Sanyi, a falbontó vagány, bűnözőként élt. (Viszont a rettegett Móric minden bizonnyal kivétel, farkasabb a legvérengzőbb vadnál.) A tábor fogolyhierarchiájában működik az erősebb irányította „rend”. A lopással így-úgy megszerzett anyagi javak (kenyér, konzervdoboz, vatta, alsónemű) mint a gazdagodás első lépcsőfoka némelyeket meg tudnak szédíteni, ám a társait megrövidítő vagy kisemmiző rabló sem kap kisebb megvetést a szerző szerint, mint a rendet fenntartó őrök, SS-katonák. Viszont, hogy az őrök valamelyikében – egyetlenjében! – is pislákoltszolidaritás a nyomorultak iránt, arra a gyűlölni nem tudó Herman SS-közlegény (a civilben breslauer bármpincér) nemes cselekedete – többször cigarettát adott a raboknak – a szép példa. („Vigasztaló, szilárd pont lett ő a nagy földindulásban.”)

Ebben a *halál közeli* állapotban – „félteni kezdünk a nagy békeközvetítőtől, a haláltól” – mindenki, így az elbeszélő is, a túlélésre van berendezkedve. Még akkor is, ha az éhség, betegség, a megalázottság tonnája kínozza; még akkor is, ha szünetlen dobol dobhártyáján a lemondó gesztus, „sok már nincs hátra”. Vagy: „Sohasem hittem volna, hogy ennyire bele lehet nyugodni az elmúlás gondolatába, sőt hogy a közeli vég gondolata egyenesen kíváncsisággá válhat.”

A kimerevített pillanatok hangulatfokozóként szolgálnak. Az éles szemű elbeszélő – emlékező – tudja, hogy a nyugodt „meseszövegbe” belehasító párbeszéd drámai zengzetű. „– Mocskos zsidó banda, felállni! Mit gondoltok, hol vagytok? Zsinagógában? Színházban?” És a földre ült megfáradtak arcába máris belecsapott a vérengző *karszalagos* gumibotja. Az ezután következő írói megjegyzés nem más, mint nyugodt összegzése a helyzetnek. „Ez már hamisíthatatlanul auschwitzi »couleur locale« volt. Rabszolga botozott rabszolgát.”

Lineáris szerkezet görgeti a táborregényt, amelyben a szociológiai valóság sosincs átszínezve. Az idő lesz az a mozgást (utazást) érzelmegőccé emelő faktor – a folyton változó, a halálakkal meglopott, a földrajzi valóságot (például az *otthon*) tündéri magasba emelő –, amelyben

benne sűrűsödik az *élet* és a *halál* különböző formája. A hastífusztól és korbáctól fenyegetett élés, valamint az agyonlövés, kiszívás, kiszívás, kiérdemesült” vég. Bácsstopolyától (1944 március), a bevagonírozás helyétől Wüstegiersdorffig, a régi lengyel nevére visszakeresztelt Gierczepustenekig, a szabadságból való első korszakomomásaig (1945 május) van kifeszítve az a kötel – rajta egyensúlyozó *halálmuzsikusok* fűjják a pikulát –, amelyen végigmenvén meggyőződhetünk a tizennégy hónapos borzalom minden stációjáról.

Debreczeni maga is egyensúlyoz. Miközben tornyot épít a különböző, „meglakta”, vonatból látott helynevekből – Bácsstopolya, Szabadka, Budapest, Balaton, Nagykanizsa, „lágország fővárosa”: Auschwitz, Mühlhausen, Fürstenstein, Dörnhau, Wüstegiersdorf –, a csüggedés, a szenvedés, a könyörületlenség, a földadás, a meg nem adás, a túlélés, a bajtársiasság, az önzés nélküli szeretet tornyát, arra is van gondja, hogy „kis” és „nagy” hősei *jellemtulajdonságaikkal* írják a hihetetlen s mégis valós történetet. A jók jókkal, a rosszak rosszakkal. Mert volt, ki a sírásba, az öngyötörésbe belehalt, és volt az is, akit a „szerencse”, magyarán erkölcsstelen életmódja szinte égmagas polcra jutatott.

Ez utóbbit az aranyfogak ügyében igencsak kutakodó Móricban – kitűnő írói alakrajz! – fedezhetjük föl. „Móric valamennyi tábor legfőbb kápója, a lageraltesték lageraltestéje, a halálgyárak Főhrere. Egyetlen zsidó egész Németországban, aki polgári ruhában, és őrizet nélkül, szabadon mozoghat. Vékonypénzű, sápadt lengyel zsidó. Vezetécknevét senki sem ismeri. [...] Ő az a zsidó gályarab, akinek titokzatos összeköttetései az auschwitzi központi német parancsnokságig nyúlnak. Így végső fokon nemcsak a legkülönbözőbb rendű és rangú zsidó hajcsárok, hanem a német táborparancsnokok is rettegnek tőle. Igazi revizor. Mindig váratlanul jön, és nyomtalanul tűnik el.”

S az ellenpont a mindenkit segítő sebész, Farkas doktor portréja.

„– Annyi szent, hogy bizonyos százalék hazakerül – szokta mondani. – Hogy te vagy én benne foglaltatunk-e ebben a százalékban, voltaképpen nem érdekes. És még valami biztos. Legalábbis majdnem az. Ezekkel bajosan operálok valaha.

Összevissza árkolt, sebes tenyerét, hólyagos, kelevényes ujjait nézegeti.

– Olcsó cinizmus – vitatkozom. – Én én vagyok, és nem érdekel semmiféle holnap árkádiája, ha részese nem lehetek. Ennyi önzés még lehet önzetlenség. Te különben is könnyen beszélsz, nem hagyta otthon senkit.

Farkas agglegény.

– Tévedsz – mondja. – Anyjuk és apjuk rendszerint van nőtlen férfiakkal is. És biztos vagyok, hogy apám is, anyám is gázba került.

– Bosszúvagy sincs benned? Az operálókést kiűtötték a kezedből, de böllérkést még meg tudsz markolni.

– Igen, de mit tesz az? Ember nem büntethet. Ki biztosít, hogy a halál a büntetés? Hátha az élet az.”

Bölcsesség? A megfáradtak filozófiába bujgolyált keserű kacaja?

A humor kegyetlensége még inkább akkor kap hangot (írói fogás), amikor szanitécek járnak be a priccsutját. „– Halottakat bejelenteni! Toten anmelden – kiáltozzák magyarul, németül. Kedélyesebbek tréfásan variálják a felhívást: – Jelentkezzék, aki meghalt! A bejelentés mindig a szomszéd kötelessége.” Van, hogy felültetik a halottat, hogy ebédosztáskor – észleli-e az ör, vagy nem a turpisságot, nem tudhatni – neki is jusson egy adag. És a mindig maga alá csináló búcsúzó – a haldoklás megannyi formája elrémiszt – meleg, de később kihűlő latyak formájában addig részesíti „örömben” a priccsen mellette szorongót, amíg másnap (ismétlem: az ebédosztásra föl van támasztva) el nem viszik.

Mikor a Félkezű a kápót szólítva – „melyik a legjobb embered?” – a huszonhét éves, erős, a „munkát magáért a munkáért végző” 46514. számú rabot a halántékra szegezett pisztollyal agyonlővi, példát akar statuálni a gyengébb kezűek számára. „– Egy kis bemutató – mondja. – Illusztráció, hogy a legjobb zsidónak is meg kell döglenie.” Az író tisztában van azzal, hogy édeskésen nyúló elképzelhetetlen esetet rögzített. Ám rögtön rá is vágja: „Giccs. A borzalom mindig giccs. Ha valóság, akkor is.” Viszont nem tud ellenállni a kísértésnek, hogy tovább ne ragozza – akár egyetlen, lírával átszínezett mondat formájában – a *ragozhatatlant*. „Tizenöt lépésre tőlünk 46514 hidegülő ajkával illeti az átokissza, tébolyodott földet.”

Magyarságát védte volna – volt ideje borzalmat borzalommal összehasonlítani –, amikor az örök közötti osztályozást rögzítette? „A magyar náci lehet éppen olyan kegyetlen, mint a német. Lehet ugyanolyan elszánt is, de találékonysága – így éreztük – még nem ferdült a gázkamrák szadizmusáig.”

A megannyi közmondás-parafraízis ugyan egy időre kilendít a „szolgálati szabályzat” szerint arató halál szürke hétköznapjaiból – „Isten malmait lassan őrölnék, a haláltáborokéi – annál gyorsabban” –, de ilyen téma földidézésénél az írónak sosem a nyelvvel van baja (mindenki a saját készletéből gazdálkodik), hanem a *kimondhatatlan* kimondásával. A Szenteleky Kornél és Debreczeni József jegyezte 1928-as *Bazsalikom*, a modern szerb költészet antológiája, melyben Debreczeni műfordítóként debütált, már karakteresen mutatta az író nyelvérzékenységet, hajlékony kifejezéserejét. Itt, a *Hideg krematóriumban* még vissza is vett a lírai természetére jellemző lázas állapotból.

Szeli István írja a riportregény második kiadásának az utószavában: „Debreczeni prózájában az antiromantikus egzaktus, az intellektuális fölény, a pontosság, a formaadás gondossága jutnak előtérbe mint stílusmeghatározó elemek, aminek egyenes következménye a nyelvi kifejezés mintaszerűsége, az egész nyelvi kifejezésrendszer ápoltsága és flaubert-i hibátlansága.” Nagy szavak. Még akkor is azok, ha a tanulmányíró Flaubert megnevezésével nem a honi író rangját akarja kinyilvánítani, hanem csupán a „tudatos letompítottságra” figyelmeztet. Az „új tárgyiasság”, a „ténybeliség” és a „racionális hűvösség” stílusalakító jelenlétére.

Szeli, midőn az értékrangsorban elhelyezni kívánja a *Hideg krematóriumot*, Darvas József, Déry Tibor, Kassák Lajos és Nagy Lajos műveire – „háborús soraira” – is vet egy pillantást. Felfedte „ez utóbb említettek és a Debreczeni műve közötti nyilvánvaló különbségeket, amelyek a szemhatár, a perspektíva, a személyi átélés és hozzáállás vonatkozásrendszerében jutnak kifejezésre”. Hogy Déryék, Nagy Lajosék csupán „szűkös »pincetávtól«, az alkalmi óvóhely viszonylagos biztonságából [...] kísérhették figyelemmel a roppant erők világszintű mérkőzését”? Mit számít ez a művek esztétikumát tekintve? Tolsztoj nem töltött éveket harci lázban a csatáté-

ren, mégis világhírű mű szaladt ki a tollából. Debreczeni József több mint egy évet raboskodott különféle haláltáborokban – személyes élményei szívszorítóak, letagadhatatlanok –, táborregénye, a *Hideg krematórium* ettől különös izzású.

Miként Radnótit az iszonytató körülmények között a szülőföld, a magyar táj, a lankák, dombok sugallta *otthonosságérzés* emléke vi-

gasztalta (*Nem tudhatom*), úgy Debreczeninek ugyancsak a kishaza, a Tiszahát, Palics, Bácska levegője, kenyeré, embereinek szeretete (közülük nem egy vele szenvedett, sőt mellette halt meg) adott erőt a borzalmak elviseléséhez. Dokumentumértékű művével egyet sugall: ilyet soha többet!

Paprikás

Cédulák VII.

– én nem merésznék ilyet kérni tőled, Uram, bár akár naponként ismételem is: bocsásd meg vétkeinket. Valóban, bocsásd meg, mormolom az imát, de gyarló tapasztalatom szerint, mi nem bocsátunk meg az ellenünk vétkezőknek, legfeljebb félszívvvel, látszat szerint. Igaz szívből, mint magunk felé vagyunk – semmiképp. Kényszerből, képmutató szemforgatással, visszahúzott karmokkal, megengedő módot mímelve, olykor még ájtatosan is. Teljes szeretet a szenteké, meg az édesanyáké. Ha azok. És a Tiéd, Uram. Akkor nincs is pokol, ahova kerülnek a legfőbb bűnösök. De akkor jutalom sincs! Ó, gyarló testvérem, de hiszen szívünkben együtt van menny és pokol!

*– már porban hervad szürke köveken
de – még láttam bimbó-sziromként
sötét szárnya, mint hajlott ívelt kényesen –
napfényben ragyogva fénylett lila bársonya.
Most kőszürkére fakult, fényes hímpora oda –
de gyászmisét érte mivégre...
köztünk járt ő is, kísérhettük mi is.*

– meglepődsz, de az életút vége felé megszokható a kora reggeli felkelés is, mintha a világ természete lenne. Pedig nem az! Ezt hasznos emlegetni, különben még elhiszed, mindig így volt és marad is örökké. Nem, amikor fölkelés, izmaid, ízületeid, szíved, értelmed segíti az Ég, jöllehet eddig sem volt mindig így, és egy napon megint nem lesz az. Kérés, sírás nem segít neked sem. Sajnálkozni előre? Mivégre tennéd, itt jártál te is – egy a testvéreid, a számtalan millió közül. Újabban úgy is az elvegyülni, csak „nem kitűnni” a trendi...

– ó, milyen édes a kéj, ha a kísértést szemlélhetjük biztos zugból! Elgondolni, amint dédelgeted gömbölyű gyönyörűségeit, a vágy dalolja édes énekét, te pedig vörös felhők között suhansz mondhatatlan boldogságba... Ó, Barátim, nem lehet ennél édesebb! Odüsszeusz, a ravasz görög kipróbálta. Evezőtársai fülét viasszal be-

tömve elzárta őket a szirének mézédese énekétől, magát erős kötéllel árbochoz bilincselte, s kockázat nélkül remélte a kéjt... Hajójuk megállás nélkül haladt a szirének felé, így kockázata semmi, biztos zugból átélheti, mit halandóknak meghallgatni halálos tilalom. Odüsszeusz pedig csellel, lopva kihallgatta bár a mézes dalú szirének énekét, de mert nem maradhatott az éneklőkkel halálíg, keservbe fordult a várt gyönyör, kiégve, szenvedve szakadt félbe az áhított találkozás. Tetteid árnyékát nem lépheted át te sem, halandó.

– mesélni gyermeknek – az emberi képességek legszebb lehetőségei közül való cselekedet – csakúgy, mint szeretni. A mese a szabadon engedett lélek szívből vezérelt, álombéli szárnyalása. Eljuthatunk vele bárhová, nincs legyőzhetetlen messzeség, a távolságot, mint üveggolyót megkapod – csak aludj el szépen... Ebben áll a mese hatalma: hipp-hopp, és már ott is vagyunk, láthatjuk és hallhatjuk mindazt, amire csak vágyunk. A mese elbűvöl, csak erőnek erejével tudsz kiszabadulni varázsköréből, de lelkedben veled marad. Emlékezhetsz történetére, ha nem kívánod is... Most is kísér utamon anyám hajdant volt meséje, az édesanya aranyaszívéről, mely meghasadt, csak hogy megmentse gyermekét, megvilágítsa útját az éjszakában... Amíg élek: ő Anyám marad, én kisfiú... Így vagyunk ezzel mindannyian, akiknek szerencséje volt szeretni és szeretve lenni... Anyánk sírig kísér álmaival.

– sem az újság, sem a politika nem szilárd beton – demokráciában nem lehet rájuk házat építeni, és diktatúrában sem, lévén, meghal a Főnök, összeroppan a rendszer. Mai zaklatott, hevesen változó világunkban olykor néhány év, és mintha elmúlt volna egy évszázad. A hatalomban persze mindezt könnyű feledni, hisz’ oly biztosnak látszik a trón. A papíralapú újságot világméreteken, szinte órákon belül megöli az on-

line kiadás, bár itt is nagyok a különbségek, hisz minél nagyobb egy lap vásárlói köre, annál több eséllyel állítható, hogy a világhálón is nagyobb körben terjed, és fordítva. A pártok iránti vonzalom pedig olybá' tűnik, mint a szerelem. Ma forró hevület, holnapután töredező, bizonytalan csapat, majd mint ahogy a szél elsodorja a ködöt, egyszeriben kitisztul a lég, s már csak maroknyi a rajongó tegnapi vezérünkért. Emlékezhetünk, majd félszáz évig – vagy tán pontosan addig – választhattunk képviselőt egy közül.

– végül is ki nyerte a második világháborút, és melyik csatában? Ez 70 év után igazán eldönthetőnek tűnik, gondolhatnánk, a történészek bizonyára tárgyilagos választ adtak már. A párizsi találkozón, 2014 májusában a nyugati győztesek természetesen a normandiai partraszállás mint döntő esemény mellett voksoltak. Putyin magától értetődően Sztálingrádra hivatkozott. A németek mint legyőzöttek hallgattak, bár két vesztes háborúval a hátuk mögött is Európa urai lettek mára – s ezt békében érték el! Egyes magyarázók szerint az oroszoknak igyekezniük kell, mert elveszítve az ukrajnai háborút, valakinek még eszébe jut a Szovjet Birodalom 25 év előtti szétesése... Mert-hogy az is kudarc. Mi, fűben élő magyarok lapot sem kaptunk, véleményünk sincs, ha mégis, nem oszt, nem szoroz. Lám, a legújabb kori európai demokrácia. Hovatovább egyedül maradtunk – mindenkorai vesztesek.

– amit kérhetsz... olykor sok is, másszor kevés, olykor a legkevesebb. Tiltakozhatsz, de kinél, s ugyan milyen adut osztottak neked? Azzal indulsz a világba, amit útravalóul kaptál. Igaz, előbb meg kell találnod, amit magaddal vihetsz, mert, hogy jól értsd: ezt legtöbbször későn tudod meg! Önmagad sem ismered, nemhogy a varázspálcát, mit te is hordozol... Ha egyáltalán megleled, s rájössz a fogására! Majd mire megvénülünk „s lócákon, hülyén ülünk, lábunkat köszvény marja már” – de hiszen ez Faludy Villona! Akkor leszünk tisztánlátók? Kár lenne magunkért. De kérni meg kell tanulni, s kivált azt, hogy mit kérhetünk! Istentől, embertől, virágtól, madártól, szélről, hótól, kedvesedtől, gyerekedtől, anyádtól-apádtól. Mire mind kitanulod, megjön a tél, s már legyinthetsz legtöbbször. Később észbe kapsz, de hiszen még velük vagy, igaz, kívül miként... Testben is, sodródó lelkével, emlékét

őrizve ápolom, de hiszen magamat is kérlelem olykor érte, néha meghallgatva...

– a Titkot üztük mindahányan, már a görögök is... Platón *Államában* Szókratész elmond egy történetet, Ér vitéjét. A csatatéren vérbe fagyva eltöltött 12 nap után, épp mielőtt testét máglyára vetnék – Ér feltámad. Elbeszéli, mit látott odaát azokról, akik születésük, újjászületésük előtt voltak, és mit a halálból megtértekről. A történet magyarázza Sorsunk szeszélyeit, a megkerülhetetlen Sorsot, melyet magunk választunk, de mert utóbb elfeledünk, vakon éljük meg. Ér ezt látta odaát, majd a földi létben eltöltött élet túlnani értékelését is megleshette másokon, majd mindez föltámasztja kétkedését: valójában érdemes-e törekedni a jóra, hisz a sorsunk szálait fonó párkák magasából minden másként látszik... Platón meséje a régi görögöket is megelőző régmúltban gyökerezik, forrása homályba vész. A mítosz válasza a görögök vagy éppen a mi mai kérdéseinkre sorsunk igazságáról még újabb titkokat hordoz, s nem zár le semmit, inkább távolabb sodródunk a Fénytől... Olvasom egy nemzetközi (köztük magyar) agykutató csoport erős sejtését: agyi alakzataink annak hatására is változnak, afféle öngerjesztő módon, minél inkább hajlunk egyik vagy másik világszemlélet elfogadására. Kétkedő, bizonytalan, szilárd, határozott, megengedő, zsarnoki, áldozati típusok vagyunk – szinte születéstől fogva megformáltak. Készen kapott szerepek választhatók már eredendően, miként Ér vitéz láthatta is odaát. Sorsunk alakítói lennének e klisék, személyiségünk lázad vagy elfogad, s még millió variáns. Egy csontig érő seb a lelken, tomboló szerelem, de porig sújtó csalódás is vagy bármi más körülmény, mely eltípor, összetör, netán felmagasztal, egekbe röpít, mint a mindent eldöntő gól a 93. percben. Mire mindebbe kicsit is beletanulsz, az élet vizének forrását megsejted, már halkul is a zene, int a karmester – de az is lehet, maradhatsz még.

– csodás gyógyulások, szentember gyógyítók – mély istenhittől áthatva. Ki teszi velük a csodát? Ők maguk, hitük erejével, mert meghallja fohászu-kat az Úr? Őket hallgatja meg, mert méltók is erre? Fölösleges kérdések, csak zavarják az áhítatos hívőt. Légy hozzánk kegyes, Uram. Ne engedd híveid vergődni a kétkedők között, nyújts felénk védő kart – ha teheted.

– a démon magánya –
gonoszságába bezárva.
Társtalan, szenvedő éppen ő, kitől tartunk vala-
hányan?
Szörnyeteg lénye – börtöne.

– „Valahol aláírtak valamit,
Valahol megalkudtak valamit,
Valahol elosztottak valamit” (Kós Károly: Kiáltó
szó)

– látszat és valóság változékony távolsága
tapasztalat. Délibáb és a pohár vízben görbült
kanál mind látszat, de önértékelésem is akár,
noha tetteim alapja lehet, s ha rossz e megítélés,
akkor annak következményei is... Látszat és va-
lóság távolsága hajdani korok torzón fönnmaradt
s nekünk érthetetlen építményeinek a hiányzó
magyarázata is. Szakrális cselekvés éji Hold-
nak vízzel áldozni, bölcs örökség, hitemből lett
azzá. Nekem a helység középpontja e mély kút,
másnak csak szomszédját oltja a pusztán. Bűvös ág,
vékonykán csordogáló erecske az erdőn, nya-
ranta gyakran kiszárad, éppen a forráság idején
csalódást okozva a reménykedőknek... A szikla
görgeteghez fölászni, mely mohos hasadéká-
ból ontja a csermelyt – kiváltság. Másnak csak
erőpróba fölérni. Hitem áttelekesíti az anyagot, ha
őszinte, mély s reménykedő, s talán szent helyei
által is velünk az Angyal.

– el nem veszíthető emlékeink. Évek, évtize-
dek múltak el, a szereplők megfogytak, de emlé-
keink fényes lapjai velünk maradtak, lelkünkben
őrizzük őket, s hívásra vagy maguk törvénye sze-
rint megjelennek. Halványulnak, átrajzolódnak,
ha sokat idézzük, megfakulnak – olyanok, mint a
gyűrött fényképek, kiejtik egyik-másik szereplőt,
bár ők jelen voltak talán, vagy mégsem... Mikor
is történt ez pontosan, hol készült ez a kép? An-
gyal, segíts fölidézni, ami elmúlt, de ne legyen
fájdalmas, sem felednivaló! Amíg itt vagyunk,
akik emlékezhetünk...

Nyári utazások a Mamához, amíg nem fordult
meg bennem a világ, karácsony esti angyalváró
séták, amikor telefonáltam neked, és a közpon-
tos már felismerte a hangom, pedig én szerettem
volna eltitkolni, amikor nyíltak a cseresznyefák,
mint egy-egy óriási virágcsokor... Egyszer majd
szétfoszlanak senkinek nem hiányzó emléke-
ink... De most még emlékszem, amikor ott azt
mondtad, és én magamhoz öleltelek, hiszen bú-
csúztunk éppen egy nyárra, s te megcsókoltál
a kapualjban, hogy még egyszer elköszönjünk,
mert (fölfoghatatlan ideig!) egy hónapig sem ta-
lálkozhatunk! Ragyogó nap, csupa fényesség,
előttünk a nyár, mi mégis búcsúztunk, egy teljes
hónapra, sőt tovább... A szívem szakadt bele. A
regény lezárult, de történetére még emlékezünk.
Lehet, előttünk is elzárva, egy más világban
játsszák tovább az árnyak... Árnyjáték lehet az
emlékezés...

Kerekől egy elhagyott tanyán (Dávod, 1984)

Évek hordalékainak örvényében

A megszólalás küszöbén – naplótöredékek

„Küzdenünk kell, hogy kifejezhessük félelmeinket. Keményen küzdenünk kell, hogy a szavak fényével rávilágítsunk. Mert, ha nem küzdünk, ha a félelmünk szótlán sötétséggé válik, amelyet elkerülünk, amelyet, talán, még elfelejtenünk is sikerül, kiteszük magunkat a félelem újabb támadásainak, mert igazából sohasem szálltunk szembe az ellenféllel...”

(Yann Martel)

Szavak örvénylenek az értelem peremén – visszhangzanak zölden, üresen. Egy emberöltőnyi időn túl sem veszítettek időszerűségükből – gondolom régen írt jegyzeteim között bön-gészve. Csaknem negyven esztendővel ezelőtt, a megváltozhatatlanba beletörődve, félelmeim rabságában, a kényszerhelyzet tudomásulvételének látszatát keltve írtam le háborgó lelkem megnyugtatóra, inkább önmagamnak. Az át-éltek töredéke volt ez, aggályaim minden esetleges következményével, a hallgatás börtönének önként vállalásával együtt. Az elmúlt ősz aztán megtörte a hosszú évek csendjét. A külső hangok lecsapódtak lelkemben, örvénylő morajuk a válaszhoz közelítettek: elérkezik lassan a megszólalás ideje. Hallgatassék meg a másik, az érintett fél véleménye, legalább amennyire szükségeltetik a jelen vonatkozásában. Érzékenyebb pillanatai pedig maradjanak továbbra is az idő fogságában.

Két dolog ösztönzött a megszólalásra: a 70 éves Magyar Szó tavalyi interjúsorozata szerkesztőségünk nyugdíjasaival, valamint az újvidéki Bölcsészkar Média Tanszéke asszisztensének, mgr. Smiljana Milinkovnak a felkérése egy hosszabb, élettörténettel is felérő beszélgetésre. Értekezésének egy részében vajdasági, különböző nemzetiségű újságírókról, pályájukról, társadalmi helyzetükről, meglátásaikról stb. ír. Valamennyiünktől szinte ugyanazt kérdezte, azaz, hogy a nemek közti egyenjogúságra tekintettel, ragaszkodott az újságíró megnevezéshez, bár tudta, hogy a magyar nyelvben nem szívesen használjuk az ilyen jellegű megkülönböztetést a hivatásban/szakmában.

A nyaram töprengések közepette, no meg a Magyar Szó bekötött példányainak átlapozásával

telt el szerkesztőségünk székházában, Újvidéken. Részben eredményes volt az idő csaknem fél évszázados visszaporgetése. Újraolvastam jegyzeteim mellett a napilapunkban megjelent első írásaimat. Tetten érhettem önmagam, az újságírásban repülni vagy úszni tanuló egyetemista olykor naiv szárnyalását... Nem tudni, hogy hogyan alakult volna a sorsom, életpályám, ha 1975 szeptemberében nem történik valami... Az, hogy most nyilvánosan szembenézzek vele, a megszólalás küszöbét jelenti. A miérteket akkor sem boncolgattam hangosan, most is csak annyira teszem meg, amennyire a helyzet megkívánja. A negyvenedik évfordulóhoz közelítve, már számolni kell a szavak térbeni súlyával. Azokéval is, amelyek lakat alá kerültek.

Hosszabb huzavona után került rám a sor a szerkesztőségünkben a beszélgetés rögzítésére. Ifjú kollégánk azonnal át szeretne volna küldeni számítógépen a kérdéseket, hogy aztán én a komputerem előtt beszélgessek el önmagammal... S a kész „interjút” küldjem vissza... Mondanom sem kell, ez egyáltalán nem volt ínyemre. Eszembe juttatták kezdő újságíróskodó éveinket, amikor a legfőbb kellékünk a notesz és a golyóstoll volt... Az első kismagnók, tenyérszíni diktafonok a nyolcvanas években érkeztek meg a szerkesztőségünkbe, és kézzel kézre adtuk őket... A válaszat, hogy élőben beszélgesünk, az elmondottakból való válogatást pedig a kollégára bízom, hosszú hallgatás követte. Már azt hittem, nem is lesz belőle semmi, szeptemberben azonban felpörögtek az események. Egyik ifjú kollégánk, a Média Tanszék ígéretes hallgatója, Szecsei Szabolcs elkészítette velem a beszélgetést. Izgultam én is, s mint láttam, neki sem volt mindegy. A beszélgetést magam is felvettem,

mint utóbb bebizonyosodott, jól tettem, mivel nem kértem megjelenés előtti elolvasásra az írását. Bizalommal próbáltam viszonyulni hozzá. Az interjú a szeptember 27–28-ai Hétvégében jelent meg, számos pontatlansággal, sőt tévedéssel. A kiegészítő jegyzetem már nem jelenhetett meg a lapunkban. A helyesbítésben, rá egy héttel, a szerkesztőség csak annyit közölt, hogy állításom szerint fordítóként nem dolgoztam (ami való igaz) a Vajdasági Képviselőházban. A főszerkesztőhöz, az igazgatóhoz eljuttatott érveléseim sem találtak meghallgatásra. Hozzávetőlegesen megjegyeztem, hogy az interjúhoz mellékelt képek egyikének kísérőszövegéből „lemaradt: és kolléganőnkkel [...]”. Megkérdeztem, miért. A gépírónők nem kolléganők? Jut eszembe: hányszor voltak tapintatosan a segítségünkre, nekünk, kezdőknek, s javították ki a diktálásunk közben helyesírási hibáinkat. Az, hogy együtt lehettem Dezső Ági kolléganőnkkel, Hornyik Miklós (1944–2012) írónk nővérével és barátnőjével, első repülősrünknek, Szárits Jánosnak a Norvégiában élő unokájával, Petrović Piroskával (2013-ban hunyt el) A repülés 100 éve c. kiállításon (2010), csak a gondviselésnek köszönhettem. S azt is, hogy közelebből is megismerhettem mindkettőjüket.

Égtájunk első repülősrének, Szárits Jánosnak az unokájával, Petrović Piroskával és kolléganőnkkel, Dezső Ágival A repülés 100 éve kiállításon 2010 októberében Újvidéken

A szó elszáll, az írás megmarad. Az idő múlásával szavakkal mérni sem lehet a szállóigévé lett örökigazság jelentőségét. De miről is szolt adalék jegyzetem?

Olvasóinkkal szembenézve
Avagy adalékok a velem készült beszélgetéshez

Elismerem: a háromnegyed órányi hanganyagot egyharmadára rövidíteni, szövegbe önteni – nem egyszerű. Ezt gondoltam, miután elolvastam a több helyen kiegészítő pontosítást igénylő, velem készült beszélgetést. Előrebocsátom; egy szavam sem lehet, a lehetőség adott volt, írásban is válaszolhattam volna a kérdésekre. De akkor az nem interjú. Van abban valami kellemesen, sőt kölcsönösen izgatónak, hogy a fiatalabb kollégák vagy éppen a tapasztalt szerkesztők beszélgetnek el velünk, a Magyar Szónk egykori munkatársaival.

Légy hű magadhoz, biztatom önmagam, miután tisztázódott, mégis a beszélgetés mellett maradunk. Amikor szükség volt rá, az elmúlt bő két és fél évtizedben is elmondtam nyilvánosan, sőt: a Szabálytalan Naplóban le is írtam: vállalom teljes egészében önmagam, mindazt, amit tettem. S hogy következetes legyek elveimhez, nem kértem ifjú – szárnyait jól próbálgató – tollforgató kollégámat sem, hogy keressen meg, ha valami nem egyértelmű a számára, vagy hogy nézzük át közösen az írását.

A lényegre tapintó felvezetője után, az apró észrevételektől eltekintve, azt gondoltam, nem lesz komolyabb gond. Ha csak az maradt volna ki, hogy Temerinben kezdtem iskolába járni, nem ragadok tollat. Bár bizonyára rosszul esik megbecsült, szép kort megélt tanító bácsimnak, Nemes Jánosnak – aki elsőként figyelt fel fogalmazáspróbálkozásaimra –, hogy éppen Temerint hagytam ki a felsorolásból. Újrahallgatva a felvételt, meggyőződtem: Temerin megemlékezésével kezdtem a kisiskolás koromra való emlékezést.

Annyira az sem zavart volna, hogy az is kimaradt a beszélgetésből, hogy jó néhány kortárs kollégámmal együtt a napilapunk aranykorában, az első választott főszerkesztőnk, Vukovics Géza idejében kerültem a Magyar Szóba. S hallgatója lettem a Szerencsés József és Kek Zsigmond vezetésével megtartott újságíró-iskolának, amelyet Temerinben rendeztek. A pontosításon akkor kezdtem gondolkodni, amikor elolvastam a szerintem legjobb főszerkesztőnknek, Vébel Lajosnak a tévesen leírt nevét... Az Újvidéki Rádió magyar műsorának ő volt a főszerkesztője, ami-

kor elsőéves egyetemistaként az ifjúsági műsor tiszteletdíjas munkatársa voltam. Papp Imrével, az ifiműsor szerkesztőjével, az élőbe ment műsorukkal mutatták be nekünk, kezdőknek, hogy hogyan kell levezetni egy beszélgetést. Valójában ez volt a döntő pillanat, amikor elhatároztam; az írott szót, az újságot választom. A felvétel rögzítette azt is, hogy a másik meghatározó érv volt a topolyai községi képviselő-testület ösztöndíja, amellyel a Topolya és Környéke, valamint a Magyar Szó leendő munkatársait ösztönözték az újságírói hivatás választására.

„Jó újságíró minálunk csak jó ember lehet” – gyakran hallottam ezt kezdő koromban Zsáki Józseftől, a falunk, Bácskossuthfalva, majd Vajdaság közismert személyiségétől. Sokszor mondta: jól jegyezzem meg, s a szívemmel is érezsem át! Nos, az erre vonatkozó rész rövidítése igen kacifántosra sikeredett. Józsi bácsi mondását Vébel Lajos lapunk 35. évfordulójára (1979. december 23.) írt vezércikkébe is belefoglalta. Hornyik Miklós az *Álarc nélkül* című esszéjében (*Titokfejtők* c. könyvében, 1988) ezt bővebben ki is fejtette, megjegyezve, időszerűségéből semmit sem veszített: Zsáki József meghatározása felér az újságírói hivatás kódexével. Miki szerint, még akkor is, ha parafrázis, mert a mondás valójában a 19. század végén élt német sebésztől, Hermann Nothnageltől, a Bécsi Orvostudományi Egyetem professzorától származik, aki az orvostanhallgatók számára ajánlott kézikönyvében írta: „Jó orvos csak jó ember lehet.” Munkám során számtalanszor eszembe jutott Józsi bácsi tanítása, és szinte mindenre vonatkoztatva értelmeztem: bármit sodorjon is a sors utunkba, azt jó emberként végezzük.

Nem saját akaratomból, de 1975 decemberében – minden próbálkozásom ellenére – el kellett hagynom az újságírást. Ez a törés nagyon fájdalmasan érintett, nehezen fogadtam el. A leginkább azért, mert nem mondták meg a szerkesztőségben, hogy egy szeptember elején megjelent írásom miatt vesznek ki az újságírásból, amiről csak hónapokkal később, másoktól szereztem tudomást... Ennek a résznek a tömörítése is pontosításra szorul. Mindaddig, amíg a joghurtforradalom után vissza nem kerültem – kérésemre – a Magyar Szóba, a tartományi pártbizottság tájékoztatási szolgálatában, a nyilvános tájékoztatáson dolgoztam, azon a posztón, amelyre kine-

veztek. Azt, hogy ebben megkapaszkodhattam, jórészt Petkovics Kálmánnak köszönhettem, akit időközökben kineveztek a tájékoztatási bizottság titkárának. Tanácsai sokban segítettek, eligazítottak, s jól jöttek a bizonytalan kimenetelű viharokat sejtető '80-as évek második felében. Mielőtt néhány dologra kitérnék, aláhúzom: nem dolgoztam a Vajdasági Képviselőház (VKH) fordítószolgálatában. Ez egyértelműen kiderül a hangfelvételből és részben a megjelent interjúból is. Tény, hogy a napi sajtószemlét a Tartományi Végrehajtó Tanács tájékoztatási szolgálatától kaptuk, a kisebbségi lapokból idézett válogatást a VKH fordítószolgálat fordította le szerbhorvát nyelvre. Volt, amikor ennek alapján próbáltak megvitatni egy-egy írást a tájékoztatási bizottság vagy más testület ülésén a pártbizottságban. Erre Kálmán határozott elutasítással reagált. S nekem is azt mondta, hogy ha olyan helyzetbe kerülnék, soha ne engedjem meg, hogy részfordítás alapján politikailag minősítsenek egy írást, annak szerzőjét. Ha szükségesnek mutatkozott, a hivatalos fordítószolgálattól kértük a kisebbségi lapokban megjelent kérdéses cikkek fordítását. A hozzáállásommal valójában még 1988. július 9. előtt differenciáltam saját magam.

Lassan válaszút felé közeledtem. Meglepetésként ért, hogy teljesülhet a kívánságom, és újból azzal foglalkozhatom, amit szeretek. S köszönöm az újságírásba való visszatérés lehetőségét, s azt is, hogy ezt a Magyar Szóban tehettem meg.

A beszélgetés záró részében van még némi megjegyzésem: a nemzeti közösségekről kiemelten beszéltem, arról, hogy azok mindennapjaiból, életéből mi kerül a szerb lapokba. Hogy érvényesülni és élni itt, a sokszínű, soknemzetiségű, -kultúrájú vidéken csak békében lehet. Egyetlen szót írtam le magyarul a háborúellenes, az emberi jogi megmozdulásokon, azt, hogy béke. Amikor rákérdeztek, hogy miért, csak annyit mondtam, mert a béke szavatolja a lehetőséget mindannyiunknak. Legyen a munka, a tudás a meghatározó, s nem az, hogy ki milyen párt-hoz, nemzethez, kultúrához tartozik.

A becsület úgy kívánja, hogy az óriásbakimat is helyre tegyem: a Romániában 1989 decemberében történt véres fordulat után Szerbia meghívására érkeztek átmeneti időre gyerekek. Az

interjú rögzítésekor Csehszlovákiát mondtam, ezért elnézést kérek.

Visszanézve, hálát adok a sorsnak, a gondviselésnek, hogy hosszú éveken át hivatásszerűen, alázattal próbálom megállni a helyem a pályán. A kényszerkiterőt is beleszámítva ennek az idén múlt 45 éve. Mindinkább vallva: „Az igazság szabaddá tesz!” (János, 8. 32)

A tehetetlenség kiváltotta bizonytalanságból eszmélve, a Milinkov asszisztenssel való beszélgetésre készülődve, villant meg előttem az elszalaszthatatlan pillanat lehetősége: a megszólalásé. A múlt egy töredékének a vállalására, amellyel éppen azok manipulálnak a legjobban, akik tudják a derékba tört újságírói pályám igaz történetét. Nyoma maradt napilapunk hasábjain is. „Az újságból azonban semmit sem lehet kitörölni, és újraírni. Akkor is árulkodó az utókor számára, ha hiteles, de akkor is, ha csaló.” (Fodor István: Magyar Szó – Hét évtized. Újvidék, 2014). Az 1975. szeptember 4-én megjelent írásom:

„A limáni szülők figyelmébe!

Jövő ősze nyílik a magyar tagozat a Jovan Popović Általános Iskolában – A szülők is jóváhagyták a határozatot

A szülők úgy határoztak, hogy jövő ősze nyíljon meg a magyar tagozat a Jovan Popović Általános Iskolában. Meddő törekvés az idén tovább próbálkozni vele. Ez az egy év, elegendő lesz, hogy előkészítsék, megszervezzék a magyar ajkú gyermekek oktatását.

Sokat cikkeztünk az elmúlt hónapban a limáni Jovan Popović új általános iskoláról, arról, hogy megnyílik-e Újvidék e kétségtelenül legkorszerűbben felszerelt, legtágasabb iskolájában a magyar tagozat. Mint ismeretes, még májusban 13 szülő beadványban kérte az iskolát, hogy nyíljon meg az idei tanévben magyar első. Mindeddig teljes bizonytalanságban, tanácstalanságban éltek. Mondanunk sem kell, hogy valamennyien máshová írták gyermeküket.

A főt elmondottakról beszélgettek kedden este az iskolában a községi képviselő-testület oktatásügyi titkárságának, az iskoláskor előtti és általános iskolai önzagatási érdekközösségnek, a VII. helyi közösségnek, a pedagógiai intézetnek a képviselői, valamint a szülők.

Dragomir KLAJČIĆ, az iskola igazgatója bevezetőjében elmondta, hogy a szülők beadványa

után, összesen három összejevetelt tartottak, egyet júliusban, kettőt pedig augusztus végén. Valamennyin olyan döntés született, hogy a beiratkozott tanulók létszáma dönti el a magyar tagozat sorsát.

A szülők kifogásolták, hogy habár nemegyszer voltak az iskolában, érdeklődtek a magyar első osztály megnyitása iránt, azt a választ kapták, hogy még nem döntöttek róla. Ennek ellenkezőjéről győződtek meg az iskoláskor előtti és általános iskolai önzagatási érdekközösségben, ahol következetesen állították, hogy elvben támogatják a magyar tagozat megnyitását, az anyagi eszközök is megvannak.

Milorad SVIRČEVIĆ, a VII. helyi közösség képviselő-testületének elnöke hangsúlyozta, hogy megvitatták ezt a kérdést, és támogatják a limáni szülőket. A városfejlődés is indokolja a magyar tagozat megnyitását itt, nem utolsósorban az, hogy a beadványt író szülők zömmel limáni lakosok, valamint az, hogy az ottani napköziben 26 iskoláskor előtti magyar gyermek jár, de van második és harmadik csoportjuk is. Tehát van utánpótlás.

– Valószínűleg más lett volna a helyzet, ha a szülők a helyi közösség révén kérik a magyar tagozat megnyitását. A helyi közösség és a Szocialista Szövetség limáni tagozata a legerélyesebben kéri az ügy kivizsgálását. Az iskola kommunistái vizsgálják meg az illetékes személyek felelősségét – mondta az elnök.

A résztvevők javasolták, hogy fel kell térképezni Újvidék iskolahálózatát, s ahol szükséges, meg kell nyitni a magyar tagozatot, legalább az elsőől a negyedik osztályig.”

Újraolvasva – még így meghúzva is – sok mindent közöl mai olvasójával is. Mi még úgy tanultuk: történelmet is ír az újság... Az ígéret ellenére a következő tanévben s utána sem nyílt meg székvárosunkban, a legkorszerűbben felszerelt iskolában a magyar tagozat.... A szülők érvelése pusztába kiáltott szó maradt. Szép számban éltek akkoriban fiatal, gyermekes magyar családok a Limán I. városrészben. Én, a naivan bizakodó, hiszékeny újságíró, a helyi közösségtől kapott adatok alapján kíséreltem meg szólani azon a nevezetes szülőértekezleten 1975. szeptember 2-án... Akkoriban a jelentősebb eseményekre elkísértek bennünket a szakmában jártas kollégák.

Beavattak, tanácsoltak. A viharos szülői értekezlet után a velem lévő tapasztalt kolléga rosszállóan csóválta a fejét, de azért jóindulatúan mondta, hogy az újságíró dolga, hogy az eseményről tárgyilagosan írjon, a tények alapján. „Holnap délelőtt hozd be az írást, a többit majd a szerkesztőségben megbeszéljük.” Megírtam. Részletesen, hangot adva a szülők véleményének is. Ebből vajmi kevés maradt a megjelent írásban, de még így is megsokallták a szerkesztőségen kívüli felsőbb illetékesek. Visszhangja csendes volt, de annál fájóbb. Nekem meg sem mondták, miről is van szó. Csak annyit közölt velem a főszerkesztőség, hogy „nagy megtiszteltetés” érte a szerkesztőségünket, mert kérnek tőlünk egy újságírót a tartományi pártházba a médiával való együttműködésre, és hogy rám gondoltak... Azt már nem árulták el, hogy névre szól a meghívó, és nincs ellene apelláta. December közepéig tartott a gyözködés, a végtelenségig húztam volna az időt, de hiába volt minden ellenvetésem, mennem kellett. Az utolsó csepp kicsordult a pohárból, amikor Petkovics Kálmán (akire a mai napig tisztelettel emlékezem az évekkel későbbi történetek miatt – de erről egyszer máskor, napilapunk jubileumára Fodor Istvánnak a tollából megjelent *Magyar Szó – Hét évtized* c. könyvéhez fűződően is) a Forum igazgatója, akkor már a Magyar Szó főszerkesztője is, december 13-án megszólított a folyósón, néhány, szinte együtt érző szó után ezt mondta: „Fogja a munkakönyvét, már régóta várja az íróasztala az új munkahelyén!” De másba ő sem avatott be. Könnyekkel küszködve vettem át a személyzeti osztályunkon a jó előre elkészített papírokat... Hosszú hónapok múltak el, mire valamelyest megnyugodott háborgó lelkem. A „vadmacska”, ahogyan akkoriban napilapunk néhány szerkesztőjétől lehetett hallani, nem kis iróniával: „lassan megszeli...” Kezdtém beletörődni, hogy bezárul előttem a világ, és hogy a pártház alagsorában, egy eldugott kis irodában kell dolgoznom. Ablaka, akár a börtöné, az épületek által zárt udvarra nézett... Milinkov asszisztensnek úgy beszéltem erről, mint akit betettek egy jól ellenőrzött fiókba, s maradtam ott a joghurtforradalom hozta változásokig. Az, hogy megkapaszkodhattam, hogy nem veszttem el véglegesen a süllyesztőben, kitartó következetességemnek,

félelmeim legyűrésének s néhány jóakarató embernek köszönhetem. És, a visszahallottak szerint legnagyobb „hibámnak”, hogy túlságosan becsületes vagyok.

A megbocsátás gyógyít és felszabadít

Tobzódtek az események az idei őszi körülmöttem is. Külön örömet jelentett, hogy életemben először eljuthattam Ohridra. Az Újvidéki Keresztyén Nők Ökumenikus Fórumának képviselőivel együtt vettem részt októberben az Európai Keresztyén Nők Ökumenikus Fórumának egyhetes, a Megbocsátás gyógyít és felszabadít elnevezésű regionális szemináriumán Sztrugán, pontosabban Kalistén. Felejthetetlen élményt jelent számomra a találkozás Macedónia gyöngyszemével, a tóval, némi túlzással: a macedón tengerrel, műemlékeivel.

Advent kezdetén váratlan meglepetés ért: meghívót kaptam Teleki Júlia javaslatára Kecskemétre a X. Kárpát-medencei asszonytalálkozó – Nők határok nélkül című háromnapos rendezvényre. A tanulságos előadások a tervek szerint nyomtatásban is megjelennek.

Schumacher Mária Szabadkán,
a zsinagóga előtt

Nagy érdeklődést váltott ki a Kelet-Közép-Európa zsinagógái, 1782–1944 utazó kiállítás újvidéki megnyitója a Kultúrközpontban, dr. Klein Rudolf szabadkai születésű építőmérnök, egyetemi tanár átfogó előadásával, a kísérő filmbemutatóval együtt. Eszembe juttatta a sétámat Szabadka belvárosában Schumacher Mária műépítésszel, a fiatalabbik Szárits unokával. S hogy mindenképp meg akarta örökíteni: mennyire haladt előre egy év alatt a zsinagóga felújítása. A látvány, a zsidó örökség megmentésére irányuló összefogás lépcsőzetesen megvalósuló eredményei lenyűgöztek mindkettőnket. Azzal váltunk el, ha Mária az idén is hazalátogat Stuttgartból mindenszentekre, ismét lefényképezkedünk a zsinagógánál.

Valamennyi eseményt külön-külön részletezni lehetne. Ezúttal két másik, nemzeti közösségünket mélyen érintő történetet próbálok körüljárni: az 1944-es megtorlások 70. évfordulóját, valamint a református egyházunkban tovább gyűrűző gondokat.

*Csúrogrért, Mozsoréért, Zsablyáért,
Gádoréért, Járekért, Körtésért, Zomboréért,
Szépligetért, Wekerlefalváért, Sándoréért,
Szabadkáért, Újvidékért...*

A 70 esztendővel ezelőtt, 1944 őszén, 1945 tavaszán elkövetett német- és magyarellenés atrocitásokról, a kíméletlen megtorlásokról, kegyetlen módon elkövetett likvidálásokról Vajdaság-szerre megemlékeztek. Szabadkán és Szegeden emlékkonferenciát is tartottak, Pécsen pedig a Rákóczi Szövetség, a fiatalok A remény sétája elnevezéssel emlékmenetet rendeztek ja-

nuár 23-án. Így vállaltak szolidaritást a hét évtizeddel ezelőtt Csúrogról, otthonukból, házukból kiűzött, vagyonuktól megfosztott, kollektív háborús bűnössé nyilvánított, koncentrációs táborba terelt magyarokkal, a túlélőkkel, leszármazottaikkal, hozzátartozóikkal – a délvidéki magyarokkal. Erről levélben számoltak be Júliának.

„Tisztelt Teleki Júlia!

Több száz ember, elsősorban a Rákóczi Szövetség egyetemi és középiskolás szervezeteinek tagjai vettek részt A remény sétája nevű megemlékező rendezvényen, melyet a délvidéki vérengzések emlékére szerveztünk. Én nagyjából 350 főre becsülöm a résztvevő tömeget. A menetet Őri László, Pécs alpolgármestere és Kiss Igor, óbecsei városi képviselő vezették, valamint Tóth Martin és Sternóczky Karolina a Rákóczi Szövetség egyetemi szervezetétől. Fenn a Kálvária dombon beszédet mondott Őri Lászlón és Kiss Igoron kívül a bukovinai székely közösség képviselőjében Ömböli Zoltán, valamint a pécsi Rákóczi Szövetség nevében jómagam is felszóltam.

Teleki Júlia családjának történetét, amit Júlia asszony átküldött nekem múltkor, a Széchenyi Gimnázium egyik prózamondója tolmácsolta a megjelenteknek. Bár nem Teleki Júlia mondta el személyesen, ami pótolhatatlan, de le a kalappal a fiú előtt, mivel szívből átérezve, rendkívül megindítóan adta át a közönségnek.

Néhány képet küldök! Interneten (a Rákóczi Szövetség - Pécsi Tudományegyetem facebook oldalon) a többi is! Itt találhat további képeket: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.1617691728454309.1073741843.1465209087035908&type=1&pnref=story>

Egy videó a megemlékezésről:

<https://www.youtube.com/watch?v=duAyvlgOCB4&feature=youtu.be>

Egy cikk a megemlékezésről:

<http://www.pecsma.hu/pecs-aktual/tobb-tizezer-delvideki-magyart-gyaszoltak/>

Tisztelt Teleki Júlia! Szeretném, ha jövőre úgy készülné, hogy el tudjon jönni Pécsre és Ön vezethesse az emlékmenetet. Reméljük 2016-ban már nem 350-en, hanem 500-an leszünk!

Tisztelettel,
Barkóczi Csaba”

*Jövőre többen leszünk! –
üzenik a pécsi diákok*

A kollektív bűnösséget mint jogi rendelkezést törölte ugyan a szerb kormány (2014. október 30-ai ülésén. A Hivatalos Közlönyben november 5-én jelent meg a kormányhatározat 3877 sz. alatt.) a csúrogi, zsablyai és a mozsori magyarokra vonatkozóan, de továbbra is egyénenként kell kérvényezniük az érintetteknek a rehabilitálást, a kollektív bűnösség megszüntetését. Az eddig elérték méltányolása mellett osztom azok véleményét, akik úgy vélik, hogy az MNT-nek, a köztársasági, a tartományi képviselőinknek további konkrét lépéseket kell szorgalmazniuk ebben az ügyben is.

Az ígéretek ellenére a 70. évfordulóra sem készült el az emlékpark Csúrogon, a volt sintérgödörnél, ahova a falu- és környékbeli likvidált magyarokat elföldelték. Árván áll még mindig (bár a megemlékezők szerint az is reménykeltő, hogy nem érte újabb meggyalázás) Szarapka Tibor szobrászművésznek a magyar mártírokat jelképező – 2013. június 26-án felavatott, megszentelt – szoborkompozíciója: a megtépázott feszület, a kőfal előtt az apával és fiával. Sokszor leírtuk, hogy az eseménynek külön jelentősége, hogy főt hajtott előtte Áder János, Magyarország és Tomislav Nikolić, Szerbia államfője. Annak számít akkor is, ha mára már egyértelművé vált, hogy elsielve minősítették hivatalosan történelminek a megbékélésnek nevezett eseményt. Mint tudjuk, a II. világháborúban elkövetett bűnökért Magyarország köztársasági elnöke bocsánatot kért a szerb néptől a szerb parlamentben. Szerbia köztársasági elnöke mindmáig nem viszonzta a bocsánatkérés gesztusát a béke első hónapjaiban elkövetett magyarellenes atrocitásokért.

Bocsánatkérés, gesztus, megbékéléshez vezető utak. Tűnődöm most is, hogy eszembe jut első kegyeletadásom az Akácfánál, Bajmokon. Tavaly végre erre is sor kerülhetett. A főútról letérve a lelki felkészülésemet segítette annak a látványa, hogy az emlékhelyhez vezető mellékút és környéke rendezett. S mindaz, amit az Akácfáért összefogó, együtt érző bajmokiakról elmondott vendéglátónk, Janó Sándor, a Magyar Művelődési Központ elnöke. S arról, hogyan menekült meg a kivágástól a fa a kilencvenes évek elején. Teleki Júliával döbbenet és némi megértéssel hallgattuk a hihetetlenül hangzó történetet.

A megsebzett Akácfát látva, már nem jelképes számomra Gál József magyar–szerb nyelvű emlékkönyvének a címe: *Az idő szalad, az Akácfa és az emlék marad*, amelyben az 1944-es eseményről ír. Az újkori léleknyomorító, inséges éveinkben, több mint húsz évvel ezelőtt, valószínűleg idegenek – akik nem ismerhették a történetét –, megpróbálták kivágni az Akácfát. Szerencsére még idejében megrettenhettek a kegyhelyre utaló jegyeket látva, s talán azt gondolhatták, hogy a fának is külön jelentősége lehet... Janó elnök szerint így kegyelmezhetek meg az emlékfának, amely hosszú évtizedeken át némán őrizte a likvidált magyar, német, bunyevác, horvát mártírok emlékét, a háború végének, a béke első hónapjainak megtorlásokat hozó tragédiáját. Utalva az utókor felelősségére, a megemlékezések fontosságára is. Az eddig megjelent írárok, dokumentumok – köztük Mojzes Antal helytörténeti kutatónak a legújabb: *Tömegsírból emléketemető – Bajmok 1944–2014* c. könyve –, az Emlékoszlop-családfa 1944, amelyet a szabadkai Bucka Gányó Művészttelep fafaragói adományoztak 2012-ben az emléketemetőnek, a 252 nevet tartalmazó márványtáblákkal együtt a hozzátartozók, a bajmoki Hagyományápoló Kegyeleti Bizottság, a támogatók elkötelezettségét jelzik mártírjaik emlékének megőrzéséért. Ennek igazi jelentőségét, hozzánk szóló üzenetét csak az Akácfánál érezhetjük át igazán. Mindent megvalósíthat az ember, egy közösség, ha félelmeit legyőzve, hittel cselekszik az igazság, a megtörténtek valóságos felderítése érdekében. Bajmokon magánterületen, az Akácfánál és környékén létesítettek összefogással a jóakarató emberek egy méltó kegyhelyet, amelyet még a más vidékekről érke-

zettek is tiszteletben tartanak. Reméljük, így lesz a jövőben is.

Az Akácfa árnyékából Bácskossuthfalva irányába nézve ismét eszembe jutott Zsáki József (Bácskossuthfalva, 1911. január 12. – Újvidék, 1973. május 18.) a falunk, s merem remélni, valamennyink Józsi bácsija. Hetven esztendő távlatából sokkal mélyebben élem át, értem meg mindazt, amit a negyvenes évekről mesélt. Sokszor elmondta, a médiumok is megörökítették visszaemlékezéseinek egy töredékét, hogy Bácskossuthfalván/Moravicán nem folyt vér sem 1942-ben, sem 1944-ben, jórészt a falu vezetőinek, s neki mint az első Népbizottság elnökének köszönhetően. Amikor mesélő kedvében találtam, újra és újra felelevenítette a régmúlt időket. Csak sajnálni tudom, hogy ezeket a beszélgetéseinket – amelyekbe Aranka néni is bekapcsolódott – nem vehettem fel hangszalagra. Mennyire mások voltak az egyetemisták, kezdő újságírók nagy többségének a lehetőségei 3-4 évtizeddel ezelőtt. Manapság, bármennyire szolidak a körülmények, számítógépe, diktafonja, mobilja, sőt okostelefonja is van a legtöbb hallgatónak, az újságírókról nem is beszélve. Elérhető velük szinte az egész világ, de nem helyettesíthetik a személyes kapcsolatot, a beszélgetést, az egymás iránt érzett kölcsönös szeretetet, az élményt, amelyet egy faluriport jelent.

*Zsáki Józsi bácsival és Aranka
nénivel Bácskossuthfalván, a
nyugdíjasotthonban 1972 nyarán*

Ott, az Akácfnál újra megelevenedett előttem Józsi bácsi arca. Távolba révedő, egyszerre bizakodó és bánatos tekintetének mondanivalóját értem volna tetten? Mindig is tudtam, az,

hogy Bácskossuthfalván nem folyt vér a zivataros időkben, azt jelentette, hogy máshol igen. De azt már nem, hogy 1942 viszonylatában, nagyságrendben milyen óriási volt a tragédia 1944–45-ben. Nem is érthettük mi, gyerekek, fiatalok, hiszen erről mélyen hallgattak a történészek, a történelemkönyvek, s családi körben is csak suttogva beszéltek róla halottak napja tájékán... Mai ismereteink birtokában kévébe kellene gyűjteni s megjelentetni Józsi bácsi írásait, verseit, felkutatni a megmaradt hanganyagot és minden fellelhető jegyzetét. Hasznos időutazás lehetne nem csak a fiatalabb nemzedékek számára.

Az immár legendás, vele kapcsolatos történetek közül egynek, a református egyházunkhoz fűződőnek jelképes üzenete volna napjainkban is. Több mint egy évtizede örvénylenek ugyanis a gondok egyházunk háza tájékán itt, a Délvidéken, s csak az utóbbi egy évben, főleg az elmúlt néhány hónapban mutatkoznak meg – a széthúzás, a dolgok összemosása, a ködösítések ellenére – a kibontakozás jegyei. Az újvidéki gyülekezetben gyűrűző, még mindig elmélyülő, országos egyházunkra is bomlasztóan ható problémákról írtam már folyóiratunkban (2014/3).

Mit jelentett az egyházunk, a templomunk, a harangszónk 1944 őszén?

A hitet, a fájdalommal, a félelemmel terhes reményt, azt, hogy az életnek mennie kell tovább... Még vannak, akik emlékeznek a történetre Bácskossuthfalván. Megírtam én is az 1970-es években, meg is jelent. Sajnálom, hogy időhiányban abba kellett hagynom a bűvárkodást napilapunkban. Zúgjanak a harangok! Talán ez volt a címe. A zűrzavaros hónapok első napjaiban, amikor a véres megtorlásokról futótűzként terjedtek a rettegést kiváltó hírek, amikor Bajmok jó része gyászba borult – Kiss Antal, Moravica református (akkoriban falunk mintegy 80 százaléka református, a többi főleg katolikus vallású volt) lelkipásztora tanácskéréssel kopogott be a községházára: „Józsi, mit csináljunk? Harangozzunk?” Mire Józsi bácsi megnyugtató tekintettel és hangsúllyal mondta: „Harangozni kell! Zúgjanak a harangok! Nyugtassák meg a falunkbelieket. A harangszó a rend helyreállítását, a békét, a szabadságot jelenti.” S megkondult mindkét – a református és a katolikus – templom harangja. Évtizedekkel később, amikor a sza-

badságáról beszélt, már a megkérdőjelezését is sejtette: „Ez lenne a szabadság?!...”

Sokat jelentett '44 őszén, hogy a falunk vezetője, lelkipásztora a helyzete magaslatán állt, és jó példával biztatta, bátorította a polgárokat, a híveket. Egy jobb élet reményében erősítette hitüket, kitartásra, összefogásra buzdította őket. Ide kívánczik Józsi bácsinak, *Hej, ha minden könnyet...* c. versének néhány sora. Évekkel korábban, a sikeres kapássztrájkok idején írta, 1937-ben a Híd is közölte. Költeményének utolsó sorait most elsősorban egyházunk vonatkozásában idézem:

„Ti mindig előre menjetek, s bár elbuktok százszor,
Tudjátok, csak egy az út, s nincs helyetek máshol:
Jövőt kell csinálni a nehéz virradásból!...”

„Ne féljetek!”

„Legyetek erősek és bátrak, ne féljetek, és ne rettegetek tőlük! Az Úr, a te Istened maga megy veled; nem marad el tőled, s el nem hagy téged!” (5Móz 31, 6)

A Szentírásban nagyon sokszor olvashatjuk különböző élethelyzetekre vonatkoztatva a bátorító, feloldozó biztatást. Vannak, akik azt állítják: jut belőle minden napra. Mások (a szinonimáinak összeszámolásával együtt) túlzásnak vélik, de a minden másnapot már, a bibliai idézetek alapján, megerősítik. Ki kellene nyomtatni legalább egy részüket, és be kellene kopogtatnunk velük híveinkhez Újvidéken, s talán valamennyi gyülekezetünkben. Nem véletlenül gondolom így. Naplójegyzetem felvezetőjében, mindennapjainkra utalva, nem kis célzással idéztem a Spanyolországban született, világot bejárt kortárs kanadai író, Yann Martel legnépszerűbb, a hit lényegére, forrására tapintó *Pi élete* c. regényéből. Főhőse, Pi Patel, a hajótörést túlélte kisfiú küzdelme valamennyiünk hitét erősítheti... Leginkább abban, hogy sohasem szabad feladni, tűnjön bármennyire kilátástalannak is helyzetünk.

A tények alapján, félelmeinkkel megbirkózva kell szembesülnünk életünkkel, mindazzal, amit egyénenként teszünk a családjainkban, közösségünkben, egyházunkban – önmagunkért és mindannyiunkért. Valamennyien felelősek vagyunk egymásért. Hacsak nem közhelyként,

tartalmi háttér nélkül, üres szólamként ismételtük unos-untalan. Világi és egyházi vezetőink felelőssége ezért hatványozottan nagy!

Ezúttal, mint jeleztem, egyházi gondjaink újabb fejleményeiről szólok a már megjelent írássok alapján. Csak a helyzetet tisztázó, a megoldás irányába mutatókból idézek. A Szerbiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE, Jugoszlávia megszűnése után Szerbia 2006. június 5-én deklarálta függetlenségét, ezért az országos egyházunk, mint a JRKE jogutódja változtatta meg nevét, amelyet az állami szervek be is jegyeztek. Az SZRKE története: www.szrke.com/index-tor.html), immár köztudottan számos belső problémával küzd, amelyek megoldása részben a külső erők miatt húzódnak el (részletesen www.szrke.com). A helyzetet kihasználva Botos Elemér Református Keresztyén Egyház (RKE) névvel egyházalapítással próbálkozik, semmisenek tekinti az SZRKE-t. Az Újvidéken 2014. június 2-án megtartott „zsinator” a JRKE jogutódjának nyilvánítja az RKE-t, amelyet azonban nem tud bejegyeztetni (www.rkevajdasag.com). A világi bíróság Botos elleni ítélete teljes egészében itt olvasható: www.szrke.com/index-ira-bes.html#elemir

Hosszas előkészület után az ősszel kezdődtek meg a kísérletek az országos egyházunk gondjainak a megoldására. Az SZRKE 56. zsinata október 4-én Bácsfeketehegyen, a templomunkban istentisztelettel kezdődött, majd a Központi Otthonban folytatódott. Heves viták közepette, a késő délutáni órákban, a zsinat folytatását november 8-ára halasztották.

Az egész napos konferencián, hosszas huzavona után, végül megszületett a döntés, hogy a mulasztások súlyosságának megállapítása a zsinatnak mint rendkívüli bíróságnak a hatáskörébe tartozik.

Noha néhányan ott voltunk Újvidékről is mindhárom eseményen, közkívánatra, s tekintettel a néhány „jóindulatú” figyelmeztetésre, mégis a református internetes portál újságírójának, Hegedűs Márknak az írását idézem (<http://www.reformatus.hu/mutat/10328/>), amely teljes egészében megjelent a Református Élet januári számában. Első mondatának pontosításával (a javítással közöljük).

„Hanyagság vagy akarat?”

A Zsinaton mint rendkívüli bíróságon tárgyalta a Szerbiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) a közösség vezetőinek mulasztásait. Például azt, hogy ki mit nem tett meg azért, hogy az újvidéki református ingatlanok visszaszálljanak az SZRKE tulajdonába. Tárgyalták azt is, ki akadályozta a püspökválasztás folyamatát, és azt is, ki a felelős azért, hogy Szabó István Duna melléki püspököt nemkívánatos személynek nyilvánították. A maratoni, közel nyolcórás ülésen ítélet is született, e szerint elmarasztalták Csete Szemesi István nyugalmazott püspököt, illetve menesztették Hallgató Imre főgondnokot és Molnár András ügyészt. Az ítélet jogerős.

A rendkívüli bíróság eskütétele

A délvidéki reformátusok egyházának szabályrendelete szerint van rá lehetőség, hogy a zsinat egyházi bírósággá alakuljon, amely – egyházi jogi értelemben – jogerős ítéletet hozhat. December 6-án Bácsfeketehegyen évek óta húzódó ügyekben így hozott ítéletet a zsinati bíróság. A korábbi püspököt és a jelenlegi főgondnokot, valamint az ügyészt, hivatallal való visszaéléssel, alkotmányellenes cselekedetekkel, az egyház működésének akadályoztatásával és további huszonkét vétséggel vádolták. Csete Szemesi István nyugalmazott püspök egészségügyi állapotára hivatkozva nem jelent meg a zsinaton.

A kivonulások órája

A zsinat első órája jogi csűrös-csavarással telt. Molnár András az egyház ügyésze emelt hangon közölte, szerinte az előző zsinat jegyzőkönyvének közreadása híján nem lehet új zsinatot tartani. Hallgató Imre főgondnok ezzel egyet-

értett. Halász Béla püspök szerint az egyház szabályrendelete nem tartalmaz ilyen passzust.

A megvádolt Molnár András ügyész kifogásolta, hogy ő további tizenhét személy ellen szintén fegyelmi eljárást kezdeményezett, amit nem vettek figyelembe. Úgy érvelt: így a bíróság tagjainak többsége érintett az ügyekben, így a tárgyalás nem lefolytatható. Felszólalását homályosításnak nevezte Kiss Nándor nagybecskereki lelkész, míg Halász Béla püspök szerint az ügyész indítványa »privát papír«, amit egyházi szerv nem fogadott el. Erre Molnár András úgy reagált: »én ebben a kabarében nem akarok részt venni [...] szavazzanak, szórakozzanak, ahogy akarnak, meglátjuk, kinek van igaza« - majd ő is, és a szintén megvádolt Hallgató Imre főgondnok is elhagyták az ülést, mivel szerintük az törvénytelenül alakult meg. Paragrafusokra hivatkozva a nagybecskereki lelkész közölte: a megvádoltak jelenléte nélkül is lefolytatható a tárgyalás. Így Halász Béla elnöklésével megalakult a bíróság. A bírók eskütétele sem zajlott zökkenőmentesen. Nyolcan nem tettek esküt, többen – köztük Orosz Attila bácskai esperes – szintén elhagyták a termet.

Ilyen reformátusok vagyunk?

Az indulatokat jól jellemzi, hogy egy nem zsinati tag a hallgatóság soraiból magához ragadta a szót, idegesen, fennhangon kiabált a terem végéből a püspök felé: »Advent van, ezen kell vitatkoznunk? Álljon meg a menet, ilyen reformátusok vagyunk mi? [...] Még az kéne, hogy hozzuk a baltát, a kést! Püspök uram, advent van!«

A huszonöt vádpontot Kiss Nándor lelkész [...] adta elő. A három vádlott: Csete Szemesi István nyugalmazott püspök, Hallgató Imre főgondnok és Molnár András ügyész. A vádak jelentős része több felet is érintett: mindhárom félre nézve hivatallal való visszaélést, mulasztást és sérelmi vétkeket rótt fel a vád. Csete Szemesi Istvánra és Hallgató Imrere vonatkozóan hatáskörtúllépést, a választási bizottság munkájába való beavatkozást, a zsinat határozatával szemben való engedetlenséget, egyházi jogi törvénytelenégeket és a céladományok nem rendeltetésszerű kezelését fogalmazta meg a vádemelő. Ezeken túl Hallgató Imrét vádolták alkotmány- és törvényellenes határozatok elfogadtatásával, az egyház műkö-

désének akadályozásával és korteskedéssel. Molnár András ügyészt megvádolták »helytelenül tanácsolással«, félrevezetéssel, továbbá bizonyíték nélküli részrehajlással való vádolással, képzetlenséggel vádolással, valamint egyházi jogi vétségre buzdítással és az egyház kárára tett cselekményekben való közreműködéssel.

Visszaszerzésre váró templomok, kétéves albérletek

Ekkor egyesével tárgyalni kezdték a vádak. Az egyik legérdekesebb ügyben az egykori püspök hibázhatott. Újvidéken a korábbi református lelkész új egyházat alapított, amihez továbbra is a Szerbiai Református Keresztyén Egyház tulajdonában álló templomokat és parókiát használja. Csete Szemesi Istvánnal szemben az egyik vád, hogy három év alatt sem sikerült elindítania az egyházi ingatlanok vagyon-visszaszármaztatását, valamint betölteni az üresen álló lelkészi állást.

Egy másik tárgyalt ügy szerint Belgrádban több ingatlana is van az SZRKE-nak, amely az országos egyház, és nem a helyi szórványgyűlekezet tulajdonában van. Ezeket bérlok számára kiadták, azonban 2011 szeptembere óta a bérleti díjakból egyetlen dinár sem került befizetésre a délvidéki református egyház számlájára. A vád szerint ezért Hallgató Imre főgondnok [...] a hibás; ezzel 16 000 eurós kárt okozott. Halász Béla püspök felvetette, vajon az ügy mögött »hanyagság, tudatosság vagy akarat« áll?

A püspökválasztás akadályozása, Szabó István püspök »kitiltása«

Kiemelésre érdemes még egy választási ügy. Mint arról korábban beszámoltunk, a délvidéki reformátusok egyházában számos konfliktus kísérte az új püspök megválasztását. A vád szerint ebben a folyamatban Csete Szemesi István – azóta nyugalmazott püspök – nyomást gyakorolt a választási bizottságra, így később tudták megszámolni a szavazatokat. A választással kapcsolatban korteskedéssel és hatalommal való visszaéléssel vádolták Hallgató Imre főgondnokot, aki a vád szerint telefonon kérte a maradéki presbitereket, hogy Orosz Attila püspökjelöltre szavazzanak. A bíróság tanúként hallgatta meg az egyik maradéki presbiter asszonyt, akinek állítása szerint valóban felhívta őt a főgondnok,

hogy befolyásolja döntésében. Tanúvallomások alapján a főgondnok nem írt alá egy szükséges dokumentumot, így a zsinat összehívását is akadályozta.

A vád kitért arra is, hogy Csete Szemesi István püspöki mandátumát – állítólag Molnár András ügyész javaslatára – szabályellenesen hosszabították meg. Szintén az ügyésztől származhatott az a javaslat is, hogy nemkívánatos személynek nyilvánították Szabó Istvánt, a Duna melléki Református Egyházkerület püspökét a délvidéki egyházban. A vád szerint nem pályáztatás útján választották ki az egyház hivatalos honlapjának szerkesztőjét, akinek munkájáért évi két és fél ezer eurót fizettek ki.

Nem megfizetni kell, hanem megtérni

A bíróság több mint öt órán keresztül ismertette a vádpontokat, vizsgálta a bizonyítékokat. A vádlottak megszólítására – jelenlétük híján – nem volt lehetőség.

Kiss Nándor, a vád előadója zárszóként azt mondta: a bűnösöket vissza kell vezetni Istenhez, a fegyelmezés sohasem válhat büntetéssé, a bűnös megtérését kell segíteni. »Így ismerszik meg, hogy ez a nap nem egyházunk legsötétebb napjainak egyike, hanem mindnyájunkat a világosság felé terelő isteni kegyelmi gondviselés. Ezért akármilyen határozat születik, őket cselekedeteik – és nem egy ítélet – tehetik vétkekké« – fogalmazott, majd hozzátette: a bűnösnek nem megfizetnie kell, hanem megtérnie.

Elmarasztaló ítélet

A bíróság zárt ülésen hozott ítéletet, amely mindhárom érintett esetében megállapította a fegyelmi vétségeket. Szankciókat is hoztak, eszerint mindhármukat megfeggyezték, illetve korlátozták választó- és választhatósági jogukat, Hallgató Imrét tíz évig, Molnár Andrást [...] pedig élete végéig eltiltották a választásokon való részvételtől, mindkettőjüket felfüggesztették jelenlegi tisztségéből.

Az így megüresedett főgondnoki és ügyészi tisztségekre, valamint Marton Károly esperes – szintén a zsinaton bejelentett – lemondása miatt a bánáti esperesi tisztségre, továbbá a korábban már megüresedett missziói és diakóniai előadói tisztségekre kiírták az időközi választásokat.

Halász Béla püspök az ítélethirdetés után arra

kérte a jelenlévőket, hogy gyülekezeteikben csítsák az indulatokat. Hangsúlyozta, ez nem kirovatper és nem is bosszúállás volt. A püspök szerint az ítélet az egyház javát szolgálja. »Ez legyen figyelmeztetés minden tisztségviselő számára: szolgálunk, és nem parancsolunk, szolgáljuk az egyház urát, Jézus Krisztust, de ugyanakkor szolgáljuk az egyházunkat is, itt pedig nincs helye fölényeskedésnek« – mondta. A püspök számít rá, hogy az érintettek nem fogadják el a döntést, azonban az ítélet jogerős, fellebbezni nem lehet ellene.

A Zsinatnak mint rendkívüli bíróságnak a döntéséről a Püspöki Hivatal, Halász Béla püspök aláírásával, közleményt adott ki, amely sajnálatos módon elkallódott a Magyar Szó szerkesztőségben december folyamán. A közlemény végül január 17., 18-án jelent meg az elnézést kérő zárójeles mondat nélkül.

Közlemény a 2014.12.06-án tartott Zsinatnak mint Rendkívüli Bíróságnak az ítéleteiről

A Szerbiai Református Keresztyén Egyház 2014.12.06-án, Bácsfeketehegyén tartott Zsinata, mint Rendkívüli Bíróság, fegyelmi ügyek tárgyában ítéleteket hozott. Ezen ítélet szerint dipl. ing. Hallgató Imre főgondnok urat feddésben részesítette, felfüggesztette tisztségéből és 10 évre megvonta tőle a választás és választhatóság jogát. Molnár András ügyész urat szintén feddésben részesítette, felfüggesztette tisztségéből és megvonta tőle a választás és választhatóság jogát örökös időre.

A Zsinatnak mint Rendkívüli Bíróságnak az ítéletére fellebbezésnek nincs helye, ennél fogva az ítélet 2014.12.06-án, a kihirdetések jogerőre lépett.

A bácsfeketehegyi zsinatokon jelen lévő újvidékiek kérték a püspökünket, hogy karácsonykor jöjjön el ő, vagy küldjön lekipásztort istentiszteletet tartani a telepi és a belvárosi templomba. Móricz Árpád, a bácskossuthfalvi gyülekezet lekipásztora vállalta a küldetést, hogy hosszú évek elmúltával szülővárosában szolgálhasson. Az a mendemonda járta, hogy Botos fenyegetőzve tiltotta meg az SZRKE lelkészeinek szolgálatát Újvidéken... Móricz tiszteletes volt az első, aki 2009 óta egyházunk nevében Újvidékre jött istentiszteletet tartani! Ezt megelőzően Halász

püspök Belgrádban a minisztérium vallásügyi hivatalában tett hivatalos látogatást, utasításukra kellett bejelentenie az újvidéki rendőrségen is a lelkészünk érkezését. Az összetett helyzetre – a felemásra sikeredett parókiakilakoltatásra, templomaink jogtalan használatára – való tekintettel a rendőrség a telepen és a belvárosban is biztosította a helyszínt.

Gyülekezetünk néhány tagja a Darányi-telepi templomunk előtt

A karácsonyi istentiszteletet bejelentettük napilapunkban, majd rövid tájékoztatót írtam róla. A visszafogott, a problémákra érintőlegesen utaló írásomra (Magyar Szó, 2014. december 27.) több elismerő hírást kaptam Újvidékről, szülőfalumból, Bácsfeketehegyről, de más gyülekezetünkből is. Jegyzetemet elküldtem a Református Élet szerkesztőségébe is. Ebből idézek néhány gondolatot.

Karácsony napján ismételtén tanúi lehettünk, hogy mennyire súlyos teherként nehezedik a gyülekezetünk tagjaira a pontos, tárgyilagos tájékoztatás hiánya. Első lépésként – a minden családba eljuttatott! – Református Élet rendkívüli különszámában kellene beszámolni a történekről,

és vázolni a lehetséges kiút fázisait, gondoltam, miközben híveink észrevételeit vagy éppen hitetlenkedéseit hallgattam istentisztelet előtt a Darányi-telepi templomban, s annak bejárata előtt. Olykor méltatlan szavak is elhangzottak szent ünnepünkön.

Móricz Árpád istentisztelete a belvárosi templomban

Az, hogy karácsony napján nem kellett a belügyminisztérium által kivezényelt rendőröknek beavatkozniuk, a gyülekezetünk megbízott presbitériuma tagjainak, a gondnokunknak, Erdős Pálnak köszönhattuk, valamint a Halász Béla püspök küldetésében megjelent lekipásztornak, Móricz Árpádnak, akit a lélekjelenléte, a helyzet komolyságának átlátása segítette. A kezdetben ugyanis Botos Elemér (akit az országos egyházunk bírósága megfosztott a palásttól, az igehirdetéstől, a sákramentumok kiosztásától, a világi bíróság pedig jogerősen ítélt felfüggesztett börtönbüntetésre okirat-hamisításért) megkísérelte megakadályozni Móricz lelkész igehirdetését. Azzal érvelt, hogy ő a „református egyház püspöke”. Nemrégiben meg is választották, de

új egyházát mindmáig nem jegyezték be Szerbiában és Magyarországon sem. Végül abba beleegyezett, hogy mellette Móricz lelkész is hirdetheti Isten igéjét, karácsony üzenetét, de az úrvacsora kiosztására igényt tart. Valamennyien, akik a SZRKE püspöki küldetésében megjelentünk, ezt elfogadtuk, azzal, hogy bejelentettük, lekipásztorunkkal együtt nem veszünk részt a Botos Elemér osztotta úrvacsorában.

A helyzetet átérezve, jelenünkre vonatkoztatva Móricz Árpád, a bácskossuthfalvi gyülekezetünk lelkésze a bibliai tanításokra építette karácsonyi igehirdetését a Darányi-telepi és a belvárosi templomunkban is. „Lássátok milyen nagy szeretetet adott nekünk az atya, hogy Isten fiainak neveztetünk! A világ azért nem ismer minket, mert nem ismerte meg Őt. Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, és még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk. De tudjuk, hogy ha nyilvánvalóvá lesz, hasonlókká leszünk Őhöz; mert meg fogjuk őt látni, mint van. És akiben megvan ez a reménység, az mind megtisztítja önmagát, amiképpen Ő is tiszta. Valaki bűnt cselekszi, az a törvénytelenséget is cselekszi; a bűn pedig a törvénytelenység. És tudjátok, Ő azért jelent meg, hogy a mi bűneinket elvegye; és Őbenne nincsen bűn. Aki Őbenne marad, egy sem esik bűnbe; aki bűnbe esik, egy sem látta őt, sem meg nem ismerte Őt.” (I. János 3, 1-6)

Lekipásztorunkat hallgatva voltak pillanatok, amikor úgy éreztem, Reményik Sándor nyomán, hogy: „Kicsi fehér templomokba/ Most minden erők tömörülnek./ Kicsi fehér templom-padokba/ A holtak is mellétek ülnek./ A nagyapáink, nagyanyáink,/ Szemükben biztatás vagy vád:/ Ne hagyjátok a templomot,/ A templomot, s az iskolát!”

A karácsonynak, a szeretet, a család, a béke ünnepének üzenete, a reményteljes hitnek a forrása erőt ad, hogy megbirkózzunk a gondokkal:

– Sok minden történt egyházunkban az utóbbi években – emelte ki igehirdetésében Móricz tiszteletes. – Nehéz itt állni önök előtt, de egyben öröm is, mert jelzi a kimozdulást. Azt, hogy úgy kell tennünk egymásért, egyházunkért, hogy ne egymásra mutogassunk, hanem bocsánatot kérve erősítsük hitünket, egységes egyházunkat. Annyi sérelem, baj után be kell látnunk, hogy hiányzunk egymásnak. S ha keresztyének

vagyunk, akkor tudjuk, hogy Krisztus, a Megváltónk értünk született meg. S ha Őt követjük, nem járhatunk külön utakon.

Igehirdetése végén Móricz tiszteletes ismételt az idézett levélrészletet olvasta fel János apostoltól. Ezt követően, vele együtt, elhagytuk az őseink építette szentélyt a belvárosunkban, amely az idén lesz 150 éves. A maradék templomudvarban szomorúan győződünk meg személyesen is, hogy a parókiánk kilakoltatása után az illetéktelenek ismét behatoltak, és a gyülekezetünk irodáit is használják. Sok a tennivalónk, de ha összefogunk, megoldjuk a felgyülemlett gondokat.

A megjelent írásomhoz viszonyítva háromszoros terjedelemben közölte le napilapunk (2015. január 10., 11.) dr. Đuro Trkulja koholmányát, amelyet az RKE nevében állított össze, s amelyben még jobban összemossa, bonyolítja az egyházi gondokat. Móricz Árpád lelkész a főszerkesztőséggel egyeztetve, az egyházunk nevében, anélkül, hogy értelmetlen, meddő vitába bonyolódna – Trkulja illetékességét azonban megkérdőjelezve – a következőket írja a napilapban (január 17., 18.):

„Akarsz-e meggyógyulni?

A legutóbbi vasárnap vezérigéje volt ez, a János Evangéliumából (János 5, 1-9.). Ezt a kérdést teszem fel mindnyájunknak: magamnak, másoknak, református egyházunknak. Ezt a kérdést, amit Jézus tett fel a 38 éve betegen fekvő embernek.

Szabad-e kérdezni? Ez az első kérdésem, és ezek után csupán felsorakoztatom a bennem és talán még sokakban felmerült kérdéseket.

Mi van most Újvidéken, a református egyházban, gyülekezetben? Két református egyház van Újvidéken és az országban, vagy pedig egy?

Hogyan állhatott elő ez a helyzet?

Miért indult eljárás Botos Elemér (B. E.) ellen annak idején?

Zsinati engedély nélkül hogyan építkezett B. E. a gyülekezet nevében?

Miért nem állíttatta le az egyház vezetősége a zsinati engedély nélküli építkezést?

Az építkezés dokumentumai – a szerződés elsősorban – miért nem kerültek az egyház nyilvánossága elé?

Miért döntött a református egyház bírósága úgy, hogy megszünteti B.E. lelkészi státusát, vagyis »leveszi a palástját«?

Hogyan lehetséges, hogy ez után az illetékes egyházi hatóság, püspök, esperes stb. nem intézkedett hivatalból, és nem gondoskodott az újvidéki gyülekezet megüresedett lelkipásztori állásának betöltéséről?

Köztudomású-e, hogy az akkori püspököt éppen emiatt is felelősségre vonták a bíróságon? A fentiek fényében jogszerű, szakszerű volt-e az eljárás?

Miért nem fogadta el B. E. a felette kimondott jogos ítéletet?

Hogyan értelmezhetette az újvidéki gyülekezet, hogy lelkészét felfüggesztették, de továbbra is ugyanő megy fel a szószékre vasárnapról vasárnapra, szolgál, temet, keresztel, irodát vezet stb.?

Megérthette-e az újvidéki gyülekezet az új helyzetet? Értésítette-e, alaposan tájékoztatta-e valaki a közösséget, meghallgatta-e panaszát, kérdéseit?

Hogyan kerül a református egyház kapcsolatba egy »life gate« nevű szervezettel? Mi ez a szervezet tulajdonképpen?

Hogyan kerül a református egyház kapcsolatba Đuro Trkulja (Đ. T.) nevű ügyvéddel?

Mitől és hogyan lelkész Đ. T.? Melyik református teológiát végezte el? Miképpen lehet lelkész és főgondnok, hogyan tölthet be világi és lelkészi tisztséget egyszerre?

Mi módon lehetséges, hogy »lelkész« és »főgondnok« valaki, aki nem beszéli a gyülekezeteink nyelvét?

»Lelkészként« vagy »főgondnokként« helyezi-e egyetlen mondatba a »megbocsátással vagyunk« és a »jogi következményeket vonhat maga után« kifejezéseket?

Ki szentelte »püspökké« B. E.-t?

Mi az, amit időközben elmulasztottunk megtenni? Intézte-e valaki az újvidéki gyülekezet vagy on-visszaszármaztatási ügyeit?

Hogyan lehetséges, hogy a hatóságilag lepecsételt parókiára valaki következmények nélkül bemehet?

Rengeteg megválaszolatlan kérdést látok. Súlyos kommunikációs mulasztásokat és szakadékokat. Azt mondják, kérdezni nem könnyű. – Minden érintett fél irányában egyetlen kérdésem van

még: mernek-e szembesülni a kérdésekkel és a közösséggel, amelynek élére odaálltak? (Nagy köszönettel tartozom napilapunknak, de ezt nem a Magyar Szó hasábjain kell tisztáznunk.) Ez itt bátorság kérdése is. Aki nem mer szembenézni a közösséggel, annak kérdéseivel, mit hoz fel mentségére? Akinek tiszta a lelkiismerete, félhet-e a kérdésektől és a nyilvánosságtól?

Református egyházunk beteg. Nagy szomorúsággal mondom ezt, de nem hiszem, hogy ez a tény, maga a diagnózis tagadható. Igaz ugyan, hogy még nem töltött el 38 esztendőt ebben a betegségében. Megvárjuk-e a harmincnolcadikat is? Vagy inkább akarjuk-e meggyógyítani? Akarunk-e részesei lenni a meggyógyításának? Úgy érzem, ki kell mondani: aki nem gyógyítja, az betegíti. Ha nem a megoldás része vagy, akkor a problémáé.

Jézus kérdésére a 38 éve betegségben sínylő ember nem adott választ. Pontosabban így szólt: »Uram, nincs emberem!« Elképzelhető, hogy most is, ebben az esetben is sokan beszélnek félre, és nem a lényegi választ keresik. Van-e emberünk? Lesz-e emberünk? A beteg számára Jézus hozta el a gyógyítást. Ő volt az embere. Az Úr ma is embereken, az ő emberein keresztül munkálkodik. A megoldás ott és akkor ugyanaz volt, mint amit ma szomjúhozunk: akarunk meggyógyulni, és érkezik a gyógyulás. Ha gyógyulni akarunk, lesz emberünk is.”

Emlékeztetőül: jegyzetének folytatásában jelenik meg a püspöki közlemény is. Általános meglepetésünkre a következő vasárnap (január 24., 25.) a Magyar Szó Hétvége rovatában egész oldalas reagálást jelentet meg a szerkesztőség Trkuljától és Molnár András ügyvédtől, az SZRKE megbüntettet, az egyházi tisztségétől, választhatóságától örökre megfosztott volt ügyészétől. Az ügyvédi etikára, titoktartásra fittyet hányva, az írások hemzsegnének a hamis állításoktól, reagálásoktól. Sajnos, hogy a főszerkesztőség nem élt a lehetőséggel, és nem próbált meg oknyomozó riportban a tárgyilagosságra törekedve beszámolni az SZRKE immár egész nemzeti közösségünkre közvetetten kiható gondjairól. Elszomorító az is, hogy a főszerkesztőség – mellőzve a professzió etikáját, az újságírói kódexet, de még az aktuális, sokat vitatott médiatörvényt is – az „írások” (pontosabban: förmedvények) végén bejelenti, hogy a vitát befejezettnek tekinti.

A Petőfi Sándor MMK legközelebbi társalgóján (január 27.) a 70 éves Magyar Szó, a Naptárunk bemutatója után Uborny Veronka idősebb gyülekezeti tagunk – akinek a szülei még segédkeztek a közadakozásból épült telepi templomunk építésében – számon kérte a főszerkesztőtől, Varjú Mártától, hogy mit jelentsen az ilyen szerkesztőségi hozzáállás. Képtelenség a másik fél, az SZRKE valamennyi vajdasági gyülekezetét egybefogó intézményei tisztségviselőinek megszólalási lehetőségét elvitatni, kizárni. A főszerkesztő, elébe téve az egyházunkat rágalmazó korábbi és újabb írásokat, azt mondta, ez nem maradhat ennyiben.

Együtt érzően hallgattam szomorú szavait. Magam is úgy vélem, ha sürgősen – összefogva – nem cselekszik az egyházvezetőségünk a hívekkel együtt, akkor az „oszd meg, és uralkodj” elv még jobban el fog hatalmasodni! Gondolom, tisztában vannak ezzel egyházi és világi vezetőink, s azzal is, hogy amíg egymás sorait magunk gyöngítjük, nincs különösebb dolguk a háttérerőknek, a hatalomnak.

Egy pozitívuma, talán, volt a Magyar Szóban megjelenteknek. Várhatóan a Zsinati Tanács, a Püspöki Hivatal és Halász Béla püspök szervezésében hamarosan sor kerül Újvidéken egy széles körű református összejeövetelre. Az újvidéki gyülekezet tagjait és minden reformátust tájékoztatnak a megbeszélés időpontjáról. Szeretnék, ha erre az eseményre az SZRKE minden gyülekezetéből jönnének képviselők. Az SZRKE-ben végéhez közeledik a megüresedett (országos egyházi gondnoki, bánsági esperesi, missziós előadói és ügyészi) tisztségekre meghirdetett pályázat. Halász püspökkel egyeztetve úgy beszélünk meg a szerkesztőségben, hogy ezt követően készítek egy interjút püspökünkkel.

„Megvásárolt újságírók”

Meglepetéssel szolgált nekem a Németországban, Wilhelmshavenban élő húgom a születésnapján, január 30-án. Éppen ezen a napon kaptuk meg karácsonyi csomagját, amelyet a számomra megrendelt „meglepetés” késése miatt, január közepén adott fel. Mondanom sem kell, mindenki megörült az ajándéknak, hát még én, amikor megláttam *Udo Ulfkotte Gekaufte Journalisten* (Megvásárolt újságírók) c. – nem

csak Németországban – óriási érdeklődést kiváltott, az ősszel megjelent könyvét. A megrendeléseket alig győzi leszállítani a Kopp Verlag Kiadó. A magyar közmédia, de főleg az Echo Televízió sokat idézi napjainkban. Már készül a magyar fordítása is, s várhatóan hamarosan nyomdába kerül. Az eddigi ismereteim alapján, minden, a hivatást komolyan vállaló újságírónak ajánlanám elolvasásra. Lovas István a Facebook-oldalán többek között ezt írja:

„A szerző részletesen ismerteti [...] azt is, hogy kik állnak egyes nemzetközi újságírószervezetek mögött. A »sajtószabadságot védő« és az egyes országokban meglévő sajtószabadságot osztályozó Tudósítók Határok Nélkül elnevezésű szervezetről például azt írja, a mögött korábban az amerikai külügyminisztérium és George Soros állt. Ulfkotte kitér az újságírókat irányító szervezetek funkciójának bemutatására is. A Trilaterális Bizottságról azt írja, hogy számára a »globális kormányzás kormányok nélküli kormányzást, kormányok nélküli világuralmat jelent«. Hozzáteszi: e bizottság »világszerte szét kívánja rombolni az állami funkciókat és úgynevezett nem kormányzati (civil) szervezeteket használni arra, hogy a meglévő kormányok feje fölé a népek sorsát irányítsa«. Ó, ártatlan Norvég Alap! – kiálthatnánk fel. Ami Sorost illeti, róla a szerző idézi a baloldali brit New Statesman nevű hetilap egyik, 2003-ból megjelenő írását is, mely szerint »George Soros talán nem nevezhető közvetlenül fizetett CIA-ügynöknek, mint azt néhányan megtették. De az kétségtelen, hogy cégei és civil szervezetei szorosan együttműködnek az amerikai terjeszkedéssel. Soros, Rockefeller és a transzatlanti agytrösztök „mindenekelőtt hatalomstratégiai és gazdasági megfontolásokból a korábbi keleti tömb országaiban, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában kormányok megdöntésében vettek részt.« Ulfkotte a Soros-féle Nyílt Társadalom alapítványokat az ilyen, »népi« puccsok szervezésében elsőrendűen fontosként mutatja be. A német média pedig mindebben tevőlegesen segíti őt, írja később.”

A könyvbe beleolvassva eszembe jutott a srebrenicai genocídium tizedik évfordulója. Belgrádban, a Köztársaság téren 2005. július 10-én este, csakúgy, mint korábban minden évben, néma performanszon vettünk rész a Nők Fe-

ketében szervezésében. Másnap hajnalban néhány busszal indultunk Belgrádból Srebrenicára, a megemlékezésre. A sors, a gondviselés úgy hozta, hogy Žarko Korać pszichológus, politikus (a Đinđić-kormány alelnöke: 2001–2003, mindössze két napig elnöke: 2003. március 17–18.) mellett ültem az autóbuszban. Sok minden szóba került a hosszú út alatt; a médiumok helyzete, az újságírók felelőssége, az objektív tájékoztatás „lehetőségei”... Meglepett, amit Korać mondott egyes honi, menő újságírók szerepéről, hírszerzői tevékenységéről... Nem is sejtjük, hogy kikkel lehetünk körülveve a szerkesztőségekben. Megjegyezve, hogy ennek leleplezésére a mi életünkben már nem valószínű, hogy sor kerülhet, sajnós. Néhány alkalommal napilapunk szerkesztőségi összejövetelein és alkalomadtán a médiafórumon szóvá tettem az átvilágítás fontosságát. Még a Koraćtal való beszélgetés előtt írtam egy jegyzetet, amely 2005. április 23–24-én jelent meg a Magyar Szóban:

„Átvilágítás, certifikátum, licencia

»Újságíró vidékünkön csak nagyon jó ember lehet« – jutnak eszembe Zsáki József, Moravica, Ómoravica, Bácskossuthfalva szülöttének, a falu – sokkal inkább mindenki – Józsi bácsijának szavai. Csak a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején (1973-ban hunyt el) ismertem meg közelebbről őt is, és feleségét, Aranka nénit is. Egy időben, egyetemista éveim elején még laktam is náluk Újvidéken. Kicsiny lakásuk a Forum-házzal szemben volt. Józsi bácsiék a nyarat rendszerint szeretett falunkban, főleg a nyugdíjas otthonban, a telet pedig székvárosunkban töltötték. Józsi bácsi szinte mindennapos vendég volt a Forum-klubban, csakúgy, mint korunk veteránjai: írók, költők, publicisták, szerkesztők... Sakkozta, beszélgettek. Mi, a szakmával, a hivatással ismerkedő inasok mélységes tisztelettel viseltettünk irántuk. Jómagam örültem, ha órák után, vagy gyakornoki munkám végeztével, Józsi bácsi mellett ülve belehallgathattam a Nagyok beszélgetéseibe. Vagy, ha hosszabban beszélgethettünk a »régmúlt időkről« a késő délutáni órákban, a lakásukban. Számomra mindenképpen azok voltak, hiszen alig tudtam valamit a harmincas évek földmunkásmozgalmairól vidékünkön a második világháború alatt, és az utána történt vé-

res eseményekről. Hogy azokat hogyan élték át a mindennapok kisemberei adott időben, adott helyen. Hogy akkoriban, amikor az igazságról a sorok között lehetett írni, voltak, akik kiálltak és vállalták a következményeket... S megpróbálták embernek maradni minden körülmények között, még a Feladat teljesítése közben is.

A vonatban ülve tegnap, pénteken, útközben Belgrádból Újvidék felé, az átvilágítás fontosságáról, szükségességéről gondolkozva, eszembe jutott egy tanulságos történet, amit Józsi bácsi mesélt el, s amely napjainkban sem veszített aktualitásából. Sőt! Sokszor milyen hosszú utat kell megtennie az egyénnek, hogy vállalni tudja önmagát, mindazt, amit tett, elkövetett mások, de valahol önmaga ellen is. Mint tudjuk, 1944 őszén, a katonai közigazgatás ideje alatt, külön rendelet volt érvényben, erről az utóbbi években mind nyíltabban beszélünk, meg a gyakori visszaélésekről is. A topolyai községben is történt egy s más. Moravicára is kijárt olykor egy tiszt ellenőrzésre. A mindennek, csak tisztességesnek nem nevezhető viselkedéséről hivatalos jelentést írtak, amelyet Józsi bácsi, a népbizottság elnöke írt alá. Bizonyára vannak még a faluban, akik emlékeznek az esetre. Nem kis meglepetésre, az ügyet hivatalosan és gyorsan elintézték, s a tiszteket a Petőfi brigád után a frontra küldték... Évekig nem hallott felőle Józsi bácsi. Egyszer vonaton utazott Újvidékre, s vele szemben ült egy féllábú ember. Ismerősnek tűnt, az időközökben jócskán megváltozott külsejű személy. Emlékezetében kutatni kezdett, de megelőzte a szemben ülő: »Hvala što si me sačinio čovekom.« (Köszönöm, hogy emberré tettél.) Józsi bácsi elmondta azt is, hogy mit érzett, amíg hallgatta az akkor már értelmét (egyáltalán értelme lehet-e a háborúnak?) vesztette harcok történetét, meg a tiszt megbánó, bocsánatkérő vallomását.

Élet, sors, gondviselés. Vidékünkön csak nagyon jó ember lehet újságíró. Hallani vélem Józsi bácsi szavait. Az elmúlt másfél évtized, a háborúk viszonylatában még inkább érzem e szavak súlyát, s a felelősséget, amely a hivatásra, a szakma becsületére nehezedik. A tragédiát átélő családok talán sohasem kapnak választ a miértekre. Legkedvesebbjeik elvesztését már nem pótolhatja semmi. A Hét Nap legutóbbi számában a Sorsok, emberek sorozat Egy napló nyo-

mán címmel megrázó családi tragédiába avat be bennünket. S avatna be okulásul, minden fiataalt az édesanya, hogy megmenthesse őket a jövőnek. Bár hozzáteszi, hogy »rájöjjenek, hogy itt már semmi sem emberi, semmi sem szent, és semmi sem normális.« Megtudhatjuk, hogyan váltak a fiatalok a miloševići háborút, gyűlöletet szító rendszer áldozatául. Köztük Robi (1991) és Eszter (2002). Májusban, halála előtt Eszter a következőket írta naplójába: »Változott ugyan a helyzet, de a tisztaság, az emberiség sehogyan sem akarja ismét elnyerni az őt, megillető helyet. Mert az újaknak sem fontos, hogy én egy szemét alak lettem, akinek sem reménye, sem jövője, még csak jelene sincs. Talán megértitek, hogy nekem az élet már éppen semmit jelent.« A rendőrség 2002. május 17-én reggel találta meg Esztert a »Duna partján, közvetlenül a víz mellett. Csak jóval a temetés után mesélte el egy rendőrismerősünk, hogy túlادagolta magának a drogot. Ott feküdt a tavaszi fűben, a víz mellett, kezében görcsösen szorongatott egy csokor mezei virágot. Talán Robi sírjához akart menni?« – mondta édesanyja.

Mindez itt Vajdaságban, Szerbiában történt, ahol nem volt háború, s megannyi más, amiről mindmáig oly keveset tudunk. A médiumokban, a szakmában, a hivatásban dolgozók egy része pedig dicshimnuszokat zengett »a hivatalos közegek hivatalos tetteiről a honvédő, patrióta háborúban«, amelyben minden szabad volt, ami a másság ellen irányult. Sokukat név szerint tudjuk, csak vissza kell lapoznunk az újságokban, visszahallgatni, megnézni (ha megmaradt) a rádió- és tévéműsorokat. Vannak azonban olyanok is, akik egészen más módon, szépen fogalmazva a nyilvánosság kizárásával működtek, működnek együtt a hatalommal, az állambiztonsági szervekkel... Tevékenységük talán lelepleződik az átvilágítással.

Jó, hogy a szakma, a hivatás, pontosabban a Szerbiai Újságírók Független Egyesülete és a Vajdasági Újságírók Független Egyesülete Újságírói lincencia vagy professzionális certifikátum elnevezéssel egy héttel ezelőtt Újvidéken kerekasztal-beszélgetést tartott, amelyen sok minden terítékre került. A kiadott közleményből azt is megtudtuk, hogy a jövőben fokozott figyelmet szentelnek a kérdésnek, hogy a munkába bevonják az

újságírói és professzionális szervezetek vezetőit, képviselőit. Általános a vélemény, hogy továbbra is aggasztó helyzetben van az újságírás. Ezen jelentős mértékben változtathatna az újságírói lincencia, de a professzionális certifikátum is. Megvalósításukért felhívással fordultak a kerekasztal résztvevői az újságírói egyesületekhez, az érdekelt médiumokhoz, hogy a különbségek ellenére tömörüljenek, együtt küzdjenek a professzió becsületéért, amely továbbra is komolyan veszélyeztetve van. A kezdeményezést az SZÚFE, a VÚFE, a VMÚE tagjaként támogatni tudom. De a SZÚFE Újságírói Kódexének (hogy csak a hivatás, a szakma etikai előírásaira hivatkozzak) szellemében továbbra is kiállok a lusztráció, az átvilágítás megkerülhetetlensége mellett. Egy jó

szakmai bizonyítvány ugyanis még nem jelenti azt, hogy valamennyien megfelelünk az etikai emberi követelményeknek is. Mert »Újságíró védünkön csak nagyon jó ember lehet«.

Naplótöredékem végén idézett írásomat tovább kellene írnom, Udo Ulfkotte tapasztalatain és mindennapjainkon átszűrve. A kérdések sokasága újra és újra megfogalmazódik, de nem tudni, hogyan csapódik le a szakma még független berkeiben is. Általános a ködösítés, főleg a működtetésre kapott pénzek és elvárások, a manipulálás lehetőségei kapcsán.

(2014 ősze – 2015 januárja)

Fotók: Stanyó Gábor és Stanyó Tóth Gizella

Juhhodály a tavaszi „reparálás” előtt. Ahol nincs nádas, ott szalmával borítják az építmény gerendavázát. (Báránd, 2005)

A tekintélynélküliség következménye

A tekintély alkalmazásának valamilyen okból történő elmaradása mind a fejlődő személyiség, mind a szülő, mind pedig a társadalom számára végzetes következményekkel jár. Ennek ma már jól kivehető jeleit látni. Az iskolai erőszak, a fiatal tömeggyilkosok szabad ténykedései, a társadalmi értékrendszerek összeomlása – mind azt jelzi, hogy valami megváltozott, valami kimaradt a fiatal nemzedékek személyiségfejlődéséből. Aminek következményeként megjelent az identitászavar, az életre készülő fiatal lelkekben mély nyomokat hagyó, lebegő szorongás, a biztonsággal nem kecsegtető jövőkép.

Azzal, hogy lemondunk a tekintély ellenőrző és megtartó alkalmazásáról, a szülői és a társadalmi önrombolás mezejére léptünk. Amihez a szülők, nevelők, az iskola és a társadalmi intézmények mindegyike hozzájárul.

A vizsgálatok mindegyike azt támasztja alá, hogy a fiatal nemzedékeknek sürgősen és elengedhetetlenül szükségük van a határok, a rend és a fegyelem felállításában megnyilvánuló támaszra. Ezzel szemben azt látni, hogy a felnőttek világa – a szülőktől a tanítókon át a szociális intézményeken, a rendőrségen és a bíróságokon keresztül egészen a politikusokig – kivonult a tekintélyszerepből, ellehetetlenítve ezzel azt, hogy gyerekeink megkapják a számukra annyira fontos alapvető támaszt. Abban a tévhitben élve, hogy könnyebben érthetőkké váljanak gyermekeink szükségletei, intézményeink elálltak tekintélyüktől, azt remélve, hogy így könnyebben elérhetőbbekké, kevésbé félelmetessé válnak.

Tudnunk kell azonban, hogy a gyerekeknek szükségük van tanítókra, iskolaigazgatókra és más tekintélyszemélyekre, akik biztosítani tudják a rendet kibontakozó világukban. Ezzel szemben ma nagyon sok gyerek nem érzi magát biztonságban az iskolában. A fegyverrel fenyegetőző, erőszakoskodó diákok többé senkitől sem félnek,

és nagyon sok iskolában kezd a tekintély tiszteltetésben tartásának teljes csődje a mindennapi élet részévé válni.

Szülőként pedig ott állunk teljesen összeza-varodva, tekintettel arra, hogy nem tudjuk megkülönböztetni a tekintélyességet az önkényességtől, és inkább választjuk a látszatra biztonságosabb megoldást – az engedékeny nevelési magatartást. Úgy tűnik, lassan kialakult egy általános nézet, mely szerint a tekintély és az érzékenység, a szeretet, valamint az együttérzés kizárják egymást, és a tekintély alkalmazásával háttérbe szorítódik az a gondoskodás, amelyet szeretnénk, ha gyermekeink megkapnának tőlünk, illetve az a szeretet és bizalom, amelyet tőlük szeretnénk visszakapni.

Sok tanulmány meg természetesen a mindennapi tapasztalat azonban azt igazolja, hogy azok a gyerekek, akik számára szüleik tekintélyek, sokkal határozottabbak és alkalmazkodóképesebbek minden életkorban. Azt mondhatni, hogy a személyiség fejlődésében jelen levő erős kéz irányítása sokszorosan kevésbé hat önzően, mint az elnéző, nem irányító állásfoglalás. A határok felállítása nélküli nevelés a megértő szülő benyomását adhatja, amit a gyerekek kezdetben örömmel fogadnak, mert a szülők elnézően reagálnak egy-egy rossz lépésükre, de a későbbiek során azt kezdik inkább érezni, hogy szüleik nem igazán törik magukat azért, hogy a nevelés nehéz feladataival is foglalkozzanak. Az a gyerek, amelyik nem érzi, hogy szülei gondoskodnak róla, nem érzi a támaszukat sem, és nagyon valószínű, hogy a későbbiekben sok olyan problémával találja szembe magát, amelyek megoldhatatlannak tűnnek számára.

Sok szülővel találkozni, aki a határok felállítása helyett inkább azt vallja, hogy legjobb, ha a gyermekének a barátjává válik. Ezzel azonban gyermekeik személyiségében komoly zavart

okoznak. A gyerekeknek ugyanis – még nem kifejlett készségeik miatt – alapvetően szükségük van arra, hogy mindig rendelkezésükre álljon egy vezető és felelősségvállaló, azt illetően, hogy hogyan kell élni. Ha ezt nem kapják meg, akkor – a tekintély különböző formában történő provokálása által – mindent megtesznek azért, hogy ehhez hozzájussanak, hogy szüleiket az irányba tereljék, hogy felnőjenek ehhez a feladathoz.

Kivonulva a tekintélyszerepből

A tekintélyről való lemondás eredményeként nemegyszer találkozni azzal a jelenséggel, hogy amikor a modern szülő nemet kell hogy mondjon gyermekének, azt bocsánatkérően, hangjában nagyfokú kiengeszteléssel, elvárásában teljesen meggyőződés nélkül teszi, mélységesen sajnálkozva, hogy nevelni próbálja őt. Ilyen visszafogott hangokat hallani a környezet, a rendfenntartók, a pedagógusok részéről is, amikor ellenszegülni próbálnak a gyermekek, fiatalok elfogadhatatlan viselkedésének. A különbség az, hogy őket az ún. modern törvények kényszerítik arra, hogy visszahúzódjanak a tekintély alkalmazásától. A modernnek mondott nevelési elvek arról próbálnak meggyőzni bennünket, hogy a nevelésben a tiltás helyett teljes egészében a tárgyalásnak kell átadni a helyet.

Azt tapasztalni, hogy a nevelésben szükséges határok meghúzásakor nem egy szülő a gyermeke reakciójától fél, amikor valamit meg akar tiltani neki. Inkább az engedékeny magatartást választja, mert így tudja legjobban biztosítani saját magának azt, hogy otthonában azt tegye, amihez legjobban kedve van, hogy a kielégített gyermeke ebben nem akadályozza. Ez pedig nem más, mint annak az önző meggyőződésnek a része, mely szerint a gyerekekkel tárgyalni kell, mert így demokratikusnak és egyenrangúnak látszik a kapcsolattartás – és egyszerűen kellemesebb megszerettetni valamit, mint „fájdalmat okozni” és „zaklatni”. Ebből azonban jól kiolvasható a hamis aggódás: ha netán a gyerekeinktől engedelmességet igénylünk, akár kényszerítés árán is, az éppen ellentétes hatást fog eredményezni, vagy akár káros is lehet, mert elnyomja a gyermek személyiségét, akadályozza kibontakozását.

Ezt a toleráns hozzáállást nevezik időnként „gyermekcentrikus hozzáállásnak”, amelynek a

középpontjában a gyermek áll. El kell azonban gondolkodnunk azon, hogy ez a koncepció valóban a gyermeket helyezi-e a szülői gondoskodás középpontjába, vagy éppenséggel az irányítást adja a kezébe – merthogy rövid távon ez tűnik a könnyebbik útnak.

Szülőként mindannyian szeretnénk, ha gyermekeink együttműködnének velünk, és kedvesek lennének számukra, de nagyon fontos tudnunk, hogy a nevelés kevésbé kellemes feladatait is fel kell vállalnunk. Ma, amikor a szülők idősebbek és fáradtabbak is a munkától a korábbi időkhöz viszonyítva, a gyerekek nem a büntetésre gondolnak először, amikor ellenkezni kezdenek a szülőkkel. Hanem arra, hogy kicsikarják belőlük azt az útmutatást, amelynek segítségével nagyobb bizonyossággal tudnak előrelépni. Az idő hiánya, a válás és a különélés észrevétlenül a kompenzáció kultúrájának világába térítette el a szülőket. Szülői lelkiismeret-furdalásunk a gyermekeink elfogadhatatlan viselkedései iránti fokozott engedékenységekben nyilvánul meg, ami az élet minden területén megnyilvánul.

A gyerekek a társadalmi-gazdasági ranglétra mindkét végén szenvednek az erkölcsi és viselkedési szabályok hiánya miatt. A létra alján tengődők bandákba szerveződnek, amelyek – de még mennyire, hogy – megkövetelik a szigorú viselkedési szabályokat, olyanokat, amelyek eltűntek a családi és a társadalmi életből. Minden ellenkező látszat ellenére örömmel vetik alá magukat ezeknek a szabályoknak, mert így biztonságban érzik magukat. A létra másik végén, a kivételezett körülmények között élők körében viszont, soha annyira, mint korábban, ott találjuk a magukat az eszméletlenségig leivók, az önrombolók, a drogfüggők táborát, akik az erkölcsös viselkedésről még csak hallani sem akarnak. Az ilyen nemzedék az iskolában sem képes és nem is akar együttműködni a pedagógusokkal, egyszerűen azért, mert nevelésükből kimaradt mindenfajta tiltás.

Hasznos, ha gyermekeinknek megadjuk a választás lehetőségét, de semmiképpen sem jó, ha megengedjük, hogy ők irányítsák a mi életünket. Szülőként fontos, hogy megmutassuk nekik az elvárt viselkedés szabályait, még ha ezért le is kell nyelnünk néha a keserű pirulát. Még ha nem is lesznek tőle túlságosan boldogok, de a határok kijelölése és következetes betartatása azt

üzenni nekik, hogy gondoskodunk róluk, szeretjük őket. Hogy az engedékenységgel és érdektelenséggel ellentétben folyamatosan így vagyunk ott mellettük.

Az anyaság sorsa ma

Arra, hogy szülőként hatni tudjunk gyermekeinkre, tekintélyünk legyen, világos határokat tudjunk felállítani, sokkal nagyobbak az esélyeink, ha fizikailag együtt vagyunk velük. Ehhez mindkét szülőre szükség van, ki-ki a maga képességeit, adottságait adva a neveléshez. A legkorábbi időszakban azonban az anyák rendelkeznek azokkal a képességekkel, amelyekkel legjobban hatni tudnak gyermekük szocializálódására.

A gyermekek anyjuktól sok olyan dolgot tudnak megkapni, amit senki mástól. De a politikai és gazdasági érdekek abba az irányban hatnak, hogy a nőket elválasszák biológiai feladataiktól. Például, nem olyan régen még azzal áltatták az anyákat, vagy éppenséggel hagyták, hogy elhiggyék, hogy a mesterséges táplálás ugyanolyan jó, mint a természetes szoptatás. Nemzedékek nőttek fel abban a hitben, hogy ez valóban így van, mígnem sikerült belátni, hogy a cumisüveg távolról sem képes helyettesíteni az anyával való szoros testi kapcsolatot. Az is kiderült, hogy a gyermek viselkedésének fejlődésében – legyen az elkényeztetett, vagy nem – az anyának életre szólóan meghatározó szerepe van. Ez a ráhatás pedig jóval a születés előtt elkezdődik. Mára már minden kétséget kizáróan kimutatták, hogy az újszülött legjobban a saját anyja hangját szereti hallani. Sőt, már a magzati korban megmutatkozik az anya hangjára való reagálás: azt hallva gyorsul a magzati szívverés. Mindezeket figyelembe véve azt mondhatnánk, hogy a gyermek számára fontos tekintély kialakulása „mélyen az anyában” kezdődik.

A társadalomban ma egy általánosan működő elv él, mely szerint kényelmesebb és fontosabb egy jó irodai állás, mint munkanélküli, gyermekét nevelő anyának lenni. Lehet, hogy ezért hallani nem egyszer az anyáktól: „Alig várom, hogy visszatérhessek a normális életbe”, azt sejtetve, hogy az otthoni gyermeknevelés nem a normális élethez tartozik, nincs értékelve, és senkit nem elégít ki. Értékrendszerünk, amelyben jelenleg élünk, azt sugallja tehát, hogy „a munkanélkü-

li anyák kevésbé fontosak”. De a degradálás itt még nem ér véget. Az anyák maguk is hozzájárulnak ehhez azzal, hogy sokan kevésbé vonzóknak, kisebb érdeklődést kiváltónak érzik magukat anyai mivoltukban. Egyenesen kisebbrendűnek érzik magukat anyaságuk miatt. Úgy gondolják, ha újra dolgozhatnának, és gyermekeiket valamelyik jó hírű bölcsődébe helyezhetnék el, visszaállíthatnák saját életük felett a kontrollt, az önbizalommal együtt, amelynek hiányától egész életükben szenvednek.

Hasznos lenne belátni, ha a kultúránk továbbra is folytatja az anyaság leértékelését, gyermekeink szenvedése a jövőben még kifejezettebbé válik. Ha az anyák kevésbé nem értékelik eléggé az anyaságot, az bizonyosan oda vezet, hogy kevésbé is lesznek alkalmasak arra, hogy anyák legyenek. Mindebből pedig az következik, hogy ha az anyák nem fektetnek be energiát és hitet abba, hogy jó szülők legyenek, azt a szülői tekintély sínyle meg. Meg a gyermekeink viselkedése.

Távol lévő apák, elkényeztetett gyerekek

Számtalan módon és a legkülönbözőbb okokból kifolyólag gyermekeinket ma egyre jobban megfosztjuk az apai neveléstől. Ez magával hozva az apai tekintély hiányát a családban, ami közvetlenül kihat a gyermekek viselkedésére. Mindehhez nagymértékben hozzájárul az is, hogy mára már nem tekintjük egyértelműen fontosnak az apa jelenlétét a gyermek fejlődésének az irányításában. De azt sem, hogy a gyermek alapvető szükséglete meg joga is, hogy a nevelésében apja és anyja egyaránt részt vegyen.

Az apák mint tekintélyszemélyek nélkülözhetetlenek, és teljes egészében sohasem helyettesíthetők a nevelésben. Ha azt szeretnénk, hogy gyermekeink beilleszkedjenek a társadalomba, és civilizáltakká váljanak, elengedhetetlenül szükségük van apára. Ennél is fontosabb talán, hogy valós képet kapjanak a tekintély szerepéről. Ennek ellenére azt látni, hogy gyerekeink a történelem során soha nem voltak olyan tömegesen apa nélkül, mint napjainkban. Felmérések igazolják, hogy az elmúlt két-három évtizedben megháromszorozódott azoknak a gyerekeknek a száma, akiket csak egy szülő nevel. Az adatok európai országokból valók, de ezen a téren mi sem maradunk le, elég, ha csak szétnézünk sa-

ját szűkebb-tágabb környezetünkben. Úgy tűnik, a társadalmi-gazdasági fejlődésért drágán kell fizetnünk...

Jól ismert jelenség, hogy magas a válások száma, aminek következtében döntő többségében az egyik szülő távolra kerül a gyermeke nevelésétől, vagy teljesen ki is marad belőle. A szülők egymástól való távollétének távolról sem kellene azt eredményeznie, hogy közös gyermekük nevelésében ne működjenek együtt továbbra is. A gyermek mindkét szülőt külön-külön építi be magába, majd olvasztja egyggyé. Az apák távolmaradásához nagymértékben hozzájárulnak a fennálló értékrendszert védeni hivatott intézmények is. A nemi egyenrangúság melletti kardoskodás azt is jelentené, hogy a válást követően a gyermek mindkét szülőnek odaítélhető lenne – ahogyan a gyermek érdekei azt legjobban megkívánják. Ezzel szemben azt látni, hogy az anyák kivételezetté váltak a gyermek nevelésére való jogukat illetően. Az esetek döntő többségében a bíróság az anyáknak ítéli meg a gyermek további nevelési jogát, az apák láthatási jogának minimálisra csökkentése mellett.

Részben a szülők közötti megromlott viszony, részben az ilyen bírósági döntések, vagy mindkettő miatt a gyerekek elveszítik apjukkal a kapcsolattartást, ami azzal is jár, hogy megfosztjuk őket az apai tekintéllyel való nevelés lehetőségétől.

Harmadik „szülő” a családban

Az apai és az anyai mellett tagadhatatlanul számolnunk kell még egy tekintéllyel, mely mára már alapvetően megváltoztatta a családon belüli kapcsolattartást. Az információk hihetetlenül megnövekedett világában ugyanis a képernyő kis híján teljes jogú családtaggá vált. És ma már igen jelentős mértékben csatlakozik a televízióhoz az internet és az újabbnál újabb vizuális technikai vívmányok, amelyek használata az utóbbi egy-két évtizedben tömeges méreteket öltött. Segítségükkel a szülőknek és más tekintélyszemélyeknek a gyerekekre való hatása óriási mértékben lecsökkent, felcserélve valamivel, ami teljes egészében ellentétes azzal, amit hatáson szülői nevelésnek hívunk.

Gyerekeink ma sokkal több időt töltenek képernyők előtt, mint bármikor korábban a történe-

lem során, amibe egyre fiatalabb korosztályok vonódnak be. A felmérések arról szólnak, hogy egy átlagos hatéves gyerek az életéből egy teljes évet már televízió előtt töltött el. Ha egyéb képernyőket is figyelembe veszünk, akkor ez az idő biztosan még több is. Ez a tizenegy-től tizenöt évesig terjedő korosztály ébren töltött idejének ötvenöt százalékát teszi ki – ami átlagban napi hét és fél órát jelent.

Így magától értetődő, hogy a televízió átvette a szülők szerepét, és harmadik tekintélyként a családban öt-tíz-szer több időt von el a gyerekek idejéből, mint amennyit a szülők aktívan el tudnak tölteni velük.

Ezeknek az együttlétnek a romboló hatása abban nyilvánul meg, hogy a gyerekek önkontrolljának fejlődését lassítja, majd egészen ellehetetleníti. Ezt egyrészt azzal sikerül elérni, hogy a személyiség érzelmi és társas fejlődéséhez – a szocializálódáshoz – alapvetően szükséges időt a vizuális médiumok töltik ki, másrészt meg azoknak a játékoknak, programoknak a tartalmi üzenetén keresztül, amelyeket a gyerekek örömmel fogadnak és élvezettel játszanak. Ezek a tartalmak sokkal körmönfontabb módon hatnak, mintsem hogy képesek lennének – nem eléggé fejlettek lévén – felismerni káros hatásait. Nem az önzetlenség, az empátia, a segítőkészség, az együttműködés, a bizalom, a megértés, a közelségben levés, a konfliktusmegoldás békés úton való megoldásának mintáját mutatják meg. Hanem egy olyat, amely nem egyezik meg a szülők valódi érdekeivel, annak éppen ellenkezőjét helyezi piedesztálra.

Az agresszív viselkedésminta elsajátítása így teljesen észrevétlenül történik.

A megjelenő harmadik tekintély dominanciájához a családban leginkább maguk a szülők járulnak hozzá azzal, hogy félnek a határok felállítástól, és saját tekintélyük alkalmazásától.

A bőség elkényeztetet

Az elkényeztetettséget legtöbbször az anyagi javak bőségével hozzuk összefüggésbe, és ez a nyugati, fejlett ipari országokra többnyire érvényes, más területeken viszont nem ez a döntő jelenség. Az elkényeztetés napjainkra gyorsan rátelepedett gyermekeink életének számos területére, nem csak az anyagiakra. Van ugyanis egy

olyan jelenség, amely mindannyiunk életét megkeseríti, szülőként pedig különösen összetetté teszi: ez a bő választék lehetőségének, a bőségnek a zsarnokoskodása, amely gyermekeink életének szinte minden területére rányomja bélyegét. Arra ösztönöz bennünket, hogy elhiggyük, a bő választék lehetősége a demokráciához vezető, tejjel-mézszel folyó Kánaán: a rendelkezésre álló sok választási lehetőség önállóságot ad nekünk, és segít életünk alakításában. Persze azért legtöbbször azt is tudjuk, hogy az ajánlatok tengerébe bele is lehet fulladni, és hogy nemritkán hosszabb távon éppen a kevesebb a több. Fogyasztói társadalmunk napjainkban láthatólag éppen ezzel halad szemben.

Az élet minden területén meglévő bő választék lehetősége gyerekeinknek azt üzeni, hogy mindez magától értetődő, és ez nekik természetesen jár – kezdve a reggeli finom falatoktól egészen odáig, hogy hol fogják megünnepelni születésnapjukat. Ez részben hozadéka a reklámhadjáratoknak, amelyek a végtelen kínálat lehetőségét lebegtetik meg szemük előtt, de a mi kudarcunk is, amiért nem korlátozzuk eléggé a választás lehetőségét, és az erre vonatkozó korlátokat nem tudjuk határozottan elfogadtatni velük.

A bő választék lehetősége minden életkorban zavart okoz. Megfigyelések igazolják, hogy például a svédasztalos kínálat esetén felnőttként sokkal többet eszünk, mint amikor lényegesen kisebb választék áll rendelkezésünkre. Minél nagyobb a választék, annál többet eszünk. A gyermekek esetében is nagyon jól megfigyelhető a bőség zavara. Ha sokfajta játékot adunk nekik, bizonytalanná, visszahúzódtakká válnak, nem tudnak egy-egy játékkal hosszabb ideig játszani. Ellenben, ha csak egy-kettő áll rendelkezésre, azokkal hosszú ideig el tudnak játszani, mert ezek képesek megmozgatni fantáziájukat. Jól ismert az a jelenség is, amikor a gyermekek a játékok túlkínálata miatt passzívan, érdektelenül töltik játékra szánt idejüket. A túlkínálat ellehetetleníti a gyermeki fantázia működését, vele együtt az értelmi és érzelmi fejlődést is. Aminek pedig nincs értéke, annak tekintélye sincs. A túlkínálat tehát – abban a meggyőződésben, hogy jót teszünk – éppen szülői tekintélyünket romboljuk.

A nagy választék nyújtásának van egy olyan üzenete gyermekeink számára, hogy ezáltal job-

ban figyelünk rájuk. Ellentmondásosan azonban a túlkínálat azt az érzést is kiváltja bennük, hogy valójában mégsem kapnak elegendő szülői gondoskodást, szeretetet. A gyerekek tudatos szinten jobban szeretik ugyan, ha mindenből bő választék áll rendelkezésükre, de ez távolról sem jelenti azt, hogy tudat alatt nem egyszer ne az ellenkezőjét kívánják: mert a bőséggel nem tudnak megbirkózni. Még egy példa ez arra, hogy miért szülő a szülő, és miért gyerek a gyerek, hogy miért a szülőknél kell gyerekeik érdekében a legjobb döntést meghozniuk, nem pedig felszínes kívánságaiknak minden esetben eleget tenniük. Gyenge pontjai ennek az elvnek a modern, túlhajszolt, fáradt szülők, akiknek gyakran lelkiismeret-furdalásuk van, mert elhanyagolják gyerekeiket. Ezt ellensúlyozandó meg a büntudatot csökkentendő kezdik el alkalmazni – gyakran nem is tudatosan – a „bőség kosarát”.

A mindennapi élet azt igazolja, hogy hosszabb távon gondolkodva az a legjobb, ha a gyerekek számára kevesebb kínálat áll rendelkezésre, sőt, hogyha meghatározunk olyan területeket, ahol egyáltalán nincs lehetőségük választani. A tekintély arról is szól, hogy képesek vagyunk átgondolni gyermekeink szükségleteit – legyen az a táplálkozás, a szabad aktivitások, a játékszerek vagy a ruházkodás területe –, és képesek vagyunk megfelelően korlátozni a választás lehetőségét, anélkül, hogy azzal bármilyen nélkülözhetetlen igényt kielégítetlenül hagynánk. Szükség van erre ahhoz, hogy saját magunkat meggyőzzük arról, hogy jogunk és kötelességünk is, hogy szülőként korlátokat állítsunk fel, és kimondjuk, amikor kell: „Nem lehet.” – amit valóban úgy is gondolunk.

A tekintély visszaállítása elengedhetetlen

A korábbiakból jól kivehető, hogy miért van szükség a határok kijelölésére a nevelésben, és tenni az ellen, hogy gyerekeinkben kialakuljon az az egyre kifejezettebb meggyőződés, hogy nekik minden és mindenkor jár. Az elfogadás, a szeretet mellett a határok azok, amelyekkel alakítjuk gyermekeink viselkedését, magatartását. Ezenkívül persze elengedhetetlen figyelniük saját szülői, nevelői, tanítói mivoltunkra is, vagy bárkiére, aki valamilyen tekintélyt testesít meg, vagy éppen félrevezető baráti, nem pedig irányító

kezet nyújt gyermekeinknek. Mindezek számbavétele segít abban, hogy a megtépázott tekintély visszabilenjen abba a szerepbe, amelyben képes ellátni természetes feladatát.

Az elkényeztetett viselkedés gyökerei otthonról, a szülőktől, nevelőktől erednek, ezért a mi kötelességünk megpróbálni gyerekeinkből életrevalókat nevelni. A gyermeknevelés nem pusztán személyes választás vagy stílus kérdése, úgy kell történnie, hogy mind magunk, mind mások számára kielégítő legyen. A másokkal való egyetértésben levés nem önmagunk feladását, hanem a közösségnek – íratlan és írott szabályainak – az elfogadását jelenti, amelynek mi is tagjai vagyunk. A gyerekek szocializálódása életünk értelmének újrafogalmazása kell hogy legyen. Mert akkor újra magunkévá tudjuk tenni azt, a korábbi időkből jól ismert, de ma már csak ritkán emlegetett igazságot, hogy voltaképpen a szociális jártasságuktól megfosztott gyermekek az elkényeztetett gyermekek. Tekintélynélküliségünkkel éppen mi rövidítjük meg őket. A visszatérő felelősségtudat és az elkényeztetett gyermek miatti szülői szégyenkezés a politikusoknak, rendőröknek, tanítóknak és szociális munkásoknak hosszú órákat takaríthatna meg, amelyeket most törvényhozással, végrehajtással, különböző nyomtatványok kitöltésével kell eltölteniük, és elég lenne ahhoz, hogy beinduljon egy önszabályozó mechanizmus, amely eltűnt a modern társadalmi közösségekből.

A szülők mellett fontos, hogy a többi felnőttnek is lehetősége legyen a büntetőjogi felelősségre vonás félelme nélkül reagálni az adott szituációban a gyerekek védelme érdekében. Működni kell egy általánosan elfogadott állás-

pontnak, mely szerint a felnőtteknek van igazuk, mert ők jobban tudják – a kivételes eseteket kivéve. Erkölcileg és jogilag is szükség van erre. A gyerekek mindegyik korosztályának is tudnia kell ezt – de ami a legfontosabb: éreznie. Hogy ez a fordulat bekövetkezzék, sokkal többre van szükség a jogszabályok értelmezésénél: arra, hogy a hatalmi szervek a törvényeket megértően alkalmazzák, a bűnüldöző és a bírósági szervek pedig értelmesen tolmácsolják azokat.

A következő láncszem a nevelés folyamatában az iskoláé. Napjainkban az a helyzet, hogy a tanítók nevelőmunkájukhoz nem kapnak szinte semmilyen támogatást, a szülők ellenszegülnek, amikor gyerekeiket – nyilván indokoltan – az iskolában büntetni kellene. A tanítók szakmai, jogi és a társadalmi tekintélye egyaránt jelentősen meggyengült. Mind a pedagógusok, mind a tanulók ma nagyon jól tudják, hogy ha nyomást gyakorolnak a pedagógusra, akkor az semmit sem tehet. Figyelembe véve, hogy a gyerekek nem kis időt töltenek az iskolában, fontos lenne, hogy azt ne annak tapasztalásával töltsék, hogy tanítóik-nevelőik milyen minimális, szinte semmilyen tekintélyt nem alkalmazhatnak akkor, amikor valamire reagálniuk kell.

Fontos lenne belátni, hogy szülőként, nagyszülőként, pedagógusként, jogalkotóként, vezetőként egyaránt kihátráltunk gyerekeink neveléséből a tapasztalathiány, a környezeti hatások meg a különböző divatok követésének szerencsétlen kombinációja által. Vissza kell térnünk a nevelésnek arra az útjára, amelyről letértünk – a jelzések erre figyelmeztetnek.

2014. december

Kémence a tanyaudvar hátuljában (Kunadacs, 1985)

Nyelv és önépítés

Bevezető előadás a magyar nyelv napjára

2014. november 13.

„Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós...”

Nyelvünk helyzetével, nyelv és közösség kapcsolatával, nyelv – irodalom – identitás bonyolult viszonyrendszerével mostanában számos konferencián, tudományos tanácskozáson foglalkoznak. Mi is nemrég, alig egy hónappal ezelőtt a Szarvas Gábor Napokon ezt a témát állítottuk figyelmünk középpontjába. Vajon mi lehet az oka, hogy ez a témakör ilyen nagy vehemenciával jelent meg a tudományos és közéletben, éppen most, a 21. század tízes éveinek közepén? Több oka is lehet ennek.

Az egyik lehetséges ok talán az, hogy mintegy 25 évvel a rendszerváltozás után érdemes számot vetni, mi történt, milyen változás, esetleg pozitívum a tárgyalt kérdéskörben. De mindenképpen érdemes figyelni arra az ellentmondásos helyzetre, amely a fenti problémakör kapcsán még behatóbb vizsgálódás nélkül is észrevehető. Nyelvünk jelenlegi helyzete, állapota szinte tudathasadásos képet fest. Egyfelől ugyanis az Európai Uniónak köszönhetően nyelvünk státusa korábban elképzelhetetlen módon és mértékben megerősödött: egyenrangú, hivatalos nyelve az uniónak, ugyanolyan jogokkal rendelkezik, mint milliós nagyságrendekkel nagyobb beszélőközösséggel büszkélkedő nagy nyugati nyelvek. Másfelől viszont nyelvünk térvesztése az anyországon egészen kétségbeejtő képet mutat. Itt a bevezetőben csak utalni szeretnék arra az egészen elképesztő anomáliára, hogy a magyar nyelv használata Magyarországon a 21. század elején bizonyos területeken korlátozva van.

Ami az önépítkezést és a közösségépítést illeti, itt akár kérdéssel is válaszolhatnánk. Vajon milyen lehet az önépítkezés és a közösségépítés, ha nap nap után fiatalok és fiatal családok egész sora köt útilaput a talpára, és csapot-papot itt hagyva, ingóságait és ingatlanait felszámolva, szülőket, nagyszülőket, rokonokat, barátokat, is-

merősöket hátrahagyva megy az ismeretlenbe a jobb élet reményében?

Az idén, 2014-ben a magyar tudomány ünnepe a nyelv és önépítés kérdéskörnek szentelik. A mai napon, a magyar nyelv napján, mi is ebből a nézőpontból szeretnénk megközelíteni a magyar nyelv jelenlegi állapotát.

„Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem” – írta Bessenyei György 1778-ban *Magyarság* c. írásában. (A magunk nyelvén. Grétsy, 69. o.) Sőt, Apáczai Csere János már a XVII. században a következőket írja: „Szilárdan elhatároztam magamban, ha a felsőisten életem folyását még néhány esztendőre nyújtja, nem halok meg addig, amíg a magyaroknak valamennyi tudományt magyarul nem közvetítem.” (Grétsy: 23. o.) Már több száz évvel ezelőtt is sokat foglalkoztak íróink, költőink, tudósaink a magyar nyelv használatával, előtérbe helyezve azt a kérdést, hogy az anyanyelvet az élet minden területén alkalmassá kell tenni a kommunikációra. Batsányi János *A hazai nyelv és tudományosság* címen verset is írt e témáról. Bessenyei György nemcsak fentebb idézett írásában, de számos művében is sürgette az anyanyelven történő művelődés szükségességét. „A tudománnak kulcsa a nyelv” – vallotta, és ennek szellemében fogalmazta meg alábbi gondolatait: „Jegyezd meg e nagy igazságot, hogy soha a földnek golyóbisán egy nemzet sem tehetette addig magáévá a bölcsességet, mélységet, valameddig a tudományokat a maga anyanyelvébe bé nem húzta.” (Grétsy, u. o. 69. o.) Nem sokkal ezután (1830-ban) már meg is kezdte működését a Magyar Tudós Társaság, melyet a Magyar Tudományos Akadémia elődjének tekinthetünk, és amelynek másokkal együtt egyik kezdeményezője Bessenyei György volt *Egy tudós társaság iránt való jámbor szándék* c. írásában.

Több száz év eltelt azóta, hogy nemzetünk nagyjai, íróink-költőink, neves nyelvújítóink, elkötelezett hazafiaink, fáradságot és anyagi áldozatot nem kímélve, alkalmassá tették nyelvünket, hogy az élet minden területén használhasuk, gondolatainkat, szándékainkat, érzéseinket anyanyelvünkön adekvát módon kifejezhessük, ahogy mai szóhasználattal mondanánk, az élet minden területén teljes körűen használhassuk. A magyar nyelvért folytatott küzdelem az évszázadok során megvilágította azt a kérdést is, hogy az anyanyelv és a személyiség kialakulása, az anyanyelv és a világlátás, az anyanyelv és a nemzethez, nemzeti közösségünkhöz való viszony milyen szoros összefüggésben van egymással, rámutatott arra, hogy az anyanyelv közösségformáló és összetartó erő, és az anyanyelv térvesztése, háttérbe szorulása, jelentőségének csökkenése a beszélőközösség súlyának, jelentőségének csökkenéséhez, egyben az anyanyelvi beszélők személyiségének sérelméhez, önértékelésük, énképük, önazonosságuk elbizonytalanodásához vezet.

Ilyen előzmények után a mai, jogilag megnyugtató módon rendezett, más nyelvekkel azonos megbecsült státusban levő anyanyelvünk használatában észlelhető önkorlátozó jelenségeket tapasztalva nem nagyon érthető, mi is áll e különös sajátosság hátterében. Ha anyanyelvünk más nyelvekkel azonos helyzetben van, hogyan lehetséges, hogy egyes magyar szakfolyóiratok tudományos cikkeket nem fogadnak el magyar nyelven, csakis angolul? Hogy egyes pályázatok csak angol nyelven lehet beadni? Hogy úton-útfélen csak angol nyelvű feliratokkal lehet találkozni? Hogy különböző tehetségkutató rendezvényeken leginkább idegen nyelvű produkcióval lehet prosperálni? Hogy magyar diplomát idegen nyelvvizsga nélkül nem lehet szerezni? Milyen forrásokból táplálkozik ez az önkorlátozó, nyelvi kisebbségi érzés? És milyen következményekkel jár hosszú távon, de érzékelhetően már ma is?

És ekkor még említést sem tettünk a kisebbségi helyzetben létező anyanyelv temérdek sajátos gondjáról. Az anyanyelvi iskoláztatás hiányosságairól, az anyanyelv használati körének beszűküléséről, az anyanyelvi beszélők számának drasztikus csökkenéséről, az iskolai tagoza-

tok számának visszaeséséről, a kivándorlással, az asszimilációval járó számtalan nyelvi problémáról.

A fentebb felvázolt problémák tükrében elkerülhetetlen, hogy szembenézzünk az anyanyelv érték- és térvesztésének okaival. E szembenézés elmaradása egyenlő a nemzeti közösség egészének lassú szétszóródásával és életképtelenné válásával. Meggyőződésünk, hogy nemzeti megmaradásunk szempontjából ez a legfontosabb kérdések egyike.

Nem könnyű feltárni, milyen okok húzódnak meg az anyanyelvhasználattal kapcsolatos aggasztó jelenségek mögött. Jelenleg sajnos még ott tartunk, hogy nem is fogadjuk el, hogy egyáltalán léteznek ilyen természetű problémák. A jogszabályokat lobogtatjuk, azzal érvelünk, hogy az uniónak köszönhetően sose volt még nyelvünk ennyire előnyös, megbecsült helyzetben, a demokráciára hivatkozunk, hogy mindenkinek szíve joga eldönteni, hogyan beszél, mit hogyan mond, és felháborodottan tiltakozunk, a személyiség jogainak megsértése miatti szankciókkal fenyegetőzünk, ha valaki a nyelvi normát emlegeti.

Közben pedig egyre fogyunk, kivándorlunk, asszimilálódunk, feladjuk szülőföldünket, elvágjuk a nemzettársainkhoz fűződő szálakat, elhagyjuk nyelvünket, elfelejtjük irodalmunkat, történelmünket, elveszítjük egész korábbi énünket. Rosszul állunk önépítés dolgában – nem tudjuk, hol van a helyünk a nagyvilágban, mi életünknek a célja, mi adhat számunkra kapaszkodót, irányítót a boldoguláshoz, a sikeresebb életvitelhez. Megtévesztenek a szirénhangok, melyek szerint mindenütt jobb, mint itthon, önként felszámoljuk anyagi és szellemi kötelekeinket, és egy sikeresebbnek remélt másik élet felé indulunk.

A ma embere az utóbbi negyedszázad alatt megtapasztalta a hagyományos értékrend fellazulását, és egy újraformálódó világban keresi-kutatja az új értékeket. Más a viszonya anyanyelvéhez is, mint a korábbi századok alatt. A globalizálódó világban az anyanyelvet mint első nyelvet határozzák meg, s ez a meghatározás – noha pontosnak látszik – mégsem az. Hiányzik belőle minden, ami az anyanyelvet anyanyelvvé teszi: a nemzeti gyökerek, a nemzeti múlt, a nemzeti irodalom és kultúra, az azonosságvállal-

lás, a közös sors, az összetartozás és felelősségvállalás gondja és feladata. Hiányzik belőle az eszmélkedés, a személyiség kibontakozásának folyamata, az éntudat ébredése, a családhoz, néphez, az azonos nyelvet beszélő nemzetársakhoz való tartozás megélése, és megannyi hajszálér, amelynek következtében az anyanyelv az ember személyiségének elválaszthatatlan részévé válik. Egy tanult nyelvet el lehet felejteni, de az anyanyelv vonatkozásában ez nem megy könnyen. Még a kriminológiában is ismeretes, hogy a több nyelven kiválóan beszélő beépített kémeknek ez a gyenge pontja: krízishelyzetben anyanyelvükön szólnak meg.

Az anyanyelvet tehát meghatározhatjuk „első nyelvként” is, levagdosva róla azokat a sajátosságokat, amelyek megkülönböztetik a későbbi életünk során elsajátított más nyelvektől, de ezzel csak azt a mögöttes szándékot áruljuk el, amely sajnos eléggé érzékelhetően jelen van mai globalizálódó világunkban: a közösséghez, néphez, nemzethez, kultúrához való tartozás jelentőségének elbagatellizálását, végső soron akár tagadását. Ezzel szemben megmaradásunk érdekében éppen a fordítottját kellene képviselnünk, ennek ellenkezője mellett kellene harcosan kiállnunk. Községi sorsunk és ugyanakkor személyes életünk, egyéniségünk, mondhatjuk így is: énünk

harmonikus kibontakozása érdekében olyan kapaszkodókat kellene találnunk, amelyeket nem is kell messze keresnünk, születésünk óta adottak számunkra. Mindenekelőtt vissza kell szereznünk anyanyelvünk tekintélyét, nemcsak papíron, jogszabályok formájában – ami szerencsére már ma is adott számunkra –, de a közösségi és egyéni tudat szintjén is. Nyelvünk már több száz éve tökéletesen alkalmas arra, hogy érzelmeinket, gondolatainkat, törekvéseinket vagy éppen tudományos elképzeléseinket anyanyelvünkön megfogalmazzuk. Anyanyelvünk alkalmas arra, hogy a változó világ új jelenségeihez alkalmazkodjék, nyelvünk eszközeivel a valóság minden szegmentumát hitelesen meg tudjuk ragadni, ki tudjuk fejezni. Nemzeti nyelvünk egyben kapaszkodó is a világban: családhoz, hazához, kultúrához, látás- és szemléletmódhoz kapcsol bennünket. „Nyelvünk nélkül egyenként ingadozó, gyökeret nem verhető, gyenge nádszálak vagyunk” – fogalmazza meg Kisfaludy Sándor mintegy kétszáz évvel ezelőtt (Grétsy: 257. o.) máig érvényes gondolatait. A magyar nyelv napján ennek a gondolatnak a szellemében szeretnénk felfigyelni arra, hogy az anyanyelv érték- és térvessztésével a szellemi-kulturális élet, a személyiség kiteljesedése, „az önépítés” és a nemzeti lét egyaránt sérül.

Kőlabas kukoricagóré Hódmezővásárhely határában, a békéssámsoni út mentén (1983)

Ősépítmények – templommá nemesedve

A Móra Ferenc Múzeum évkönyvét lapozgattam egy hűvös könyvtári teremben, talán három évtizeddel ezelőtt. Senti Tibornak, a vásárhelyi tanyavilág kutatójának dolgozatát olvastam, s a szövegmezőben bandukolva írásának egy olyan részletéhez érkeztem, amelynél elállt a lélegzetem: minden idők hajlékot építő emberéről szólt. Egy vénségesen vén parasztember jó tanácsa? Imádság?

„Ha a mezőn utolér az alkony, oszt szögény fedjednek nincs hova lönnöd, kuporoggy lé, magad körül körbe, mind a tíz ujjaddal vagy a bicskáddal kapard ki a fődöt, amég belegömbölyödve, akár a csikasz, nem láccol ki belőle.

Aztán vágj egy kéve nádat, oszt sorjába állícsd a gödör szélire. Csatold lé a derékszíjadat, oszt kösd át fönt a nád kontyát, hogy szét ne hulljon. Húzd lé a nadrágodat, amit elül akassz a bejáratra. Takarózz a kabátodba!

Möglátod, hogy nem vössz mög az isten hidege.”

* * *

Milyen épített környezetben lakunk? Beton-monstrumok között, jó esetben téglaházban. A formákat a tömeges gyártás határozza meg, legtöbbször szemernyi beleszólásunk sincs, a tervezők egyeneseket húznak, derékszögeket szerkesztenek. Városaink újabban összetévesztésig hasonlóak egymáshoz bárhol a világon, és az építőanyag-gyártó nagyipar is ugyanazt kínálja. Mindez végül is megfelel, nem tiltakozunk, de valami elvágyódás ott munkál mindnyájunkban. Ki érti, hogy a minden komfortot felsorakoztató városi lakásból legalább néhány hétre, vagy akár csak gondolatban a régi parasztházba kíváncsiakunk? Ott találunk megnyugvásra, hiszen abban minden emberléptékű.

Induljunk el egy másik szálon! A gyermekrajzok ahhoz a régi világhoz vezetnek el, amely körülölelt bennünket. Még ízlelgetni is jó az ilyen

fordulatokat: kerek erdő, kerek világ. A többgenerációs lakótelepi csemete nyeregvetős házat rajzol, a ház kéménye füstölög. A napocskának – lám, becézi! – arca lesz; a gyermek kis keze nyomán minden élettel telik meg. „Őszinte ember”-korunkban mindnyájan ilyen ábrákat hagytunk hátra valahány, kezünk ügyébe kerülő papírlapon, s ezt teszi minden újabb generáció, annyira belénk van kódolva.

A parasztház falait esztendőként újratapasztották, aztán hófehérre meszelték, ahogy illik. Az újabb sárrétegekkel a szögletek mind kerekdedbé váltak. A tapasztás: simogatás. A szeretet kézmozdulatai esztendőről esztendőre mihozzánk formálták a házat.

Mindezek a gondolatok az architektúra mesterei fejében is megfordulnak. Igyekeznek becsempészni ezt a formavilágot, a szerves gondolkodást. Az idő kerekét nem forgathatjuk vissza, de a múltbeli tapasztalatokat, korunkhoz igazítva, miért is ne alkalmazzunk mindnyájunk örömére.

* * *

Bernard Rudofsky *Építészet építésszek nélkül* című, 1964-ben New Yorkban kiadott, angol nyelvű (azóta szerbre is lefordított) könyve áttekinti a természeti népek lakó- és gazdasági építményeit, amelyek meglepően sok esetben megdöbbentően hasonlóak a miénkhez, és célszerűségükkel örök fogódzók lehetnek a megújulást kereső tervezők számára.

E tartományban magától értetődően valósul meg a mindig is hangoztatott hármaskör követelménye: a rendeltetés, a megformálás és a felhasznált anyag, amely legyen olcsó, helyben található, lehetőleg a természettől kapott. Hozzátehetjük: a népi építészetben ezek harmonikus egysége nőgatás nélkül is mindig megvalósul.

* * *

A néprajzban mind jobban kopogtat egy összetett módszer, a vizuális antropológia. A múlt-

tudományok leginkább az írásos hagyatékokra támaszkodnak. Az újabb iskola képviselői tiszteltben tartják és jól ismerik a szakirodalmat, de leginkább látni és láttatni akarják vizsgálódásuk tárgyát. A képi hagyatékok felé fordulnak, és nem restek maguk is előállítani ilyeneket, azaz fényképezve kutatni.

Nekem megadatott, hogy gyermekkoromtól ismerjem a magyar falvak világát. A paraszti kultúra akkor még szerves egésznek alkotott. Eszmélem erre az időszakra esik.

Nem vesztettem, hanem nyertem azáltal, hogy fényképeket gyűjtök. Ha egy varázsütésre valóságos tárgyakká változnának a képeim, nincs a világon akkora múzeum, ahová beférnének – mondtam ki igazamat egyik kiállításom katalógusában.

A fényképezve gyűjtés – nevezhetjük tevékeny vizuális antropológiának – mind tudatosabban vált munkamódszeremmé az 1960-as évek közepétől, amikor viszont már keresni kellett gyermekkorom világának megmaradt szeleteit. Az életdarabkák itt marasztalására kínálkozik a fényképezőgép.

A fotó a századmásodperc töredékét rögzíti – az optikai művelet értelmezése szerint. Vanak pillanatok, amelyekben összesűrűsödik az idő: amikor olyan jelenséggel találkozunk, amely egyetemes mondandójával ősidőktől meghatároz bennünket. Most is féltőn fogja a kezünket, és hogy megmaradjunk, a jövőben is kísérőnk lesz.

Idősödvén mind tágabban értelmezem a hagyomány fogalmát. A bevált tapasztalataink összessége lenne? Mindaz a sok tudnivaló, amellyel sikeresen fennmaradtunk? Ez lehet az oka, hogy oly makacsul kísér bennünket az úgynevezett huszonnegyedik óra.

* * *

Megszoktuk, hogy a szakmunkák a parasztházzal, esetleg az egyosztatú csőszházzal kezdődnek, aztán igyekeznek megérkezni a pompás kastélyokhoz és katedrálisokhoz. Miért ne lenne tanulságos egy épp ellenkező irányba induló vizsgálódás? Az a szemlélet, amely az egyszerűben is meg tudja látni a nagyszerűt, az építészeti alapműveleteit, egészen az origóig.

Rég volt, de mintha ma lenne: a bajai szőlőkben bukkantam rá egy pompás, fehér kupolájú

tyúkólra. Lenyűgözött. Ha megnézzük a mellette álló, a baromfikat etető asszonyt, látjuk, hogy a kupola legalább 3,5 méter magas volt. Frissen meszelt palástját szellőzőlyukak fekete foltjai bontották meg izgalmas kompozícióban. A hajdan tehetős gazda téglából rakatta. Bevakolták, lemeszelték.

Amikor egy ritkaságot találunk, joggal véljük, lesznek még ilyenek a környéken. Továbbirányítottak a közeli Bátmonostor felé. Ott egy tömzsibb példányt találtam. Továbbindultam az észak-bácskai részeken, a környéket jól ismerők, juhászok, mezőőrök, postások eligazításai szerint. Mondták, a határ másik oldalán, a bunyevác tanyákon kokosinyacnak nevezik az ilyeneket.

A bajai szőlőkben talált kerekől a Niger menti falvak hasonló formájú gabonatarlóit juttatta eszembe. A National Geographic afrikai falvak életéről szóló képriportjai megcsodáltatják velünk az ottani lakó- és gazdasági épületeket, amelyek született formaérzékről tanúskodnak. Timbuktu az agyagépítészet csodája: Mali okkal egyik hazája a sárból való építkezésnek, mert esőfelhők ritkán látogatják.

Megdöbbenő, hogy itt, a Kárpát-medencében is felbukkannak a törzsi kultúrára jellemző építmények, miközben a közvetlen kapcsolat fel sem merülhet. Mindezek a csodák Közép-Európában, éppenséggel kontinensünk mértani közepén? Rabja lettem az „alig-épületek” felkutatásának: rendre megörökíteni és rendszerbe állítani a kor divatjától, mérnököktől és előírásoktól függetlenül létező építészetet.

Az 1970-es és 1980-as években még volt lehetőség gyűjteni a velünk született, ösztönös építőhajlamunk termékeit – fotósmáhlámmal tanyától tanyáig, pásztorszállástól pásztorszállásig gyalogolva.

Ha valahová megérkeztem, máris a faluszéli házak felé indultam. Aztán megcsodáltam a szekérút túloldalán kezdődő tágas libalegelőn a szárnyasoknak készült, egy idényre szóló kis menedékeket. Fölkerestem a földművelés nomádjait, a vándordinnyéseket. Még távolabb, a pusztákig, a legelők népének birodalmába jutva, megörökítettem alig ismert világukat.

A képi rögzítésen kívül erre más módszer nincsen, hiszen az ősépítmények nem nemes anyagból készültek, hanem leginkább sárból és

nádból, némelyek téglából, fából. Itt marasztalásukra a műemlékvédelem módszerei többnyire nem alkalmazhatók. A csak néhány esztendeig fennmaradó, de nem ritkán csodáltnivaló formaérzékről tanúskodó „tákolmányok” voltaképpen ősmaradványok. Eltűnnek, aztán újra megszületnek, mert annyira kézenfekvő megoldások.

Az architektúrának kétesztendőnként van nemzetközi seregszemléje Olaszországban, a képzőművészeti biennáléval váltva egymást. A legutóbbi, 2014. évi, 14. Velencei Nemzetközi Építészeti Biennálé jelszava ez volt: „Fundamentumok”.

Jó fél évvel a pünkösdi megnyitó előtt fölkeregetett Jakab Csaba és Márton László Attila azzal az elképzeléssel, hogy a magyar pavilon egyik termének főfalát az ősepítmenyfotoim borítsák be. A terv megvalósult. A hatvanhat országot mozgósító biennálét fél évig láthatta a nagyközönség.

Térjünk vissza a gyűjtés fáradságos, ám sok-sok örömet nyújtó évtizedeire! Esélyt ad egy ilyen kutatásra, hogy Alföldünk átmenet a kontinentális klímájú eurázsiai sztyeppe felé, s ez kedvez a tapasztott építmények fennmaradásának. Keresztül-kasul járva országunk archaikusabb életformákat őrző keleti felét, egyre gyűltek az analógiák. Nem feledkeztem meg a magyar Alföldnek a XX. században Jugoszláviához, majd Szerbiához került déli nyúlványáról sem.

Miként akkoriban a neves magyar folklorista, Erdélyi Zsuzsanna összegyűjtötte archaikus népi imádságainkat, akként népi építészetünknek a mai kortól szemernyi sem érintett mélyrétege sem süllyedt feledésbe az egyéni felismerésből vállalt, kitartó leletmentés révén.

A kerekólak Afrika törzsi építészetét idézik, viszont a pásztorépitmények a keletről jött, hajdan nomád állattartó népünk életformájának reliktumai. A gömbölyded, szabadtéri kenyérsütő kemencék mintha a kora középkori avar, magyar körtemplomaink formáját örökítenék tovább.

A néprajztudomány régtől följegyezte a kerekólakat. A pásztorépitményekkel jeles kutatóink foglalkoztak, leginkább a XX. század első felében. Mivel hasonlóak a legutóbbi időkig is előfordulnak, szükség volt rá, hogy újabb és átfogó gyűjtés induljon el. Arra törekedtem: műveltségünk e tartományának ne csak egy-egy töre-

Tyúkól a bajai szőlőkben (1978)

dékét, hanem lehetőleg az egészét rögzítsem.

A kutató jól teszi, ha vizsgálódását soha nem zárja le. Egy példa: 2013 szeptemberében a Magyar Művészeti Akadémia jóvoltából portréfilmet készített rólam Bicskei Zoltán rendező. A forgatás során Törökkanizsa környékén, egy tanyán sikerült újabb, tekintélyes méretű kerekólat megörökítenem.

Szinte belém égtek ezek a formák. Bárhol jártam a világban, megláttam a hozzájuk hasonlókat. Mongólia fölött átrepülve – micsoda látvány! –, a magasból úgy néznek ki a jurták, mintha apró csiperkegombákkal volna telehintve a fűtenger. Szerethető építmények. A *Pásztoemberek* című könyvemben írom: A jurta nem tökéletesíthető! A nemezsátor a keleti kultúrákban a világmindenség leképeződése. Eleink ilyenekben laktak.

Az erdőövezetbe felszorult hajdani legeltető népek, például a baskírok és a hakaszok emlékezetébe úgy beépült, hogy ma is felállítják az ünnepeiken. Dél-Szibériában, a hakasz és a tuva falvakban pedig a boronaházak között nyolcszögletű, félgömb tetejű megoldásokat is találunk: a

Tanyai galambdúc (Orosháza, 1983)

jurtaforma túléléseit. Sőt, a Jenyiszej menti sziklarajzokon egymás mellett látjuk a jurtát és a Sziberia-szerte ismert szögletes gerendaházat.

Bennünk, magyarokban is tovább élt a kerekded forma szeretete? Alföldünk az eurázsiai füves puszta legnyugatibb darabja. A már rendkívül ritka, de pár generációval ezelőtt még nagy számban előforduló kerekólak volnának ennek a formavilágnak az örökösei, a bennünk munkáló kerek forma reliktumai? Várhatnánk arra, hogy ezt a tudomány mondja ki, de a művészembernek nem tiltott, hogy megérzéseit tegye közzé.

A patinás néprajzi közlésekben volt szó esetenként a boglyakemence alakú gabonátárolókról, például két pazar példánya látszott egymás mellett egy szegvári parasztudvarról készült fotón. Láttam archív felvételt nagyiváni előfordulásukról, de ma nincs, aki legalább a helyét megmutatná. Felidéződik egy Szolnok megyei, tiszaderzsi kerekől fényképe az Ethnográfiából. Később idegenforgalmi kiadványokban találkoztam Délvidéken található kerek tyúkólakkal.

Elgondolkodtató, hogy az általam ősepítményeknek nevezett alkotások úgynevezett „tanu-

latlan” emberek kezétől születtek, akik nem tudhattak a tőlük térben és időben oly távoli előképekről, rokonságról.

Miután összegyűlt az elegendőnek ítélt vizsgálnivaló, megállapíthatjuk a törvényszerűségeket. Először is temérdek analógiát kellett összeszedni – nagy számban fényképeztem kevésbé szépeket, félig összedőlteket is. Könyvbe, kiállításra nem kíváncsoznak, de kaptam már fejmosást építészekről, hogy még nem volt olyan publikációm, amely ezeket is megmutatná.

Kinti kenyérsütő alkalmatosságokat – melyeket sokfelé lacikemencének becéznek – akkor is készítettek, ha a lakóépületben még megvolt a sütésre is alkalmas búbos kemence. Szép időben, amikor már nem kellett fűteni, az udvarba települt át a kenyérsütés.

Az utca felől közelítve egy falusi, de akár tanyaépület is rendszerint követi a kor divatját, hátul, a nem mutogatott végeken azonban a régi korok megoldásai teremődnek újra. Elöl a kőműves, a hatósági előírások meg a kapható építőanyagok vezényelnek. Hátul, ahová csak fillérek jutnak, valami időtlen birodalomba pottyanunk. Évezredekben mérhető a távolság az utcafront és a tanyaudvar hátulja között!

Kemencefotók igazán nagy számban gyűlekeztek az évek során. A kemence makacs fennmaradásának az oka az emberek ragaszkodása a szájízük szerinti házikenyérhez – persze, a benne süttött hízott liba is fonséges. Máskor az kegyelmezett meg az udvari kemencéknek, hogy füstölők is voltak egyúttal: ezek a széles kéményű változatok, ahol jól elfértek a kolbásztartó rudak.

A kenyér és annak szülőanyja, a kemence, népünk szemében szent dolog. Lakott tanyában soha nem találtam elhanyagolt kemencét. Tavaszonként gondosan újratapasztották és kimeszelték őket. A fehér a tisztaság színe, de az is igaz, hogy a mész a legolcsóbb vízlepergető anyag. Kevésbé esős vidékeken ennyi épp elég, hogy megmaradjanak. Nem kell kis cseréptetőt építeni föléjük, mint a Dunántúlon.

Szülővárosomban, Gyomaendrődön is lett egy szép lacikemence az Endrődi Tájház tágas udvarán a képzőművész hajlamú igazgatónak köszönhetően. Amint belépünk a kapun, szinte odaszegeződik a tekintetünk, pedig az udvar leg-

végében áll. Büszkén felmagasodik, mert előbb egy kis dombot hordtak alá. Talán csak térdmagasságú, de ettől az építmény a szó átvitt értelmében is megemelkedik. Zseniális megoldás.

Mindegyik kemence más egyéniség. A mindszenti tanyán szinte pillangó, Bugacon pedig valami robusztus őszálra emlékeztet. Gazdája büszkén simul hozzá, mintha azt mondaná: Ezt én csináltam. Tennénk ilyen vallomást a lakótelepi betonfalnál? Mind jobban fölsejlett, hogy a szeretve megalkotott tűzhelyek szakrális építmények.

Az „ősépítmény-vadászat” legnagyobb trófeáit a Dél-Alföld és a bihari határszél tartogatta számomra: hajdani módos gazdáknál talált hatalmas, „kőlábas” kukoricagórék, lenyűgöző, érhetetlenül erős lábakon álló galambdúcok. Meszszire vezetik gondolatainkat ezek az elképesztő tömeghatású építmények.

Az Alföld nyelve szerint a „kőlábas” téglából valót jelent, ezt aztán vakolják és meszelik. A Hódmezővásárhely zsíros feketeföldjeit művelő nagygazdák gigantikus méretű kukoricagórékat emeltek az udvarukban.

A góré: csöveskukorica-száritó és -tároló. Másfél méternél szélesebb nem lehet, mert akkor a ritkásan hagyott lécek közé hordott kukorica befülled. Ekkora terhelésnek bőven ellenáll, ha két oldalát akácfa oszlopok támasztják meg.

Gondolkodóba esünk, hogy miért kellene ide a fehérre meszelt, méltóságot sugárzó, valójában teljesen fölösleges támfalak. Szinte akkorák, mint az évszázadokkal korábbi templomoknál. Jól emlékszem, egyszer a tanyabejáróból visszapillantva jöttem rá, hogy még a lakóépületen is túlnő a góré. Messziről elsőként erre esik a tekintetünk, ez „köszön” az érkezőnek. Rangjelző építményről van szó. Netán annál is többről?

A Csongrád megye gazdagon termő földjein épült tanyákon a hombárok is méltóságteljesek. Azokban a búzát, mint errefelé nevezik, az „életet” őrzik.

Az Orosháza határában talált galambdúc az ősi megalit építészetet idézi fel: a Stonehange-et, a bolíviai Napkaput, a távol-keleti kultúrák gigantikus kapuit. Jakutföldön is fényképeztem ezekhez hasonló, megalit hatású kaput, de az fából készült.

Mindmáig vitatkoznak azon, hogy a letűnt civilizációk rejtélyes kőkolosszusait egyáltalán hogy tudták felépíteni. Két gigantikus kőoszlop, egy harmadik, amely odafönt összeköti őket, és micsoda tömeghatást teremt. Ez a tudás belénk van kódolva – a győztes római hadvezérek is diadalkapu alatt masíroztak be az Örök Városba.

A bihari országszélen 2005-ben fényképezett másik téglalábazatú galambdúc láttán joggal vetődik föl a kérdés: a tövében álló asszonynál háromszor magasabb monstrum igazából miért van? Felküldenénk egy gyereket levesnek való fiókáért ilyen magasba? Jó szívvel nem tennénk meg. Különös, hogy galambot ott is tartottak, ahol a húsat nem szerették. A galambdúc az udvar ékessége, már-már azt mondanánk, kultikus építmény.

Ami egyéni ambícióként indult, sokak szemét kinyitotta erre az elementáris erejű világra. Öröm volt látni, milyen széles réteget érintett meg a hazai és külföldi kiállítások sora meg az *Ősépítmények* című könyvem.

Pap Gábor művészettörténész, akinek unszolására Kiskunhalason mutattam be először a kollektívát, a Csontváry Stúdió katalógusába írta 1983-ban:

„Kunkovács László fényképeit nézegetve a kérdőjelek sokasága rajzik fel előttünk. [...] Hogy lehet az, hogy mindeddig nem vettük észre: az építészet ősfarmái itt lapulnak telkeink tövében, úgyszólván karnyújtásnyira még a nagyvárosi ember hajlékaitól is? Hogy lehet az, hogy mindeddig nem döbbsentünk rá: szakrális épületeink – kerek vagy hosszanti terű templomaink – „makkettjei” nem csak az alapító királyok kezében lehetők föl, közép- vagy újkori festményeken, szobrokon, de a maguk kézzelfogható valóságában is megismerhetők mai mindennapos környezetünkben – mint kerekólak vagy »lacikemencék«: a tűz mini-szentélyei.”

A 2000 óta három kiadásban megjelent *Ősépítmények* hatására egy közismert balmazújvárosi biogazda, Rózsa Péter birtokán már tizenhárom kerekől nőtt ki a földből. Az a fajta, amelynek előnyét a székkutasi tanyán bizonygatták: – Az effélében nem fázik meg a korai kismalac.

Ráéreztek arra, hogy a gömbölyded formának a legkisebb a hővesztesége.

A híres orfűi vendéglő udvarán a fényképeim alapján építettek hat kemencét.

A Héja-féle tanya galambdúca – könyvem címlapja – Somogyaszalón valósult meg, két fiatal kaposvári építész tervezte. A településen kívül álló, előkelő étterembe vivő bekötőút felénél egy ilyen kapun kell átsuhannia az autósnak. Már ennyitől úgy érzi a vendég, nem akárhová érkezett.

A Badacsony hegyére Jankovics Tibor Ybl-díjas építész tervezte a 2014-ben felszentelt, kemence ihlette Szent István-kápolnát.

Rácz Zoltán Kós Károly-díjas építész is vallja, hogy az ősépítmények termékenyítő hatással voltak templomépítői életművére: ilyen a Jó pásztor ökumenikus templom a Hortobágyon és Ebes község református temploma.

Kishegyesre Csete György olyan jelképes kápolnát tervezett, amelynek belsejében – „a méhében” – kemence rejtőzik. A kemencekápolna a nándorfehérvári győzelem 550. évfordulójára készült. Méltósággal illeszkedik a bácskai tájba.

A Kossuth- és Ybl-díjas Csete György a Baján fényképezett, süveg alakú kerekólat említette az '56-os emléktemploma ihletőjeként. Én pedig őt tiszteltem meg azzal, hogy alkotását fölkerestem Kiskunmajsa határában.

Hosszan fürödtem az élményben. Tavasz volt. A fiatal nyírfaerdő millió levélkéje izgett-mozgott, az újjászületés világoszöldjei táncoltak a napfényben. Ilyen ölelésben fehérlett föl a csöppnyi tisztáson az emlékezés temploma. Csöndben, hogy a tavalyi avarnak se essen bántódása, újra meg újra körbejártam az épületet. Lefényképeztem, mert házi filozófiám szerint így közelebb kerülök hozzá. Elemezgetem, értelmezem, ezáltal megismerem. Végül dobozomba zárom és birtokba veszem, hogy majd átnyújtsam az arra érdemeseknek. Szent művelet.

Mindnyájunknak adódnak olyan alkalmak, amikor szebbé tehetjük a világot. Ezt cselekedte az a bajai parasztember és a híres építész is.

2015. február

Csete György alkotásában az ősépítmény templommá nemesedik

Melléklet

Formája megismétlődik a kéményében, elfordítva (Bugac, 1987)

Téglából készült, a sárépítészet gömbölyded formáit követi (Szabadszállás, 1982)

Beveti a kenyeret (Szank, 1983)

Kültéri kemence (Kunadacs, 1985)

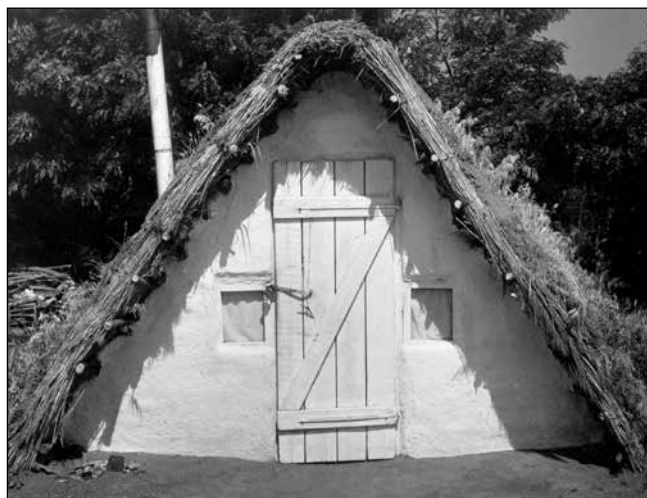
A pásztorszállás építményei. Minden nádból! (Hortobágy, Pentezug, 1983)

*Juhbőrszáritó állvány
(Kunmadarasi rét, 1983)*

*Kunyhó és tyúkól nádból
(Hajdúszoboszló, Angyalháza, 1983)*

*A dinnyetermelő kunyhója –
szezón után (Boldog, 1983)*

Tőzeg kutyaól (Nagyiván, 1987)

Menedék a baromfiknak (Hajdúnánás, 1983)

*„Kontyos” nádkunyhó a legelőn
(Nagyiván, 1995)*

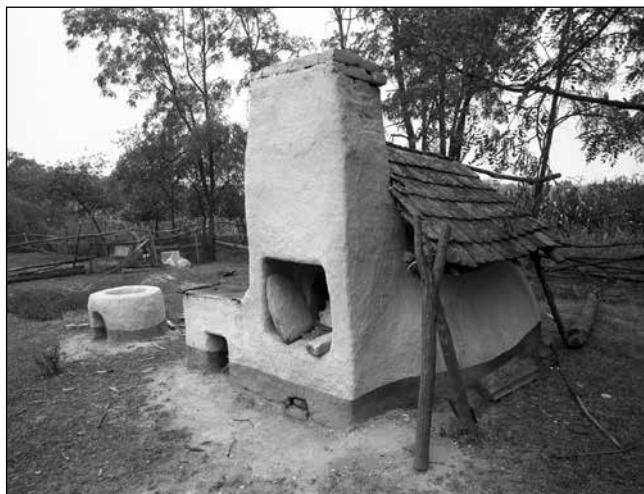
*A nádból „ültetett” szárnyék a hideg szélről
védi a jószágot, mellette a juhász*

*A pásztorkunyhó mögé épített főzőhely,
a „vasaló” (Hortobágy, 1994)*

Ezt én csináltam! (Bugac, 1983)

Kemence katlannal (Derekegyháza, 1983)

Füstölésre is alkalmas kemence – széles kéménye erről árulkodik (Bugac, 1983)

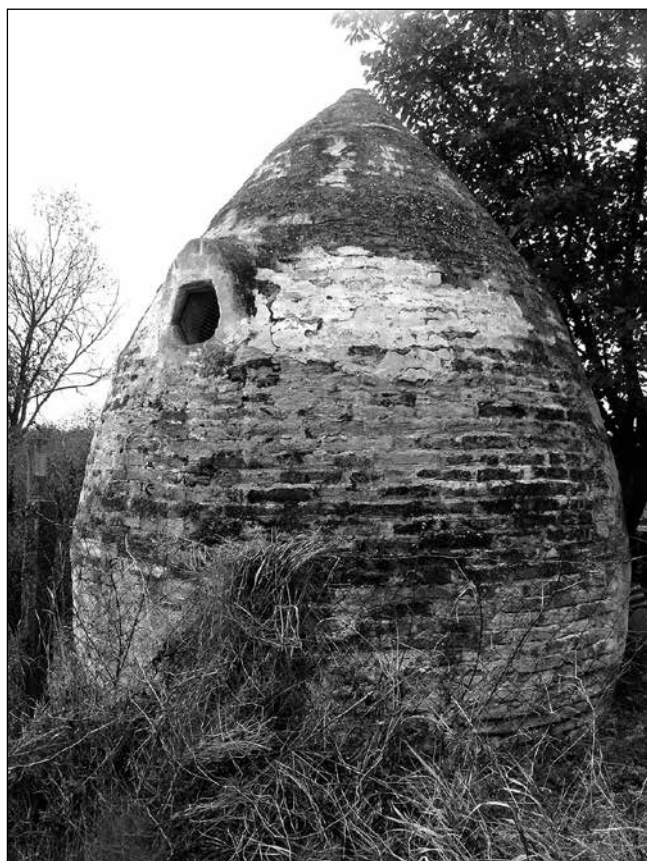
A tanya mögött épült kemence (Mindszent, 1993)

Tanyaudvar (Móricgát, 1982)

Egy emberpár és a tűz szentélye (Bugac, 1983)

Kerekől a Törökkanizsa melletti Szaján faluban (2013)

Téglakupola a tyúkoknak (Bácsborsód, 1981)

Még a tyúkólat is szeretve építik: olyan, mint egy harang (Csávoly, 1993)

A télen is meleg kerek disznóól (Székkutas, 1987)

*Tufakőzetbe vájt alkalmi
pásztorhajlék (Demjén, 1982)*

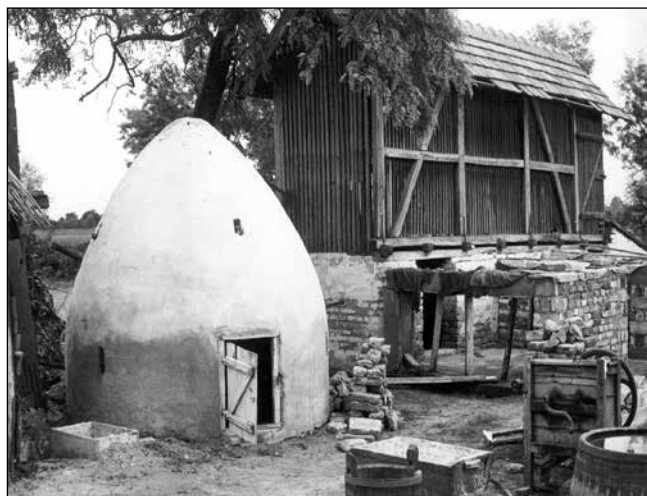
*Cölöpépítmény, ahol a kenyeret
sütik a szőlőben (Pirtó, 1979)*

*Drámai látvány az elhagyott tanya
pusztuló kemencéje (Szank, 1984)*

Tyúkólak Nagyfény faluban (2008)

Kerekől és kukoricagóré (Bátmonostor, 1974)

Kerek tyúkólak (Szentés, Fertő, 1983)

*Van-e vágni való galambfióka?
(Orosháza, 1983)*

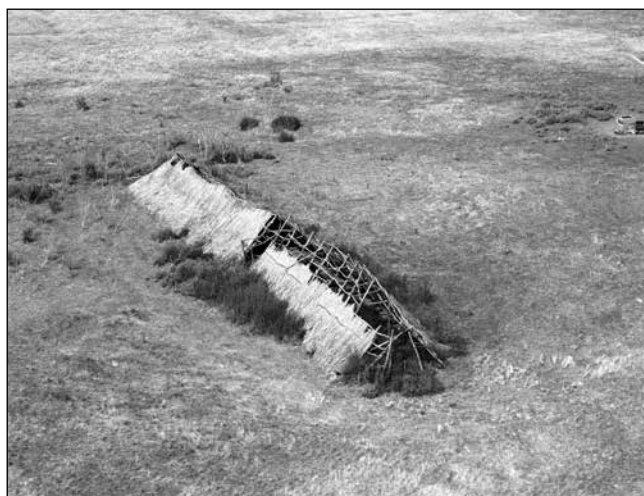
Galambdúc (Kunszentmiklós, 1975)

A Lévai-tanya (Székkutas, 1982)

*Hűvösölő lovaknak vagy teheneknek
(Hortobágy, Angyalháza, 1978)*

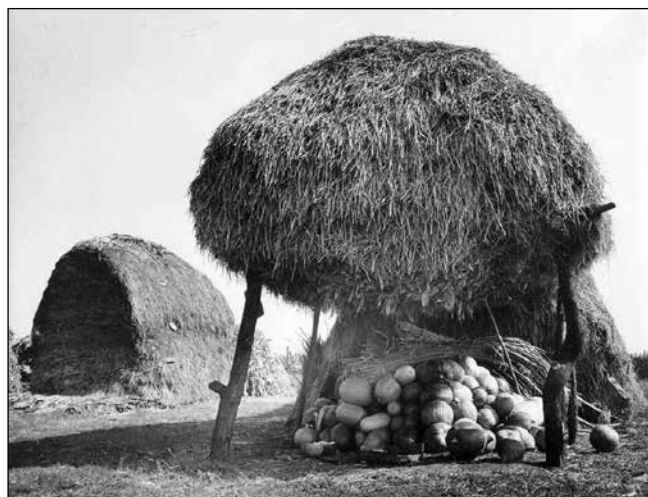
*Rogyadozó juhhodály, sárkányrepülőről
fényképezve (Hortobágy, Angyalháza, 1999)*

Kacsaól (Hajdúszoboszló, 1978)

*A juhász nyári szállása baromfióllal
(Hortobágy, Pentezug, 1983)*

*Terménytároló a szalmakazal
alatt (Tiszainoka, 1979)*

*Juhhodály – amilyen egyszerű, olyan
monumentális (Nádudvar, 1985)*

Magyar áldomásunk ősi gyökerei a Szerémségtől Tokajig

A XVI. századig a Szerémség a magyar szőlő- és borműveltség leggazdagabb világa volt: ezt követően Tokaj térségében élt tovább legméltóbban ez az ősi magyar kultúrkincsünk. Magyar hagyományunk világában maradt reánk az a történelmi emlék, hogy Hunyadi Mátyás visegrádi palotájának szökőkútjából szerémségi bor folyt. Nagy magyar királyunk udvarából megemléltendő Vitéz János és Galeotto Marzio, akik az aranyat termő szerémségi szőlők emlékét hagyták számunkra örökségül. Hajdújárás magyar szőlősgazdái napjainkban is készítenek minőségi bort. A történelmi gyökerek jelentősége jegyében fontos kiemelni, hogy a Szerémségben található Tarcál-hegy borvidékének középkori magyar települései közé az alábbiak tartoztak: Pétervárad, Zalánkemén, Szerlők, Karom, Kamonc, Belcsény, Cserög, Újlak, Magyarolaszi, Bánmonostor, Rednek, Ürög. A magyar szőlő- és borkultúra világának csodálatos lelki értékrendje, az áldomás napjainkban is élő szertartásunk, mely az egyik legfontosabb összekötő kapocs a magyarság ősi sorsközössége tekintetében, hiszen még napjainkban is akként isszuk az áldomást, mint őseink. A Szerémség közismert, ősi bordala így szól:

*„Hozd el, gazda, hozd el
Az Szerémnek borát!
Ha nincsen is pénzem,
Vagyon emberségem.”*

Ennek az ősi magyar bordalnak a kapcsán érdemes a magyar áldomási szertartás összefüggéseinek a vonatkozásában azokat a műveltségi elemeket áttekinteni, amelyek a történelmi lélektan jegyében az Istenbe vetett hit ősi magasműveltségi irányába mutatnak.

Bakator: a Szerémségnek ez a száraz fehérbort adó szőlőfajtája már csak a megnevezéséből fakadó volta miatt is elgondolkodtató. „*Bakator*”: ekként mondva e kifejezés valódi értelmezése már a magyar katonalét, a vitézi életet választó magyar hagyomány jegyében is lényeges, hiszen mindig is boráldás, azaz áldomás révén állt be a magyar ifjú a seregbe a toborzó és a verbunk korszakában is: mindezt tette a magyar katona annak a bizodalomnak az érzületében, hogy Isten oltalmát élvezzi a haza szolgálatában.

A magyar áldomás egy igazi hungaricum: poháremelési mozdulatunk és áldomási szókincsünk együttes értelme is ezt fejezi ki. „**Emeljük poharunkat!**”: általánosan közismert, áldomásos köszöntésre hívja fel társaságát, aki ezt mondja. De miért is emeljük? „**Egészségünkre!**”: testi-lelki „egész”-ségünk teljessége értelmében, vagyis az Isten által adott szellemi és lelki egység teljességére, a harmóniára vonatkozó jókívánság a magyar áldomás. Hová is emeljük ennek megteremtése érdekében? **Égre emeljük:** az áldomás a lélekemelés közösségi rítusa. Kihez is fordulunk valójában ennek jegyében? Mi, magyarok az ég, a Teremtő felé emeljük poharunkat boráldomásunkkor, és azt mondjuk ekkor, hogy „**Isten! Isten!**”: e szavak hangzanak el az áldomás során még napjainkban is.

A fenti fogalmi szókincsvilág és rítuskör a magyar áldomás különleges lelki világlátási mozzanataira mutat rá, hiszen az áldomás szavunk az áldás szavunkkal egylényegű. A magyar hagyományban a pohár jelképi értelemben ital, áldomás értelmű.

A XIV. századi *Képes Krónika* rögzítette azt a hagyományt, hogy honszerző „*Árpád vezér az övéivel együtt megtöltötte szarukürtjét a Duna vizéből, és az összes magyar színe előtt a mindenható Isten kegyelmét kérte*” – e szertartás

abból a célból tartatott meg, hogy „az Úr ama földet adja nekik mindörökre”. E rítus záróaktusaként így kiáltottak magyar elődeink: „**Isten! Isten!**” (1)

Árpád áldomása a Képes Krónikában

Istenhitben élő és cselekvő magyarság érkezett Árpád vezérrel a Kárpát-medencébe! Az áldomás a magyar lélek ősi gyökeréből fakadó, napjainkban is élő, rendkívül ősi szertartás: olyan velünk született népléleki nemzeti örökségünk, melynek a történeti, néprajzi és művelődéstörténeti szálai átszövik mind hétköznapijainkat, mind egyházi vagy nemzeti ünnepeinket.

Érdemes azt is felidézni, hogy Hunyadi Mátyás királyunknak volt egy olyan (igen jelentős méretű) billikomja, amely a talprészén lévő mondatrész szerint „*vitézinek áldomás adója*” volt. Fontos adalék ez a csata előtti magyar katona áldomási szertartási rendjének lelkiisegtartalmához, mely hadi rítus egyben az Isten színe előtt való vitézi felkészülés elemét is magában hordozta. Tokaj-Hegyalja mesés borvidékének itala, a Teremtő által érlelt tokaji aszú a magyar nemzeti Himnuszunkban is megénekeltetett Kölcsey Ferenc által: „*Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtetél.*” Tinódi Lantos Sebestyén 1548-ban Nyírbátorban megénekelte „*Az bort Isten nagy jó végre nekünk teremté*” éneksora, *Bajza József Borének* címet viselő versében írott „*Láng-lobogva leng Tokajnak / Itt közöttünk Isten*” gondolata, Vörösmarty Mihály *Jó bor* című

költeményében az „...e lángpohár / Fényes mint napsugár” jelképben megfogalmazott léleküzene ugyanazt a nemzeti életérzést fogalmazta meg. A Nap sugara a Teremtő ősi szkíta jelképe: ez a világkép a Napba öltözött Boldogasszony képében a magyarság ősi hitvilágából fakad. A „láng” jelképében pedig a magyarok ősi tűz-, vagyis Nap-tiszteletének és ekként Istent tisztelő hitének fontos adalékát kell éreznünk. Hadusfalvi Spilenberg Pál (?–1814., Pest) a *Szabad elmélkedések a földnek kimérése szerint felállítandó adózás systemájának tökéletlenségéről* (Kassa, 1790) címet viselő könyvében (a földbecslésről írva) említi az alábbi kifejezést: „*Ez a lángja a Földnek!*”, amit egyik-másik hites ember valamely szántóföldre már messziről kiáltott. A láng szó régen az Isten teremtette föld kiválóságát jelentette.

A „Nap”, a „fény” és a „láng” világító szerepe okán egy fontos magyar adalékot érdemes rögzíteni. A XVIII. századi Esterházy-kastély padlásteri, közösségi célú nagytermébe kizárólag Esterházy „Fényes” Miklós herceg hálósobáján keresztül lehetett feljutni, ez nyilvánvalóan valami titkos színhelyminőségre utal. A kastély padlásterébe ugyanis csillagképre volt tájoltva: titkos magyar találkozóhely lehetett itt 1790-ig (a magyar nemesi testőri gárda testőrkapitánya, Esterházy Miklós herceg haláláig). Valójában számomra úgy tűnik, hogy a Nap isteni fényét magyar lelkében megélő „Fényes” herceg a felvilágosodás korában a bécsi magyar királyi testőrök számára egy titkos, a magyarság értékeit őrző szellemi központot hozott létre a birtokán: vélhetően ezért voltak itt szinte folyamatosan a bécsi magyar királyi testőrök.

A magyar áldomás szertartási jellege okán fontos fölhívni a figyelmet a kastély kápolnájában lévő nagyméretű barokk festményre is: a felső részén ábrázolt megszülető gyermek Jézus, valamint a kép jobb oldalán félig megdőntve ábrázolt keresztfa által meghatározott festmény terének közepén egy égre emelt kehely látható, a keresztthalál által Megváltóvá lett Jézus életútjára és rítusjelentőségére utalva. A pohár ősi gyökerű jelentéstartalmú magyar szavunk: ennek jegyében szakrális lelki-szellemi időutazásra hívom az olvasót.

I. Írott források

1310. november 5-én a sárospataki plébános által kiállított földvéiteli okirat azt rögzíti, hogy az adásvétel tanúk előtt történt, és hogy a vevő: „*A hely szokása szerint a szerződési zálogot és az áldomásitalt megadta.*” (2) Ez az első írott emlék az áldomásital magánjogi tényéről! A hegyaljai adásvételi szerződések végső sorában sokszor esik szó az áldomásivásról, és ezt Ukkon-, illetve az Urkon-pohárként említik. Az 1555-ben és 1668-ban Tállyán kelt oklevelekben az Urkon- vagy Urkom-pohár szó a bizonyágpohárral és a tudománypohárral azonos értelmű. (3) Az áldomás ezen okiratok tanúsága szerint olyan élő magyar jogi aktust is jelentett, amelynek világszerű alapja az Isten színe előtt kötött becsületes szerződés volt.

„Ukkon” szavunk az ősi magyar műveltségi világunkban gyökeredzik: a táltosok vallására utal (ótörök nyelveken az ogan, okan szó Isten jelentésű). A magyar Isten szavunk pedig párszi vallásra utal (ez perzsául izdan). (4) Ukkon pohara tehát tulajdonképpen az áldásnak a pohara, vagyis lényegét tekintve az Isten pohara értelmű. (5)

Tállyán 1555-ben kelt egy oklevél, amely Darócz Pál és Kincses György adásvételi szerződése, melyben szerepel az áldomás:

„...*mercipotum vulgo áldomás vel ukkon poharat persolvit.*” (6)

Egy 1595. június 18-án Mádon kelt szerződésben azt rögzítették, hogy a szerződést áldomás pohárral megerősítették. (7) Mádon a bíró (hivatala átadása után) az év elején elszámolt az egyháznak járó pénzzel, és átadta az egyházfinak: 1608-tól már bort is átadnak pénz helyett az egyházfi részére. (8)

Ismert volt Hegyalja több városában a tudománypohár és a kötőpohár megnevezés (Mád, Tállya, Szántó, Ráska, Miskolc, Füzer). A tudománypohár szót az áldomás szóval is illették. (9)

Alsó-Redmecen, Bodrogolasziban, Vitányban az Ukkon-poharat kötőpohárként említették: így történt ez nemcsak szőlők, hanem egyéb kisebb ingatlanok eladásakor is egészen a XVIII. század közepe tájáig. (10)

A XVII. században Tállyán érvényben lévő, *Az thallay teörvények* címet viselő szőlőgazdálkodási szabályrendszer XIII. pontja szerint „*egy pinth bor az felmutato pohar*”. (11) Szántón az

áldomásital a szőlő árának megfelelően alakult: ahány magyar forintot ért a szőlőörökség, ugyanannyi icce borból állott, és ezenkívül Ukkon-pohárban is járt mindenkor egy pint, vagyis két icce. (12)

Tállyán 1618-ban kelt az az okirat, amely ekként fogalmaz: „...*eleinknek régi élő szokása szerint áldomást is ittuk, Ukkon-pohár felmutató volt őmaga István deák.*” (13) Tehát régi és élő szokás volt.

Egy 1660-ban íródott szerződés végén ez olvasható: „*Ennek nagyobb bizonyágára áldomását is ittuk... Ukkonpohármutató volt Pávai Tamás.*” (14)

1639-ben egy szerződésnek az áldomásra vonatkozó pontja így szólt az adásvételről: „...*áldomását minekünk régi élő törvényünk és városunk szép rendtartása szerint elegendendőképen megadták.*” (15)

II. A pohárnok

Az Árpád-korban a királyi pohárnok fontos tisztségét csak kiemelkedő, tekintélyes személy tölthette be. E tisztség korabeli megnevezése kend-bocsár(d) volt: e névmegjelölés igen fontos, hiszen a IX–X. században ez még a kende pohárnoka értelmű. A bocsárd régi magyar szavunk, már a veszprémvölgyi görög alapítólevélben is szerepel boutziárin foglalkozásnévként. (16) A kend megnevezés a szakrális fejedelem méltóságcímét jelentette a IX. századi magyarság számára. Az első magyar személy, akit e néven ismer történelmünk, az Levedi kende volt, aki Kr. után 830 táján Etelközben a Hétmagyar törzsszövetséget létrehozta. (17) A kende volt a magyarság szakrális vezető személyisége (a magyar kettős fejedelemségnek, a szakrális és a katonai vezetői státusok létének éppen ez adott értelmet): Levedi kende és vezértörzse volt az, aki/amely a kazár fennhatóságot nem akarta elfogadni (a kende méltóság szakrális volta miatt). Megítélésem szerint Levedi taktikai megfontolásból javasolta, hogy a szintén jelentős, fiatal magyar vitéz (a még *Dentumogerben*, vagyis a Don melletti magyar területen Ügyek vezér fiaként született), Álmos legyen a kazárok főhatalmát elfogadó személy, mert így a magyar szakrális hatalom megőrizhette a szellemi és lelki függetlenségét.

Együtt harcolhattak azonban a korabeli magyarok a kazárokkal: a kardjukat odaadták, a hitüket soha! A nyilvánvalóan egyeztetett, az Álmos által vállalt fenti taktikai jelentőségű közjogi mozzanat (mint vállalt áldozat) akkor válik nyilvánvalóvá, amikor (évtizedekkel később) Álmos vezér nem léphetett Pannónia földjére: a magyarság új hatalmi terének, független országának megkérdőjelezhetetlensége érdekében áldozta föl ekkor életét. Megítélésem szerint éppen ez a fent említett diplomáciai stratégiai mozgástér biztosításának politikai önmeghatározása lehetett a lényege a magyar lovasíjász világ kettős fejedelemségi rendszerének: a gyula katonai vezetőként aktuálpolitikai döntéseket hozott az éppen adott történelmi helyzetben (pl. szövetségkötés, hadjáratok vezetése); ám a kende (kündü) a szakrális hatalom megtestesítőjeként, a magyar függetlenség őrzőjeként sosem rendelkezhetett alá magát más politikai hatalomnak. A magyar Szent Korona közjogi státusa ugyanezt, a nemzetet védő gondolkodási modellt jelentette a Kr. utáni II. évezred egész folyamán.

A kend, kende szó azonban nem pusztán tisztséget, hanem nemzetséget is jelölt: a Tiszántúl északi részét a Kende törzs lakta be, és e terület ékessége Tokaj-Hegyalja szőlőterülete. (18)

Levedi fia, Kurszán kende szakrális uralkodói minőséggel rendelkezett. (19) Őt azonban 904-ben a magyar előkelőket lakomára hívó, és ott orvul gyilkoló, galád bajor békekövetek megölték. (20)

A kettős fejedelemség létét jelentő szakrális kende méltóság többé nem került betöltésre. A kend-bocsár(d) Árpád-kori elnevezés azonban egyértelműen arra utal, hogy különleges szerepe volt a pohárnoki tisztet betöltőnek a honfoglaló vezérek udvarában: az Árpádok a központosított hatalom kiépítésekor mintegy átvették az eredetileg a Levedi kendét és utódait megillető szakrális tartalmat, így az Árpád-utódok az ősi kende tisztét betöltő személyeket megillető szakrális hatalom örökébe léptek. Ez is hitelesíthette a központi törekvéseiket, és erősíthette egyeduralmi vezető szerepük elfogadását az egyesített (központi hatalom alá szabályozott) magyar nemzet közössége előtt.

A hun–magyar történelmi folytonosság okán fontos utalni egy Kr. utáni V. századbeli adatra: Priszkosz rétor Attila ebédjéről azt írta, hogy miután „*Attila a rangban hozzá legközelebb állót és sorban a többieket megtisztelte, jobb karját trák szokás szerint kinyújtva, egyforma poharakból minket is felköszöntött*”. (21) Itt hivatkoznánk arra, hogy több kutató is írt már arról, hogy a trákok szkíta életmódot folytató nép voltak. E jogi tartalomátvétel és formai örökség is igen csak fontos lehetett, hiszen a század magyar társadalmában nyilvánvalóan még igen erősen élt a szakrális fejedelem, a kende által korábban képviselt ősi valláskultusz. (22) Fontos adalék e tisztség valódi jelentőségének megértéséhez az (a magyar jogtörténeti irodalomban köztudott tény), hogy a kende (kündü) nagyfejedelmi cím a „*Nap fia*” jelentésű. (23) A kend megszólítás már a régi időkben is kegyelmed, kelmed értelmű volt. Még a XVIII. században is általánosan használt megszólítás volt a felsőbb rangúak között is. Kegyelemmel teljes emberként való tisztelgő megszólítás: egyértelműen szakrális tartalmú köszöntő megszólításként élt a magyar közgondolkodásban, szóhasználatban. (24)

Fodor Antal szerint a honfoglaló magyarság 40 tagot számláló, legfelső tanácskozó testülete az Ukkon-pohár nevet viselte. (25) A honfoglalók közösségi áldomási szertartása, az Istenre emelt pohár szertartási szokása és az Ukkon-pohár felmutatásának jogi rítusa közös világképben, ősi hagyományban gyökerezik. Még egy adalékot érdemes rögzíteni!

III. Az áldomás szertartása

A magyar áldomási szokásrendszer (mint maga a szó is) ősi eredetű: eredeti értelme az áldást kérő áldozás. Rítus jellegű, hálaadó népi aktus, mely később jogszokásként továbbélve a törvénykönyvekbe is bekerült: ez arra utal, hogy fontossága, kötelező ereje annyira része volt a magyar hétköznapi sorsvilágnak, hogy szellemi és lelki tartalmánál fogva az írásbeli szerződés erejével ért fel vita esetén még a döntőbírók előtt is. A XIV. századtól kezdve tőlünk, magyaroktól átvették a környező népek is. (26)

Az áldomás nem pusztán jogi, de erkölcsi alapvetés is volt. Az igazi lényege az áldomás jogszokásként való továbbélésének a résztve-

vők közösségi élménye, közösségi tudata: ez az Isten előtt való szerződés ténye, melyet önként betartani annyit jelentett a régi korok embere számára, hogy a saját (Istennel kötött) életszerződését az igazság és az erkölcs útján járja. Tárgyi eszközeink elnevezései is alátámasztják ezt: az ősi magyar örökségre utalnak a szőlőből bort készítő magyar eszközeinkben előforduló bálvány szavunk is, mely a régi magyar hitvilágból gyökerezik.

A bor a szőlőből a sajtolás, a préselés eredményeként készült. A régi Hegyalján a sajtolás művelete a bálványsajtóval történt. E bálványsajtó főbb részei: a majdnem 100 cm hosszú bálványfa talapzatként, a 4 méter hosszúságú és az egyik végén rögzített, bálvány néven nevezett fagerenda, a másik vége orsóval van ellátva, támaszbálvány, kosár. (27) Ezt a gondolati ívet alátámasztja, hogy a magyar őshit és vallásgyakorlás névemlékeinek a fontos bizonyítékai a főként határnevekben továbbélő elnevezések: Bálványos, Bálványrét, Bálványkő, Oltárkő, Bélkő. (28)

IV. Az Újszövetség kelyhe

Jézus első csodája a víznek borrá történő változtatása a kánai menyegzőn, az utolsó vacsora rítusa során pedig ugyanez a változtatás jelenik meg szellemi értelemben, hiszen itt a bor Jézus véreként jelenik meg a keresztény emberi lélek szövetségeként: ez ráadásul ma is élő örökségünk („*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*”).

Amikor felemeljük a kelyhet, a poharat, akkor az égig emeljük fel szerető lelkünket: Jézus vízzel keresztelődik, később Kánában a vizet borrá változtatja, majd pedig az utolsó vacsorán a bor mint az áldozati vér közösségi és tisztító ereje jelenik meg (máig ható üzenetként). Az életvíz ősi képe elevenedik meg ezzel párhuzamosan ma is a keresztény rítusban: vízzel kereszteljük meg gyermekeinket, ők felnőve áldozásukkor a pap által, miseborral végzett rítus során megélik az utolsó vacsora lelki örökségét.

A vízzel megkeresztelt Jézus a szeretet jegyében Szentlélekkel keresztel: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*” Az utolsó vacsorán az örök életet jelképező kehelynek a Jézus általi felemelése valójában az Úristen felé való lélek-

emelés rítusa. Ez keresztény hitünk szent titka: nem a tárgy, hanem a rítus a titok!

Dankó József 1872-ben arról írt, hogy „*Magyarországon a legméltóságosabb szentség... kehelyben tétetett ki a szent siron, azt nem kevés más tanuságon kívül az esztergomi főszékesegyháznak az 1528-ki Urnap nyolczadában felvett leltára is bizonyítja*”. (29) Az említett szent sírállvány Garamszentbenedek csodálatos templomának gyönyörű, gótikus sírállványára utal, melyen található egy szépen festett kép is: e festmény egy hétablakú kápolnát ábrázol, mely előtt imára kulcsolt kézzel térdel egy pap, aki körül hét ministráns látható, akik kezükben égő gyertyát tartanak. Magyarország egyházaiban a XII. századtól szakadatlanul megtartották a feltámasztás ünnepét.

Pécs Szent Péter-bazilikájának ékessége a kovácsoltvas kapu: szőlőfürtökkel gazdagon díszített vasrácsa tetején a Szentlélek ábrázolásként galamb látható, mögötte a Jézust jelképező aranyló Nap sugarai látszódnak. Ez az igen hatásos ábrázolás a szőlőfürtökkel mintha Krisztus vére általi boráldását jelenítené meg!

A magyar református egyház jelképe a kehely: ez a kehely a hívő ember szerződése az élő Istennel, égre tekintve ad hálát vele létének, sorsának, Isten reá tekintő, szerető, gondoskodó figyelmének. Ez a kehely tűnik fel a református temetők síremlékein. A Teremtőhöz való tiszta lelkű megtérés kifejezésekként a református síremlékek kelyhei ugyanezt a szellemi tartalmat fejezik ki: jelképe ez a pohár (és annak felmutatása) az Istennel szerződő, lelkét és életútját Isten kezébe adó emberi gondolatnak.

V. Honfoglaló őseink áldomása

Anonymus *Gesta Hungarorum*-ának 5. fejezetében a magyar vérszerződés aktusáról elmondja, hogy a vezérek mindegyike saját vérét egy edénybe csorgatta, esküjét ezzel szentesítette, és az akkor egymás között tett esküjüket mindhalálíg megtartották. (30)

Az etelközi vérszerződés a hitből fakadó, rokonságot megerősítő és közjogi aktus volt. Vérszerződésünk kelyhe igazolja, hogy Árpád vezér népének a Kárpát-medencébe való bejövetele is áldomások keretében történt. Anonymus a *Gesta Hungarorum* 13. fejezetében ír arról, hogy a

honfoglalók hálaadó istentisztelet keretében Hung várába (Ungvár) Árpádot fővezérré választották, majd „áldozatokat” mutattak be. (31) Ezt követően pedig Ond, Tarcal és Ketel vitézek érték elsőként a ma Tarcal néven nevezett település területére. 1943-ban szőlőtelepítés közben találták meg Tarcal vezér sírját (ma a Tokaji Múzeumban őrzik). Anonymus arról is írt, hogy „et facerunt magnum aldumas”, vagyis nagy áldomást tettek. (32) Az Anonymus által leírt vérszerződés rítusa és a fenti áldomási szertartások lényege ugyanaz volt: az Isten iránti szeretet és hódolat kifejezése volt ez a boráldozás szent rituáléja keretében. (33)

Az áldomás tehát ősi italáldozat jellegű, bizonyító jogi aktus is volt. A honfoglalók életében tehát minden, a nemzetsorsot érintő ügyben az áldomás és áldozat együtt volt jelen: egy olyan vallási szertartás képe tárul fel a vérszerződéstől kezdve az áldomás közösségi szokásáig, amelynek révén a IX. század magyar embere a magasztosság jegyében hálát ad az Istenének nemzetsorsa alakulásáért.

VI. Székely áldozópohár

A székelység körében (a hagyományos jogrend védelme érdekében) fontos szakrális jelkép volt a székely nemzeti áldozópohár. Az Ukkon-pohárral fennálló nyelvi és szellemi közösségre utalhat az ukk szó jelentéstartalma: a székelyek körében ük, vagyis ős jelentésű. (34)

A székely nemzetgyűlés szentesítési aktusa során ez az áldozókehely, áldozópohár volt az a szakrális tárgy, amelyből áldomást ittak a székelyek. (35)

A székely áldozópohár szent tárgyként egyben bizonyos mértékig az önállóság zálogát is jelentette: e közösség önálló jogi fellépésére jó példa, hogy a „kiküldött királyi bírót nem várva, maguk hívták össze a székely közgyűlést, a nemzetgyűlést 1505-ben Székelyudvarhelyre”. (36) A hagyomány szerint e kehely jegyében végezték az egyházi és a világi igazságszolgáltatást, hívták össze a székely nemzet népgyűlését és a külső ellenség ellen hadba szálló székelyeket. (37) Árpád vezér idején a székely nemzetgyűlés önálló jogkörrel rendelkezett a rabonbáni igazságszolgáltatás révén a jogalkotásban, a vitás perek eldöntésében. (38)

A székely hagyomány szerint „Apor Sándor a kisebb rabonbánokkal polgári áldomást, azaz nemzeti közgyűlést tartván több előkelő székely vitézeket küldött Szent István királyhoz követtségbe”. 1835-ben megjelent írásában Sombori József arról is írt, hogy István királyunk a székely áldozókehelyre történő keresztelhelyezés eredményeként kapcsolta Erdélyt örök időkre a magyar Szent Koronához, és egyúttal a székely nemzettel való új szövetség kifejezéseként felépítette Csíksomlyón a Salvator-kápolnát. (39)

VII. Élő jogszokás

A hegyaljai áldomási szokásrendszert érintő néprajzi kutatás különleges területe az „Ukkon-pohár felmutatása” jogszokásának értelmezése (a XIX. század óta). Az Ukkon-pohár elnevezés okirati emlékei a XVI. századtól kezdve fordulnak elő.

A szőlőmunkák elvégzése mindig áldomással történt, és ez minden munkaműveletnél kiemelt jelentőséget kapott: ez az áldomás, az áldáskérés a közösség jól végzett munkájának eredményét vágyó, a jó termésbe, a kiváló bor létrehozására való emberi törekvésre tekintő Isten gondviselésébe vetett bizalom. A hit mély megélése, hogy az Isten emberre tekintő szeretete a természet erőit (pl. az időjárást) úgy alakítja majd, hogy minőségi, életadó bort eredményez a méltó emberi szaktudás és szorgalom.

A középkorban a szőlőgazdálkodással összefüggésben megvalósult szőlőföldterület-csere és szőlőöröklevelek lényege a tulajdon igazolása. Így volt ez a Hegyalján is a XVI–XVII. században nemcsak szőlők, hanem egyéb kisebb ingatlanok eladásakor is egészen a XVIII. század közepe tájáig. A hegyaljai adásvételi szerződések végsoraiban sokszor esik szó az áldomás-ivásról, és ezt Ukkon-pohárként említik (ismert a tudománypohár és a kötőpohár megnevezés is). Ezen iratok tartalmazták az áldomási szertartásra vonatkozó előírásokat: ez fontos záróaktusa volt a jogügyleteknek. Az áldomás megtörténtét hangosan kihirdette az erre kijelölt személy: ezzel megtörtént az „Ukkon-pohár felmutatása”, és ezzel megerősítettett a szerződés. A város főbírája, esküdtjei és tanácsa előtt végbement adásvételi szerződések sok adatot szolgáltatnak az Ukkon-pohár felmutatása kérdéséhez is.

Vezéreink nemzetegyesítő etelközi vérszerződése jogi aktusának leírása is a magyar áldomás szertartásának fontosságát mutatja: ez a magyarság első megragadható nemzeti szerződése, alkotmánya. E „vérszerződés” révén etelközi magyar vezéreink örök időkre egybekovácsolták magyar törzseinket: hitből fakadó, rokonságot megerősítő közjogi szertartás volt ez a nemzetrészeket egyesítő közös akarat Istenünk általi megáldása céljából.

Az ősi gyökerű áldomás ünnepélyes jellegének lényegi tartalma a pohár borral való felköszöntés, szerencsekívánatok, hálamondás: lényege az égre, az Istenre való feltekintés. Az áldomás ősi magyar szertartása lényegében tulajdonképpen azt fejezi ki, hogy az ünnepek megtartásakor, szerződések megkötésekor, nemzeti sorskérdésekről való döntések alkalmával Istenrel együtt ünnepelt, szerződött, esküdött a régi korok magyarja.

A közös áldomásívás színhelye közös ünnepi szertartást jelentett, melyen a jelenlévők áldomást tettek. Milyen szép is lenne, ha a hegyaljai borlovagok rendi világa az „Ukkon-pohár felmutatása” rítusát hagyományörző szertartásaik központi elemévé tennék, díszokleveleikben feltüntetve továbbéltetnék, hiszen magyar áldomásunk ünnepélyes, égre tekintő jellege olyan érték, melyet fontos megőriznünk közös kerek világunk sorsteremtő erejének!

VIII. Áldomásos lélek

A magyar hagyományban a pohár jelképi értelemben ital, áldomás értelmű: létezik a barátság, a fájdalom, a szerelem pohara, a béke-pohár, melynél a haragosok kibékülnek. (40) Az Ukkon-pohár a régi oklevelekben egyértelműen áldomásozó pohár jelentésű. (41)

Kis János nagyon szépen ír arról 1823-ban, hogy amikor „*bort iszik a Magyar áldomásúl, és azt felállva, süveg vetve*” teszi, akkor bizony „*jelles formulával el köszönvén, egészen Vallásos ábrázatot ad annak úgy, hogy az Áldomás ivás még ma is egy néminemű istentisztelet a magyaroknál.*” (42)

De nem csak a szőlőbirtokra vonatkozó adásvételeknek volt állandó szokása az áldomás rítusa. A XVII. század végéig az egyes szőlőben végzett munkafolyamatok záróaktusaként jelen

volt az áldomás rítusa. (43) Az áldomás tehát a magyar szokásrendszer lényegi eleme, tösgyökeres nemzeti szertartás, mely minden szerződés fontos lényegi kellékeként a mindennapok része volt. (44)

Nos, ha az áldomás ima, akkor csoda-e, ha nemzeti vallásos *Himnuszunk* is megénekli a tokaji szőlő nektárját, a magyar aszút? A föld népe más: a parasztember mindig is tudta, hogy a jó és bőséges termés (az érte végzett munkán túl) maga a csoda, a természet igaz, az Isten áldásától életre kelt csodája.

A XX. század elejére már csak a magyar parasztság őrizte meg ezt a lelki tartalmat: az adásvétel utáni áldomás hagyománya tovább élt. Régen pedig általános magyar szokásként minden esetben a szerződések, adásvételek és cserék elengedhetetlen szokása volt. Magyarországon az áldomás ősi jogszokáson alapuló törvényes cselekményként mindig is jelen volt: a szerződéskötést megerősítő, kiegészítő jellege miatt jogi következményt is magában foglalt. (45)

A szakrális áldomás rítusa tösgyökeres nemzeti szertartás a magyarság életében: e gondolat nyomán érdemes kitekinteni a Kárpát-medencén kívülre.

IX. Szkíta kőbálványok

A Kr. utáni II–IX. évszázadok síksági népei a Fekete-tengertől északra fekvő területeken a sírhalmok tetejére állították kőalakjaikat. Ezek a kőszobrok (legyenek férfit vagy nőt ábrázolók) mind kupát tartanak a hasuk előtt. (46)

A síksági lovasíjász-szobrászművészet remekei, a szkíta kőbálványok okán fontos rögzítenem, hogy a görög hagyományban a lovával egybeolvadó szkíta lovasíjász mindig is a tudás és a legyőzhetetlenség jelképe volt: a görög mitológia szerint Héraklész és Akhilleusz is egy kentaur tanította meg az íjászat nemes mesterségére.

Ezzel függ össze, hogy a görög „*scythia*” (szkíta) szó értelme a nyílvevőnek az íjon való kihúzó mozdulatát jeleníti meg, és ekként az „*íjlesztő*” vitéz képét ábrázoló jelentéssel bír. A kentaur és a szkíta szó a Fekete-tengertől északra eső lovasíjász műveltségű népességet jeleníti meg a görög műveltség világában már 3 ezer éve.

Fodor István is írt már arról, hogy a Fekete-tenger partvidékén már Kr. előtt 2000 táján éltek magyarok. (47)

A Kr. utáni IX. századig létező síksági lovas-íjász-szobrászművészet kőfaragó művészetének kőbálvány remekei a korabeli díszes viseletet is megjelenítik. Az általában Napkelet felé tekintő kőbálványok a kezükben poharat (véltetően áldozati csészét) tartanak.

Kunkovács László szerint a kőszobrokat áldozóhelyeken állították fel, és a szobrok állandó motívuma, a kézben tartott csésze jelzi, hogy ő is együtt ivott a halotti toron a vitéztársakkal. Éppen a kőszobrok kezében tartott (felmutatott) pohár lehetett e köemberek megalkotásának valódi szellemi, lelki tartalma. A pohár felmutatása és ennek kőszobron való ábrázolása mintegy az italáldozat, áldomás keretében az Isten által jóváhagyott birtokbavételnek (pl. katonai hódítás esetén), a testvérré fogadásnak (pl. vérszerződés emlékeként) vagy az egyéb fontos szerződéskötés hitelesen igazoló jogi tényének állít örök emléket. A pohár a terület birtokbavételének mintegy Istentől származott jogalapját és egyidejűleg a valóságos földi tényét is tükrözhetette. E kettős jelleg egyúttal a pusztai lovas népek közötti vérségi, rokonsági és sorsközösségi alapelményt is erősíthette a közös hitvilág talaján. Van műveltségi előzménye a korábbi keleti kultúrákban a fenti alkotásoknak, ahol a szobroknál szintén hasonlatos módon fordul elő a pohár jelképi tartalma.

A Kr. előtti III. évezred mezopotámiai szobrai (hasuk előtt két kezükkel tartott pohárral) kifejezik a hitük szerint mindent látó Isten tiszteletét. Az ember és az Isten közötti közvetlen kapcsolatban hittek az ókor világában. (48) E szobrok a jelentéstartalmukat tekintve világképi rokonságot mutatnak a füves puszták lovasíjász népei által alkotott köemberek bálványszobrainak ábrázolási módjával.

Fontos lehet megemlíteni az élet vizével kapcsolatos kultúrtörténeti kutatást is: a zoroaszteri tanítás szerint egy csodálatos fáról nyeri az emberiség a halhatatlanság italát. (49) Ez a világkép egyébként szellemi tartalmát tekintve azonosítható a bibliai életfával, a muszlimok tubafa képével, a jóság és tisztaság fájával. A keleti műveltség ismert fogalmi képe a halhatatlanság

itala, mely gondolat az Ukkon-pohár szempontjából is érdekes lehet. Ráadásul ez összefügghet az életfa ősi keleti gondolatával, ami magyar műveltségi hagyományunk, meséink és mondáink legszerveesebb eleme (pl. égig érő fa, Istenfa).

X. Ókori gyökerek

A sumérok bő termést adó istenasszonyának neve Baú volt: koronás nőalakját trónszéken ülve ábrázolták: jelképei közé tartozott az egyik kezében tartott életfa termő ága és a másik kezében tartott életvízzel teli pohár. A régészek számos Baú istenasszonynak szentelt ivóedényt tártak fel. (50) Ez rokonítható a lovasíjász-kultúra kőszobrainak jelképiségével. A mezopotámiai sumérok már ismerték az italáldozatot: a sumér városállamok tanácsának jelképe a pohár volt, és az Ukkon-pohárhoz hasonlóan szokás volt a polgári jogi, illetve egyéb szerződéseket, egyezményeket sör- vagy borivással megpecsételni.

Fontos tárgyi emlékei ennek az áldomási rítusnak azok a Kr. előtt 2800 táján gipszköből készült (mellkasuk vagy hasuk előtt összetett kezükben kupát, poharat tartó, méltóságteljes férfiakat ábrázoló) sumér szobrok, amelyek Abu templomából kerültek elő (ezek a szobrok azután a bagdadi Iraki Múzeumba kerültek). (51)

A mezopotámiai Tigris egyik mellékfolyója mentén, az Aszmar dombról (Tell Aszmar), egy templomrom padlója alól került elő az a 21 sumér szobor, amely imádkozásra, italáldozatra készülő férfialakokat (papokat vagy isteneket) ábrázol: a mellkasuk előtt összekulcsolt kezeikben egy kis áldozati pohár látható. (52)

Rézből és márványból faragott istenszobrok kezében is ábrázolták ezt a poharat, mely sokszor az engesztelő áldozat kifejeződése. (53)

A sumérok sírleletei arról tanúskodnak, hogy minden elhunytat szintén egy áldozati pohár kíséretében temettek el. (54) Az Istennel szerződött emberi élet záró pillanatát is egy pohár jelképezhette Mezopotámia ősvilágában.

A sumér hősök legnagyobbika, Gilgames egyik legyőzendő ellenfele Huvava volt, akinek megformált alakját (torz fej, hangsúlyozottan túlzó ó-láb) igencsak szörnyszerűnek lehet megítélni az égetett agyag domborműveken: ő is poharat tart, de csak a bal kezében, jobb kezét pedig fenyegetően rázza. (55)

ljesztő rémkép ez utóbbi ábrázolás. Szerintem a sumér–akkád évezredes küzdelem szellemi kifejezőjeként értékelhetőek ezek az ábrázolások. Szerintünk ezek a Huvava-ábrázolások valójában a megszehágtatás, gúnyolódó szándékot fejezték ki a sumérek szent és méltóságteljes pohárábrázolásával szemben. Vélhetően a sumér–akkád kultúrharca tanúi ezen dombozók.

Egyébként az ukkon szónak (kis eltéréssel) földrajzi megfelelője is van a mezopotámiai területen. Kr. előtt 750 táján a mezopotámiai Ukun folyó mellett telepedtek le az arámi törzs tagjai, hogy az asszírok támadását kikerüljék. (56) Ebben az időben létezett a mezopotámiai Uku város is. (57)

A fenti földrajzi névnek azért lehet jelentősége, mert a lovasíjász szkíták egyik nagy hulláma éppen Kr. előtt 700 körül jelent meg Európában, Szíriában, Palesztinában, Egyiptomban: Hérodotosz szerint csak egy részük vonult vissza a Fekete-tenger vidékére. (58) Ókori előzményként fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a sumér „ukkin” szó gyűlés; az „Ursag” pedig ország jelentésű. (59)

Zarathustra tanítása szerint a Vorukasa olyan kozmikus óceán, amely Anáhitá istennő forrásából teremtődött. A Vorukasa-óceánból két fa nőtt ki: az egyik fából (a jó győzelmeke) a halhatatlanság italát nyeri az emberiség; a másik fából pedig a természet fája erednek, és ennek a fának az ágai fészkel a száma madár: szárnya libbenésekor a fa magvai lehullanak, és a vizek útján jutnak el rendeltetési helyükre. (60) Ez egyrészt megjeleníti az életfa ősi keleti világképét, melynek a magyar népművészetben különlegesen erős szerepe van (napjainkban is); másrészt a halhatatlanság itala, az élet vize az Ukkon-pohár szempontjából lehet érdekes ókori mitológikus világképi előzmény. A fenti gondolatokat azért tartom fontosnak, mert Zarathustra világképe erősen hatott Európa keleti területein a Jézus Krisztus előtti évszázadokban. (61)

XI. Kőszobrok pohara

Magyarország hun sírhalmain megtalálhatóak voltak a kőszobrok, kőbálszobrok, melyekről a régebbi oklevelek is megemlékeznek: Pray György említette a Cornideshez írt egyik le-

velében, hogy kereste Kajászószentpéter táján a hunok kőemlékeit, kőszobrait, kőbálszobrait. (62) A magyar oklevelekben találhatóak az alábbi szavak: „áldókút” (áldozókút jelentéssel); „egykö” (értelme: szentkö); „ügyfa” (jelentése: szentfa). Az „ügy” és „egy” szavunk „szent” jelentéssel bír (lásd: egyház szavunk annyit tesz mint szentház). (63)

A XIX. század 30-as éveiben Sombori József egy cikkében arról írt, hogy egy székelyföldi menyegző alkalmával későbbi szent királyunk, László herceg ivott is e nemzeti székely áldozópohárból. (64) A régi magyar hitvilágból ered ünnep szavunk: a székelyeknél innap elnevezéssel. Az áldomás szó áldozatot jelentett régen. (65) Jókai Mór 1883-ban megjelentetett *Bálszoborvár* (Bp., 1964. 12. o.) címet viselő könyvében említette „a hét vezér kókuszdió serlegét, amibe azok a szövetségkötésnél vérüket csorgatták”. (66) A pohár szavunk közös műveltségi kincsünk a Kr. utáni VIII. század elején a Kaukázus vidékén élő alánokkal. (67)

XII. Csíksomlyó legendás valósága

A pesti piarista plébánia sekrestyésének fia, Kácsor Keresztély (1710–?) piarista pap novíciusmesterként ténykedett Privigyén, ahol 1773-ban megjelentette *Supellex Historica ex Variis Probatís Veteribus et Recentioribus Scriptoribus* című könyvét. A hunok áldomási poharát is lerajzolta, és latinul ismertette azt a rítust is, melynek keretében megkötötték a szövetséget más néppel. Egy hatalmas serlegbe bort töltöttek, és vértüket ebbe csorgatták: ezzel fejezték ki halálukig tartó hithű esküvésüket, melyet minden esetben megtartottak. (68) A *Csíki székely krónika* szerint a székely áldozópohár Anakarsisz szkíta bölcsőtől származott, aki a görög írók szerint Szolón kortársa volt. (69) Anakarsisz a szkíta fejedelmi családból származott: bekapcsolódott a korai görög filozófia áramába, ő lett az egyike az ún. hét bölcsnek. (70)

A székely nemzeti áldozópohár kehely alakú, kókuszdióhéjból készített, fényes és fekete színű, csipkés szájú, aranyozott ezüsttel szegélyezett volt. A kókuszpohár virágos ezüstkehelyből emelkedik, az alsó és a felső ezüstözést 3 ezüstpánt fogja össze. A három pánt mindegyike felső felén egy-egy szűz áll, majdnem vállig érő

hajjal, mezítelen karra, combközépig érő, övezett öltönybe öltözve, melyet táncoló alakban ujjai között tartanak, mint az örvendezés jelképei. Talpa hasonlóan aranyozott ezüst, rajta nyulak és farkasok futnak fák között. Fedele elveszett. (71)

A székely áldozópohár vélhetően áldozati célú szent tárgy volt, amely a szkíta őseink korából eredt: a szkíta Anakharszisz pohara volt az a mitológiai gyökerű áldozati pohár, amelyet szentségként a rabonbáni áldozatoknál használtak a székelyek. (72)

Ezt a poharat Budvárban a rabonbánok használták még a Szent István előtti időkben: a legnagyobb székely, Orbán Balázs is leírta ezt a történetet a XIX. században. A legenda valóságát a nemzeti áldozópohár léte tekintetében ékesen bizonyította, hogy 2004-ben a somlyói pünkösdi búcsú szentmiséjén ezzel áldoztatott Erdő Péter bíboros. (73)

Az évszázadokon át pusztá legendának minősített székely áldozópoharat 1944-ben Apor Vilmos püspök rejtette el a győri püspökvárban a csíkszentmihályi Sándor család kérésére: húsz évvel később Pannonhalmán őrizték (leltárba vett magyar műkincsként), onnan László Gyula régész közbenjárására adták vissza a Sándor családnak. A budapesti Sándor István a család nevében felajánlotta a csíksomlyói kegytemplomnak: a 2004. évi csíksomlyói szentmisén ezzel a serleggel mutatták be az áldozatot. (74) Az ősi legenda ismét valósággá lett.

Az ősi rítus okán fontos megemlíteni, hogy Katona Lajos 1897-ben arról értekezett, hogy magyar ősvallási szavaink közé tartoznak az alábbiak: áldás, áldozat, áldozópohár, Hadak útja, oltárkö, ősök tisztelete, tündérek, véráldomás, szittyá istenségek. (75)

Az áldomás szentség volt: megsértése a legnagyobb bűnnek számított!

A XIX. század végén kiadott Magyar Jogi Lexikon szerint: „Áldomás, az áldani, áldozni igéssel rokon. Legrégibb jelentése: 1. a m. isteneknek”. Werbőczy szerint (III. R. 34. cz. 3. §) a lónak, ökörnek vagy egyéb marhának lopásával vádolt ember, ha azt állítja, hogy vásáron vette, és sem szavatost, sem pedig olyat nem tud állítani „ki az áldomást felköszöntötte vagyis ahhoz szokás szerint szerencsét kívánt volna”, akasztófával bűnhődjék. (76)

Az eskütétel és az áldomásívás ugyanazt a leki tartalmat fejezi ki. (77)

Az áldomás a XIX. század végén még élő jogi erőt jelentett: „Bizonyítási eszközül ma is elfogadható” minden egyéb szabály híján is. (78)

XIII. Őshagyományunk ereje

Emberi közösségeink öntudata és hagyományörző, élő valósága adják az igazi keretet mindennapi életünkben: ezt megőrizni igen nagy csoda már napjainkban is.

Négy évezreddel ezelőtti régészeti emlék is található a szkíta ősök által lakott Kárpát-medencénkben, mely az áldomás ősiségének voltát igazolja! Kr. előtt 2000 tájáról való a budakalászi szekérlelet (agyagból): ez tulajdonképpen egy ivóedény, melyhez hasonlót találtak Úr sumér városában a Kr. előtti III. évezredből. (79)

Érdemes utalni a mezopotámiai sumér értékvilág őshagyományát megőrző Kr. előtti II. évezred hettita birodalmára, melynek fénykorát a testvéri szeretet által vezérelt hatalmi gondolkodás, a fegyelmezett katonai kiképzés és hadviselés, az erkölcsi rend és a törvény tisztelete jellemezte (pl. elvették attól a földjét, aki nem dolgozott: ekként a közteherviselés közösségi értékrendjét és a munka tiszteletét hirdették, ami kizárta a spekulatív célú földszerzést). A Kr. előtti II. évezred hettita műveltségű birodalmi világából érdemes fölidézni az ókori vár- és városépítészet csodálatos építészeti jelentőségű (50 ezer lakosú) Hattusas városát, ahol a szakrális városközpontban az egyik régészeti leleten ez az ékírásos fölirat olvasható: „Most kenyeret fogtok enni, azután vizet fogtok inni!” (80)

Az élet vizének fogalmi köre szertartási jelentőségű: ha magunk elé képzeljük a fenti hettita étel- és italáldozati szertartás (kenyér és víz) látványát és élményét, akkor a keresztény szeretetlakoma (görögül agapé), vagyis Jézus utolsó vacsora szertartása, közös keresztény áldomás-hagyományunk előképe sejlik föl előttünk.

A magyar Szent Korona az Isten két angyala által két oldalról közrefogva a Teremtő által az embernek adott erkölcsi rend jelképe. Azt a magyar életbölcseletet fogalmazza meg, melynek az az üzenete, hogy az Isten által rendelt és az emberlét teljességét szolgáló erkölcsi rend a világ alapja, és ennek az erkölcsi rendnek a védel-

mét hivatott az állam által alkotott jogrendszer szolgálni.

A közerkölcs az a valóságos tartalom, melynek védelmét a jog mint páncél látja el: ez a magyar Szent Korona tanának igazi tartalma. Ebből kiindulva nem jog az, ami a közerkölcsöt sérti. Csak az minősül jognak, ami az emberlét erkölcsi rendjét megvédi, óvja, élteti!

Adja Isten, hogy a magyar Szent Korona, a vérszerződésünk kelyhéből fakadó, erkölcsi jogrendet megtestesítő, magyar országunkat és nemzetünket megvédő, közjogi csodák sorát életre keltő évezredes történeti alkotmányunk lelki áldása – a világ szellemi örökségeként – kiutat mutasson a nemzetbarátság jegyében a jóakarátú emberek, nemzetek, népek és országok közös szabadságának megteremtése és megőrzése irányába!

Forrásjegyzék:

- (1) Képes Krónika. Fordította Bollók János. Jegyzetek: Szovák Kornél, Veszprémy László. (Millenniumi Magyar Történelem, Források) 67. Bp., 2004. 28. o.
- (2) Csetneki (Jelinek) Elek: Ukkon pohár. In: Philológiai Közöny 1880. 275. o.; Bogdán István: Régi magyar mulatságok. (16. Az áldomás) Neumann Kht., 2003.
- (3) Rövid irodalmi szemle és könyvészet. In: Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező. Szerkeszti és kiadja Révész Imre. Kilencedik évfolyam. Bp., 1878. 119. o.
- (4) Vámbéry Ármán: A magyarság bölcsőjénél. Bp., 1914. 124. o.
- (5) Vámbéry Ármán: A magyarság bölcsőjénél. Bp., 1914. 124., 218–219. o.
- (6) Pettkó Béla: Tárca. II. A Bodon-család levelesládája. In: Századok. 1893. 728. o.
- (7) Dr. Kalmár János: Mád, tokaj-hegyaljai község élete a XVI–XVIII. században. Mád „falukönyve”. H. é. n. 99. o.
- (8) Dr. Kalmár János: Mád, tokaj-hegyaljai község élete a XVI–XVIII. században. Mád „falukönyve”. H. é. n. 93., 101. o.
- (9) Findura Imre: Rimaszombat szabadalmas város története. Rimaszombat, 1894. 21., 22. o.
- (10) Nagy Gyula: Ukkon pohara. In: Századok. 1880. szeptember. Kilencedik füzet. Különfélék. 759. o.
- (11) Dr. Kalmár János: Mád, tokaj-hegyaljai község élete a XVI–XVIII. században. Mád „falukönyve”. H. é. n. 150. o.
- (12) Nagy Gyula: Ukkon pohara. In: Századok. 1880. szeptember. Kilencedik füzet. Különfélék. 759. o.
- (13) Dr. Bakos József: A tokajhegyaljai régi szőlőművelés szóincse. In: Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve. V. Eger, 1959. 39. o.
- (14) Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. VI. kötet. Bp., 1874. 579. o.
- (15) Nagy Gyula: Ukkon pohara. In: Századok. 1880. szeptember. Kilencedik füzet. Különfélék. 759. o.
- (16) Györffy György: István király és műve. Bp., 1977. 440. o.
- (17) Kristó Gyula: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Bp. 1980. 65., 118. o. (A Hétmagyar törzsszövetség megkötésének lényeges jogi aktusa a vérszerződés volt.)
- (18) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Szerkesztette vitéz szolnoki Schefftsik György dr. I. kötet. 1935. 46. o.
- (19) Heckenest–Nováki–Vastagh–Zoltay: A magyarországi vaskohászat története a korai középkorban. Bp., 1968. 136. o.
- (20) Magyarország történeti kronológiája. I. kötet. Főszerk. Benda Kálmán. Bp., 1981. 69. o.
- (21) Az ősi magyar hitvilág. Válogatás a magyar mitológiával foglalkozó XVIII–XIX. századi művekből. Szerkesztette Diószegi Vilmos. Bp., 1971. 116. o.
- (22) Györffy György: István király és műve. Bp., 1977. 55–56., 77. o.
- (23) Magyar alkotmánytörténet. Szerkesztette Mezey Barna. Bp., 2003. 28. o.
- (24) Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. III. kötet. Pest, 1865. 507. o.
- (25) Fodor Antal: Az esztergomi oroszánok titka 2. Az oroszánok oldalán látható négy ék jelentősége, szerepe. In: Dorozsmai Napló. Közéleti lap. XVII. évfolyam 6. szám 2006. VI. 30. 7. o.
- (26) Szendrey Ákos: A magyar áldomás. In: Ethnographia. Népélet. Szerkeszti Gunda Béla. III. évfolyam. 1942. 128. o.
- (27) Dr. Bakos József: A tokajhegyaljai régi szőlőművelés szóincse. In: Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve. V. Eger, 1959. 34. o.
- (28) Reszegi Lajos: A székelykérdésről. (Vitéz dr. ákosfalvi Szilágyi László „A székely nemesi rendi társadalom” című könyvével kapcsolatban.) In: Magyar Családtörténeti szemle. 1937. 138. o.
- (29) Dankó József: Magyar szertartási régiségek. In: Új Magyar Sion. 1872. 244., 247., 248.

- (30) Anonymus: Gesta Hungarorum. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Hasonmás kiadásban megjelentette a Magyar Helikon Pais Dezső fordításában. Budapest, 1975. 83. o.
- (31) Anonymus: Gesta Hungarorum. Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről. Hasonmás kiadás. Pais Dezső fordításában. Budapest, 1975. 91. o.
- (32) Feyér Piroska: A szőlő- és bortermelés Magyarországon (1848-ig). Bp., 1981. 20. o.
- (33) Rhétei Prikkel Mária dr.: Őseink és az ital. In: Katholikus Szemle. Szerkeszti Mihályfi Ákos dr. 1917. 8. füzet, október, 713. o.
- (34) Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. VI. kötet. Bp., 1874. 579. o.
- (35) Balássy Ferenc: A székelyek alapszerződése, vagyis a Székely krónikának e szerződést tartalmazó pontjai (székfoglaló értekezés). Felolvastatott 1873. április 7-én. Bp., 1873. In: Értekezések a történeti tudományok köréből. II. Kötet 1872–1873. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Bp., 1873. X. szám, 53–54. o.
- (36) Lőtsey Spielberg László: A nemes székely nemzetnek jussait világosító némely darab levelek. Marosvásárhely, 1837. 7–11 o.
- (37) Szabó Károly: Az 1533. székely krónika hitelességének védelme. In: Új Magyar Múzeum. Negyedik évfolyam. Pest, 1854. II. kötet 397. o.
- (38) Balássy Ferenc: A székelyek alapszerződése, vagyis a Székely krónikának e szerződést tartalmazó pontjai (székfoglaló értekezés). Felolvastatott 1873. április 7-én. Bp., 1873. In: Értekezések a történeti tudományok köréből II. Kötet 1872–1873. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Bp., 1873. X. szám, 19., 29. o.
- (39) Szabó Károly: Az 1533. évi székely krónika hitelességének védelme. In: Új Magyar Múzeum. IV. évfolyam. II. kötet. XII. füzet 1854 december. 457. o.; Sombori József: I. Értekezések 1. A Hajdani Nemes Székely Nemzet Áldozó poharáról. In: Tudományos Gyűjtemény. 1835. III. kötet 14. o.
- (40) Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. V. kötet Bp., 1870. 275. o.
- (41) Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. V. kötet Bp., 1874. 275. o.
- (42) Kis János: Értekezések. Magyar régiségek nyomozása. I. In: Tudományos Gyűjtemény. 1823. VII. kötet 32. o.
- (43) Kincses Katalin Mária: Szirmay András feljegyzései 1680–1713. I. kötet: 1680–1704. Folia Rákóciana 9/1. Vaja, 2004. 163., 185., 2002., 220., 239. o.
- (44) Kis János: I. Értekezések. Magyar régiségek nyomozása. In: Tudományos Gyűjtemény. 1823. VII. kötet 29. o.
- (45) Rhétei Prikkel Mária dr.: Őseink és az ital. In: Katholikus Szemle. Szerkeszti Mihályfi Ákos dr. 1917. 8. füzet, október, 712. o.
- (46) Neal Ascherson: A Fekete-tenger. Bp., 2000. 163. o.
- (47) Fodor István: Verecke híres útján... Bp., 1980. 62. o.
- (48) Dr. Alice Mills: Mitológia. Mítoszok mondák, legendák. Bp., 2006. o.
- (49) Györfi János: Az óperzsa birodalom tündöklése és bukása. H. é. n. 80. o.
- (50) Dr. Bobula Ida: A sumír-magyar rokonság. Bp., 2004. 68–69. o.
- (51) Az emberiség krónikája. Összeállította, szerkesztette és az összefoglaló tanulmányokat írta Glatz Ferenc. Bp., 1990. 29. o.
- (52) Vojtech Zamarowsky: Kezdetben volt sumér. Mladá letá. Bratislava, 1966. 225. o.; Varga Domokos: Ős Napkelet. Az írott történelem kezdetei. Bp., 1973. 12. o.
- (53) Varga Domokos: Ős Napkelet. Az írott történelem kezdetei. Bp., 1973. 43., 44. o.
- (54) Vojtech Zamarowsky: Kezdetben volt sumér. Mladá letá. Bratislava, 1966. 104-105. o.;
- (55) Varga Domokos: Ős Napkelet. Az írott történelem kezdetei. Bp., 1973. 43., 44. o.
- (56) Mahler Ede: Babylonia és Assyria. (reprint) Debrecen, 2003. 28. o.
- (57) Ókori keleti történeti chrestomathia. Szerkesztette Harmatta János. Bp., 2003. 184. o.
- (58) Fürstner László dr.: Történelem és kultúra új megvilágításban. I. kötet. Dunakeszi, 1995. 181. o.
- (59) Dr. Bobula Ida: A sumír-magyar rokonság. Bp., 2004. 44. o.
- (60) Györfi János: Az óperzsa birodalom tündöklése és bukása. H. é. n. 80. o.
- (61) Kővári László: Erdély történelme. I. kötet. Kolozsvár, 1859. 7. o.
- (62) Gyárfás István: A tárnokvölgyi ütközet és a hún-scythák temetkezési módja. In: Századok. 1867. 357., 370. o.
- (63) Árpád és az Árpádok. Történelmi emlékmű. Szerkeszti Csánki Dezső. Árpád vezér halálának ezredik évfordulója alkalmával. Bp., 1907. 41. o.
- (64) Sombori József: I. Értekezések 1. A Hajdani Nemes Székely Nemzet Áldozó poharáról. In: Tudományos Gyűjtemény 1835. III. kötet 17. o.

- (65) Árpád és az Árpádok. Történelmi emlékmű. Szerkeszti Csánki Dezső. Árpád vezér halálának ezredik évfordulója alkalmával. Bp., 1907. 42. o.
- (66) Kiss Erika: A székely nemzet áldozópohara. In: Történelem-Kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. 2000. március 17. – szeptember 24. Bp., 2000. 465. o.
- (67) Egy ezredév. Magyarország rövid története. Szerkesztette dr. Hanák Péter. Bp., 1986. 21.
- (68) Balás Gábor: A székely művelődés évszázadai. Bp., 1988. 186. o.
- (69) Szádeczky Lajos: Szabó Károly emlékezete. In: Századok. 1894. 210. o.
- (70) Janus Pannonius. Magyarországi humanisták. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Klaniczay Tibor munkája. Bp., 1982. 1276. o.
- (71) Kővári László: Erdély történelme. I. kötet. Kolozsvár, 1859. 53. o.
- (72) Ipolyi Arnold: Magyar mythológia. II. kötet. Bp., 1929. 297. o.
- (73) Pomjánék Béla: Legendák földjén. A bágyi vár. In: Hargita Népe 2005. december 23. péntek XVII. évfolyam, 300. szám
- (74) Bánó Atilla: Erdélyben a rabonbán serleg. In: Esztergom-Budapest. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye negyedévenként megjelenő lapja. 2004.
- (75) Voigt Vilmos: magyar ősvallás. In: Ethnographia. Bp., 1997. 395. o.
- (76) Magyar Jogi Lexikon. I. kötet. Szerkesztette Dr. Márkus Dezső. Bp., 1898. 390. o.
- (77) Vámbéry Ármin: A magyarok eredete. Bp., 1882. 382. o.
- (78) Magyar Jogi Lexikon. I. kötet. Szerkesztette Dr. Márkus Dezső. Bp., 1898. 390., 391. o.
- (79) Nagy Sándor: A magyar nép kialakulásának története. Ed. Transsylvania. 1956. 18. o.
- (80) A hetiták világa. In: Spektrum. 2011. január 7. 9-10 óra.

Nyári konyhához illesztett kenyérsütő kemence (Mindszent, 1984)

Táj és lélek

*„Egy új világ van
Méneshegy alatt,
Mely gyors erővel cél felé halad.
Hegyen és síkon annyi ott a kincs:
Azt kérdezhetnéd, hogy még mije nincs?”
(Vörösmarty Mihály)*

„Kistájnak” nevezi a szakirodalom a vidéket: Arad-Hegyalja észak–déli irányban Borosjenőtől-Pankotától a Marosig, Máriaradnáig terjed, az Alföldbe látványosan belesimuló, Erdély-széli Zarándi-hegység legnyugatibb lankái síkság és dombos-hegyes vidék egymástól mindvégig jól észrevehetően, tisztán elkülöníthető határán húzódnak, nagyjából 60-70 km hosszán. Az ún. „Hegyes-Drócsa hegység” (tulajdonképpen a Zarándi-hegység) lábánál elterülő tájék a történelmi Magyarországnak a Szerémség mellett legpatinásabb történeti borvidéke, a ménesi, ópálosi, magyarádi kadarka, aszú és más (nagy részben vörös-) borok a szerémi fehér fajtákon kívül a régi magyarság legjobb, legnemesebb italai voltak. Arad-Hegyaljáról azt írja a lexikon, hogy a Hegyes-Drócsa hegység „nyugati homlokzata”, „az aradi síkság felé hirtelenül aláeső ereszkedője” – és bizony kalapot kell emelnünk a 19. századi tudományos ismertetések nyelvezetének plaszticitása, érzékletes, kiválóan láttató fogalmazásmódja előtt. Igen, mintha magasból alászálló, méltósággal leereszkedő, dekoratív homlokzaton pillantana végig az ember, amint Arad felől érkezve Pálos központjában balra, északnak fordul, és a síkság-hegyvidék pontosan lerajzolható-követhető vonalán indul fölfelé, Ménés, Gyorok, Kövi, Kovászi, Világos, Galsa, Pankota irányába, vagy akár visszafelé, délnek, majd megint balra, túl Ópáloson, a Maros völgyében, az alig tíz kilométerre levő Radnáig. Galsánál jobbra letérve alig három kilométerre van Magyarád (ahol a név dacára már egy magyar sincs), Pankota után egyenesen tovább hat kilométerre a kapituláció-színhely Szöllős – teljes nevén Csigérszöllős – , onnan még vagy tízre északkeletnek Borosjenő. Miként megint

csak a szakirodalom fogalmaz: „Arad-Hegyalja tulajdonképpen Máriaradna és Pankota között húzódó községek határára terjed ki.” (Eredetileg 18 falut jelentett.) És már be is jártuk egész Arad-Hegyalját. A térképen.

Arad-Hegyalja voltaképpen még a klasszikus értelemben veendő szegedi nagytáj része, annak északkeleti alkotóeleme: történeti néprajzi és kultúrgeográfiai értelemben a Bálint Sándor-i „szögedi nemzethez” tartozik, például a csanádi hátsággal, a Bánsággal-Temesközzel vagy éppen Északkelet-Bácskával együtt. (Szeged Aradtól kerekén 100, Arad-Hegyaljától átlagosan 125-130 kilométerre fekszik.) Noha Krenner Miklós azt írja, Arad-Hegyalja az Erdélyi-érchegység „finom végtagja” – törékeny, vékonyka mivoltában kicsit mintha Cranach nőalakjait idézné –, mégis összességében inkább alföldi, Alföld-széli, jóval inkább síkvidéki táj ez, mint hegyvidék: közelebb vannak ide az Újkígyósról, Makóról vagy Magyarkanizsáról érkező radnai búcsúsok, mint a világosi várra ácsingózó érchegységi mócok, közelebb Rúzs Sándorék majdhogynem idáig is portyázó lovas betyárjai, mint Pintye Gligor legendárium vagy a pakulárok furulyaszava. Különben éppen Krenner jegyzi meg nagyszerű Arad-esszéjében, hogy a kiindulópont-ősrigó Aradra innen időről időre száraz forráság vagy izgató földszag áramlik be, igaz, együtt a szőlődombok vagy „a radnai kapu” hegyvidéki(bb), tiszta húsével. Errefelé mintha mindig minden éppen változóban, éppen átalakulóban volna: a rónaság szelíd hajlatú dombsággá, a hepehupás, szőlősoroktól burjánzó gyűrődések kisimuló, egyenletes lapállá formálódnak. Ez a sajátosságos átmenetiség, határhelyzet mivolt – a Tokaj alatti vidéknek vagy a Tápió mentének, a Felvi-

dék és a Nagyalföld érintkező-találkozó sávjának kicsinyített mása, mikrovetülete – minden hamis egyneműségátlászat ellenére alapjaiban határozza meg a tájék lelki arculatát. Mi több: mélyebb, összetettebb, ismeretlenebb néplélektani, etnográfiai és kultúrhistóriai összefüggésekben, mint gondolnánk. Ennek pedig igencsak lényegi, befolyásoló szerepe van nemcsak a viharos és roppant tanulságos múltban, de a talányos és ismeretlen jelenben is. A fel-felködlő jövőt nem is említve.

Arad közelebbi és távolabbi környéke a honfoglalás körüli időkben sűrű erdőségekkel borított vadon (Erdőhát lesz a neve kicsit később), szinte teljesen lakatlan vidék. „Hatalmas szilfa erdők borították... Arad megye sík vidékeit, egy darabjuk ma is zöldell a megyei címerben. Kisebb vadvizek, mocsarak, semlyékek tarkították a pagonyokat... minden visszahagyja ittjártának nyomait.” Itt-ott elszórva szláv törzsek meg az avarok elszlávosodott maradványai – rövidesen őket is keresztény hitre téríti a legendás Szent Gellért püspök, a közeli Csanád ura. Csanád vezér meg az általa legyőzött, lázadó Ajtony vezér földje ez is: 1028-ban a Nagyszentmiklóshoz közeli Nagyősnél vívott nevezetes csata híre megremegteti az alig három-négy évtizede ideérkezett magyariakat, a király úr meg a viadal után várispánságot hoz itt létre, ispánnak pedig egy Orod nevű jó emberét iktatja be. És rövidesen virágzó, lüktető magyar élet lesz mindenfelé a Makra-hegység alatt, ahogyan akkoriban a Hegyes-Drócsát nevezték. A helységek fennmaradt első említései: Galsa: 1202, Gyorok: 1135, Makra: 1220, Pankota: 1202, Zaránd: 1230 stb. „Az Árpádok korára tősgyökeres, szép csengésű magyar helynevek emlékeztetnek”, jegyzi meg az egyik ismertető. A kora középkori településrenddel kapcsolatos egyéb kutatások szintén nyilvánvalóvá teszik: ősi magyar szállásterületen járunk, ahol 800-900 éve sűrűn, egymáshoz igen közel sorakoztak a falvak, a három-négy-tíz házból állóktól az akár 300-400, nádból, vályogból, paticsból – vesszőből font, vályoggal összeragasztott falakkal – készült hajlékokig, ahol bő, redős öltözékben, „kalpaggal” a fejen, fölfelé kunkorodó, hegyes orrú, puha csizmában pompáztak eleink, „erdők tisztásain, folyók, erek, patakok partjain, háttas helyeken, kövér legelők

szomszédságában úgy... hogy a férfilakosság az első jelre hadi rendbe sorakozhassék” (Márki Sándor). „A területnek határozottan magyar jellege volt”, összegez Marjay Frigyes is.

A régi magyar vármegyerendszerben a későbbi történeti Arad megye a Hegyaljával teljesen más határokkal rendelkezett: északi-északkeleti része Zaránd megyéhez tartozott (határát a Makra-hegység főgerince képezte), ugyanakkor délen, a Maros bal partján a későbbi Temes és Krassó-Szörény megyék tetemes hányadát is magában foglalta – 880 helysége van, 534 család és 11 papi testület birtokolja, területén összesen 41 vár található. A zarándi részt a honfoglalás után egy Velek nevű törzsfő kapja –, maga a megye pedig egészen 1876-ig, az új magyar történelmi vármegyerendszert létrehozó XXIII. törvénycikk életbe lépéséig létezett. Arad-Hegyalja a középkorban egészen a tatárjárásig nagyjából zavartalan és virágzó magyar életet él: már 1038 előtt, Szent István életében oklevél említi, hogy Gizella királyné férje beleegyezésével nyolc szőlőt (szőlőskertet – D. L.) és ugyanannyi vincellért adományoz a bakonybéli apátságnak a ménesi határban levő Makra-hegyen („dedi octo vineas cum totidem vinitoribus”), alig negyedszázadra rá, 1214-ben pedig leíratott, hogy Boleszló váci püspök a leleszi prépostságnak adta a Makra-hegy közelében lévő Apatelekek melletti 12 szőlőskertjét, továbbá Galsán 10 szőlőskertet.

Az 1241–42-es mongol invázió sorsfordító jelentőségű a vidék történetében: ekkor zajlik le az első – majdhogynem (már ez is) végzetesnek nevezhető – nagy magyar népességfogyás: az esztelen mészárlások következtében, melyekből a legnagyobb arányúakat az Alföld, ezen belül is annak déli-délkeleti részei szenvedik el, a lakosság szinte eltűnik. A rendkívül súlyos embervesztés következtében a táj alig egy-két esztendő leforgása alatt jóformán elnéptelenedik – errefelé különösen érvényesek a tatárjárás legnagyobb korona- és szemtanújának, P. Rogerius mesternek az alábbi sorai: „...Arad és Csanád felé... elkezdtek bejárni a pusztát és elhagyott földet... Az egyházak tornyai voltak útmutató jeleink egyik helységről a másikba, és ezek is borzalmas utat jelöltek... Mert az utak és ösvények el voltak törölve, fű meg tüskés bozót lepte be őket... semmit sem találtunk, csak a megölték csontjait és

koponyáit, amelyeket szerfölött sok keresztény vér kiontásával mocskoltak be. És bár a földön nem láttuk az ártatlanok véré, hiszen megrésze-gülve magába szívta, de láttuk a piros vértől még vöröslő köveket, és nem járhattunk rajta állandó nyögés és keserű sóhajtozás nélkül.”

A tatárjárást követő idők kezdik gyökeresen megváltoztatni a táj etnikai képét: ekkor indul meg – kezdetben még nem túl nagy arányban – dél–délkelet–keleti irányból a román bevándorlás. (Emlékezetesen és igen figyelemreméltó szeretettel, a később történetekhez képest jó adag túláradozó illuzionizmussal örökíti ezt meg Makkai Sándor a tatárjárás időszakát Kodolányi János mellett talán legplasztikusabban ábrázoló magyar prózai vállalkozásában, *Táltoskirály* című regényében, illetve ennek folytatásában, a *Sárga viharban*: Ágnicát, a távoli vidékről Székelyföldre vetődött román leányt kisgyermek korában egy idős, jólelkű székely megmenti a fagyhaláltól, s ő később hálából, Juon nevezetű párjával és annak nemzetségével a szorosokban a mongol túlerőt reménytelen heroizmussal váró és feltartóztatni akaró székely hadakhoz csatlakozik, megfogalmazván szándékukat, a hős vérral vett föld álomszép, mesebeli hitvallását – mily kár, hogy később Horea vagy Axente Sever pribékjei nem ismerték: „...nekünk még nem hazánk ez a föld... De szeretnők, hogy a gyermekeinknek már az legyen. Meg akarjuk nekik vásárolni.”)

Mindazonáltal a vidék alapvetően magyar jellege, karaktere – sőt, etnikai viszonyainak összessége – a 14. és a 15. században döntő mértékben nem változik. Az 1400-as években Arad vármegyének 392 községe van, ebből 276 magyar nevű és eredetű, 110 szláv és mindössze hat román, ezek is a magyar nevek fordításai vagy – miként Marjay írja – „eloláhosított” alakjai. Ugyanez az arány Zarándban: a 442 helység-névből 376 magyar... Ugyanakkor ezekben az évtizedekben kezdődik a törökök elől menekülő szerbek nagyobb arányú beáramlása Magyarországra déli területeire, így Arad vármegye néhány vidékére is, ám a lassú, de folyamatos román beszívargás már lényegesen nagyobb tömegeket mozgat meg: Világosra 1441-ben kerülnek az első betelepülők. (Az egyébként nem elhanyagolható jelentőségű szerb beköltözéseket jócskán fölerősíti egy komoly birtokpolitikai tényező: Zsigmond

a 15. század elején hatalmas birtokadományokban részesíti Stefan Lazarević fejedelmet, ezek révén a despota a magyar arisztokrácia első vonalába emelkedik, s e páratlan nagylelkűség árára, hogy a szerb vezér kifejezetten ösztönzi a szultán hatalmával nem szívesen együttműködő alattvalóit a Magyarországra költözésre. Számos főúr is bemenekül népével együtt: többek között például Dmitar, a híres szerb népi hős, Kraljević Marko testvére, majd Zaránd megye főispánja és Világos várának kapitánya lesz. Szakály Ferenc azt írja: „...tudjuk bizonyosan, hogy a despota messze a déli határoktól távol fekvő birtokaira, pl. Debrecen környékére, valamint a világosvári uradalomba is telepített szerb parasztokat.”) A török hódoltság, amelynek határvidéke hosszú évtizedekre Arad-Hegyaljára, illetve közvetlen szomszédságába esett, állandósította a török időkre amúgy is jellemző, kisebb megszakításokkal folyton vissza-visszatérő rablásokat, gyilkolásokat, pusztításokat. Ez a jóformán permanens szenvedéskorszak okozta azután, hogy a magyarság igen jelentékeny része elmenekült – elbujdosott, megszökött – lakóhelyéről, és helyére immáron mind nagyobb tömegekben és mind rövidebb idő leforgása alatt a közeli, magasabb hegyvidékek románjai költöztek. A 17. század az a végzetes időszak, amikor a nemzetiségi-etnikai viszonyok, az arányok teljesen megváltoznak, mintegy „átfordulnak” a románság javára. Ráadásul a török hódoltság végének errefelé „több lépcsőben” végbement, irtózatossá váló veszteségekkel járó periódusa után – a 15 éves háború (1591–1606), Bocskai szabadságharca (1604–1606), I. Rákóczi György és Zrínyi hadjáratai (1644–45, 1663–64), az 1689 és 1699 közötti „végső kiűzés” időszaka – az 1718 és 1741 közötti marosi határőrvidék felállításával (melyhez a vidék tekintélyes része tartozott) újabb szerb telepeshullám érkezik, minden korábbinál népesebb. Arsenije Čarnojević pátriárka népének 1690-es „nagy beköltözését” követő utórezgésekként pl. Világoson is ekkor alakul ki a rác negyed, akárcsak az Arad és Nagylak között nagyjából félúton levő Pécskán Rácpécska vagy akár Aradon a Rácfertály városnegyed tekintélyes szerb kisebbsége. (1698-ban a lakosság nagyjából fele-fele arányban román és szerb nemzetiségű, „összesen 800 házban”, és még

1851-ben is a több mint 22 ezer lakosból mintegy 1200 szerb.) A céltudatos 18. századi Habsburg-telepítés errefelé már csak az utolsó csepp a pohárban. Minden megváltozik, maga a táj is: 1748 után megkezdődik a hatalmas erdőségek kiirtása, intenzívebb a célszerű földművelés és a pásztorkodó hegyvidéki románságra annyira jellemző állattartás – és mire 1784 késő őszen Horea, Cloșca és Crișan „gyilkos pórhada” a nyirkos hidegben a világosi vár körül kódorog: voltaképpen már minden eldőlni látszik...

A Trianon előtti helyzet már egyértelműen igen hátrányos a magyar népesség szempontjából: Arad-Hegyalja településeiből egyedül Gyorok, Galsa, kisebb részben Borosjenő, Pankota és némiképp Máriaradna és Világos rendelkezik jelentősebb magyar lakossággal. (Azóta, mondani sem kell, csak jócskán rosszabbodtak az arányok és az általános helyzet – Világosról, Magyarádról és Radnáról pl. gyakorlatilag eltűntek a magyarok.) Arad megye lakóinak száma a 19. század végén, 1891-ben 343 ezer. Ebből 209 ezer román, 87 ezer magyar, 37 ezer német. Ezekből az adatokból igencsak helytállóan következtethetünk az Arad-Hegyaljára vonatkozó arányokra is.

Trianon után egészen a második világháborúig a román államhatalom zavartalanul rendezkedhet be a vidéken: a totális nemzetállami kívánalmaknak megfelelően létesülnek új intézmények (Ménesen 1921-ben szőlészeti alsóbb iskola, a vasúttársaság székháza Aradon, új börtörtgyári részleg Pankotán stb.) – az 1940-es második bécsi döntés előkészítésekor Dél-Erdély mellett a Partium déli része, Arad-Hegyalja mint túlnyomórészt románlakta terület szóba sem kerül... Mégis: a második világháború legvégén (nemrégiben múlt éppen 70 esztendeje!) történik néhány olyan esemény, amely – szinte teljes mai ismeretlensége dacára – némiképp új megvilágításba helyezi a vidék legújabb kori történetét.

Románia 1944. augusztus 23-ai átállása után a magyar hadvezetőség úgy dönt: a történelmi keleti határ megerősítésével párhuzamosan megpróbálja az oroszok előtt elérni a Kárpátok déli szorosait. Horthy Miklós kormányzó és Laktos Géza miniszterelnök azzal bízta meg Vörös János vezérkari főnököt: a 2. magyar hadsereg Kolozsvár és Marosvásárhely térségéből indulva déli irányban intézzon támadást Torda-Ma-

rosludas felé. Az akció szeptember 5-én indul, a gyors, magabiztos előretörést 8-án, a szovjet csapatok érkezésének hírére leállítják, a csapatokat védelemre a Maros és az Aranyos mögé rendelik vissza. Ezzel együtt a 13-án kezdődő, híres tordai csatában „a honvédség kitűnő helytállásának köszönhetően megakadályozták, hogy a szovjet-román csapatok Kolozsvár térségében elvágják a Székelyföldet kiürítő magyar és német csapatok visszavonulását nyugati irányba. Több hétig (majdnem egy teljes hónapig – D. L.) tartották vissza a többszörös túlerőben lévő ellenséget.” Az 1. magyar hadsereg 12-én lendül támadásba, egyrészt, hogy biztosítsa a Bánságból Déva felé ugyanekkor indult német offenzívát, másrészt, hogy a Körösök és a Maros völgyének lezárásával fedezze a 2. hadsereg ebbe az irányba „néző” szárnyát. Bár eléri a folyóvölgyeket, a már nyomasztó szovjet túlerő miatt tartósan már nem tudják megvetni ott a lábukat. Ugyanakkor a román csapatok fejvesztve menekülnek előlük – villámgyorsan szétverik az 1. román lovas és az 1. román gyalogos hadosztályt –, s a visszavonulás miatt széles tér nyílik a honvéd egységek előtt: szeptember 13-án este 7 óra után a Heszlényi Károly altábornagy által vezetett IV. hadtest részeként az 1. magyar páncélos hadosztály jóvoltából 26 esztendő után ismét piros-fehér-zöld zászló lobog az alig negyedszázada még 73 százalékan magyar többségű város tanácsházának tornyán. A honvédeket virágosó és a bécsi döntésekhez teljesen hasonló fogadtatás várja. Egy visszaemlékező: „Feri a korábbi visszacsatolásokat csak a filmhíradókban látta, a katonaság eddig neki csak idegen területek megszállását, ellenséges, vagy jobb esetben, semleges civilekkel való érintkezést, partizánvadászatot, vagy többszörös túlerővel szembeni kétségbeesett helytállást jelentett – itt viszont, 13-án este olyan örömet látott, olyan boldogságot érzett, amit egyenruhában még sohasem. Mint a filmekben, virágosó hullott rájuk, minden ablakban magyar zászló (ugyan, hol találtak ennyi lobogót, kérdezték magukat). Abban a pillanatban úgy érezte, hogy igen, ez az a haza, amiért érdemes akár meghalnia is. Abban a pillanatban elhitte, hogy az egész országból kiverhetik a román, feltartóztathatják a muszkát... Még a racionális elmék is a pillanat hatása alá kerültek, akik jól

tudták, hogy mindez csak látszat, minden siker csak napokra, hetekre szólhat... Aznap este kis pihenőt tartottak a városban. A polgárok mindenféle jóval kínálgatták őket, kibukott belőlük a fájdalom. Hogy mit éreztek, amikor bevonultak a románok, amikor aláírták a trianoni békét és ezzel Magyarország lemondott róluk... A bécsi döntés előtt hogyan reménykedtek, hogyan imádkoztak, hogy azt a határt úgy húzzák meg, hogy végre ők is hazatérhessenek. Milyen bénító gyász volt, amikor kiderült, hogy maradniuk kell román fennhatóság alatt. Hogy a fiatalok csapatostul hagyták el a várost, hogy a magyar részekén élhessenek. Hogy augusztus 23-án úgy érezték, hogy itt a vég, nem elég, hogy a románok maradnak, de még nyakukba kapják a kommunizmust is... Aztán mégsem ez történt, hanem a magyar honvédek jelentek meg és újra magyar lobogó és a magyar Szent Korona alatt élhetnek. »Magyar« – úgy ejtették ki ezt a szót, mintha egy féltve őrzött titkot jelentene, amiről eddig senki sem tudhatott, csak a szív mélyén őriztek. Az egyik városi, akinek szatócsboltja volt, kérte, hogy segítsenek levérni a román cégért, alatta még ott volt a régi magyar... Hálából pálinkával és régi, monarchiabeli képeslapokkal ajándékozta meg őket. Azt mesélte, hogy amikor bevonultak az oláhok, félrerakta őket, azzal, hogy lesz még magyar világ, amikor újra elő lehet venni. Negyed évszázadot várt, de végre eljött ez a nap!"

A magyar csapatok elfoglalják Tordát és Aranyosgyérest, délen egészen Perjámosig nyomulnak előre, bevonulnak Bartók szülővárosába, Nagyszentmiklóstra, Szent Gellért Őcsanádjára és Óbébára is. És Aradról indulnak tovább kelet-északkelet, Arad-Hegyalja irányába. Világos. A már szinte teljes egészében román lakosságú Világos. Alig több mint húsz kilométerre fekszik. Ide 14-én a Horthy Miklósról elnevezett 1. páncélos hadosztály csapatai vonulnak be: "...mintha teljesen más világ lett volna: a lakosok a magyar erők elől elmenekültek. Kísérteties volt az üres város, mintha a sors figyelmeztetni akarta volna őket az elkövetkező napokra..." Amikor a lakosság visszatér az erdőkből, a máig élő hagyomány szerint egy húszfős egység még tovább harcol a vár romjai között... Hegyaljai Thermopülai...? Őket látja a világosi várhegyről Sarusi Mihály: "...1944 véres Szent Mihály havában a magyar

honvéd idefönn, innen rá a muszka sereg – a mögötte ólálkodó vlach szabadcsapattal. Csoda, hogy beláttak a magyar hadrendbe? (Szent Péter sem jobban.) (...futóárok-mélybe.) Könnytengerünkbe. Mögötte a Móc-havas."

És végig a Hegyalján: csönd, némaság, döbbenet, félelem. És máris itt a front: alig öt nap után, 19-én már fülsiketítő harci zajtól, dübörgéstől, robbanások, dörgések folyamatos, pokoli egyvelegétől visszhangzik a táj, ahol „a síkságba meredeken szakadó Makra-hegység” (Blazovich) mentén, Világos és Pankota között a mezőkön két álló napon át dühöng a harc a magyar és a román „besegítő” által kísért szovjet erők között. A hatalmas, ekkoriban a legkorszerűbbnek számító T-34-esek „mint gyerekjátékokat sodortak el a Toldi és Turán harckocsikat. A terület a román hadsereg korábbi lötere is volt, minden egyes bokrot, minden egyes fát ezerszer bemértek, úgy lőtték a magyarokat, mintha a vurstliban lettek volna. A magyar gyalogság úgy kísérelte meg a támadást, hogy a páncéltörő fegyverek és a beígért német légi támogatás is hiányzott. A vérfürdőben a rend felbomlott, eszeveszett menekülésbe kezdtek a katonák. A magyar sereg fele ott veszett a csatamezőn..."

A magyar csapatok szeptember 14-e és 19-e között a főút mentén, Ópálosnál is felveszik a harcot: céljuk, hogy a településtől északra lévő erdőre támaszkodva lezárják a Maros völgyét a szovjetek elől. Harckocsik támogatásával két gyalogos zászlóalj hat támadást intéz a románok ellen, de sorra visszaverik őket, 18 harckocsit és 3 páncélozott harcjárművet veszítenek. Később, erős tűzérési előkészítés után összpontosított támadást indítottak a román 1. zászlóalj ellen, visszavonulásra kényszerítették azt, és az ellenség csak Győrök térségében tudta megállítani az előrenyomulást. A harcok a legnagyobb heveséssel szeptember 17-én zajlottak, amikor a magyar hadvezetőség az összes lehetséges haderőt bevetette. 45 perces tűzérési előkészítés után sikerült áttörniük a román vonalat a Béga egyik mellékfolyójától északra, itt azonban beleütköztek az 53. kadét hadosztályba, és az ellenség feltartóztatta őket. Időközben a szovjet páncélosok meglepték a mieinket, a 32. gépesített gyalogos zászlóalj megérkezett a térségbe, és a közös román-szovjet ellentámadásban

szeptember 19-e reggelén végül az oroszok gyakorlatilag a szó szoros értelmében legázolták őket, a magyar veszteségek állítólag meghaladják az ezer főt... (Az ópálosi ütközetben részt vett román segéderőket ünnepli a helység határában felállított, enyhén szólva monumentális, a sztálinista Vera Muhina-féle szocreál stílust némi gigantomán posztmodern beütéssel ötvöző emlékmű. Beke György joggal jegyzi meg: „...román hadtörténészek... a csatát a román hadsereg egyik legnagyobb fegyvertényének tartják. Csúpan azt felejtik el, hogy Ópálos falunál a második Ukrán Front odaérkező csapatai fordították meg a hadjárat sorsát.”) Végül a szeptember 21-éről 22-ére virradó éjszaka csapataink kénytelenek feladni Aradot – majd az egész térséget is...

A világosi temetőben a látszólag mogorva román csősz vezet el ahhoz a vaskereszthez is, amelyen fennen és élénken lobog a széles nemzetiszín szalag. A felirat: „14 magyar katona szept.19.44.” Kísérőnk, Barabás Jóska bátyánk elmondja: a környéken úgy tudják, a kezdődő magyar hadseregszétzúlláskor erre vetődött csapattöredék e részét a templom közelében legyilkolták – az ő örök pihenőhelyükre leltünk most itt a ragyogó hegyaljai napsütésben. Állítólag a magyarok által is lakott Galsán szintén történt ehhez hasonló eset – vagy az ugyanez volt? Ki tudja...? A magyarellenés román atrocitások Erdélyben, 1944 tekintélyes hosszúságú listáján mindenesetre nem találni nyomukat. Máshol viszont igen. A Nyugati Jelen című aradi folyóirat nemrégiben – 2013. április 19-ei számában – tette közzé a szenzációszámba menő felfedezést: megtalálták és szóra bírták azt a néhány, ma már nagyon idős embert, akik a kortárs tanúk hitelességével végre vallanak a hetven évvel ezelőtt történetekről.

A 83 éves Csizmadia Sándor az Aradtól északkeletre levő, Borosjenőhöz közeli Selénd községben él, és ezzel kezdi: 1944. szeptember 17-én Világos határában a nála alig idősebb, 14 éves Frajna Jánossal legeltette a juhokat, amikor Kovászi felől mellőlük ért a magyar hadsereg három oldalkocsis motorkerékpárja. A motorosok megálltak mellettük, és azt kérdezték, vannak-e román katonák a faluban. A nemleges válasz után Janit beültették az egyik oldalkocsiba, és bepöfögtek a központba. „Nem bántottak senkit,

tábort vertek a Bohus-kastély parkjában, ahova még vagy két teherautónyi katona is érkezett.” A máig világosi illetőségű, 88 esztendő Varga Gábor szerint összesen mintegy 50 magyar katona szállt meg a községben, akiket szerinte – némely híresztelésekkel ellentétben – nem vártak virággal a helybéli magyarok. Akkor már napok óta azt beszélte mindenki, hogy az oroszokkal együtt közeledő román segédcsapatok már valahol a Világos-széli dombok túloldalán vannak. A magyar csapattöredék nemsokára vissza is vonul arra, amerről jött, Kovászi-Arad irányába. Már indulás előtt vannak veszteségeik: amikor a domboldalakon lezúdulnak a román félkatonai – a megszólalók szerint erősen ittas – alakulatok, az erdőből megszólal egy ágyú is, az egyik Csepel teherautó találatot kap, három honvéd azonnal a helyszínen meghal. (További kettő szintén elesik a lövöldözésben.) Többen elrejtőznek a hirtelen jött támadás elől: két nap múlva, 19-én azonban mind a tízen, azt gondolván, hogy az ellenség már továbbvonult, előjöttek rejtékhegyükről, és mindnyájukat szinte rögtön elfogják. Csizmadia Sándor és a galsai Zsámok András úgy tudja, hogy az ún. Mathekovits-ház udvarára terelték őket, ott egy orosz katonanő pisztollyal egyenként tarkón lőtte valamennyi hadifoglyot. „A tizedik elmenekült. Bun Böskénél, az ólban bújtatták el, majd néhány nap múlva, civilben vonatra ültették, hogy hazautazhasson Battonyára.” A gödörbe hányt holttestekhez napokig nem volt szabad közelíteni.

A fogolyként lemészárolt kilenc és a harcban elesett öt katona a szép, nagy hársfa árnyékában levő, mintegy négy sírhelynyi végső nyughelyét a 86 éves Molnár László és felesége, Magdolna asszony gondozza, rendszeresen lekaszálják rajta a fűvet, öntözik, rendezgetik. Elmondják: a kovácsoltvas kereszt utca felé eső oldalán olvasható feliratot Bécsi Gábor géplakatos készítette, ő is állította. Az is megtudható tőlük: a honvédek közös sírja mellett, jobbra van Frajna Istvánnak és fiának, Jánosnak – Csizmadia Sándor jó barátjának – nyugalóhelye is. Őket egy-két nappal később lőtték agyon a románok. Állítólag azért, mert a honvédeknek ivóvizet adtak.

Az Arad-Hegyaljára érkező magyarokról számol be a már említett Zsámok András is. 1944 szeptemberében ugyan csak 6 éves volt,

de jól emlékszik, hogy Galsa és Muszka között, az úgynevezett kenderföldeken, az országúttól mintegy 50 méterre édesanyjával, egy évvel fiatalabb öccsével, Ferencsel és az apai nagymamájával szedték a krumplit, miközben kétszakasznyi magyar katona vonult vissza Muszkáról Galsára. Amint a nagymamájuk meglátta őket, felkiáltott:

– Nézzétek, jönnek a magyarok, gyertek, köszöntsük őket! Amint az úthoz értek, köszöntek nekik. Miután azok fogadták, az elől haladó hadnagy megkérdezte: – Jóemberek, nincs egy kis pálinkájuk? Szerencsére volt vagy két deci, mert a nagymama szeretett reggeli vagy ebéd előtt egy-egy kortyot inni. – Van, de nem adunk – incselkedett a nagymama a hadnaggal, ő vette a lapot. – Ha nem adnak, maguk bánják meg... Erre a nagymama éppen őt küldte el a félliteres üvegért, amely nagyjából félig volt még pálinkával. Amikor visszaért, két szakaszvezető megköszönték a kedvességüket, majd visszaadták az üveget azzal a kéréssel, hogy az utánuk jövő szakasznak is adjanak belőle...

Ezt a kínálást Zsámbok Andrásék megúszták, de Csizmadia Sándor édesapja már nem volt ilyen szerencsés: mikor a részeg katonák hozzájuk érkeztek, előbb szó nélkül megverték őt Kiss György áccsal együtt, aki a birkaszín építésén segédkezett, majd elhajtották a falun keresztül, a temető előtti gödörhöz, később mindkettőjüket belelőtték. Útközben találkoztak egy, szintén a temető felé vonuló, megkínzott, ütlegelt csapattal, berángatták őket a többiek közé, hogy ugyanúgy végezzék, mint ők. Csizmadia 35 éves édesanyját az utcaajtóban lőtték le, amikor férjének az életéért könyörgött, hiszen 3 kiskorú gyermeke volt. Összesen 8 világosi és 2 gyoroki polgárt gyilkoltak meg. (Utóbbiak napszámban dolgoztak egy világosi szőlősgazdánál, akihez a pénzükért jöttek.) A 13 éves Sándor gyerek, anyja meggyilkolásától és az apja elhurcolásától megremülve, a román temetőbe menekült, a csősz elbújtatta ott.

Varga Gábor beszél arról is, hogy abban az időben segédként dolgozott Ács József kereskedő üzletében, és tanúsíthatja: a magyar hadsereg ottléte idején az arad-hegyaljai magyarok semmi rosszat nem tettek a román lakossággal, a részeg katonák mégis az ő legjobb barátját, Herrling Gyurit és az édesapját is agyonlőtték.

Szeptember 17-én este bezárta az üzletet, majd hazafelé tartva, a csendőrség előtti kapuban várta V. csendőrőrmester. Az őrmester megfogta, megverte őt azzal az ürüggyel, hogy virággal várta a magyar csapatokat. Hiába védekezett, hogy ő akkor az üzletben dolgozott, az őrmester becibálta a csendőrségre, majd belökte a pincébe azzal a fenyegetéssel, hogy hajnalban őt is lelövik, mint a többi. A sötét pincében már bent volt Kiss Ottó és Szabados Feri, mindkettő a barátja, akik a csendőrség épületével szemben lakatosként dolgoztak Bécsi Gábor lakatosmesternél. Amint kijöttek a munkából, őket is megfogták, megverték ugyancsak a virággal történt magyarvárás miatt. („Tudtuk, hogy nem vagyunk bűnösök, de csak Istenben bízhattunk, ezért egész éjjel imádkoztunk.”) Letartóztatásukat azonban a mesterük, Bécsi Gábor is látta, és üzent Szabados Feri családjának, hogy a fiúk bajban vannak. Varga Gábor családja – az édesanyja és a húga, az apja ugyanis katona volt a román hadseregben – nem tudott a letartóztatásról. Mivel Szabados Ferinek a keresztapja, Back Gyuri bácsi az I. világháborúban orosz fogságban jól megtanult oroszul, a szülők a segítségét kérték. Az meg is keresett egy orosz tisztet, elpanaszolta neki a fiúk letartóztatását, a rájuk váró sorsot. Reggel 6 órakor, amikor kinyílt a pinceajtó, a fiúk megrémültek, hogy viszik őket a vesztőhelyre. Back Gyuri bácsi azonban megnyugtatta mindnyájukat. Az orosz tiszt is jól tudott románul, mert Besszarábiából származott. Az ügyeletes csendőrtől a fiúk letartóztatásának az oka felől érdeklődött, de az a csendőrőrmesterre hivatkozott, az orosz tiszt oda is hívatta őt. Amikor a tiszt a fiúk bűnéről kérdezett, az őrmester azt felelte: partizánok, akik rálőttek az orosz és a román hadseregre. Az állítást a fiatalok tagadták, az orosz tiszt viszont az ominózus löfegyverről érdeklődött. Az őrmester szerint azt eldobták, de az orosz tiszt ezt nem hitte el, és azzal fenyegette meg, pisztolyát kivéve tokjából, hogy főbe lövi, ha nem mondja meg az igazat. Erre az őrmester berezelt, elővette zsebéből a járásbírótól kapott papírt, amelyen 48 magyarnak a neve szerepelt, és a táskájából is kivette a szolgabíró által aláírt parancsot, mely szerint össze kell gyűjtenie a falubeli magyarokat, akiket ki kell végezni. Az orosz tiszt elvette az írásos parancsot, és a fia-

talokat hazaengedte. Varga Gábor azonban nem sokáig volt szabad: alig tíz nap múlva, szeptember 27-én a 18. életévüket betöltött világosi magyar és német fiatalokkal együtt Bukarest mellé, az Otopeniben létesített lágerbe vitték, és igen rossz körülmények, illetve ellátás mellett dolgoztatták őket. Sokat éheztek, nem tudtak tisztálkodni, tele voltak tetűvel. Decemberben azonban sikerült egy barátjával megszöknie a lágerből, gyalog és vonatok tetején jutottak haza, nagyon betegen. Két hónapig fel sem tudott kelni, de lassan felépült.

Varga Gábor legjobb barátjának, Herrling Gyurinak az édesanyja, a férje és a fia meggyilkolása ügyében igazságot kereső Herrling Istvánné Wanitsch Anna négy esztendő múltán levelet küldött a Magyar Népi Szövetség (1944 és 1953 között a romániai magyarság nemzeti jogainak hivatalos érdekvédelmi szervezete, a román kommunista hatalom által létrehozott, társutas kirakattömörülés – D. L.) aradi elnökségének.

„Az MNSZ tekintetes Elnökségének, Arad

Alulírott özv. Herrling Istvánné, született Wanitsch Anna világosi (Arad megye) lakos, a Világos községben 1944 őszén lefolyt tömeggyilkosságok ügyében – amelyeknek férjem és 15 éves, György nevű, kiskorú gyermekem is áldozatául estek – több rendbeli folyamodványomban kértem az ügy kivizsgálását és a gyilkosok bíróság elé állítását, azonban konkrét eredményt ez ideig nem értem el.

Az Arad Megyei Magyar Népi Szövetség 1948. február havában kelt felhívására, a Népi Szövetség elnökségéhez részletes referenciát küldöttem a legyilkoltak névsorával és a tettesek megnevezésével, azonban az itt, Világoson történt futólagos kihallgatáson kívül a mai napig mi sem történt ez ügyben.

Szíves tájékoztatás végett itt közlöm a Magyar Népi Szövetséghez beadott részletes, 1948. II. hó 15-én kelt jelentésem másolatát:

A Világos községben 1944. évi tömeggyilkosságok ügyében felhívásukra való utalással van szerencsém az alábbi adatokat tisztelettel bejelenteni.

1) A legyilkolt magyar testvérek névsora: Frajna István és ennek 16 éves, kiskorú fia, Frajna János; Csizmadia Sándor és neje, Csizmadia Gizella, akinek a legyilkolása nyomán 4

kiskorú gyermek maradt árván; Kiss György földműves; Stempel Gyula kisiparos, aki után 7 (hét) kiskorú gyermek maradt árván; Herrling István, a férjem, aki akadémiai festő volt, illetve a 15 éves kislány, Herrling György; Szabó János napszámos, gyoroki lakos; Székely Gergely, napszámos, gyoroki lakos.

Megjegyzem, hogy Szabó János és Székely Gergely gyoroki lakosok, Gyorokról jöttek át Világosra, hogy az itt lakó szőlőtulajdonostól felvegyék a bérüket. Út közben találkoztak a vesztőhelyre vitt áldozatokkal, akik közül ismertek néhányat. Éppen ezért, a kivégzőosztag tagjai ezeket a szerencsétleneket is betuszkolták a vesztőhelyre vitt csoportba és a világosiakkal együtt végezték ki, pusztán azért, mert ők is magyarok voltak.

2) A tömeggyilkosság közvetlen végrehajtói a következő személyek voltak: B. I., Bukarest, Jimbii utca, 51. szám, Dămășoia körzet; P. M. alhadnagy 23. Hegyivadász Ezred; N. N. őrmester, 21. Hegyivadász Ezred; C. P. volt csendőr, jelenleg margittai lakos, aki a laktanyától a vesztőhelyig húzódó több kilométeres úton, nyilvánosan, a legbrutálisabb módon ütötte-verte a kivégzésre vitt csoport szerencsétlen tagjait. Ez a sötét-lelkű pribék, a volt főszolgabíró, P. C. Világosról történt távozása után költözött Margittára. Az első helyen említett B. I.-nek a zsebében volt az írásos parancs, miszerint engem is le kellett volna tartóztatni, majd meggyilkolni.

3) A gyilkosságokban közvetve vagy közvetlenül közreműködők: C. N. volt világosi csendőrőrmester, világosi lakos, akinek a birtokában volt a 48 magyar felnőtt és gyermek nevét tartalmazó névsor, akiket ki kellett végezni. A jelzett csendőrőrmester nyilvánosan kijelentette, hogy „Herrlingné is le kell lőni, és eltemetni a többiekkel”; P. Ș. volt világosi bíró, aki a borzalmas eset minden részletéről tudott, ismerte az elkövetőket is. Engem ugyanis dr. Laza Romul ügyvéd és felesége rejtegetett a házukban. Amikor azonban később a községi bíró tudomást szerzett a rejtegetésemről, összeszidta dr. Lazáékat, hogy miért rejtegették az „unguroaicát”, akinek a kivégzését elhatározták.; V. P. világosi lakos – akinek magyar felesége volt – jött fel a pribékekkel a lakásunkba, letartóztatni a férjemet és a fiamat.

4) Tanúként kérem kihallgatni a következő

személyeket: B. I. altiszt, 12. Hegyivadász Ezred, V. M. kolozsvári lakost, akinek pontos információi vannak a kegyetlen kínzásokról és kivégzések körülményeiről.

Végül csatolom egyszerű másolatban megyénk képviselőjéhez, dr. Csákány Bélához intézett, 1947. I. 10-ei általános jellegű jelentésemet.

Kérem a Tekintetes Elnökséget, a központi Elnökségünkhöz mielőbb kegyeskedjék eljuttatni.

Bízva bízom abban, hogy a Magyar Népi Szövetség és nagyra becsült, dr. Csákány Béla úr jóindulatú támogatása és agitálása, népköztársaságunk illetékes szerveivel karöltve, meg fogják találni a módját, hogy a Világoson 1944 őszén a fékevesztett reakció által elkövetett, vérfagyasztó

kegyetlenségek és gyilkosságok megtorlásával, a szerencsétlen, ártatlanul kivégzettek hozzátartozói, özvegyei és számos kiskorú árvái, legalább némi elégtételt nyerjenek.

Világos, 1948. február 15-én

Kiváló tisztelettel, özv. Herrling Istvánné”

Meglehet, alig száz esztendő múlva a história, lám, ismétli önmagát? Vereség és győzelem kavargó dialektikájából most mindenesetre itt, a temetőben, innen a szomszédból Váradi Baranyay György százados úrral a legnagyobb magyar költő üzen: „le vagyok győzve (győzelem ha van)”...

Van?

(Részlet a szerző Arad-Hegyaljáról szóló, az idei könyvhétre megjelenő szociográfiájából)

Műhely

25 év után

A rendszerváltozás néhány társadalom-lélektani sajátossága¹

Foszladozó ködben

Arról, hogy 10, 15 vagy 25 év elegendő „történeti távlatot” nyújt-e a politikatörténet számára a rendszerváltozás szakmai elemzésére, megoszlanak a vélemények, ellenben a fordulat pszichológiai, szociológiai, társadalom-lélektani áttekintésének semmiféle „tudományos” akadálya nincsen. Nem volt eddig sem, néhány elszórt kezdeményezésen kívül azonban a sorsfordító események elemzése valahogy kívül esett a társadalomtudósok érdeklődésén,² viszont ezrével készültek „tudományos értekezések” mondva-csinált kérdésekről. Szellemi életünkre jellemző, hogy a kutya sem ugatta meg, hogy miért siklott ki a vasfüggöny mögötti kísérlet, miért követelt mintegy 100 millió emberéletem a „kommunista világrendszer” építése, arról meg, ha lehet, még kevesebb szó esett, hogy a „vörös veszély” elmúltával merre halad tovább velünk a történelem kereke. Arról a magaslatról persze, ahová az értelmiség helyezte magát, képtelen volt a mindennapi élet ilyen „triviális” problémáival foglalkozni, még kevésbé volt képes az emberi-társadalmi lét jövőbeli alakulásának kérdéseivel. Nem mintha az értelmiségen számon lehetne kérni bármiféle – újabb – *társadalmi utópia* horizontját, de legalább fel kellett volna hívnia a figyelmet azokra a buktatókra, amelyekkel az erőszakos kollektivizálás után a leggátlástalanabb kapitalizmusba való visszatérés jár.

A rendszerváltoztató elit nyugati mintára és sugallatra megváltoztatta a törvényeket és intézményeket, de ezzel együtt a szociális igazságosság eszméje is sírba szállt. Divatjamúlt

fogalommal vált, holott az emberek többsége a rendszerváltozástól elsősorban magasabb élet-színvonalat várt, tulajdonképpen ezt értette a szabadságon és a demokrácián. Ezzel szemben az életszínvonal visszaesett, miközben a rendszerváltoztató elit körében gátlástalanul utat tört magának a harácsolás és vagyonszerzés. A politika hajlandó fátylat borítani a történetekre, ez azonban csak történetírói divat, lélektani szinten más a helyzet: széles néprétegekbe beivódott a csalódottság, amitől megingott a történelem szekere. Ráadásul a választói és parlamentáris demokrácia állandósította a hatalmi harcért folyó új típusú konfliktusokat. Ez a társadalom-lélektani gubanc ma is az egyik legfőbb gondunk. Kétségtelen, hogy az utóbbi időben néhány kormányintézkedés – rezsicsökkentés, bankok megadóztatása, adósságrendezés – orvosolni igyekezett ezeket a társadalmi feszültségeket, amelyek a választások kimenetelét is eldöntötték.

Nyertesek és vesztesek

A rendszerváltozás kezdetén a nyugati típusú társadalmak felettébb vonzónak tűntek, a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság egyértelműen a magasabb életszínvonalat és a szebb jövőt jelentették. Sokan szentül hitték, hogy a vasfüggöny mögött töltött évtizedek után végre megtaláltuk a „tökéletes és végső társadalmi modellt”, melyet hovatovább a „történelem végéként” vizionáltak eléink.³ Ezzel szemben egy

¹ Készült a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum által 2014. október 17-én szervezett Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl címmel rendezett műhelybeszélgetésre.

² Kivételt jelent ezalól Erős Ferenc A válság szociálpszichológiája c. könyve és Lányi Gusztáv Rendszerváltás és politikai pszichológia című műve.

³ 1989-ben az amerikai külügyminisztérium ifjú munkatársaként adta közre Francis Fukuyama A történelem vége? című, mindössze néhány oldalas tanulmányát, és ezzel egy csapásra világhírű lett. Majd Fukuyama könyvben is megírta az elméletét, s arra a következtetésre jutott, mely szerint a liberális demokrácia „az emberiség ideológiai fejlődésének a végpontja”, „a kormányzás végső formája, s mint ilyen az egyetemes történelem vége lehet”. Cikkek ezreiben vitatkoztak vele, sőt napjainkra a liberális demokrácia is megbukott, úgy tűnik, mindhiába, a mítosz továbbra is tartja magát.

ellentmondásoktól terhes időszak következett, utóbb még azok is meghökkentek, akik korábban a rendszerváltozást félvállról vették. A neo-liberalizmus és a globalizáció fenyegető csapásai után ma már ott tartunk, hogy nem is biztos, nemzeti fennmaradásunk érdekében ebbe a „történelem nélküli” állapotba kell kerülnünk.

Azon persze elvitatkozgathatunk, hogy „nacionalizmustól mentes” patriotizmus-e a cél, amelyben az állampolgárok egyazon közösség tagjainak tekinthet magukat, vagy pedig a jövő zálogát az egészséges nemzettudatban kell keresnünk. A lényegi kérdés, hogy jobban érzi-e magát a magyar társadalom, mint 25 évvel ezelőtt. A válasz egyértelmű: a rendszerváltozás nyertesei igen, a vesztes többség nem. Áradozhatunk sikertörténeetről, azt azonban, hogy valahol utat tévesztettünk, aligha lehet „jobbboldali” túlzásnak tekinteni. A gyűlölködés korróziós hatása, amelyet a leszakadók egyre nagyobb tömege gerjeszt maga körül, a helyzettel való hosszú és tartós elégedetlenséget vetíti előre. Továbbá hiába a politika és az intézmények szemszögéből a látványos változás, hiába csiszoljuk, finomítjuk a parlamenti demokráciára és a piacgazdaságra épülő nyugati modellt, ha ugyanolyan küzdelmekkel, bukásokkal, pusztulással és újrakezdésekkel teli idők várnak ránk, mint a kommunizmus idején. Sőt, az elitet kivéve a kádárizmus (titoizmus) hosszú évtizedeinek anyagi biztonsága – mindent összevetve – a társadalom többsége számára még mindig jó, a mainál sok szempontból jobb korszaknak tűnik. Ezt a társadalom-lélektani sajátosságot nem szabad figyelmen kívül hagyni. Összességében azt, ami a rendszerváltoztatás néven történt, a többség „társadalmi igazságtalanságként” éli meg, s ennek az érzésnek van némi jogalapja. A társadalmi változások igazságosságának ugyanis az emberek szemében egyetlen kritériuma van, nevezetesen, hogy mekkora az események alakulására való lehetséges hatásunk. Nos, sok minden állhat a rendszerváltozásnak nevezett folyamat háttérében, legkevésbé lenne igaz azt állítanunk, hogy alulról, a társadalom mélyéről jövő események és áramlatok – a széles néprétegek akarata – jutott kifejezésre ebben a folyamatban.

Kellő „politikai távlat”

Történt, ahogy történt, a hegyek vajúdtak, az eredmény azonban meglehetősen kiábrándító és silány. A sokféle szándék és a történelem kínálta mozgástér közötti diszkrepancia olyan társadalmi-politikai eseményeket generált, amelyek nem váltak közös akarattá, a társadalmi cselekvést sehonnán sehová sem vezérelték. Ebben a vonatkozásban vádolhatjuk az értelmiséget mulasztásáért, kárhóztathatjuk a politikusokat kapzsiságukért, mutogathatunk a régi káderekre, besúgókra, helyi és provinciális kisistenekre, külföldi nagytőkére, ám hiába helyezük magunkat az áldozat szerepébe, akit mások cserbenhagytak, becsaptak, kijátszottak, mi magunk voltunk restek, alkalmatlanok felemelő, nagy dolgokra. A rendszerváltozás éppen olyan csonka és hazug, amilyen csonka és hazug volt személyes életünk. Riasztóan primitív világban élünk, amelyben – a politika egyszerre elemi és banális hatásmechanizmusának köszönhetően – minden megtörténhet velünk. Társadalmi és személyes életünk csak akkor lehetne teljes és hiteles, ha egyenként nemcsak a magunk sorsával törődnénk, hanem szándékunk, gondolatunk, akaratumk a közösségi cselekvés része lenne. Ez az, amiben alulteljesítettünk. Többnyire csak politizálunk, holott nem ártana néha a lélek belső történéseire – állapotára, gyötrelmeire – figyelni, amelyek magyarázatai lehetnek a társadalmi cselekvés hiányának, de jobb csillagállás esetén (1848-ban, 1956-ban) jelenthettek életet és új lendülést a jövőbe.

Előjáróban ennyit az adott történelmi helyzetről, társadalom-lélektani viszonyokról, „történelmi távlatról”, a varázsszavakról és a szellemi restségről. Egyébként azt gondolom, hogy a „kelő politikai távlat” csupán fikció, kibúvó keresése, elodázása a valósággal való szembenézésnek. A történetek tárgyyszerű elemzése ugyanis nem az időmúlás függvénye, legfeljebb a szükséges információk hozzáférhetőségének kérdése. A politikatörténet gyakran abba a hibába esik, hogy szereti az események egyenes vonalúnak látszó menetét kelteni, holott az élet – társadalom-lélektani szemszögéből – mindig bővelkedik esetlegességekben, véletlenszerűségekben, meglepetésekben. Így aztán fennáll annak a veszélye, hogy ha a történetekre nem a maguk

totalitásban tekintünk vissza, a rendszerváltozás – függetlenül a „történelmi távlatról” – végül mítoszként kerül be a történelemkönyvekbe.

Délvidék

A csehszlovák, NDK-s, majd még inkább a romániai drámai események a régió egészét állítják a világ érdeklődésének középpontjába, Jugoszláviában azonban semmi sem történik, a párt csendben kivár. Aztán felgyorsultak az események. A szerb hadsereg 1991. július 7-én, tíz nap alatt, meghátrálásra kényszerült a szlovén honvédelemmel szemben, majd a szerbek Horvátországgal körülbelül öt éven át, Bosznia-Hercegovina területén pedig három éven át folytattak háborút. Miután sorban kiveték őket, a szerbek a megmaradt területükön megpróbálnak „rendet” teremteni, és a kilencven százalékos egységes őslakosságú Koszovót próbálták megregulázni. És akkor jött a meglepetés. Olyasmi történt, amire nem volt példa az utolsó kétszáz évben. A nemzetközi hatalom az albánok megregulázását végre rossz néven vette, és fizikai szankciót alkalmazott egy szuverén állammal – Kis-Jugoszláviával – szemben egy kisebbség védelmében. Ezek az események végül Milošević bukásához vezettek. Időközben a Szerbia és Montenegró névre keresztelt államközösség is felbomlott. Mi azonban – délvidéki magyarok – a továbbiakban is a szerb politika foglyai maradtunk. Bár az etnikai arányok az egykori Jugoszláviában vészesen megváltoztak a rovásunkra, az ország széthullásával a horvátországi, boszniai és koszovói szerbek százezreket telepítik Vajdaságba.

Kezdetek

Térjünk még vissza a rendszerváltozás kezdetéhez. Magyarországon 1989 június–júliusában megkezdődtek a kerekasztal-tárgyalások az ún. „politikai átalakulásról”. Ennek hírére a nyár folyamán mi is többször összejöttünk a Tiszaparton. A délvidéki magyarság megszervezésének hevéületében a személyeket illetően nem nagyon válogathattunk, egyébként is jómagam a címkézéstől mindig idegenkedtem. A „bal-” és „jobboldal” viszonyának a kérdése a vajdasági magyarság politikai önszerveződésében az első perctől fogva mégis kardinális fontosságú kérdésként merült fel. Miután a JKSZ megszűnt, az

egykori párttitkárok és állami funkcionáriusok tömegesen lepték el a formálódó pártokat, szervezeteket. Ez történt az újonnan alakult VMDK-val, majd a VMSZ-szel is. Számbeli túlsúlyuk – és riasztóan nagy hatalmi ambíciójuk – ellensúlyozására igyekeztem volna a vezetőségbe kellő számú „jobboldalit” (nemzeti érzelmű) embert verbuválni, de hamarosan kiderült, hogy reménytelen feladatra vállalkoztam. Fájdalmas felismerés volt számomra, hogy a vajdasági magyar nemzetrésznek voltaképpen nincs „jobboldala”, még kevésbé nemzeti érzelmű értelmisége. Aki volt, azt az állam bebörtönözte, lefejezte, elűzte. A kommunista párt 1945 után saját céljai érdekében kinevelt egy új, az állami és pártbürokráciához kötődő kisebbségi elitet, ez a réteg azonban nemcsak alkalmatlan volt a nemzeti érdekek megjelenítésére és képviselésére, hanem – többnyire fogott emberekről lévén szó – abban ellenérdekelte is volt. Az ellenérdekeltség később tompult, az *alkalmatlanság* azonban tartósan bizonyult.

Hit és politika

Ha őszinte akarok lenni, kisebbségi életünkben a „rendszerváltozás kisiklása” itt kezdődött, s voltaképpen *maig sem ment végbe*. Az emberek nem hisznek a vezetőiknek. Hiteles vezetők híján viszont a legjobb szándék is utópisztikus és kivihetetlen. Ez a társadalom-lélektani igazság megkerülhetetlen. Hit nélkül pesszimizmus vesz erőt az embereken, ami pedig rendre létrehozza azt a bajt, amit megjövendől.

Ez történt a kommunista eszmével is. Nem a szociális igazságosság eszméjével volt baj, hanem a hiteltelen emberekkel. Az egykori vezetők korántsem voltak szentéletű idealisták, akik példát mutattak volna, hanem ellenkezőleg, rendre diktátorokká váltak, akik mindenkit kíméletlen csatlós sorba igyekeztek kényszeríteni. Az a lelki kárhozott, hogy az önérvényesítés néha túlzott erővel tör felszínre, nem az ember, hanem a hatalom természetéből ered. A világon a politika uralma ma is kiterjed mindenre. Látnunk kell azonban, hogy egy új, jobb kor előkészítésének a feltétele nem annyira rendszerbeli kérdés, mint inkább a hit és az erkölcs uralmának a politikára való kiterjesztése. Ezt csak zárójelben jegyzem meg, annak megértéséhez, hogy talán

a dolgok a rendszerváltozást illetően sem olyan bonyolultak, mint hinnénk. Tény és való, hogy a rendszerváltó pártok hamar elvesztették társadalmi szerepüket és jelentőségüket, eszközzé silányultak a hatalomra törő hiteltelen emberek kezében.

Mozgástér

A politikai fordulat idején a délvidéki magyarság szellemi-kulturális életében gyarmatosító állapotok uralkodtak. A közoktatásból, tájékoztatásból, politikából teljes egészében hiányzott a magyar szellemiség. Idegen érdekek, szándékok, törekvések hatása alatt sínylődött mindenki, az embereknek sem módjuk, sem képességük nem volt nemzeti érdekeiket megjeleníteniük. És mégis, amint a remény szikrája felcsillant, a magyar kisebbséget ebből az alélt állapotból szinte napok alatt talpra lehetett állítani. Létrehoztuk a politikai érdekszervezetünket, megfogalmaztuk a jövőre vonatkozó elképzeléseinket, és – mint politikai szubjektum – megjelentünk a nemzetközi nyilvánosság előtt. Ebben a szerveződésben az anyaországnak nem sok része volt, legfeljebb az MTV *Panoráma* szerkesztőségének, amennyiben hírt adott a történekekről.

A magyar diplomácia üdvözölte a spontán jelentkező önszerveződést – amíg az az autonómiatörekvésekben formát nem öltött. Az autonómiatörekvésekkel ugyanis sokáig nem tudott mit kezdeni. A retorika az volt és maradt, hogy „a magyar kormány támogatja a határon túli magyarok törekvéseit”, ami voltaképpen helytálló és igaz. Csakhogy ez az alapállás, tekintettel a kisebbségpolitikában uralkodó mindenkori széljárásra, gyakorlatilag annyit ér, mint halottnak a csók. Azzal, hogy a magyar külpolitika az önrendelkezés ügyét a határon túli pártvezérekre bízta, az autonómia gondolatának hordozói rendre a pálya szélére szorultak. A vezérszerep ugyanis óhatatlanul a megalkuvó politikusoknak áll, akik igyekeznek visszametszeni, visszanyesni minden törekvést, amely megzavarhatja a többségi néppel való „jó viszonyt”. Így aztán az autonómia-tervezetek kidolgozása óta – mintegy 25 éve – soha senki nem nézett közülük „farkasszemet” a kisebbségben élő magyarság fogva tartóival.

KENF

Annak idején az 1991-ben alakult Közép-európai Magyar Népcsoportok Fórumának elnökeként többedmagammal szeretttük volna összehangolni a politikai törekvéseinket a magyar kormány lépéseivel és lehetőségeivel. Nevezetesen szeretttük volna a magyar autonómiák ügyét napirendre tűzni Brüsszelben. Ez a törekvésünk azonban megghiúsult, nehogy a magyar nemzetrészek közös fellépése „felébressze a kisantant-reflexeket”. Helyette jöttek az államszerződések, amelyekkel a magyar külpolitika pontot is tett az autonómiatörekvéseknek, egyáltalán a határon túli magyarság társadalmi-politikai önszerveződésének a végére. Tudjuk jól, hogy ez az áldozat az Európai Unióhoz való gyors csatlakozás reményében történt.

Mit mondjak, kár volt a nagy sietség. Talán jobb lett volna a magyar részről az autonómiák ügyét felkarolni, az Európai Unió részéről pedig a határ menti régiókat „gazdaságilag felzárkóztatni”. Magyarországnak a csatlakozás ellenében ezt a lapot kellett volna kijátszania. Hiszem azt, hogy ez az alternatíva egy rosszul kormányzott világban, ha ilyen-olyan feszültségek árán is, de minden bizonnyal járható út lett volna. Így viszont hiába zörgetett a világtörténelem a határainknál, a pislákoló reményt a nagy tülekedésben a mohó kezek és lábak hamar eltaposták.

Ha engem kérdeznek, 25 éve lefelé megy velünk a mozgólépcső. Annak ellenére, hogy a nemzet egyesítése terén a magyar állampolgárság megszerzésének megkönnyítése vitathatatlán előrelépést jelent. Az állampolgárság kiterjesztésének gondolata akkor vetődött fel, amikor a határon túli magyar autonómiák kérdése gyakorlatilag lekerült a napirendről.⁴ Emlékezzünk, a Magyar Állandó Értekezlet egyik ülésén a teljes körű állampolgárság kiterjesztésének gondolata napirendre került, de a jeles fórum helyette „a határon túli magyarok anyaországi jogállása törvényi szabályozásának megteremtésére” tett kezdeményezést. A halva született ötletet később más fejlemények követték. Ezeket ismerjük, erre most talán nem szükséges bővebben kitérnem. A kérdés mára, még ha felemás módon

⁴ Állampolgárság vagy státustörvény. Az elszakított nemzetrészek jogállásának rendezési lehetőségei. MVSz JOT közleménye. Zenta, 2000. febr. 10.

is, megoldódott. Annak idején kisebbségi részről tisztán láttuk, hogy önmagában az állampolgárság kiterjesztésével – önrendelkezés területi autonómia nélkül – nem lehet megnyugtató módon rendezni a határon túli magyarok helyzetét.

A jelen helyzet

Ugorjunk egyet az időben, nézzük a jelent. A Szerbiához csatolt mintegy félmillió magyar napjainkra 250 ezerre apadt. Napról napra tovább apad, pártjaink viszont szaporodnak. Jelenleg a vajdasági magyarságnak 6 pártja van. Volt még vagy hat, kerékkötőnek, ezek időközben elvéreztek. A pártok közül kizárólag a Vajdasági Magyar Szövetségnek vannak képviselői a belgrádi és az újvidéki tartományi parlamentben. A többi párt néhány helyi önkormányzatban képviselteti magát.

Az országos, tartományi és helyi politikai jelenlét mellett az országban élő magyarságnak nemzeti tanácsa is van, amelyen keresztül névlegesen megvalósíthatja a kulturális autonómiához való jogot. A vajdasági Magyar Nemzeti Tanács (MNT) korlátozott jogköre a művelődés, a tájékoztatás, a nyelvhasználat és az oktatás területére terjed ki, az ismételten felvetett hatásköri viták – olykor a nemzettársaink részéről érkező feljelentések – tovább szűkítik amúgy is csekély mozgásterét. A szerb alkotmánybíróság 2013 januárjában alkotmányellenesnek nyilvánította a nemzeti tanácsokról szóló törvény néhány pontját, ezért változtatni kellett a jogszabályon. A módosítás főleg a választások módjára vonatkozott, az új összetételű nemzeti tanácsok felállítását követően pedig a belgrádi parlament napirendjére kerülhet az országos kisebbségi önkormányzatok hatásköreinek kérdése is.

A kisebbségi nemzeti tanácsokról szóló első törvényt 2009-ben fogadták el, ezt követően 2010-ben tartottak először választásokat a 35 fős kisebbségi önkormányzat felállítására. Az MNT-ben 2010 és 2014 között a VMSZ által támogatott Magyar Összefogás listának háromnegyedes többsége volt. Rajtuk kívül a Jobbik testvérpártja, a Magyar Remény Mozgalom (MRM), valamint a szintén a magyar jobboldallal szimpatizáló Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) egy-egy képviselője jutott be az MNT-be. Ezenkívül a most már ellenzéki, akkor még országos szin-

ten is kormányzó Demokrata Párt (DS) és a Vajdasági Szociáldemokrata Liga (LSV) támogatottjai ülhettek a képviselői székekbe.

Újra választások lesznek. Október 26-án a Szerbiában élő 22 nemzeti kisebbség közül 17 választhatja meg közvetlen módon saját kisebbségi önkormányzatát. A nemzeti tanácsi választásokon való részvételhez a szavazásra jogosultaknak külön választói névjegyzékre kell feliratkozniuk. Közvetlen választást akkor lehet tartani, ha az adott nemzeti kisebbség 40 százaléka feliratkozott erre a névjegyzékre. A számok meghatározásakor a 2011-es népszámlálás adatait veszik figyelembe. Abban az esetben, ha a feliratkozottak száma nem éri el a teljes kisebbségi közösség 40 százalékát, választott elektorokon keresztül zajlik a voksolás. A magyar kisebbség közvetlen úton választhatja meg az új összetételű MNT-t.

Amiről nem beszélünk

Vitathatatlan, hogy az eddig elért eredmény is több a semminél. Az MNT vezetősége – értékelve négyéves tevékenységét – természetesen elégedett. Mások kevésbé elégedettek. A Magyar Remény Mozgalom elnöke joggal teszi szavá, hogy az MNT a jövőben ne csak „anyagi forrást jelentsen néhány embernek”, hanem valódi védőernyő legyen az élet minden területén. A Magyar Polgári Szövetség azon siránkozik, hogy a nemzeti tanácsokról szóló törvény „nem biztosít autonómiát a vajdasági magyaroknak”. Ez is igaz. A VMDB „nem kíván részt venni a nemzeti tanácsi választásoknak nevezett politikai porhintésben, hiszen annak mind tényleges célja, mind végső eredménye máris borítékolható”. Választások előtt állunk, a vita természetes. Nem beszélünk róla, de a csüggedtség, csalódottság óriási. Nem kevésbé nagyok az újonnan megválasztott nemzeti tanáccsal szembeni elvárások. Vajon olyan emberek kapnak-e bizalmat, akik majd kikaparják nekünk a tűzből a forró gesztenyét? Vagy úgy állunk a listaállítással is, mint az autonómiával? Nemrégiben a Pannon TV-ből arról értesültem, hogy valahol Bácskában tanácskozást rendeztek az autonómiáról. Mint az autonómiatervezet kidolgozója, aki annak idején a tervezetet több világnyelven megjelentettem, és az autonómia ügyét azóta is követ-

kezetesen képviselem, meghívót sem kaptam a rendezvényre. (Ennyire jól állunk az autonómia híveivel?) Érthető tehát, ha a híradást feszülten figyeltem. A konferencia eminens vendégei nemzeti önfeladásban egymással versenyeztek. Az egyikük szemrebbenés nélkül állította, hogy nem tudja, mi az autonómia. Itt tartunk a rendszerváltozás után 25 évvel.

Mennek

Mindennek megvan a maga folyománya. A magyar kisebbség hivatásos vezetői a magyar kormány támogatását maradéktalanul élvezik. A szellem őrei kevésbé. Talán a politikában ez így is van rendjén. Csakhogy az élet társadalomlélektani szabályait nem lehet figyelmen kívül hagyni. Illetve lehet, de annak megvannak a fájdalmas következményei.

A nemzet nem annyira tömeg, mint inkább lélek. Érzés és öntudat. Érzés és öntudat nélkül az emberek előbb-utóbb sötétben látnak mindent, csüggedtség lesz úrrá a lelkükön. Miért mondom ezt? A határon túli magyarság a kisebbségi sorban elszenvedett sérelmei és keserű tapasztalatai ellenére mindig több-kevesebb bizakodással tekintett a jövőre. Ez a bizakodás és várakozás többnyire naivitásnak bizonyult, de ezt nem írnám a számlájára, hanem a hit elpárolgására utalnék megint. Hányszor csapták be? Hiteles emberek nélkül megint jönnek a néma évtizedek, ami elől az emberek fejvesztve menekülnek. Féltő, hogy a maradók, kicsit morcosan és vénen, már nem tudják megvédeni, hogy ablakainkat bezúzza a vihar.

Újra áttelepült Magyarországra néhány ismerősöm, mások Németországba mennek. Búcsút veszek tőlük, tanácstalanul nézünk egymásra. Kisebbségi világunk egyre inkább beszűkül. A tavasz folyamán *Menni vagy maradni* címmel előadást tartottam több helyen. Miután az autonómia gondolatával magamra maradtam, arra gondoltam, hogy pszichológusként megkeresem az önfeladás – asszimiláció, gyermektelenség, elvándorlás – lélektani mozgatórugóit. A szörnyű, önkínzó látomások nem hagytak nyugton, sorra jelentettem meg az erre vonatkozó munkáimat. Azt gondolom, hogy jelenleg nincs fontosabb dolgunk, mint mérsékelni ezt a – szinte járványos méreteket öltő – kivándorlást. Mert men-

nek. Mennek. Már nemcsak Magyarországra, hanem magyar útlevéllel a zsebükben Nyugatra, a tengerentúlra. Ez irányú felhívásom – segélykérésem! – a VMSZ-hez, a Magyar Nemzeti Tanácshoz, a magyar önkormányzatokhoz süket fülekre talált, visszhang nélkül maradt.

Nem tudom, lehet-e a magyarságnak nagyobb érdeke annál, mint hogy ezt a járványt valamivel megállítsa. A rendszerváltozás következményeiről beszélünk. Arról, amit 25 évvel ezelőtt afféle virágos mezőnek képzeltünk. Aztán rá kellett jönni, hogy – a többi között – azért nem mentünk semmire, mert sem a nemzet, sem az egyes nemzetrészek a képzeletbeli méhkas szerepének nem felelnek meg. Kalóz méhek vagyunk valamennyien, szállván, amerre nekünk tetszik, s rabolván a mézet, ahol érjük.

A rendszerváltozás hatása

Dolgozatom végére hagytam a kérdés megválaszolását: *Hogyan élte meg a délvidéki magyarság a rendszerváltozást, és milyen hatással volt a magyarországi rendszerváltozás az életére?*

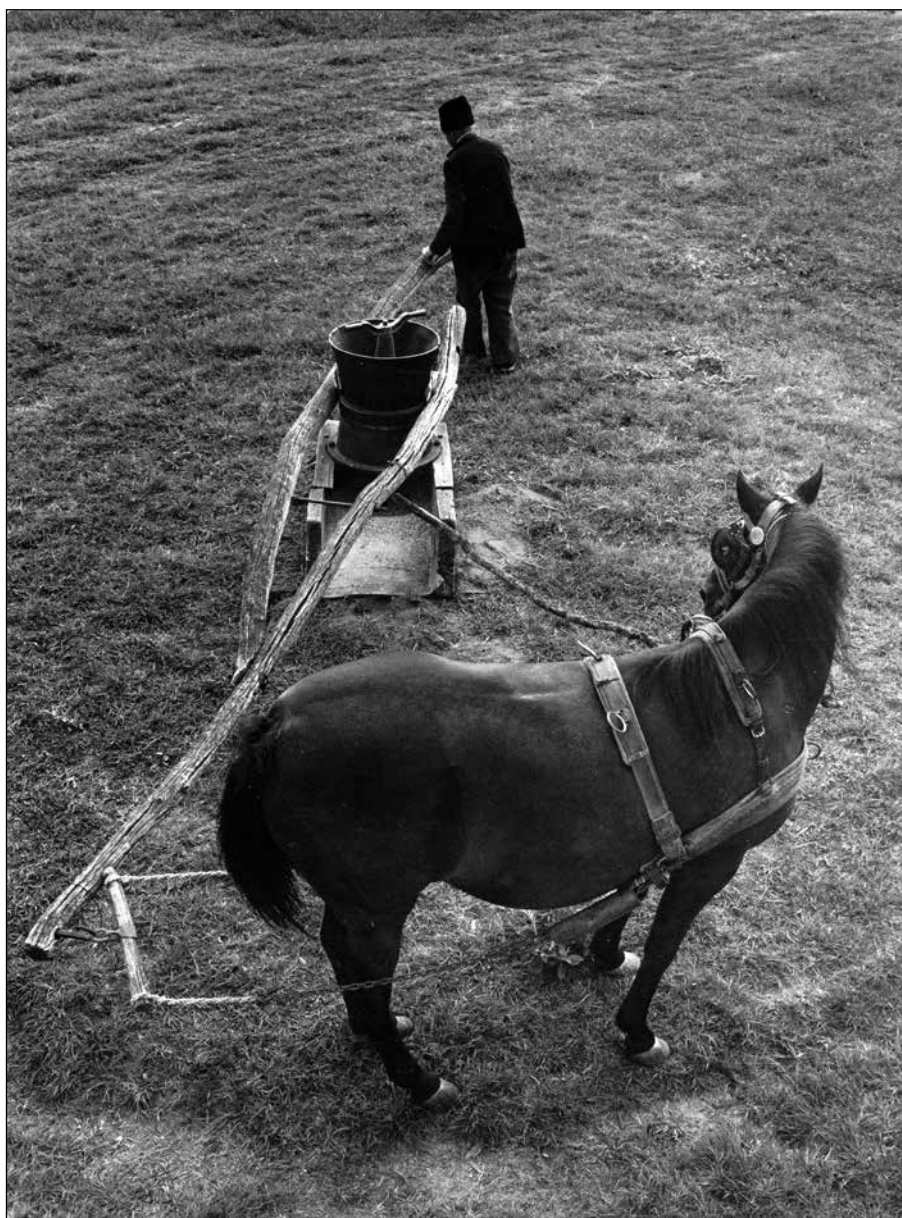
A rendszerváltozás 10 éves évfordulója kapcsán írtam az alábbiakat. 1989 váratlanul felcsillantotta a reményt a társadalom átalakulására, és azon belül a vajdasági magyarság nemzeti önszerveződése számára. Megítélésem szerint jelentős eredménynek számít, hogy több évtizedes elnyomás után megfogalmazódott a *nemzeti együvé tartozás* gondolata. Kimondatott ez a vajdasági magyarság részéről is, ahol a jugoszlávság jegyében zajló asszimilációs politika sokkal nagyobb pusztítást végzett a magyarság nemzettudatában, mint az erőszakosan fellépő román vagy szlovák nacionalizmus. Eredményként könyvelhető el, hogy *megerősödött a magyarságtudat*, megindult a *magyar társadalom szerveződése*, pártok és civil szervezetek jöttek létre, megfogalmazódott és kimondatott az *autonómia* igénye.⁵

Ennél sokkal többre azóta sem jutottunk, sajnos veszteségeink növekedtek. A pótolhatatlan veszteséget elsősorban *halottaink* jelentik. Számos értékes, a vajdasági magyarság életében fontos szerepet játszó ember távozott

⁵ Tíz év után. Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle. VI. évfolyam – 2000. 1. (19.) szám.

közülünk. Papokat, írókat, tudósokat, tanárokat temettünk, holott amúgy is foghíjas volt az értelmiségünk. Nem csak értelmiségünk fogyatkozott meg, a délszláv háborúk során temettünk frontra elhurcolt kiskatonákat, testben és lélekben megrokkant embereket, magukra maradó szülőket, testvéreket, barátokat, ismerősöket. Bár az elmúlás az élet kérlelhetetlen velejárója, a mi veszteségeink a szörnyűséges idők miatt sokkal nagyobbak, mint amit boldogabb népek körében a természet kérlelhetetlen rendje diktál. A korai halál miatt az átlagéletkor tíz-tizenöt évvel megrövidült. A *megrövidült élet* a legnagyobb veszteségünk. Továbbá súlyos veszteségként könyvelhető el erőteljes demográfiai fogyatko-

zásunk, amelyen belül a *kivándorlás miatti megfogyatkozásunk* külön szót érdemel. A politikai és társadalmi felfordulás, amely ránk szakadt, több mint százezer magyar embert sodort el innen. Elsősorban a vállalkozó, képzett, fiatal nemzedék ment el, pótlására semmi esélyünk nincsen. Végül nagy veszteségünk a *magyar-ság gazdasági kifosztása, koldusbotra juttatása*. Egyáltalán nem vigasz számunkra, hogy ebben a koldussorban az ország más népei is velünk osztoznak. Mindent összevetve bár a világ kitárult előttünk, mint közösség kevesebben vagyunk, és szegényebbek, mint voltunk 25 évvel ezelőtt.

Daráló

A felvidéki magyarok és a rendszerváltás*

25 évvel ezelőtt fontos folyamatok játszódtak le tájainkon. Fontosak, még akkor is, ha messze nem olyan eredményeket hoztak, mint az elvárható lett volna. Indokolt tehát elemezni őket, s visszatekintve a történésekre, legalább kísérletet tenni mindannak a megfogalmazására, ami sikerként könyvelhető el, de szembenézni azzal is, amit elrontottunk.

Az előzmények

Köztudott, hogy a felvidéki magyar közösség de facto 1918-ban, de iure 1920-ban jött létre. Szinte létrejötte után azonnal két táborra oszlott, s ez a két tábor megtalálható ma is ebben a közösségben. Az első táborba tartozók mentálisan is, a gyakorlatban is elfogadták az úgymond realitásokat, önmagukat, helyzetüket, lehetőségeiket is cseh(-szlovák) szemmel kezdték nézni, s megpróbáltak nem csupán gazdaságilag és szociálisan, de politikailag is minél jobban integrálódni az új valóságba. Az ő szempontjukból ez az integráció azt jelentette, hogy gazdasági-szociális érdekeiket alárendelték az új államhatalom elvárásainak, s politikailag is elsősorban a cseh-csehszlovák pártokba léptek be. Ők sokszor aktivista politikát folytattak, s nem volt ritka, hogy a magyarok tudatára negatívan hatni akaró, a nemzeti beolvadást elősegíteni igyekvő cseh-szlovák szlogeneket szajkóztak vissza, s ezzel lényegében nem az integrációt, hanem az asszimilációt segítették elő. A későbbi időszakban, a múlt század ötvenes éveitől az ehhez a csoport-hoz tartozók közül a többség belépett a kommu-

nista pártba, s gondolkodását, cselekedeteit a kommunista párt elvárásai szerint alakította.

A második csoportba tartozók a magyar közösség fennmaradását, az univerzális magyar glóbuszban való gondolkodást tartották meghatározónak, és sok mindent ennek rendelték alá – gyakran még akkor is, amikor ebből komoly káraik keletkeztek. Ők voltak azok, akik nemzeti elkötelezettségű politikai pártokat hoztak létre, az önszerveződést preferálták a kiszolgáltatottsággal szemben, ők inkább a nehéz időkben vállalták a kitelepítéseket és a deportálásokat is, s később, a kommunista rendszerben nagyrészt a rendszer ellenzékéhez tartoztak – bár olyanok is voltak közöttük, akik alkalmasabb időkben (1968) beléptek a kommunista pártba, megpróbálván azt – úgymond – belülről megreformálni. A hetvenes évek husáki „stabilizációja” nagyrészt kisemmizte őket, az értelmiségiek közül sokan nem gyakorolhatták hivatásukat – így nem csoda, hogy nagy részüket az 1989-es folyamat a rendszer ellenzőinek soraiban találta.

A két tábor persze mobilis volt, átjárás is megvalósult közöttük néha, ám egészében véve elmondható, hogy a nyolcvanas évek végén a felvidéki magyarság túlnyomó többsége ragaszkodott magyarsága megtartásához, képes volt kiállni iskolái és intézményei mellett, s alkalomadtán – óvatosan csak, persze, de – képes volt megmozdulni is jogai védelmében. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a tiltások ellenére a felvidéki magyarok többsége akkor még

* Elhangzott 2014. október 17-én, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (ReTörKI) által rendezett Magyarok a rendszerváltásban határon innen és túl c. műhelymegbeszélésen. Csáky Pál (sz. 1956. márc. 21., Šahy – Ipolyság) felvidéki magyar mérnök, politikus és író. 1990-től a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője, 1992 és 1998 között a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom parlamenti frakciójának elnöke, 1998-tól a Szlovák Köztársaság kormányának emberi jogokért, kisebbségekért és régiófejlesztésért felelős miniszterelnök-helyettese; 2002 és 2006 között kisebbségi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes. 2007-től 2010 júliusáig a Magyar Közösség Pártjának az elnöke. 2014. május 28-án, az MKP jelöltjeként, európai parlamenti képviselőnek választották Szlovákiában. Az EP Petíciós Bizottságának az alelnöke.

felnézett Magyarországra, s az anyaországból érkező mediális és szellemi hatás jelentős gondolkodásbeli előnyökhöz juttatta a felvidéki magyarokat pl. a szlovák többséggel szemben.

1989 történései

Nem véletlen tehát, hogy a csehek után a felvidéki magyarok mozdultak meg legelőbb, s alakították meg Szlovákiában az első nem kommunista szervezetet, a Független Magyar Kezdeményezést. A híres rendszerváltó, Nyilvánosság az Erőszak Ellen nevű mozgalom csak egy nappal később, 1989. november 19-én alakult meg Pozsonyban. '89 forradalmi történéseiben a magyarok is részt vettek, igaz, a legtöbb helyen csak óvatosan és eleve félelemmel, tekintettel arra, hogy senki számára nem volt világos, milyen lesz a bigott husáki rezsim reakciója a történésekre.

Szlovákiai magyar specifikum, hogy a rendszerváltás első hónapjaiban három magyar párt alakult. A kezdetben forradalmi, antikommunista Független Magyar Kezdeményezés a szlovákokkal való feltétlen együttműködés hívévé vált, részévé vált a szlovák és a csehszlovák kormányzó többségeknek, ahol ugyan megpróbálták ezt-azt elintézni magyar vonatkozásban is, ám igyekezeteik többségükben nem jártak sikerrel. Miután pedig néhány hét elteltével nyíltan liberális pártnak deklarálták magukat, a felvidéki magyarok többsége elfordult tőlük, és két újabb pártot alapított, az Együttélést és a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalmat.

Hármuk közül az Együttélés vált meghatározó párttá, ezt a hatalom is gyorsan észrevette, s gyorsan politikai és mediális ösztözet zúdított rá. Az Együttélés megerősödésének hátterében az a fontos tudnivaló áll, hogy a szocialista rendszerben a magyarság ügye iránt elkötelezett humán értelmiség nagy része ehhez a tömörüléshez csatlakozott. Tény viszont, hogy az Együttélésben jelent meg a legtöbb volt kommunista magyar is, s ez sokak számára gyanús jelenség volt. S az is egyre világosabbá vált, hogy a felvidéki magyar társadalom nem rendelkezik olyan erős értelmiségi réteggel, amely el tudna tartani 2-3 párhuzamos párt- vagy közösségi elitet.

A legfontosabb megállapítanivaló ennek az időszaknak a kapcsán mégis az, hogy a felvidéki

magyar elit nem volt igazán felkészült (a felvidéki magyar értelmiség régi hibája), és gyakran a magyarországi téblábolások is elbizonytalanították őt. Nem volt ugyanis könnyű látni az elmúlt 25 évben, ahogy Magyarország a régió politikai-szellemi élvonalának szerepéből egyre lejjebb csúszott – s ez messze nem csupán egyik vagy másik politikai tábor vagy kormány hibája, ez a tény az egész magyar politikai-szellemi-gazdasági elit rossz teljesítményét tükrözi vissza. A magyarországi és a felvidéki magyar politikai elit nem használta ki az eddigi legnagyobb lehetőséget, a cseh–szlovák szétválást és az új Szlovák Köztársaság megalakulását sem arra, hogy stratégiai előrelépést valósítson meg – nevezetesen, hogy 1993-ban kiharcolja a felvidéki magyar közösség számára az autonómia valamilyen formáját.

Rosszat tettek a felvidéki magyar társadalomnak a magyarországi tőkekihelyezések is. Hozzájárultak a felvidéki magyar közösség demoralizálódásához, mivel nem a közösség egészét vagy a közösség megmaradása szempontjából fontos intézmények megerősödését szolgálták, hanem egy nagyon önző, szűk, a felvidéki magyar társadalomtól jórészt elidegenedett csoportot juttattak privilegizált helyzetbe, ez később, 2008-ban fellázadt az akkorra már úgy-ahogy egységessé(?) vált magyar politikai vezetőség ellen, s nagyrészt támogatta a közösség számára hátrányos pártszakadást.

Sikerek

A legsikeresebb időszaknak az elmúlt 15 évben egyértelműen az 1998 és 2006 közötti időszakot tekinthetjük, amikor a közéletben még az értékek képviselője volt meghatározó az érdekek képviselője felett, amikor még viszonylag egységes volt a felvidéki magyar politikai képviselő, és nem korrumpálódott erőteljesen a politikai-gazdasági szürke zóna. Ekkor érte el a felvidéki magyarság az eddigi legnagyobb sikereit, s ez a nyolc év főleg abban különbözik a többi 17 évtől, hogy akkor építkezni is lehetett, s nem csak a kármentésre kellett koncentrálni. Hidak, utak épültek ebben az időszakban, templomok, iskolák, kultúrházak újultak meg, új intézmények alakultak (Selye János Egyetem, Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma...), fontos törvénye-

ket lehetett elfogadtatni. A társadalmi klíma is megváltozott, nyolc évig nem a magyarok voltak a közvélemény-kutatók szerint a szlovákok legnagyobb ellenségei. Nagyon tanulságos és szomorú volt azonban azt is látni, ahogy 2007-ben – 8 év viszonylagos nyugalma után – mindez néhány hónap alatt jórészt eltűnik vagy visszarendeződik.

Kudarcok

A legnagyobb kudarcnak az elmúlt 25 évben a szlovákiai magyar nemzettudat jelentős csökkenését és az aktivista politika megerősödését tarthatjuk. A legszomorúbb azt látni, ahogy a felvidéki magyar társadalom egy része elfogadja, hogy önmaga megítélésében a legfontosabb az, ahogy a szlovákok gondolkodnak róla – vagyis létezését a szlovák elvárásoknak rendeli alá. A 2008-as pártszakadás óta ezt a filozófiát – egyedülként a külhoni magyar közösségek közül – egy vegyes párt is képviseli, amely ma már magyarul mondja azokat a magyar nemzettudatot romboló ígéretet, amelyeket addig a nacionalista Szlovák Nemzeti Párttól vagy Vladimír Mečiar embereitől hallhattunk. Magyarán: elégedjünk

meg annyival, amennyit a szlovákok adnak nekünk. Ennek a filozófiának viszont a legnagyobb szépséghibája az, hogy az elmúlt 15 évben sem a szlovák politikai elit, sem a szlovák értelmiség nem jött elő egyetlen javaslattal sem a felvidéki magyar közösség sorsának, problémáinak megoldása érdekében. Ilyen trójai lóval a hátunkban a felvidéki érdekképviselő helyzete nagyon megnehezedett, s nem is csodálkozhatunk azon, hogy a demográfiai és elvándorlási mutatók gyakran nagyon lehangoló képet mutatnak a közösség állapotáról. Persze azt is látni kell, hogy a 25 év alatt nagyot változott a világ és nagyot változott a felvidéki magyarok értékrendje is – s ehhez (nem mindig pozitív módon) hozzájárult az idegen befolyás alatt álló felvidéki magyar sajtó is.

A jövő

Mindezek ellenére biztató, hogy a felvidéki magyarság jobb része nem adta fel a küzdelmet jövőjéért és esélyeiért. Sokan vannak, akik hisznek a megmaradás esélyeiben, s nekünk ezt a réteget kell a jövőben is támogatnunk és erősíteni.

Ekézők

Hittel írt könyv

(Dobos Marianne: *Rózsaablak*.

Vigyázó Ferenc Művelődési Társaság, Budapest, 2014)

Dobos Marianne kemény tisztaságú író. Nem tétovázik, mikor odahelyezi *Rózsaablak* kötetét az olvasó kezébe, és nem kínál tét nélküli feltételeket, nem kecsegtet azzal, hogy könnyű olvasnivalót kapok tőle. Már a cím figyelmeztet, különös könyvet tartok a kezemben. Gótikus építményt idéző csodát tesz elém, és én rácsodálkozom. Magyarul nevezi meg a templomok nyílásait, beszédesen szép szóval. Azt mondja, rózsáablak, és nem tudok ellenállni, de nem is akarok. Élvezni szeretném a rózsáablak varázsát, szeretnék az ablakon át ki-be nézegetni, és az író odaenged a látványhoz. Azt mondja, tessék, gyönyörködji! Valóságot mutat, és egyben hívja az olvasót, gyere, szelíden Isten közelébe vezetlek, mehetünk együtt.

Naponta két órát utazom. A *Rózsaablak* miatt elfelejtettem leszállni az aktuális megállóban, utazhattam vissza, s mikor ez negyedszer fordult elő, megadtam magam. Elmerültem a könyvben, Dobos Marianne történeteiben. Mindegyik más-más motívumkinccsel gazdagítja az írást, ahogyan a mérművek formakincsét gazdagította az ívháromszög, ívnégyszög, kör, lóhere, halhólyag. A rózsáablak építészeti műszóval mérmű. A lényegét jobban kifejező kőrác vagy kőcsipke elnevezés nem honosodott meg nyelvünkben. Szerkezeti jelentősége, hogy igen nagy, levegős nyílások alkalmazásakor is némileg támasztja a vékony pilléreket, esztétikai szempontból kelően elosztja a világító felületet, mérsékli a fény beömlését, és a színes üveg ritmikus elosztását engedi. Filigrán hatása a nagy tömegeket ellensúlyozza. Éppen úgy, mint ez a könyv.

Az író mozgásba hoz teljesebb, publikálatlan szöveget is magába fogadó szövegvilágot. Analógiáinak és szövegek közötti vonatkozásainak sokasága mögé elméleti tipológiát állít, rávilágít azok jelentésalkotásban betöltött szerepére. Nem vállalkozom a szövegkapcsolatok világának

teljes körű bemutatására, nem is az elemzés a célom. Arra szeretnék rámutatni, ahogyan az író meghaladja saját immanenciáját szövegkapcsolatai révén. Különös játékot űz a szöveggel. Az intertextuális összefüggései kapcsán megmutató narratív megoldásaival morális kérdéseket tesz fel, és példázatokkal válaszol a feltett kérdésekre, azután rábízva az olvasóra, mit kezd velük.

Az író adatokat tesz elém. Tényeket, nem fikciót. Kategorizálható ez a könyv? Nem tudom. Sehová nem illik, egyetlen előre gyártott polcra sem. Tényregény? Nem tudom. Annyit tudok, hogy letehetetlen. Katyn után előrelapozok, és vissza. Kénytelen vagyok Karol Wojtylától erőt kérni, aki azt mondja, az Isteni Irgalmasság felfoghatatlan és kimeríthetetlen titok, amelyre nagyon is szüksége van a világnak. Többször megszólít ezzel az üzenettel.

Nevek. Karol Wojtyláról még tudjuk, hogy II. János Pál pápa, Kelemen Didákról, Wojciech Topolińskiról, Witold Cebuláról s a többiekéről már nincs ismeretünk, a könyvet végigolvasva személyes ismerősünk lesz mindegyik.

Katyn. Borzalmak helye. Az író nem enged. Azt mondja, meg kell nézned. Tudnod kell, mi történt ott. Odavezet a tömegsírokhoz, mialatt megkérdezi, hol van ilyenkor Isten. Nem tudom, hol van, de a Szentírás szerint az Úr nincs a viharban. Hinnem kell, hogy nem volt a viharban.

Minden kontinensről, az emberi szenvedés mélységeiből hangzik a kiáltás az irgalomért. Azt mondja, irgalom, imádság, szolgálat, barátság, önfeláldozás, és felfénylenek a szavak.

Megint lapozok. Vissza, Varga Bélához. Koporsóján az a zászló, amely Kossuth koporsóját borította, és ő őrizte. A szavak fényében felsejlik a vallás, erkölcs, hit nehezen megfogalmazható értelme, mögöttük ott dereng az egyik legtisztább szó: haza.

Nézem a rózsablakot. A könyv címének szimbolikája kör alakú megszentelt területet jelent. Valójában az ember potenciálisan megvalósítható legmagasabb tudatállapotának képi kifejezése. A világegyetem képe, a kiáradás és visszavonulás folyamatában megjelenítve, tehát annak lényegében ábrázolva. Megszentelt, a valóságos léttől elkülönített mágikus tér. Önmagában a világ leképeződése, mert annak minden lényeges jellemzőjét hordozza. Megmutatja a fényességben végbemenő folyamatot, és helyreállítja az emberben a dolgok ideális rendjét. Központja szimbolizálja a világ közepét, amely soha nem mozog, de minden körülötte forog.

Ahol a gyűlölet és a bosszúvágy uralkodik, ahol a háború ártatlanok fájdalmát és halálát okozza, szükség van az irgalmasság kegyelmére, amely megnyugtatja az emberi elméket és szíveket, és békességet szül. Ott, ahol nem tisztelik az emberi életet és méltóságot, szükség van Isten irgalmas szeretetére, amelynek fényében láthatóvá válik minden emberi élet kimondhatatlan méltósága. Kell az irgalom, hogy az igazság fényében véget vessünk minden igazságtalanságnak szerte a világon, tanította nekünk, prédikálta nekünk II. János Pál pápa.

Hogyan van ez, kérdezem, van az igazságnak fénye, és nézek a szavak után. Mindenkinek dolga van ezzel, akinek feladata véget vetni az igazságtalanságnak. Nagyon egyszerűnek tűnik, nagyon követhetőnek. Kell hozzá némi irgalom, hit, emberség. Vajon megvan bennünk mindez? – tűnődöm.

Tovább olvasom a könyvet. Érzem, hogy az írónak fontos a polisz, a köz dolga. Közéleti ember, aki behúz engem az együtt gondolkodás munkájába. Nem erőszakosan, mégis határozottan, hogy aztán kezdjek vele, amit akarok. Nyugtalan leszek ettől, kényelmetlenül érzem magam, mozdul bennem valami atavisztikus lustaság. Ettől kicsit rosszul vagyok, tenni szeretnék, elkezdem írni a cikket. Kell írnom a könyvről,

nézzetek ide, itt van egy író, aki tényeket közöl embertelenségről, szörnyűségekről, igazságtalanságról, igazságról, hitről, Istenről, misztikus csodákról, azért, hogy felhívja az olvasót, jobbra kell tenni a világot, mindenkinek a maga eszközével. Ebben az értelemben tehát mindenki, aki részt vesz a közéletben, tevékeny vagy tétlen politikát folytat. A közösség tagjainak joga és kötelessége a közügyekben részt venni, hogy jó döntések születessenek.

Lehet, teszem fel újra a kérdést, s ha igen, milyen eszközökkel? Továbbolvasva a könyvet, megkapom a választ. A jelek mindenütt ott vannak az út mentén.

Dobos Marianne könyve nem csak történetekkel ajándékoz meg, nyugtalansággal is. Keresem a jeleket, hogyan tovább. És minduntalan előveszem a *Rózsablakot*. „A könyv is olvas engem.”

Hittel, szeretettel ajánlom mindenkinek.

DOBOS MARIANNE

RÓZSAABLAK

Anyám apja és a köd

A 20. század elején, amikor anyai nagyapám beutazta fél Európát, az utazás még nem volt olyan nagy divat, mint manapság. Nagyapám szekéren, vonaton és hajón utazott, de leginkább az apostolok lován járt, vagyis gyalogolt. Eljutott Szerbiába, Belgrádba, az észak-bulgáriai Gramadába, onnan Koszovó és Albánia hegyein át az Adria partjára, ott Valona ősi kikötőjében francia hajóra szállt, hogy Szardínia egyik szigetnyúlványán, az albinó szamarak földjén, Asinarán lépjen partra. Fél évet töltött a Földközi-tenger eme parányi, ám varázslatos szigetén, onnan Franciaországba és Svájcba utazott tovább, végül Ausztrián keresztül tért haza. Hat évig tartó utazásának az egyik szépséghibája, hogy nem egyéni, hanem társas út volt, vagyis nem jöhetett-mehetett kedve szerint, valamint hogy nyolcvanezer útitársa közül mintegy hatvanezren elhullottak mellőle. Anyai nagyapám ugyanis nem jókedvében utazott, hanem mert nem tehetett mást, hurcolták, ha akarta, ha nem: mivel hadifogoly volt.

Az egész úgy kezdődött, hogy a *Fekete Kéz* elnevezésű terrorcsoport, mely a szerb királyi és a francia köztársasági titkosszolgálat védőszárnyai alatt működött, néhány halálra szánt embert küldött Szarajevóba, hogy öljék meg az odalátogató – egyébként szlávbarát és magyargyűlölő – Ferenc Ferdinánd főherceget, az Osztrák–Magyar Monarchia trónjának várományosát. A merénylő és a mögötte álló sötét erők egyik célja az volt, hogy Bosznia-Hercegovinát elszakítsák a Monarchiától, és Szerbiához csatolják. (A másik, hogy a Monarchiát is szétszaggassák, és minden darabját felszegezzék valamely B betűvel kezdődő város, például Belgrád, Bukarest vagy Bratislava kapujára.) A merénylet 1914. június 28-án sikerrel járt, és pontosan egy hónap múlva – miután előző nap, július 27-én Marek János kántortanítót, anyai nagyapámat behívták katonának – a Monarchia hadat üzent Szerbiának.

Nagyapám Békéscsabára rukkolt be, július 29-én kopaszra nyírta a borbély, de katonai öltözetet nem kapott, még augusztus 9-én is csak sapkája volt. A regruták, az újoncok az utcákon gyakorlatoznak, egyik alakulat a másik után indul Szerbiába, de nagyapám valahogy mindig lemarad. Augusztus 28-án ezt írja a jegyzetfüzetébe: „Nem ízlik a komisz, pedig jól főznek.” Komisz a „komisz”, ritkán ízlik a bakának a kincstári koszt, pedig a szó itt valójában nem silányt, gonoszt jelent, hanem csak annyit, hogy commissióban készül, vagyis hadseregen kívüli vállalkozókra bízzák a készítését. Szeptember 3-án még mindig a városban van, és ezt jegyzi a naplójába: „Sok sebesült – első orosz foglyok.” Végül szeptember 26-án őt is elindítják. Szegeden, a horvátországi Vinkovczen (Vinkovci), a boszniai Tuzlán keresztül haladnak. 29-én igazán mostoha körülmények között alszanak: szakadó esőben, tábortüzek mellett, szénakazalban. Másnap már a Drina menti Zvornikban vannak, a nehezen járható, magas boszniai és montenegrói hegyek lábánál, ott találkoznak először véres ütközetek nyomaival. Október elején már kisebb-nagyobb csetepatékba keverednek, de mi ez ahhoz képest, ami később vár rájuk?! Október 8-án Jagodinán hóesésben menetelnek, 13-án pedig ezt jegyzi fel nagyapám a naplójába: „Albert beteg – elmaradt a kenyér – többször elestem – fáj a szemem a füsttől – eltörött a zsebóráim.”

Az elkövetkező hetek bolhabetűs, sűrű naplóbejegyzéseiből csak mutatóba emelek ki egyet-egyet: „Rettenetes élet – fogy a dohány – a menázi csak víz – itt semmit sem lehet venni – éjjel kártyázás – felszerelve aludtunk, vártuk a szerbeket – éjjel 11-kor támadás, jó órai tűz után visszavonultak – erős ágyútűz éppen ebédidő alatt – jobban van a szemem – este örült tüzelés a 70-esek patrulyára (*patruj, patrol: járőr*) – dohányt vettem, éjjel 200 koronát nyertem – leve-

leket kaptam – éjjel nagy ágyúharc – vérnyomok, szerbek elhurcolják a halottaikat – bombákat raktunk le – farkasvermeket ástunk – folyton dolgozni kell – egy ór elaludt, főbe lőtték – éhezünk, sok a vadkörte – hatalmas csomagot kaptam, volt öröm – bombavető lettem, gyakorlás délután.” Ez még mindig tűrhető, de november elején igazán komolyra fordul a dolog. „November 3. Beütött egy gránát a rezerva dekungba, hét halott, megtámadtak, hátra vonultunk, végrendeletet írtam, pár nap múlva támadunk.” November 6-án, pénteken valóban általános támadás indul. Napokig így megy, szakadó esők, vonulás, sok-sok halott, tüzeknél alvás éjszaka. 11-én: „Reggel támadás, egy szikláról leesve a 6-dik századhoz csatlakoztam, sok halott, délután rekvirálás.” 13-án: „Reggelre nagy hó – disznóvágás – támadás, srapter (srapter: ólomgolyókkal töltött, levegőben robbanó ágyúlövedék) a temetőben – éjfélkor tűz mellett tyúk sütés – jóllaktunk.” Másnap: „Nagy sár, estig marsolás egy falun át, itt lepihentünk, rossz, sáros helyen.” Másnap: „Valjevóba értünk – rablások – paplan alatt aludtunk – aszalt szilva és liszt az utcán.” 17-én: „Sötét és sár, rettenetes éjszaka. Zsidó órák könyörgése.” A következő napokban is ugyanígy megy minden tovább: „Baleset a tyúkpádláson – lukas már a cipőm – kenyér nincs – birkalopás, főzés egész éjjel, reggel tovább – egész nap mars egy magas, havas hegyre, sokan kiűlnek – hólapátolás, szalmaszerzés.” November 23-án: „Meneteléskor támadás – rettenetes sok halottunk van. Mozdulni sem lehet.” 24-én: „Dél körül megszűnik az ágyútűz – éhezünk, konzervát eszünk.” 25-én valami kevés utánpótlást kapnak: „Csodálkoztak, hogy még megvagyunk – este a 8-asok felváltottak, aludtunk, mert holtfáradtak voltunk.” 28-án: „Rettenetes ütközet ötig – este Török kadét az egész cúgot egy falu mellett két házba pihentetni vitte. Itt ettem először lóhúst.” December 3-án: „Egész nap nem váltottak fel, rettenetes ütközet – éjjel támadás – birkalopó szerbeket szétzavartuk, elveszett a fegyverem.” December 4-én nagyapámnak végül véget ért – nem a szenvedés, csak – a háború: „Ötör bevonultunk – félóra múlva előre – két századból, 220 emberből áll az egész batalion (*bataillon: zászlóalj, 1000-1200 ember*) – hármunkat patrulyba küldtek – nagy kód, nem leltük meg a századot – éjjel elfogtak.”

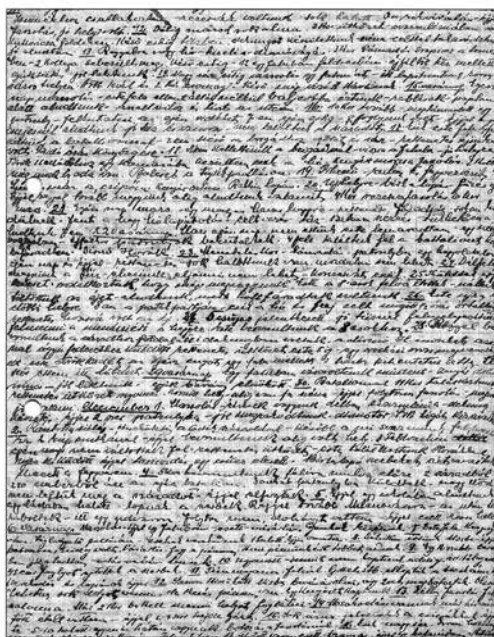
Ennyi. Nincs aláhúzás, felkiáltójel, piros szövegkiemelő. Csak ennyi: „éjjel elfogtak”. Másnap, december 5-én folytatja a júliusban megkezdett naplót, és ő akkor még nem, de én ma már tudom, hogy öt és fél éven át folytatni is fogja: „Éjjel egy iskolában aludtunk, egy ládában halott – lopnak a szerbek – Reggel tovább Milanovácra.” December 7-én estefelé érnek Kragujevacra, a gyűjtőtáborba, másnap pedig Nišbe, a legnagyobb szerb fogolytáborba: „Délután érkezünk, éjjel betonon, hideg volt, verekedések, lopások. Éjjelente öt-tíz halott, egymás hegyén-hátán vagyunk. Botozás a faszolásnál (*faszol: élelmet, ruhát vételez*).”

Átugrom a Nišben töltött hónapokat, a cseh és magyar foglyok közti véres verekedéseket, a botozásokat, a csuesek (*csues: szerb paraszt, itt ő, fogolykísérő*) kíméletlenségét, a tüdőgyulladást, a tifuszt – mely a Charles Vopicka vezette bizottság adatai szerint egymagában is negyvenezer hadifoglyot vitt el –, átugrom a gramadai vasútépítést, a birkahodály-szállásokat, a csuesek korbácsolásait, a fogolyzendülést és annak megtorlását, átugrom a jastrebeci erdei fakitermelést, a kruševaci táborba (a frontról) özönlő friss sebesülteket. 1915. november 1-jén indítják őket a „halálmarsra”, a nyolcszáz kilométeres téli gyalogútra, kétezer méteres hegyeken át, az albániai Valóna (Vlora) kikötője felé. 2700 hadifogoly és 360 csicsa (*a szerb kísérők csúfneve*). Követem a térképen a naplóban előbukkanó helységneveket. Kuršumlja (nagyapám úgy írja: Kurzsemlje) után már Koszovóban vánszorognak. Nem hiszem, hogy fikarcnyi erejük is volna észrevenni, de Európa egyik legvadregényesebb hegyvidékén járnak, azt pedig honnan tudhatnák, hogy nyolcvan év múlva micsoda harcok dúlnak majd, NATO-repülőgépek fogják szórni a bombát ugyanitt. Priština után a történelmi csaták köves fennsíkján, Kosovo Poljén, Rigómezőn tántorognak le Prizrenig, hogy a Fehér-Drin és a Fekete-Drin találkozása előtt lépjk át az albán határt. Különös érzés belegondolni: miközben a magyar, cseh és osztrák foglyok éhesen, fosztogatva, fagyott krumplit rágcsálva, csontig metsző, jeges szelekkel szemben, betegen, rongyosan vonszolják magukat, botozzák, korbáccsal hajtják őket, naponta tucatjával halnak fagyhalált; miközben nagyapám Prizrenben, az albán

határ közelében valami akolban hajtja álomra a fejét, tőle légvonalban, alig ötven kilométerre, a macedóniai Üsküb (ma Szkopje) városában egy ötéves albán–cincár kislány, Agnes Gonxha Bojaxhiu, a későbbi Kalkuttai Boldog Teréz anyja játszadozik egy fűtött szoba melegében. November 22-én már az Ohridi-tó partján, Strugában vannak. Nyers tököt, nyers kukoricát falnak, két olasz megfagy a tűznél, nagyapám behavazva ébred, gallyakból építenek kunyhót, „rettenetes hegyi utak”, „halálugrások”, sokaknak ellopják a pokrócát, lábbelijét, mezítláb kidőlnek és megfagynak. Temetőben, török szénaistállókban, Elbasan városa előtt egy barlangban, a városban pedig a mecsetben alszanak. Mivel lep meg egy december 1-jén kelt bejegyzésben? „Eladtam az aranyórámat 16 dinárért, így pár hétig még kibírom, itt minden elég olcsó, különösen a dohány.” Ötödikén Tiranában kenyeret és fokhagymát szereznek, néhány nap múlva „Kavalyában (valójában Kavajë) török alamizsna – sok megcsontított fogoly – délután elértük az első nagy vizet – bivaly megvadulása – eladtam tíz dinárért a gyűrűmet és jól bevásároltunk.” A december közepe napok bejegyzéseiből: „...dühöng az éhség – jókor elindultunk, 4 km. mocsár – szerencsére jó idő – sokan belefulladtak – egész éjjel esik – rablások, gyilkolások a faluban – talliánok a faluban – megfőztük éjjel az egész lisztünket –

ismét egy mocsarat gázoltunk – verik az albánok a szerb regrutákat – egész éjjel ültünk, szakadt az eső – kis cső tengeri volt az ebédem – rengeteg ember, mikor kerül ránk a sor? – éjjel a homokban – reggelre 3 halott – nem kapunk enni – lassacskán megy a szállítás, sok a halott – éjjel hamuban aludtam – kevés lisztet küldtek át hajóval a taljánok – se fa, se fű nincs itt, naponta 30-50 halott – lopás, rablások, boldog, aki már átmehetett – temetés minden reggel.” December 24-én: „Ma csak a betegeket szállították – egymást gyilkolják már az emberek – vártunk estig, de nem – szomorú karácsony este.” December 26-án végre feljut a francia hajóra, és 1916. január 2-án lép partra Asinara szigetén. Egy év eltelt, még négy és fél van hátra a hadifogságból.

Anyai nagyapám nem ájultozott a boldogságtól, amikor negyven év múlva, 1956 októberében apám feltűnt anyám körül. De miért is rajongott volna apámért? Hetvenhárom éves volt, túl az ország szétverésén, a második világháborún, lassan az életén is, és akkor a szeme fényére, a kisebbik lányára, aki még be sem töltötte a huszonharmadik életévét, szemet vet egy börtönből két hete szabadult, iskolázatlan fegyverrejtegető, egy titoista szervezkedő, egy terrorista. Nagyapámnak, köszönte szépen, terroristákból elég volt Gavriło, többet nem kért belőlük.

Részlet Marek János naplójából – 1914. decembere
(Szász Miklós György magánarchívuma)

Marek János fiatalkorában és hadifogolyként

„Vert hadunk csonthalmain”

(Margittai Gábor: *Szamár-sziget szellemkatonái – A nagy háború eltírtolt halálmarsa.*

Szerkesztette Major Anita, Külső Magyarok Kft., Budapest, 2014)

Nemzeti himnuszunkat láthatom megelevenedni, amint Margittai Gábor és Major Anita a semmiből visszavarázsolt történetét követem, szenvedve végigélem. A felháborodás kétségbeesésével.

Tudom, mindez nem csak velünk, magyarokkal történt meg a világ történelmében. Valahai professzorom, Borzsák István mutatott rá, hogy Kölchey szörnyű képe Tacitus művétől ihletődött, mégpedig a Római Birodalom fénykorából, amikor Augustus császár három légióját a Teutoburgi-erdőben bekerítették a germánok, és a teljes római hadsereget agyonverték. De hát akkor még nem voltak genfi konvenciók. Csak-hogy a Krisztus utáni 9. év kora szeptemberében lezajlott mészárlás egyetlen ütközet volt, és híre pánikba ejtette egész Rómát, mélabúba sodorta a diadalmas hatalma csúcspontján fényeskedő uralkodót, aki szinte örülden kiáltozta öngyilkos hadvezére nevét: Varus, Varus, add vissza a légióimat! Váratlan csapás volt, de nem titkolták el, a legnagyobb történészek megírták (Tacitus is, Suetonius is), és meggondolkodtatták a császárt: ekkortól a Rajna–Duna vonalán vont a birodalom határát. Varus légióinak csonthalmai pedig ott maradtak a Teutoburgi-erdőben.

Amiről Margittaiék könyve beszámol most, megtörténte után száz évvel, nem egyszeri csapda volt, és nem egyetlen helyen keletkezett csonthalom. Az első világháború elindulásának helyén, a balkáni térségben lezajlott gyors vereség eredményeként egy teljes hadsereg hadifogságának és majd teljes pusztulásának keserves két esztendejét keresi vissza a centenárium idején egy újságíró házaspár. Dokumentumokkal leírva az egyik legnagyobb huszadik századi népi írtás történetét. Amiről mindeddig tudomásunk se lehetett.

Bunkósbot és ágyúszó, barlangi életmód és akkori legmodernebb haditechnika. Őskor és hu-

szadik század. A kávéházból nemcsak a lövész-árokba kerültek a polgári jóléthez szokott újkori emberek, hanem vissza a mamuthúsért egymást ölő csoportok keserves korába. A barlangrajzok világába. Megbomlott az emberiség időérzéke. Állati lét váltotta vissza a történelmi életformát.

Amikor Margittai Gábor minderről a Magyar Nemzet Magazinjában beszámoló riportokat tett közzé az idén nyáron, ijedten és tragikai hévvel írtam az áldozatokkal együtt érző levelet az események megelevenítőjének. Szaggatottan, zavartan. Kétségbeesetten, hogy ilyen is lehetett. Nem stilizálok utólag, meghamisítaná döbbenetet.

„Kedves Gábor. Nem szoktam írásokra reagálni. De ez a niši epizód, ez döbbenetes! Egyrészt nem is tudtam róla, erről az egész szerb kudarcról nem. Az erdélyi betörésről igen. Arról, hogy a szerbekkel szemben is ilyen szerencsétlenül hadakoztunk, nem. (Apám 36 hónapig Galíciában meg Olaszországban volt a fronton. Ehhez képest, amin ők átmentek, az üdülés lehetett). És ahogy ezt megírod, ahhoz külön csak gratulálni lehet! Gondolom ebből is könyv lesz. Mintha balladát írnál. Külön fájdalom, hogy a haza került festmények itthon vesznek, tűnnek el.

De ahogy összerakod ezt a balladát, az lenyűgöző!

Nem volt semmilyen titkos felderítés, hogy ennyire kiszolgáltatottan belementünk ebbe a háborúba? Vagy ezt tudta Tisza István? Ettől féltette az országot? Bánffy, Bethlen, no meg Apponyi??? Mit tudtak? Ez már nem ballada, ez már valóságos tragikai előadást kívánna! Történetseink hol vannak?

És ehhez még Jásziék, Károlyiék felelőssége!? Nem 18-ban. 14 előtt!!!! Szerencsétlen Ady! Ő érezhetett ebből valamit!

Egy egész uralkodó elit felelőssége! Kinek nyomta vállát-lelkét ekkor? Ilyen melléfogások!

Mindenünnen csak a németek húztak ki minket? Erdélyben, Felvidéken, Szerbiában is?

Gábor! Ez rettenetes. Csak belegondolni is.

Mert a második világháborút sokan előre sejtették. De 1914-ből ez a stupiditás! Kik, miért felelősök?

Szörnyű dolgokat írsz meg. Ez nem a *Fekete kolostor*. Az még rendben is lenne. De ez? Ehhez képest az Adria, meg Olaszország hősi múlt.

Te itt most beletaláltál egy döbbenetes dologba. Egy szörnyű készültségbe, nem tudásba! Ez más, mint a második hadsereg pusztulása majd.

Na, abba hagyom, mielőtt teljesen alázuhanok a kétségbeesésbe.”

És megjött a válasz, hogy az újabb szörnyűségekről szóló riport csak a folytatás. A könyv a titkok titka.

„Kedves Lóránt,

megrázott a leveled, pedig évek óta töpreng azokon a kérdéseken, amelyeket most megfogalmaztál. Ahogy mondani szokás, éppen itt van a kutya elhantolva. Számomra is érthetetlen (bár mindenféle történelmi jelenségekkel könnyedén meg tudom magyarázni), hogyan vesztetett ki egy ilyen szörnyűség emlékezete a közgondolkodásból. Köszönöm elismerő soraidat. A történet valóban balladai, a gyönyörű tájak a kannibalizmus tényeivel keverednek benne...

Úgy érzem, az osztrák birodalmi gőg sokat nyomott a latban, hogy ne kerüljük el a nagy háborút és a világégést. Kétségtelen, ha mi nem lépünk a Balkánon, akkor előbb-utóbb Nagy-Szerbiáért indultak volna meg a rác (netán orosz) hadak Dél-Magyarország irányába, de az még sok idő lett volna, s addigra talán kiveszhetett volna az a fajta kemény fejű, pökhendi, a hadászati-emberi realitásokkal nem számoló főtiszt típusa, mint Potioreké például. Tisza biztosan tudta, ezért ellenkezett...

Igazad van, az egész halálmarsban benne volt az osztrák és magyar uralkodó elit könyékig. Külön-külön és együtt is. És megint igazad van: sajnos a németek nélkül sem Szerbia, sem Caporetto nem lett volna »meg«.

Ha végiggondolja a nagypolitikai tekervényeit az ember, és leás a halálmars állati mélységeibe, valóban csak a betegítő kétségbeesés marad. De aztán van kiút is: a néhány túlélő életrevaló-

sága, a tisztí foglyok megvilágosodása és nem kevés emberi megnyilatkozás is. Talán édeskeves ez, de létezik.

Ez a riportsorozat a nyári expedíciónk lenyomata. A könyvet korábban írtam, most van nyomdában, szeptember végére tervezzük a megjelenést. De valóban lehet új könyv, új tapasztalás a kutatóútból is. Egyelőre a decemberi vándorkiállítás a terv.

Köszönöm szavaidat, szeretettel: Gábor”

Közben találkoztam egy Bécsben élő, tudós ösztöndíjasunkkal, akinek a témája a Monarchia hadserege az irodalomban. És beszélgetésünkben előjött: bizony operethadsereg volt a k. u. k. És ha ezt tudta Bródy meg Mikszáth, Krúdy meg Csáth Géza, és az osztrák írók, akikkel ott kint kollégám foglalkozik, például Arthur Schnitzler, akkor hogy lehet, hogy az nem tudta, aki ekként fogalmaztatja meg hírhedt kiáltványát, a szóbeszéd szerint az akkor élő legjelentősebb osztrák költővel:

„Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszereznem. Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhátározásom egész horderejének s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam, mindent meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára. Bízom népeimben, akik minden viharban híven és egyesülten sereglettek mindig trónom köré és hazájuk becsületéért, nagyságáért és hatalmáért a legsúlyosabb áldozatokra is mindig készen állottak. Bízom Ausztria-Magyarországnak önfeláldozó lelkesültséggel telt vitéz hadseregében. És bízom a Mindenhatóban, hogy fegyvereimnek adja a győzelmet.”

Miről is szól a Margittai házaspár által összeállított rémtörténet? A magyar–szerb háborúról. „Mire a lombok lehullanak”? A Monarchia támadása utáni pillanatnyi sikert a szerb hadsereg ellentámadása követte. Majdnem betörték ők is a történelmi határok mögé (mint a Felvidéken az oroszok, majd Erdélyben a románok), és fogságba ejtették a teljes támadó hadseregünket. Hiába indul meg az ellentámadás, a Mackensen vezette német hadsereg, a k. u. k. újjászervezett katonái és a háborúba beugratott Bulgária a másik oldalról. „Viribus unitis” a teljes szerb hadsereget kihajtják országából, át a havas hágókon, Albániában, és egy mediterrán görög szigeten várhatják meg a viszonttámadás lehetőségét. A viszonttámadás pedig majd már egészen Pécsig vezeti a szerb foglalatokat. De ez a foglyokon semmit nem segít. Sőt, halálos veszedelmet vonz rájuk.

*Ereklyekép,
amelyet
a k. u. k. tisztok
vittek magukkal
a halálmorson
(Hadifogoly
magyarok
története)*

Mert hiába a központi hatalmak győzelme, az ismét menekülő szerbek cipelik magukkal a foglyul ejtett, az éhezés, a fegyelmezés, a verés, a havasi téli, mezítlábas, fagyos gyaloglás és a járvány pusztította, egyre inkább fogyatkozó k. u. k.-foglyokat. Pusztulnak, tízezer számra. Gyengülés, étel, ruházat hiánya és előbb a tifusz, utóbb a kolera veszi el életüket. De ugyanez pusztítja a szerb hadsereget is. Csakhogy ők szabadon halnak, a foglyokat azonban bunkósbottal verik, kikötéssel pusztítják rabtartóik. Közben különbséget téve a k. u. k. bomló nemzetiségei között. Horvátok, csehek, szlovákok, magyarországi szerbek a kivételezettek. Bár pusztulnak ők maguk is a győztesekkel együtt. Aztán a győztesek is vert hadak lesznek. Petar király a hagyományos csatatéren, Kosovo Poljénál (Rigómezőnél) várja a döntő ütközetet, szekéren, gyalog, a trónörökösrel, Sándorral együtt menekül, egy sorsot vállalva, győztesként, legyőzöttként úgyszintén népével összeforrva, mint Karađorđević uralkodó. Az egyik fél szenved, de egy elkövetkező győzelem reményében.

„Kuku mene, kuku mene! – a nép jajsza-va betöltötte Szerbia hegyeit és völgyeit az öreg király koponyájában visszhangozva. Petar Karađorđević majd belebolondult a fájdalomba, országa, népe szétporlásába. Kereste a halált az úton, olykor a tűzvonalban is. Katonáival menekült a harcba és a pusztaságba, amikor minden elveszett, és az albán hegyekbe vonult Szerbia. Amíg tudott járni, bakái között gyalogolt. Majd ökrökkel húzott tűzérségi lőszerkocsira ültették föl. Ha megszólította újoncait, bírják-e még a megpróbáltatásokat, azok így feleltek:

– Bírjuk még, öreg, bírjuk!

A tréncocsiról parasztszekérre ült, így ért Kuršumlijába, majd a prepolaci hágón át Prištinába a foglyok nyomdokain. De mire odaért, a hol szekéren, hol az apostolok lován utazó Péter király népmesei hőssé lényegült. Katonái dalokat költöttek róla a tábortűz körül, a nyugati lapok mitikus alakká emelték, és divatos szalonpoéták zengtek ódát hősiességéről és emberségéről. Mindarról, amibe a király és országa csaknem belepusztult. A franciák shakespeare-i drámák hősének kiáltották ki, mondván, Péter nem Albánián, hanem a történelem magaslatain kel át.

A menekülőkkel kelt át egy másik nagy szerb király is. Hosszú szakállú, kezében keresztet tartó pópával az élen szakasz katonákkal vitte a vállán Stefan Nemanjić, az első megkoronázott szerb uralkodó koporsóját, akit nyolcszáz éves álmából szakítottak ki.

Szerbiával száműzetésbe vonult történelme is.”

A másik is szenved, ráadásul szenvedtetik, mert az övéik elöl menekítik a volt „győztesek” és leendő „győzők” kínkeservek között. Mi tartja őket is életben? Hunyadi magyar hadai itt próbálták védeni akkor a foglyaikat, most csak pusztítani tudó rabtartókat.

*A szerb Péter király a fronton
(Ratni album 1914–1918)*

„»Erre ment Hunyadi is Rigómezőre« – nyomatékostotta Szakraida István. A magyar tisztekre nagy hatást gyakorolt, hogy egykor itt vonult el a hadvezér katonáival. Megvédeni a szerb királyság függetlenségét és a kereszténységet.

A hegyről ereszkedve végül eléjük tűnt Rigómező, ahol Hunyadi 1448 októberében véres vereséget szenvedett II. Murád szultán ellen. Talán éppen ilyen sötét napokban. [...] Ami ezen a vidéken történt, arra nem volt bocsánat.”

Hogyan is értelmezi mindezt egy éppen a halálból menekülő fiatal magyar katonatiszt, a már

idézett Szakraida István?. Mert visszafordították a foglyokat, vasúton utaztatás helyett megint a havasi hágók szakadécai, jeges útjai, hóviharai közé:

„November 25-én reggel korbácsütésként érte őket a hír: az egész nyomorúságos menet sarkon fordul, és amerre jött, megy vissza az albán havasokba. Az előrenyomuló bolgárok elvágják a vasúti pályát, zsákutcába kerültek.

Tébolyító tudat volt. Ismét menekülni saját hadseregeik elöl! Itt vannak a nyomukban, néhány kilométerre, de nem érik el őket! Úgy tetszett, a szerbek inkább halálba hajszolják rabjaikat, de nem engedik ki őket a kezükből. »Így még nem láttam embereket leverve, mint mi voltunk. Csüggedten, lehajtott fővel, egy szó nélkül megyünk egymás mellett, némikor dühös, elkeseredett káromkodások törnek meg a csendet« – írta naplójába Szakraida hadnagy. Velük szemben szerb újoncok igyekeztek déli irányba, s döbbenten torpantak meg, amikor meglátták a retiráló fogolytömeget.

Itt kapott először rettenetes gellert a hosszú utazás.”

A Balkán több mint ezeréves egymást ölő történelme sűrűsödik össze ebben a kétéves szörnyőtörténetben.

És közben a k. u. k. (főleg pedig a magyarok) rossz „világsajtója”! Szörnyű kísértete évszázadok óta Európában létünknek. Melyet még e hely korábbi gazdáitól örököltünk. Attila utódai voltunk (voltunk? – azóta is vagyunk!) Európában. Mi két pogány közt látjuk magunkat mindig, környezetünk közben gondoskodik arról: minket lásson a világ pogányoknak. A szörnyűségekről beszámolnak, de leginkább arról, hogy mindez a magyarok kegyetlenkedésének a visszaütése. Elhagyva: egy évezred folyamatos, fonódó történelme, bűnei summázódtak a borzalmakban. Ezt a summázódást nem érti meg a világ. Mindig mindenki csak a saját szemszögéből nézi vagy hallgatja el a történeteket. A magyar sajtó például éppen ezt a két évet felejt el. Nem akarja tudatosítani. És persze a folytatását sem. A pestis után a kolerát, a tengeri utazást az ellenséggé váló olaszok hajóin. A tengeren, majd pedig a Szarmár-szigeten, Szardíniában. Itt már az emberi tehetetlenséget a járvány okozta pusztulást követően. A tehetetlen kiszolgáltatottságot.

Hogyan lehet egy eseményt tárgyilag éppen az ellenkezőjére változtatni? Lásd Sabác világháborús újkori „viadalát”! Fehér zászlók a házakon, a templomon. És amikor a hadsereg békésen elhelyezkedik, tűzbe borul a város.

„Amikor elkészült a híd, két végére egy-egy magyar zászlót tűztek ki Szűz Mária képével. Aztán megindultak a századok át Szerbiába [...] és néhány óra múlva már beléphetett Szabácsba, ahol a házakon fehér zászlók lengtek. A magyar katonák rögvest megkezdték a városka megerősítését, szögesdrótot húztak ki, árkokat ástak, megszállták a fontosabb épületeket.

Ekkor szabadult el a pokol.

Egyszer csak hatalmas robbanások rázták meg a poros utcákat, a trén lovai őrjöngve vágtaztak, és lövöldözés kezdődött a fehér zászlók mögül. Olyasmi történt, amivel még soha nem találkoztak, és amiről a kiképzésen sem esett szó. Asszonyok, gyerekek, parasztruhába bújtatott komitácsik lőttek az ablakokból, palackbombákat hajigáltak rájuk.

Nem volt kegyelem.

A Monarchia bakáinak még időre volt szükségük ahhoz, és nem kevés áldozatra, hogy el-sajátítsák, miképpen védekezzenek a fák koronájába, kukoricások mélyére rejtett géppuskák, a menetoszlop mellett ártatlan képpel elhaladó, majd hátukba lövöldöző parasztok ellen. Szabács azonban csak a kezdet volt, mindez váratlanul jött, és véres rendet vágott közöttük. Nem sokat tépelődtek: a templom kertjébe zárták az elfogott embereket, nőket és öregeket is, majd amikor ki akartak törni onnan a szerb ellentámadás alatt, egy szakasz katona agyonlőtte őket, a holttestüket pedig a következő napon a templom mögött ásott tömegsírba hányták.”

Mint Moszkva Napóleon bevonulása után. Csakhogy ott tudta a világ, ki mit tett. Itt a világsajtó a romokat mutatja, és a Monarchia tetteként tünteti fel a barbár pusztítást. A modern média hadviselése! Ismerjük a technikát.

Kiszakítva, egyoldalúan jelent meg a nyugati sajtóban:

„»Az áldozatok közt sok öreg és gyerek volt« – írta Archibald Rudolph Reiss, kora híres svájci kriminológusa és jogásza, aki nyugati lapokban közölte, majd külön kötetbe gyűjtötte a k. u. k. haderő visszaéléseit az első szerbiai invázió so-

rán. Célja nem volt más, mint, úgymond, megmutatni az elbűvölő osztrákok és a gáláns magyarok igazi, vadállati arcát.”

Itthon senki nem tudott semmiről. És azóta sem tud róla. A Szamár-sziget szellemkatonái, a temetetlen holttestek tízezrei már csak az emlékezésre és a tiszteletadásra várnak. Az utókor főhajtására. Hogyan is jellemzi a magyar pusztuló foglyok emlékezetét a mai politikus, a valahai népirtás áldozatait miként méltatja a miniszter?

„Szamár-sziget szellemkatonáinak története elfeledett és elhallgatott történet. Már túl a búr háború koncentrációs táborain, de a gulág rabtelepein és Auschwitzon még innen volt egy földi pokol, ahol a Monarchia katonái, köztük sok ezer magyar katona raboskodott. Egy hely, ahol nem számított az emberélet – sokszor még statisztikaként sem. Egy hely, amelyet aztán az államérdek és a »mundér becsülete« feledésre ítélt.”

De a balkáni pusztulás a tanulság levonását követeli. Annak tudomásulvételét: a háborúban nincs győztes. Mert szerb költő ódával üdvözölheti Petar király, Sándor trónörökös és a szerb nép pusztulását, mert megszületett belőle a nagyszerb álom: Jugoszlávia. De ma már tudjuk, hogy mindez csak egy átmeneti állapot maradt. Mert ki is ez a Sándor trónörökös? Az újabb világbékéről álmodó Barthou-t pusztulásba sodró Marseille-i merénylet társszenvedője: Sándor király. És ha a k. u. k. pusztulását Trianon tetőzi be, akkor az újabb századfordulón Jugoszlávia szétesésével Szerbia szembesül majd mindazzal, amivel Magyarország szemben találta magát valaha a Trianon-palotában. Ami nekünk valaha Mohács volt, az válik Kosovo Poljében a szerbség szétesésének ismétlődő tanúságtételévé. És ha Koszovó problémáját a mai világpolitikában valaki meg akarja érteni, annak meg kell ismer-nie Margittaiék könyvének történetét. Mert ez vezet el odáig.

„Amikor 1915 novemberében Péter király a Rigómezőre ért, kijelentette, hogy a mindent eldöntő csatában ő is ott kíván elesni, ahol két koronás fő hullott a porba 1389-ben. Kosovo polje a szerbség szent mezeje volt, s a világon kevés csatatér található, ahol ilyen könyörtelen történelmi következetességgel folyt a honvédő katonák vére. Kosovo polje a maga köves, dimbes-dombos, szikár fennsíkjaival a szerbek szün-

telen Mohácsa volt. A harc- és országvesztés hősies jelképe, amely újabb és újabb ütközetre ingerelte a haza seregeit. Így történt ez az első rigómezei csatában, 1389-ben, Lázár fejedelem és I. Murád szultán összecsapásában, amikor fél évezredes karanténba került a balkáni kereszténység, és elesett Szerbia. Így volt a második rigómezei csatában is, amikor Hunyadi János és II. Murád vívott véres ütközetet. Majd 1689-ben, amikor Cernojevics Arzén ipeki pátriárka több tízezer szerbet vezetett a Magyar Királyság menedékébe. S 1915 novemberében kísérteties makacssággal ismételte meg magát a történelem negyedszer is: osztrák-magyar, német és bolgár hadak robogtak a rigómezei katlan felé, hogy bezárják a harapófogót, és összeroppantassák Szerbia haderejét.”

A könyv a népek szenvedését, benne a magyar hadifoglyok külön szenvedtetését, népiertásban pusztulásukat döbbenetes erővel mutatja be. Én most inkább azt gondolom át, hogyan juthattak egymás mellé szorított népek-nemzetek egymás megkínzására.

És hadd idézzem fel a könyv hadtörténeti intézet és múzeumbeli bemutatójának ünnepi pillanatát. Sajnos nem az olaszok és nem a szerbek jöttek el a közös szenvedésben összebékélni. De itt voltak az albán és koszovói követség munkatársai, nagykövetei is. Mert a történet során az albánok voltak azok, akik a havas szurdokokban tízezer számra pusztuló magyarokat megsajnálják, esetleg még segítették is: az albánok, akik hasonlóképpen éheztek, fáztak, pusztultak, de együtt éreztek a kiközösített szegény magyar katonákkal, hadifoglyokkal.

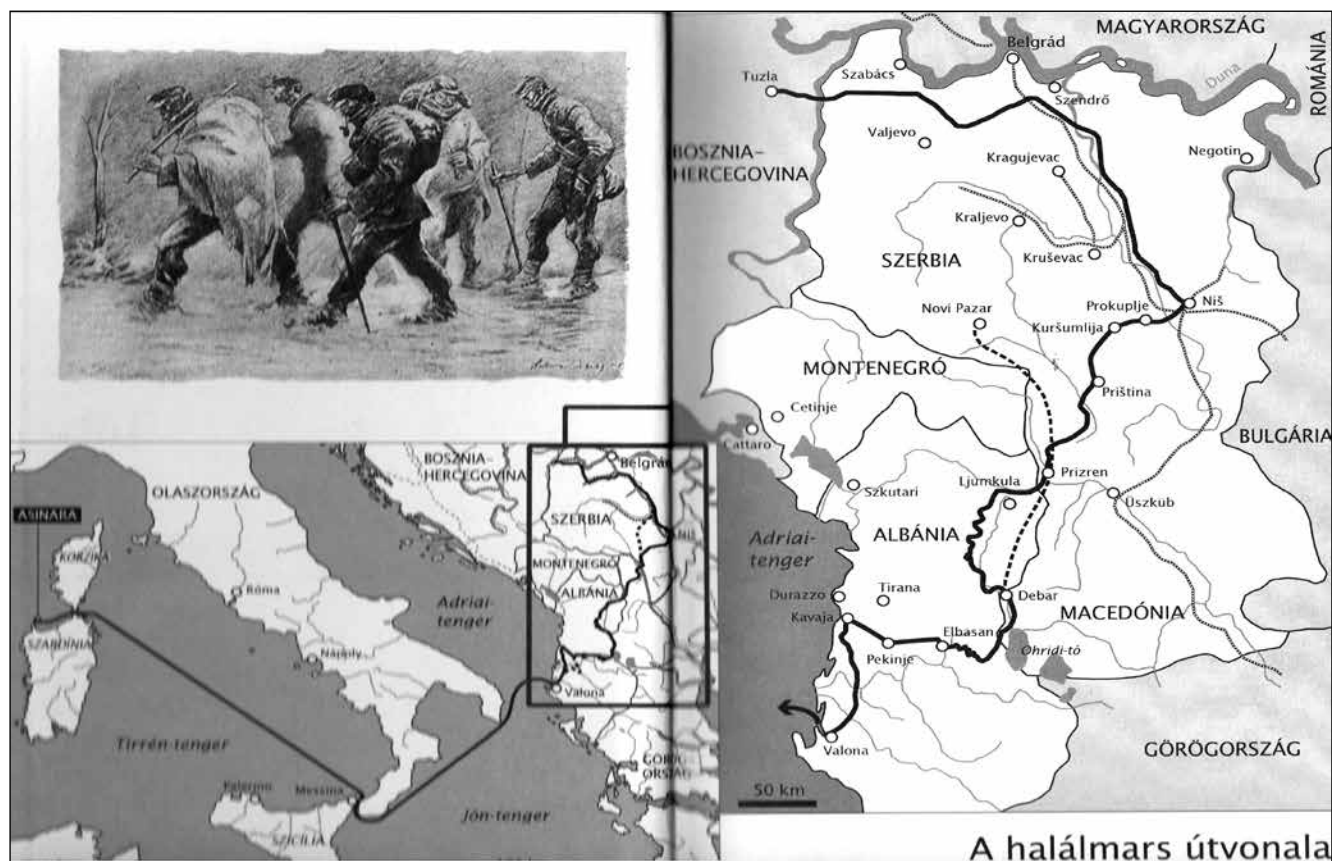
A könyv néhány megmaradt napló alapján tudja az események dokumentált valóságát végigvezetni. Szakraida István hadnagy véletlen megmenekülésének és – kettős tüdőlővése ellenére katonáinak segítségével való – életben maradásának történetét ismerhetjük meg. Az ő naplója a legtudatosabb reflexió a történetekre. A könyv bemutatója előtt mondom Margittai Gábornak: ezt a csodásan megmaradt, nagyszerű magyarsággal rögzített naplót külön is ki kellene adni. Élnek a hadnagy leszármazottai, az ő szellemi tulajdonuk, az ő engedélyük kellene hozzá. Egyszer csak valahai miskolci dékán korom egyik jogász valétaelnöke jön üdvözlésemre. A megye

egyik vezetője Nyíregyházán, ahová dédapja élete végén, halála előtt került. Kiderült, éppen ő az emlegetett valahai Szakraida István hadnagy leszármazottja. Egymás kezébe fogom a dédunoka és a történet megírójának kezét: Gyerekek, ezt a könyvet ki kell adnotok! Ezzel válhat teljessé a sok tízezer áldozat sorsának a nemzet tudatába emelése. Örökös tanúság, nemzedékek számára megmentett olvasmány lehet ez a csoda: az eszmélet a szörnyűségben. Amint nap mint nap egy-egy sort, oldalt, szót rögzített utókora számára a szenvedésből egy valahai katonatiszt.

A közkatonák között életrevalóságával Marek János mezőberényi kántortanító tudatosította utóbb sorsukat. Öröla meg a kiállítás megnyitóján tudatosodik számomra, hogy unokáját szinte gyermekora óta ismerem, felnőttként publicista, prózaíró. Őt valaha mint az egyik legproblémaérzékenyebb szociográfiai írónk fiát ismertem, és most pedig felmenőinek másik őseit, „anyám apját” követem nyaktörő, keserves fogsága idejéből e könyv történetében. Megtálaltam nagyapám képét – dicsekszik nekem meg a magával hozott felnőtt lányának Száraz Miklós György író. Ő az, akiről megtudjuk, hogy szinte legkésőbb érkezik haza, az ő számára tartott a legtovább a „nagy háború”, miként azt a végigszenvedők nevezték. Akkor még nem gondolva, hogy elkövetkezik majd a második is ugyanabban a században.

És hol is volt a könyv bemutatója? A Hadtörténeti Intézet és Múzeumban, amelyet éppen a szerb háborúban életben maradt, Jókai lelkületén nevelkedett katonatiszt, Aggházy Kamil alapított utóbb. Az ő feljegyzései is beleszövődnek a könyvbe. Sajnos sokáig megmaradt naplóját a kommunizmus idején a leszármazottak félelemből megsemmisítették. Dicsőség az ő romantikus fogoly- és városmentő ötletének. Sikerült átjátszani a győztesen bevonuló bolgárok felmentő seregei számára a foglyok egy részét és Prizren városát – pusztulás nélkül. Romantikus hős volt, emlékét nekünk is a mítoszba kellene átemelnünk. Margittai könyve az első lépés ebben az irányban.

Margittai Gábor eddig is a magyarok szórványait kutatta, de most egy olyan nemzeti pusztulás nyomára bukkant, amelyet nemhogy elfelejtettünk, de keletkezésekor sem értesültünk róla. A világ ellenünk fordult, itthon szégyellték

bevallani. Rengeteg magyar pusztulása következett be. És csak egy-két szellem volt képes az ebből megszülető eszméletet átgondolni. A legnagyobb szörnyűséget: együtt, egyszerre szenvedtek, de még a szenvedésben sem voltak képesek összefogni, egymást segíteni. Gyilkolták egymást, kiszolgáltatottá tették a haldoklókat is. A nemzetközi jog ellenében.

Magam történészként sem tudtam erről a szörnyű balkáni epizódról. Apám harminchat hónapos frontszolgálatára idején hál' istennek elkerülte e tájat. Én az életem – ma így mondjuk – rizikófaktorait számolom, midőn számvetést készítek a megkörményező veszélyekről. De az igazi veszély itt, a Balkánon leselkedett rám: ha apám ide kerül, valószínűleg még csak világra se születek. Mert ő sem élte volna túl ezt a két évet. Hányan lehetnek, akik ennek következtében meg sem születhettek, szerelmes gondolattá sem formálódhattak.

Európa kultúrájának egyik ősi történelmi forrása itt, a Balkánon kezdte ismét a fogyását. Tömeggyilkosság? Mindegyik nép történetéből hiányzanak a nemzedékek, amelyek itt szenvedtek, hullottak el, és amelyektől utód többé nem fakadhatott.

Mindnyájunknak hiányoznak, akik ott, akkor, egymást pusztítva pusztultak maguk is. Ideje fejet hajtani emléük előtt, békét keresni csonthalmaik között. Gyilkos ellentétek pusztítottak itt – évezrede, évszázada és még évtizede is. Bizony, még két háború és tömeggyilkosságok sora követte ezt az 1915–1916-os téli halálmarsot e tájon. Ebből az utolsóból mi, magyarok, hál' istennek, kimaradtunk. Csak szenvedően nézői, követői lehettünk az eseményeknek. És amikor – már békésebb időkben – 2006-ban Dubrovnikban emléktáblát avattunk Szabó Lőrinc ott-tartózkodásának emlékére, majd hazafelé autóztunk, a tengerparti főútról feltereltek egy hegyi útra, ahol az úttest mellett szalaggal figyelmeztettek a tiltott területre: aknaszedők dolgoznak ott, taposóaknákat kerestek. Feleségem meg is írta ezt a történetet, amint szabadulásunk végén felkerestük a međugorjei zarándokhelyet, megbékélésért imádkozva eljövendő utódainkért.

Máig szenvedtető történelem? Margittai Gábor kiszakított félévnnyi történetében az eltitkolt népiártáson túl az egymás pusztításának ez a századokon átfonódó sorsa a legborzasztóbb.

Három laudáció a Magyar Páneurópa Unió Egyesület
Báró Eötvös József-sajtódíjának átadójáról

Körmendy Zsuzsanna

Fázsy Anikó pályája, küldetése

Laudációk készítői ilyenkor szokták azzal kezdeni, hogy Fázsy Anikót nem kell bemutatni. Én azonban úgy érzem, eléggé érdekes és tartalmas ez az életpálya ahhoz, hogy bemutassuk azoknak is, akik esetleg csak a cikkei vagy műfordításai révén ismerik őt. Fázsy Anikó 1968-ban végzett az ELTE bölcsészkarán, magyar-francia szakon, 1974-től 5 éven át a Könyvvilág szerkesztője volt, később 11 éven át egészen a rendszerváltozás évéig a Magyar PEN Club titkáráként dolgozott. Közben 1984-től a Nagyvilág rovatvezetője, majd olvasószerkesztője, illetve megbízott főszerkesztője. 1993 óta a főszerkesztője, rá egy évre pedig a Nagyvilág Könyvkiadó igazgatója. Ennek azért is van jelentősége, mert Fázsy Anikó volt az, aki az először Franciaországban megjelent, majd később Európa, sőt a világ több országában is viták keresztüztüzébe került *A kommunizmus fekete könyve* kiadója volt. Ez a könyv, amely egy történészekből verbuválódott munkaközösség produktuma, Magyarországon is hatalmas sikert aratott, és persze a viták idehaza még hevesebbek voltak, mint a nyugati országokban.

S azt hiszem, itt már a lényegnél járunk. Ha Fázsy Anikót egy mondattal kellene jellemezni, akkor azt mondhatnánk, kivételes politikai érzékenység, széles körű világirodalmi tudás és az értékek iránti elkötelezettség – ezek jelentik a kulcsot pályájához és személyiségéhez egyaránt. Elsősorban a francia nyelvben és kultúrában van otthon, s itt kell megemlítenünk jelentős műfordítói tevékenységét. Fordított többek között Michel Foucault-tól, Albert Camus-tól *A lázadó embert* és *Noteszlapokat*, Marguerite Durastól és Ciorantól. Néhány éve jelent meg François Mauriacról a *Bárány* című kisregény (2009),

szintén az ő fordításában. Nem a hatás kedvéért hagytuk utoljára esszéiről, újságírói munkásságát, kiváló publicisztikái jelentek meg a többi között a *Heti Válaszban* és a *Magyar Nemzetben*, amely lapban folyamatosan publikál különféle témakörökben. Sartre-ról és Simone de Beauvoirról épp olyan izgalmas cikket olvashatunk tőle az utóbbi években, mint mondjuk Károlyi Mihály gyászos szerepéről a magyar történelemben. Stílusa gazdag kifejező erejű és pontos, fogalmazásai nem egyszer élesek, férfiasan határozottak, ugyanakkor nőiesen kifinomultak. (Bízom abban, hogy a feministák nem fogják kifogásolni ez utóbbi mondatot.)

Ha már a francia irodalmat emlegettük, hadd idézzük Stendhalt, aki a *Vörös és fekete*-ben azt írja, hogy ha a politika beszüremlik az irodalomba, az időnként olyan, mint egy koncerten elhangzott pisztolylövés. De hát maga Stendhal se tudta a politikát kiszűrni regényeiből. Fázsy Anikó cikkei soha nem csak a politikáról szólnak, és soha nem csak az irodalomról. Meg tudja találni azt a kényes egyensúlyt, amely a két tartomány között oly fontos és szükséges, mert jó az iránytűje, és ez az iránytű: az értékek, a szellemi teljesítmény.

Érdemes egy kicsit részletesebben szólni arról, amit méltatásunk elején ismertettünk, hogy tudniillik 1993 óta főszerkesztője a Nagyvilágnak. Ez a nagy múltú folyóirat, amelyet a szocializmus idején Kéry László szerkesztett, sokaknak, sokunknak afféle szigetnek jelentett a tájékozódásban. Ez volt az a folyóirat, amelyen át ráláthatunk arra, mi történik a nyugati irodalomban, és természetesen nem csak a nyugati irodalomban. Ennek a jelentőségét nem tudjuk eléggé hangsúlyozni egy olyan országban, amelyből még a

Nyugatra utazás sem volt egyszerű. Olyan hagyományt vállalt tehát Fázsy Anikó a Nagyvilág szerkesztésével, amely legértékesebb tradícióink között tartható számon. Talán nem túlzás azt mondani, hogy a 20 év alatt Fázsy Anikó saját eszményeinek, világlátásának vízjelét is otthagytta a Nagyvilág lapjain. Ma már ugyan a nyugati irodalmat sokkal szabadabban olvashatjuk, sokkal több minden eljut hozzánk, de a Nagyvilág mégis megtartotta iránytű jellegét annak révén, hogy kiknek az írásait közli, hogy nemigen tudunk olyan friss Nobel-díjast mondani, akinek a díj átvétele után ne adott volna teret lapjának hasábjain a főszerkesztő. Külön emeljük ki a friss reakciókat, azokat a hiánypótlásokat a világirodalmi tájékozódás kielégítésében, amelyeket csak egy folyóirat tud teljesíteni. Személyes emlékem, hogy amikor megemlítettem Fázsy Anikónak, hogy a rendkívüli jelentőségű Varlam Salamovnak a több száz kolimai elbeszéléséből csak egy rész jelent meg a Magyarországon publikált kötetekben, akkor Anikó azonnal megbízást adott egy fordítónak néhány magyarul eddig meg nem jelent Salamov-novella fordítására. De a korábban említett politikai érzékenysége is megnyilvánulhatott a szerkesztésben, említsük itt

meg Tellér Gyula kiváló esszéit, amelyeket nyilván nem ok nélkül, rendszeresen a Nagyvilág hasábjain olvashatunk.

Bizony elég sokat kell talpalni újságostól újságosig, ha valaki meg akarja vásárolni a Nagyvilágot, viszont szerencsének mondható, hogy az internet segítségével hozzáférhetünk mindahhoz az értékhez, amelyet ez a lap összegyűjtött és felhalmozott. Ne hagyjuk említés nélkül Fázsy Anikó önálló köteteit sem, amelyeket József Attila-díjjal jutalmaztak, de hasonlóképp birtokosa a Füst Milán-díjnak, amelyet 1992-ben kapott, a Pro Literatura díjnak (2000) és a Hieronymus-díjnak (2007), 2014-ben pedig megkapta a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét. A laudáció írójának engedjessék meg az észrevétel, hogy díjait egytől egyig a rendszerváltozás után kapta. Ha valakiről nem közhely azt állítani, hogy kultúrmissziót teljesít, akkor az Fázsy Anikó.

Összegezve tehát a lényegyet, arra biztatnék mindenkit, olvassa a Nagyvilágot, amely kiváló folyóirat, és soha ne lapozza át Fázsy Anikó cikkeit, mert remek intellektuális élményben lesz része. Gratulálunk tehát a Bárány Eötvös József-sajtódíjhoz, amely egyszerre ismeri el a kiváló szerkesztői munkát és a vitriolos cikkek íróját.

Az ócsai pincesor (1977)

Megyeri Dávid dicsérete

A Báro Eötvös József-sajtdíjat a kuratórium 2014-ben immár tizenötödik alkalommal azon tollforgatóknak, újságíróknak, szerkesztőknek, íróknak, esszéíróknak és költőknek ítélte, akik a sajtómunka meghatározó személyiségei, akár napilapnál, hetilapnál, folyóiratnál vagy periodikánál dolgoznak. A díj kritériuma a magyar értékek felmutatása itthon és határainkon túl, olyan minőségben, mely az értékeknek dukál.

Megyeri Dávid hírlapíró a szó legnemesebb értelmében. Magyar-történelem szakos bölcsészdiplomával egy ideig muzeológusként tevékenykedett, majd a Magyarok Világszövetsége elnökének, Csoóri Sándornak a sajtófőnöke volt, végül a sajtót választotta: előbb az Új Magyarországot, majd a Magyar Nemzetet, ahol főmunkatársként publikál. Szobrász édesapja nyomán képzőművész pályára készült. Írásait olvasva az eredeti törekvés csöppet se meglepő. Cikkei, elemzései és publicisztikái olyan képszerűek, mintha festené vagy rajzolná őket. Napilapos újságíró esetében követelmény a pontosság és

a tárgyilagosság, de kevés tollforgató képes ennél többre. Felettebb ritka az is, hogy az illető a lapcsinálás minden műfajában jártas, legyen az politikai elemzés, tudósítás, mives publicisztika, nagyinterjú, tárcza vagy esszé. Megyeri Dávid az, aki bármely rovatban bármely írásával helytáll. Ennél többet tollforgatóról nem lehet elmondani.

A Magyar Nemzet köztudottan az értékonzervatív, nemzetközpontú sajtó zászlóshajója, melyben kitüntetés megjelenni. Az a nagy múltú, a hagyományos és új magyar értékeket felmutató lap, amely naponta több tízezer olvasót szolgál. Ennek megfelelően nemcsak a tájékozódás mértékadó kiadványa, taposómalom is. Hétfőtől szombatig a törzslapnak és a hétvégi mellékletnek egyaránt színvonalas írásokat kell felmutatnia. Megyeri Dávidra számítani lehet ebben is. Magam évtizedek óta egyetlen olyan anyagát sem olvastam, amely jottányit is engedett volna a lap és a saját mércéjéből. Ezért van helye a legjobbak közt, akik a Magyar Páneurópa Unió Báro Eötvös József-sajtdíjában részesültek.

Tornácon

Akkor most inneni vagy túli?

Laudáció: Bata János

Tisztelt Elnök Úr, vendégeink, kedves Bata János!

Akkor most inneni vagy túli?

Adjunk hálát a jóistennek, hogy mi határon inneni magyarok vagyunk, lehetünk, s így – egy méretes képzavarral élve – a széthúzás legalább összetart bennünket. Olyannyira, hogy ebből a békétlenségből, torzsalkodásból még exportálni is tudunk, jut még a határainkon túlra is a magyaroknak. Mert nincs nekik elég bajuk, fokozzuk ezt még Budapestről is.

A jugoszláviai magyarság úgy lett három új ország polgára, hogy ki sem tette a lábát Lendváról, Eszékről és Szabadkáról. Itt, Szabadkán született Bata János 1963-ban. Az egyetemet már Újvidéken végzi, s német szakos diplomát szerez 1986-ban. Bata tanár úr a horgosi iskolában helyezkedik el némettanárként, és itt is él feleségével, Faragó Katalinnal, akivel három gyermeket neveltek föl. Emelkedettebben: három magyart adtak a nemzetnek.

Jánosnak már egyetemista korában jelennek meg versei, kritikái és műfordításai a Hídban, az Üzenetben, a Magyar Szóban és az Új Symposiumban „otthon”, majd később Pesten a Hitelben, a Kapuban, a Kortársban és a Magyar Fórumban. A több nyelven: németül, angolul, szerbül, vessző és nem kötőjel, horvátul is beszélő irodalmár ezredfordulós munkásságát a német és az új osztrák líra magyarra fordítása dominálja. Miközben ott van az egyik legjobb és tipográfiailag legszebb délvidéki magyar folyóirat alapítói között 2000-ben. Társa Utassy Jenő atyának és csak a Püski házaspárhoz hasonlítható szerkesztő-kiadó Gubás Jenő főorvosnak és feleségének, Ágota asszonynak, akik érzik a délvidéki magyar periodikák megfáradását, Hornyik Miklós szavaival élve el- és meghasonulását, ezért új közéleti folyóiratot bocsátanak útjára.

Bata János neve immáron végleg összekötődik, összekapcsolódik az Araccsal, amelynek – Vajda Gábor főszerkesztő 2008-as tragikus halála után egy alkalmatlan ember rövid, sikertelen ügyetlenkedését követően – főszerkesztője lett. Ír, szerkeszt, fordít, és közben pályázik, kér, könyörög és koldul a lapnak.

Ezt kell tennie, mivel a részben Budapestről, részben Belgrádból és Újvidékről finanszírozott szerbiai magyar politikai csúcsszervezet egy fillérrel (elnézést, parával) sem támogatja a mára már az egyetemes magyar irodalom egyik legnívósabbá vált kiadványát. Pedig érdemes lenne a leköpött embernek legalább az Aracs szerzőinek névsorát megnéznie, egy-egy tartalomjegyzéken végigfutnia. Láthatná, hogy egy kis horgosi házból hogyan hozza össze Bata János a Délvidék reprezentatív irodalmi, társadalmi, művészeti folyóiratát. De eljöhett volna például a két testvér: a magyar rendszerváltás folyóiratának, a Hitelnek és az Aracsnak a szabadkai és budapesti nagy sikerű közös estjeire is, ha már annyira hangsúlyozza a kulturális autonómiát.

Amikor Batáékhoz autózom/autóznak Horgosra, mindig arra gondolok, hogy mit is jelent földrajzilag a határon inneni és túli. Mert Újvidékre, Marosvásárhelyre, Brassóba igyekezvén az ember hosszú órákat tölt a határtól kocsiban, vonaton vagy autóbuszon, de Horgosra tartva Szeged után elhagyjuk Rösztét, balra fordulunk, s már láthatjuk Horgost templomával és Batáék házával, ahová áthallatszik a harangszó. Még a mobiltelefon sem „vált át szerbre”, s ha tőlük valamiért be kell szaladni a városba, akkor fölmerül a kérdés, hogy most Szegedre vagy Szabadkára. Vajon hányszor gondolhatott a három emberöltőnyi idő alatt a Baták különböző nemzedéke arra, hogy ha azon a nyüves párizsi zöldposztós asztalon a szikeként szolgáló ceruza, vonalzó vagy körző csak két millimétert továbbcsúszik,

akkor inneniek és nem túliak. De a hóhérok keze nem remegett meg.

Egy képzavarral kezdtem, engedjék meg, hogy egy közhellyel fejezzem be: a zsúri nehéz helyzetben volt a Báró Eötvös József-sajtódíjak odaítélésekor. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem hozhatott jó döntést. Azt hozott, mégpedig

nagyon jót és kiegyensúlyozottat, mert Bata János, Fázsy Anikó és Megyeri Dávid is évtizedek óta azon dolgozik kiemelkedő színvonalon, hogy eltűnjön a különbség a határon inneni és túli között mind a magyar irodalomban és sajtóban, mind a lelkünkben.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

EÖTVÖS JÓZSEF-DÍJ. Átadták tegnap a Magyar Páneurópa Unió által alapított Eötvös József-sajtódíjat. Az elismerést lapunk főmunkatársa, Megyeri Dávid (jobbra) is átvehette. Rajta kívül Fázsy Anikó, a Nagyvilág főszerkesztője és Bata János költő (balról a második), a délvidéki Aracs főszerkesztője kapta meg a díjat. Az eseményre a Rendszerváltozás '89 – siker vagy kudarc? címmel meghirdetett beszélgetésen került sor a Klebelsberg Kultúrkúriában. A rendszerváltozás 25. évfordulóján Gulyás Gergely, az Országgyűlés alelnöke, Kiszelly Zoltán politológus, Kónya Imre ügyvéd, egykori MDF-frakcióvezető és Kulin Ferenc irodalomtörténész beszélgettek (V. T.)

FOTÓ: VÉGH LÁSZLÓ

(Magyar Nemzet, 2014. november 29.)

Az Aracs 2014-es évfolyamának repertórium

Tanulmányok, esszék, publicisztika

1. BATA János
Röszkén innen, oszladozó rózsaszín ködben / Bata János = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 114–119.

Elhangzott Budapesten, 2014. október 17-én a Magyarok a rendszerváltásban határon innen és túl című műhelybeszélgetésen.

2. BAYER Zsolt
Szoborvita / Bayer Zsolt = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 8–9.

3. BENEDIKTY Tamás
Előszó Juhász György Mezőgyén című esszé- és tanulmánykötetéhez / Benedikty Tamás = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 73–74.

Könyvismertető.

4. BIACSI Karolina
Délvidéki szakrális értékeink I. : a magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolna kutatása és restaurálása / Biacsi Karolina = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 18–26.

Irodalomjegyzék: 26. – Illusztrációkkal.

5. CIVIL Örökségvédelmi Portál
Magyar Pietà / kép és szöveg-aláírás Civil Örökségvédelmi Portál = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 7.

A szoborról. – Illusztrációkkal.

6. CZAKÓ Gábor
Ágoston tudománya / Czakó Gábor = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 84–86.

7. CSAPÓ Endre
Bajnai bukásával nagy veszély hárult el / Csapó Endre = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 10–13.

Megjelent a Magyar Élet 2013. október 17-i számában.

8. Egy új, nemzetépítő korszak szimbóluma / Csapó Endre = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 34–36.

9. A nagy háború száz éve / Csapó Endre = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 38–44.

10. „Olyan világban élünk, amikor bármi megtörténhet” / Csapó Endre = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 87–93.

Orbán Viktor tusványosi előadásáról.

11. DEIM Pál
Barcsay / Deim Pál = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 99.

Barcsay Jenő műveiről. – Illusztrációkkal.

12. DIÓSZEGI György Antal
Dózsa György kora és Werbőczy István Hármaskönyve 500 év távlatából / Diószegi György Antal = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 29–33.

Illusztrációkkal.

13. Gondolatok zászlótartó hőseinkről az I. világháború csatái és a Trianon utáni emlékművek fényében / Diószegi György Antal = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 79–82.

Illusztrációkkal.

14. Hajdújárás, avagy a magyar hajdúvilág ősi gyökerei és értékvilága / Diószegi György Antal = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 104–113.

15. Zászlótartó hőseink az 1848–49. évi dicsőséges magyar szabadságharc csatáiban / Diószegi György Antal = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 22–26.

Illusztrációkkal.

16. DOBOS Marianne
„nem vartyog a világ egy békája se szebben a lengyelnél” : (pátosz és ironia összefonódása a hősi travesztiaiban) / Dobos Marianne = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 61–67.

Tartalmazza még: Bár itt vagyok... : [vers] / Mickiewicz Adam ; [fordította Szabó Lőrinc].

17. DOMONKOS László
Teljes elszakadás / Domonkos László = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 66–68.

Részlet a szerző Tanúsors Magyarországon – Az elfeledett kormányfő: P. Ábrahám Dezső című, a lakiteleki Antológia Kiadónál megjelenés előtt álló kötetből.

18. FABULYA Andrea
Tétova írások : 1. / Fabulya Andrea ; [a dőlt betűvel jelölt fogalmak, személyek Csík Mónika Hattyúnymű című verseskötetében szerepelnek] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 40–42.

Tartalom: Nagyapáti Kukac Péter albumát lapozom Zentai Tóth Bélának ; Erdő Erika Ida verse Csík Mónikához ; Embertársunk közöl. – Illusztrációkkal.

19. FEKETE József J.
A morális fölemelkedés lehetőségeit fürkészte : in memoriam Varga Sándor / Fekete J. József = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 6–8.

Illusztrációkkal.

20. FELEDY Balázs
Barcsay és tanítványai – vándorkiállítás : Balogh László, Deim Pál és Konok Tamás / Feledy Balázs = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 102–105.

Tartalmazza még a szerkesztőség megjegyzését a Barcsay Jenő Képzőművészeti Alapítvány vándorkiállításáról. – Illusztrációkkal.

21. GYURKOVICS Hunor

Sorsok az I. világháború idején / Gyurkovics Hunor = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 47–48.

22. HETZMANN Róbert

Szerémség magyar örökségének jövője / Hetzmann Róbert ; (a mellékelt képek a szerző felvételei) = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 97–100.

Illusztrációkkal.

23. HOLLAI Ferenc

A katolikus iparos és munkásifjú mozgalom : (A KIOE története 1920–1948) / Hollai Ferenc = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 20–26.

24. HUSZÁR Zoltán

Nemzettudat és közömbösség / Huszár Zoltán = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 45–48.

Helyreigazítás Huszár Zoltán 13. évf., 4 sz. Siker és kudarc c. írásához.

25. IANCU Laura

A bút is megszerették / Iancu Laura = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 45–46.

Esszé a háborúról.

26. JUHÁSZ György

A jugoszláv hátizsák / Juhász György = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 37–39.

27. A Milošević-szindróma, avagy a volt KGB-tiszt magányossága : több jel utal arra, hogy az ukrán válság balkanizálódásával megismétlődhet a jugoszláv tragédia / Juhász György = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 94–96.

28. Nagypéntek, feltámadás nélkül / Juhász György = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 103.

Paul Kornauer könyvéről.

29. KABDEBÓ Lóránt

Illyés Gyula ostromnaplója / Kabdebó Lóránt = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 97–99.

Illyés Gyula könyvéről.

30. Portrék – példaképek / Kabdebó Lóránt = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 101–103.

Temesi Ferenc: Apám, L' Harmattan – Könyvpont, Budapest, 2013 ; Miért nem lettem...? L' Harmattan, Budapest, 2014. – Helyreigazítás Kabdebó Lóránt Illyés Gyula ostromnaplója című írásához, p. 103.

31. KALMÁR-Maron György

Bevezető sorok egy rádiójegyzethez / Kalmár-Maron György = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 32.

Maron Ferencről.

32. KEMÉNY András

A mi lengyelünk / Kemény András = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 54–55.

33. KONOK Tamás

Angyali ember / Konok Tamás = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 100–101.

Barcsay Jenőről.

34. MAGYAR Patrióták Közössége

Mégiscsak templomrombolás készül a Bánságban! / Magyar Patrióták Közössége = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 101–103.

A németcsernyei Szent József, Szűz Mária jegyese templom lebontásáról. – Illusztrációkkal.

35. MARON Ferenc

Maron Ferenc előadása a Szabad Kossuth Rádióban, 1956. november 3-án, délelőtt 10 órakor / Maron Ferenc = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 33.

36. MIRNICS Károly

A botrányos baloldal : (a teljes politikai elzúllás anatómiája) / Mirnics Károly = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 71–76.

37. 1956 : a XX. századi embervesztesség és a mai globalizációs folyamatok tükrében / Mirnics Károly = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 54–60.

38. Az 1956-os magyar szabadságharc és forradalom – és a Kádár-korszak / Mirnics Károly = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 27–36.

39. A német nemzetszocialista megszállás és a náci rémuralom következményei Magyarországon / Mirnics Károly = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 36–44.

40. NAGY Ervin

Csupán az lenne jó, ami hasznos? / Nagy Ervin = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 104–105.

41. Hová sülyed a politikai kultúra? / Nagy Ervin = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 116–117.

42. Megölnék a hőseinket / Nagy Ervin = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 27–29.

43. NÉMETH Gyula

Naszvadi tűzvirág : egy felvidéki rendezvény hatósugarai / Németh Gyula = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 120–123.

A 6. Tűzvirág Naszvadi Nemzetközi Zománcművészeti Seregszemléről és az 5. Naszvadi Képzőművészeti Szabadiskola nyári szimpóziumáról.

44. PAPDI Izabella

Ötven Aracs repertóriuma : (2001–2013) / Papdi Izabella = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 106–154.

45. PROKOPP Mária

Kultúránk kivételes kincse : a pusztatomaji trecentotáblakép / Prokopp Mária = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 65–67.

46. RENCSENYI Hajnal Elvira

Ártatlanok igazsága : évtizedekig elhallgatott sorstörténetek / Rencsényi Hajnal Elvira = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 6–9.

Tartalom: Sindeles István ; Kálmán Imre. – Részlet a szerző azonos című készülő könyvéből. – Fotókkal.

47. STANYÓ Tóth Gizella

Értünk, megmaradásunkért szólnak a harangok : édesanyám és fivérem emlékére / Stanyó Tóth Gizella = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 106–115.

Fotókkal.

48. „A megbékélés pillanatai váljanak örökkévalósággá” : Légvári Sándornak, a keresztek ácsolójának emlékére / Stanyó Tóth Gizella ; Stanyó Tóth Gizella fotója ; Ternovác István fotója = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 13–14.

Tartalmazza még: Fohász a déli végeken : [vers] / Bogdán József ; [Már beszerkesztettük folyóiratunkat...] : [Papp Ferencről]. – Fotókkal.

49. SUTARSKI, Konrad

Parancsolatok / Konrad Sutarski ; fordította Szenyán Erzsébet = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 81.

Részlet az Aggodalom és remény c. könyvből.

50. Az utolsó lengyel nemzeti felkelés és a magyarok / Konrad Sutarski ; fordította Sutarski Szabolcs = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 56–60.

A Lengyel Külhoni Múzeumok, Levéltárak és Könyvtárak Konferenciája XXXV. ülészakán elhangzott előadás, 2013. szeptember 12., Budapest.

51. SZABÓ Ferenc

Georg Trakl (1887–1914) emlékezete / Szabó Ferenc = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 86–88.

Georg Trakl osztrák költő és író életéről.

52. Isten nem halt meg! / Szabó Ferenc = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 30–35.

53. II. János Pál – a magyarok barátja / Szabó Ferenc = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 68–70.

Tartalmazza még: II. János Pál rögtönzött beszéde a lengyel-magyar barátságról.

54. SZAKOLCAY Lajos

Teremtő szellem : Bertalan Tivadar művészetéről / Szakolcay Lajos = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 116–118.

Illusztrációkkal.

55. TÓTH László Gy.

Az Orbán-rendszer / Tóth Gy. László = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 118–119.

Magyar Nemzet, 2014. április 11.

56. A történész igazsága és magányossága / Tóth Gy. László = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 17–20.

Raffay Ernő munkásságáról.

57. VITÉZ Ferenc

A csend üzenete : Gyurkovics

Hunor újabb festményeiről / Vitéz Ferenc = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 119–125.

Illusztrációkkal.

Versek

58. BOBORY Zoltán

Kéretlen... / Bobory Zoltán = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 5–6.

Tartalmazza még: Mostantól mindig, minden ; Lassan éig érnek.

59. MADÁR János

Gyertya lesz a fény / Madár János = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 5.

60. RADNAI István

Nemzedékváltás húsz év után / Radnai István = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 14.

Tartalmazza még: Az ősz hangjai ablakok résein át.

61. Parton / Radnai István = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 37.

62. SAITOS Lajos

Haikuk / Saitos Lajos = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 20–21.

Tartalom: Mire megvirrad 37/52 ; Mire megvirrad 38/52 ; Mire megvirrad 39/52.

63. SERFŐZŐ Simon

Ha mégis / Serfőző Simon = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 5.

Tartalmazza még: Ami örök.

64. SZENTMIHÁLYI Szabó Péter

Isten versei / Szentmihályi Szabó Péter = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 100.

Tartalom: 7. ; 10. ; 12.

65. Isten versei / Szentmihályi Szabó Péter = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 19.

Tartalom: 13. ; 17. ; 19.

66. Isten versei / Szentmihályi Szabó Péter = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 5.

Tartalom: 20. ; 23. ; 26 ; 29.

67. TELEKI Levente

Százéves történet / Teleki Levente = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 27–28.

Tartalmazza még: Hold ; Hit ; Sa-

lamon király költésének sorát Teleki Levente alázatosan folytatja... ; Mérenylet, Genf 1898 ; Arab feleség.

68. VARGA Sándor

Fohász / Varga Sándor = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 9.

Tartalmazza még: Májusi ének ; Itt vagyok otthon.

Színművek

69. DÓCZY Péter

„Sose volt, hogy az élet megdöglik...” : Trianon árnyékában / Dóczy Péter ; fotók György Zsolt = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 15–27.

Fotókkal.

70. ŠILI, Fedor

A Varázsló / Fedor Šili ; (szerbről fordította Mácsai Tibor) = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 77–95.

Regények

71. BENEDIKTY Tamás

Szuvenír : (regényrészlet) / Benedikty Tamás = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 71–78.

Elbeszélések, novellák

72. MIHÁLYI Czobor

Lasított érverés / Mihályi Czobor = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 64–65.

73. TRÁSER László

Cédulák : 3. / Tráser László = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 68–72.

74. Cédulák : 4. / Tráser László = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 104–107.

75. Cédulák : 5. / Tráser László = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 96–100.

76. Cédulák : 6. / Tráser László = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 28–31.

Interjú

77. AJDIĆ, Ljubiša

70 év után először beszélnek nyíltan Szerbiában a megtorlásokról : kettős interjú A nép nevében! c. belgrádi kiállításról / [Ljubiša Ajdić, Srđan Cvetković ; beszélgetőtárs

Stanyó Tóth Gizella] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 74–80.

78. FEKETE György

Az egységes magyar művészeti élet szolgálatában : interjú Fekete Györggyel / [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 49–51.

79. HAJNAL Jenő

Egyedüli műemlékünk, amely a délvidéki magyarság identitásába beépül : Mi lesz az aracsi pusztatemplom sorsa? – Stanyó Tóth Gizella járt utána / [beszélgetőtárs] Stanyó Tóth Gizella = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 110–115.

Illusztrációkkal.

80. HÓDI Éva

A nyelv- és a nemzetstratégia szorosan összefügg : páros interjú az adai Hódi Évával és Hódi Sándorral / [beszélgetőtárs] Balázs Géza = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 13–17.

Névjegy: p. 17. – A szerkesztőség megjegyzése: Az interjú rövidített változata, más címmel, megjelent az Édes Anyanyelvünk 2014/1. számában.

81. KUNKOVÁCS László

Aki megvalósította népmeséink parancsát : Kunkovác László-portré / Kunkovác László ; [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 43–49.

82. SZIDIROPULOSZ Archimédész

Trianon a források és sorsok tükrében : interjú Szidiropulosz Archimédesszel, a Trianoni Szemle főszerkesztőjével / [beszélgetőtárs] Mihályi Katalin = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 108–109.

83. UTASI Jenő

Életemet tettem föl a közösségépítésre : a tenni akarást tölem nem vehetik el / Utsai Jenő ; beszélgetőtárs Gubás Ágota = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 7–18.

Önéletrajz, napló, emlékezések

84. BALOGH László

Emlékeim a Mesterről / Balogh

László = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 97–98.

Visszaemlékezések Barcsay Jenőre.

85. BENEDIKTY Tamás

A családi legendárium kincsei / Benedikty Tamás = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 69–70.

86. BORSÁNYI Katinka

Magyar jelenlét az olasz Monte Grappán / Borsányi Katinka = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 83–85.

Tartalmazza még: Megemlékezés : [vers] / Borsányi Katinka. – Illusztrációkkal.

87. DOBOS Marianne

Jelenetek – példázatok / Dobos Marianne = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 86–88.

Visszaemlékezések Barcsay Jenőre. – Illusztrációval.

88. GERGELY Gabriella

Napló : (részletek) / Gergely Gabriella = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 57–60.

Illusztrációkkal.

Napló : 2. / Gergely Gabriella = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 50–53.

89. GUTAI István

Szép életem volt : töredékek Cseszák Imre életéből / Gutai István = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 61–66.

Fotókkal.

90. HOLLAI Ferenc

Délvidéki följegyzések / Hollai Ferenc = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 67–73.

91. JUHÁSZ György

Találkozások : Pozsgay Imre 80 éves / Juhász György = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 15–16.

Megjelent a Magyar Hírlap c. napilapban 2013. dec. 7-én.

92. KABDEBÓ Lóránt

Barcsay Jenő-emlékek : (montázs) / Kabdebó Lóránt = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 75–85.

Illusztrációkkal.

93. KALMÁR Géza

Harcéri jegyzetek : (1916) / Kalmár Géza = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 54–56.

Illusztrációkkal.

94. KALMÁR-Marón György

Késleltetett hatású októberi gránát fényből, színekből, elmorzsolts könnyből : In memoriam Szeles Erika / Kalmár-Marón György ; Vagn Hansen fotója = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 34–36.

Fotóval.

95. KÁVAI Anna

Térben és időben indázó gondolatok / Kávai Anna = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 10–12.

96. KLAMÁR Zoltán

Egy sorsfordító esztendő : 1944 : a magyar holokauszt / Klamár Zoltán = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 10–12.

Fotókkal.

97. 1914 : mire a levelek lehullanak... : a nagy háború szóbeli és tárgyi emlékmorzsaírói / Klamár Zoltán = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 49–53.

98. KUNKOVÁCS László

Főhajtás a könyvtárban / Kunkovác László = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 82–83.

99. MÉREY Katalin

Donauschwabe : Jakschi / Mérey Katalin = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 101–102.

100. Magyar Pietà : Zsuzsinak, mire megnő / Mérey Katalin = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 6–7.

101. PAÁL Tamás

Kiegészítések '56 történetéhez / Paál Tamás = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 37–53.

Tartalmazza még: [A Műegyetem 1993. október 22-i ünnepi ülésén mondott Paál Tamás beszéde]. – A cikk a szerző 2013-ban megjelent „'56 ritkán emlegetett részlete” című könyvének felhasználásával készült. – Illusztrációkkal.

102. STANYÓ Tóth Gizella

Értünk szól a dal?! : naplójegyzet Hornyik Miklósról (is) emlékezve / Stanyó Tóth Gizella = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 52–64.

Illusztrációkkal.

103. SZABÓ Frigyes
Síkáros / Szabó Frigyes = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 61–63.

Műmellékletek, illusztrációk

104. ACZÉL Henrik

Tündérek tánca, 1904 / Aczél Henrik ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), a hátlapon.

105. ANONIM

Cseszák Imre családja : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 61.

106. Cseszák István, Mihály fia – 1968 : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 63.

107. Dózsa György születésének 500. évfordulójára 1972-ben kiadott bélyeg : [illusztráció] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 30.

108. Ft. Utsi Jenő : [fénykép] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 7.

109. A „huszár” Kiss Antal... : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 12.

110. Az iskolaépület [Tóthfal] : [fénykép] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 12.

111. Kálmán Imre sorkatona : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 8.

112. Kiemelkedő építészeti örökségünk : Marót középkori erődtemploma... : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 99.

113. Kisajátítás, templomfoglalás? : [fénykép] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 110.

114. Kiss Orbán (kezében harmonika) édesapjával : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 11.

115. Koreni zavičaja / Szülőföldünk Gyökerei egyesület : [2 fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 101, 102.

116. Az óbcesei tanya udvarán : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 65.

117. Pataj Aranka hagyatéka is szóba került a nem befejezett kilakoltatáskor : [fénykép] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 111.

118. Rejtett régmúlt. Rednek (Vrdnik) vára : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 98.

119. Schmitt Pálné Makray Katalin a fociakadémia növendékeivel : [fénykép] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 14.

120. Sindeles István : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 7.

121. Szalánkemén romjai : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 100.

122. Szerémségi táj... : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 97.

123. Vészesen tornyosuló felhők templomunk fölött : [fénykép] = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 106.

124. BALANYI Károly
[Balanyi Károly alkotásai] / Balanyi Károly = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), B3.

Tartalom: Elsodort nemzedék (B3); Magyar ugar : 1. : színes melléklet (132).

125. BALÁZS Árpád G.
Bolond, halálos éj : Ady Endre-versillusztráció / Balázs G. Árpád ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 4.

126. BÁLÓ József
A felújításon dolgozók : [fénykép] / Báló József = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 22.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.

127. BARAKONYI Klára, H.
Áhitat : színes melléklet / H. Barakonyi Klára = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 128.

128. BARANYI Károly
Tanulmány : (katonatípus) / Baranyi Károly ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 115.

129. BARCSAY Jenő
[Barcsay Jenő alkotásai] / Barcsay Jenő = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.).

Tartalom: Szentendrei dombok (a címlapon); Dombos táj (B2); Tájkép házzal (B2); Szentendrei

városrészlet (B2); Ülő nő (B2); Munkás asszony (B2); Részletek a Művészeti anatómiából (4, 9, 13, 16, 19, 21, 29, 44, 72, 85, 88, 98, 155); Néma családi ház (5); Híd (26); Mozaikterv (35); Tájkép házakkal (szentendrei részlet) (64); Álvány festőasztallal (89); Dombos táj (90); Szentendrei táj patakkal (90); Mártélyi táj (91); Barátok (91); Mozaikterv arany háttérrel (92); Fekete-rózsaszín (92); Leányfej bal profilban (92); Napsütés (Emlék I.) (92); Monumentális kép (93); Dinamikus formák II. (93); Kapu fehér fényekkel (93); Szürke kép (94); Különös kép (94); Megközelítés (94); Kompozíció (95); Sárga kép (95); Emlék (95); Freskóterv (83, 95); Kompozíció (95); Világos-sötét ritmus (96); Fejfák (96); Fekete-fehér (96); Konstruktív ritmus (96); Önarckép (99); Kompozíció (101); Tanulmányrajz (154); Passaggio rosa (B3); Ritmus rózsaszínben (B3); Sárga hangulat (B3); Szentendrei kapuk (a hátlapon); Terv a szentendrei mozaikhoz (a hátlapon).

130. BÁRON László
[Báron László alkotásai] / Báron László = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. B3.

Tartalom: Andersen emlékére; Mese.

131. BAYTSAEVA, Lyudmila
Madonna : színes melléklet / Baytsaeva Lyudmila = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 126.

132. BERTALAN Tivadar
[Bertalan Tivadar alkotásai] / Bertalan Tivadar = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.).

Tartalom: Cigány Janus (116); A fűrés nyoma (118); A jéghegy csúcsa (118); Örömgene (118); Ádám ébresztése (118).

133. BIACSI Karolina
...és felújítva 2011-ben : [fénykép] / Biacsi Karolina = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 26.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.

134. A restaurált oltár és kápolnabelső : [fénykép] / Biacsi Karolina = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 20.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.

135. A Szent Veronika-falkép restaurálás előtt : [fénykép] / Biacsi Karolina = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 19.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.

136. A tönkrement ablakokon madarak szálltak be : [fénykép] / Biacsi Karolina = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 23.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.

137. Vajda Tamás és Tóth Alexandra festőrestaurátorok : [fénykép] / Biacsi Karolina = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 25.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.

138. BIRKUŠ, Jozef

Álom / Birkuš Jozef = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 36.

139. BOROS György

Vajdaság : 2. : színes melléklet / Boros György = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 127.

140. BUDAI Sándor

Lovaskatonák, 1915 : színes melléklet / Budai Sándor ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 89.

141. BURCHARDT Bélavári István

Cím nélkül : színes melléklet / Burchardt Bélavári István ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 89.

142. CZÓBEL Marianna

Szeretet / Czóbel Marianna = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), hátlap.

143. CSÁTH Géza

Város holddal, 1907 : színes melléklet / Csáth Géza ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 94.

144. CSÁVOSI Sándor

Karikatúra, 1911 / Csávosi Sándor ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 36.

145. CSINCÁS Elemér

Lovasnő, 1920 / Csincsák Elemér ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. B2.

146. DEIM Péter

A Mester és Balogh László – a háttérben Deim Pál : [fénykép] / Deim Péter = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 103.

147. DELY Teréz

...érettünk, emberekért : színes melléklet / Dely Teréz = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 128.

148. DEMETER Erzsébet

Sárga kabátos nő, 1929 / Demeter Erzsébet ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. B2.

149. DÉŽI, Gyula

Hunyadi : színes melléklet / Déži Gyula = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 131.

150. EISENHUT Ferenc

Kapisztrán Szent János, Hunyadi kirohanása Nándorfehérvárnál 1456-ban c. kép részletvázlata, 1902 / Eisenhut Ferenc ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 5.

151. FARKAS Béla

Kettesben – csók, 1923 / Farkas Béla ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. B2.

152. FEHÉR Kornélia

[Fehér Kornélia alkotásai] / Fehér Kornélia = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), B2.

Tartalom: Miénk itt a tér ; Üzenet.

153. FEHÉR Margit

[Fehér Margit alkotásai] / Fehér Margit = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).

Tartalom: Szarvashalál (címlap) ; Kosztolányi városa (66) ; Memen-tó Vuková : színes melléklet (127) ; Vajdasági emlékek (B3).

154. FELIU-Ferrer Maria Isabel

Szerelmes szempár / Feliu-Ferrer Maria Isabel = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 113.

155. GERÉB Klára

Notre-Dame, 1927 / Geréb Klára ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 12.

156. GYELMIS Lukács

Barackfák hóval, [1930-1940] : színes melléklet / Gyelmis Lukács ; [a fotót Hevér Miklós készítette]

= 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 90.

157. GYÖRGY Zsolt

[György Zsolt fényképei] / György Zsolt = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).

Tartalom: Szennai Kálmán (16) ; Dóczy Péter (17) ; Jónás Gabriella és Dóczy Péter (20) ; Bicskey Lukács (22) ; (Betti az Este a széke-lyeknél...) (27).

158. GYURKOVICS Hunor

[Gyurkovics Hunor alkotásai] / Gyurkovics Hunor = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.).

Tartalom: Szabadság, szerelem (a címlapon) ; Emlékmű (triptichon) (B2) ; Ima a békéért I. (B2) ; Ima a békéért II. (B2) ; Feltámadás (B2) ; Tűzlő (B2) ; Fejfák (B2) ; Tűzka-kas (B2) ; [Grafikák] (4, 6, 28, 36, 39, 42, 53, 55, 60, 67, 70, 76, 95, 103, 105, 115, 120, 121, 122, 123, 124, 125) ; Élettánc (119) ; Kunha-lom I. (126) ; Kunhalom II. (126) ; Tűzkeresztység (127) ; Végítélet (127) ; ABFRA (A boldog feltáma-dás reménye alatt) (129) ; A nemzet emlékére (130) ; Szentlélek (130) ; Bánatfa (130) ; Fénykereszt (130) ; Ősi föld (131) ; Ősök üzenete (131) ; Szabadka tornyai (132) ; Erdélyi vártemplom (132) ; Életfa-halálfa I. (133) ; Életfa-halálfa II. (133) ; Élet-fa-halálfa III. (133) ; Barátok (133) ; Feszület (134) ; Szikra (134) ; Úrva-csora (134) ; Robbanás (134) ; Fu-tótűz (135) ; Feszület (134) ; Tisza-part I. (136) ; Tisza-part II. (136) ; Kompozíció-variációk (B3) ; Ellentét (a hátlapon) ; Hajdúsági csónakfej-fák (a hátlapon).

159. Viharos Délvidék : színes melléklet / Gyurkovics Hunor = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 127.

160. HERMAN Lipót

Bacchanália, [1930-1940] : színes melléklet / Herman Lipót ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 90.

161. HIDASI Ágnes

Az otthon színei : színes melléklet / Hidasi Ágnes = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 125.

162. HÓDI Géza
Lovasok, 1915 / Hódi Géza ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. B2.
163. HOLLÓSY Katalin
[Hollósy Katalin alkotásai] / Hollósy Katalin = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).
Tartalom: Gyermekmondóka (B3) ; Öregtemetői motívum : színes melléklet (128).
164. HRUBÝ Jan
[Hrubý Jan alkotásai] / Hrubý Jan = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).
Tartalom: Hétmérföldes csizma (B2) ; Bürokraták (B3).
165. HUSVÉTH Lajos
Schweidel József szobra Zomborban, [1921] : színes melléklet / Husvéth Lajos ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 91.
166. IVÁNYI Grünwald Béla
Az áldozat allegóriája című színes üvegablakterv, [1912] : színes melléklet / Iványi Grünwald Béla ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 93.
167. JAKOBEY Károly
Virgo Immaculata – Szeplőtelen Szűz, 1871 : színes melléklet / Jakobey Károly ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 93.
168. JUHÁSZ Árpád
Faun / Juhász Árpád ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 37.
169. JUSZKÓ Béla
Lovaskatonák, 1918 / Juszko Béla ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), a címlapon.
170. KABDEBÓ János
Kabdebó Lóránt a szentendrei múzeumban : [fénykép] / Kabdebó János = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 83.
171. KARA Mihály
Játék, 1928 / Kara Mihály ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 9.
172. KÁROLY Ernő
Kikötő, [1914] : színes melléklet / Károly Ernő ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 94.
173. KERNSTOK Károly
Férfi arcképe, 1904 : színes melléklet / Kernstok Károly ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 92.
174. KÉZDI Kovács László
Álmodozás, 1910 : színes melléklet / Kézdí Kovács László ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 90.
175. KÓNYA Ferenc
Konok Tamás, Deim Pál, Balogh László és Kónya Márta : [fénykép] / Kónya Ferenc = 14. évf., 1. [51.] sz. (2014. március 15.), p. 105.
Bárcsay-kiállítás a Haász Galériában, 2008.
176. KOPÓCS Tibor
[Kopócs Tibor alkotásai] / Kopócs Tibor = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).
Tartalom: Az utolsó vacsora c. sorozatból (129) ; György lovag Pannonhalma felett : színes melléklet (130).
177. KOVÁTS Kovásznai István
Kuluncsits István, polgármester, 1899 : színes melléklet / Kováts Kovásznai István ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 92.
178. KUKULKA, Jan
Naszvadi utca / Kukulka Jan = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), B2.
179. KUNHEGYESI Ferenc
Menyasszony : színes melléklet / Kunhegyesi Ferenc = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 126.
180. KUNKOVÁCS László
[Kunkovács László fényképei] / Kunkovács László = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.).
Tartalom: Hajnali halászat (44) ; Tyúkól a bajai szőlőkben (45) ; Tanyai galambdúc (45) ; Rádiózó gulyásbojtár (46) ; Juhászok az angyalházi pusztán (47) ; Rénszarvasáldozat Nyugat-Szibériában, az Ob mentén élő hantiknál (48) ; Zarándokok a Dzsokang kolostor előtt (48) ; Pihenő (49) ; Kőemberek (49).
181. LENKEI [Keller] Jenő
Szobabelső, 1929 / Lenkei (Keller) Jenő ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 8.
182. LIUBA Kornél
Két katona a kocsmában, 1919 / Liuba Kornél ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 99.
183. LÖSCHINGER Béla
Varga Károly arcképe, 1909 : színes melléklet / Löschinger Béla ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 91.
184. MÁRK Lajos
Lány labdarózsákkal, 1923 : színes melléklet / Márk Lajos ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 90.
185. MARKÓ Lajos
Harc, 1937 / Markó Lajos ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 102.
186. MOLNÁR Imre
A sehova sem vezető átjáró őre / Molnár Imre = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 4.
187. MORELLI Edit
[Morelli Edit alkotásai] / Morelli Edit = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).
Tartalom: Az ige (B2) ; Lajtorja (B2) ; Ég és föld között (93) ; Attila, a hunok királya : színes melléklet (131) ; Érettünk : színes melléklet (131).
188. NAGY Enikő
Erdélyi hangulatok, részlet : színes melléklet / Nagy Enikő = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 132.
189. NAGY István
Gyilkos-tó, [1920] : színes melléklet / Nagy István ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 95.
190. NAGYAPÁTI Kukac Péter
Falusi család, [1930] : színes melléklet / Nagyapáti Kukac Péter ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 95.

191. Franciasapkás nő / Nagypáti Kukac Péter = 14. évf., 3. [53.] sz. (2014. augusztus 20.), p. 41.
192. NEMES Fekete Edit
A csodálatos mandarin : Bartók-sorozat : színes melléklet / Nemes Fekete Edit = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 127.
193. NÉMETH Endre
[Németh Endre alkotásai] / Németh Endre = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).
Tartalom: A magyar Szent Korona a Kecskeméti Gimnázium homlokzatán : színes melléklet (125) ; Naszvadi Golgota : színes melléklet (128).
194. NEOGRÁDY Antal
Parasztasszony fehér kancsóval, [1890-1900] : színes melléklet / Neogrady Antal ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 96.
195. NEOGRÁDY László
Vaddisznó vadászat, [1922] : színes melléklet / Neogrady László ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 94.
196. NYILASY Sándor
Hazatérés, [1903] : színes melléklet / Nyilasy Sándor ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 96.
197. OLÁH Sándor
Őnarckép, 1911 : színes melléklet / Oláh Sándor ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 92.
198. PATAKY László
Szántók, [1894] : színes melléklet / Pataky László ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 96.
199. PECHÁN József
Az úr mulat, Zobnatica, 1912 / Pechán József ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. B3.
200. PESKE Géza
Kacsák a tavon, [1904] : színes melléklet / Peske Géza ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 94.
201. PRASZKI Vitty
Csuvas ének / Praszki Vitty = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 125.
202. RÁCZ Ernő
Könyörgés : színes melléklet / Rác Ernő = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 131.
203. REZLER, Jaroslav
Feszület / Jaroslav Rezler = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 103.
204. RUDNAY Gyula
Kiránduláson, 1935 körül : színes melléklet / Rudnay Gyula ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 94.
205. SAMOBORSKI, Bogdan
Arkangyal és részlet / Bogdan Samoborski = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 96.
206. SASSY Attila
Dr. Brenner József (Csáth Géza) könyvjegye / Sassy Attila, Sassy-Szabó Aiglon ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 88.
207. SCHMITT József
Rudics Máté arcképe (korábban Szucsich János arcképe), 1824 : színes melléklet / Schmitt József ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 92.
208. SERBÁKOVÁ Magda
Próféták : színes melléklet / Serbáková Magda = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 130.
209. SERES Tamás
Biacsi Karolina restaurátor munka közben : [fénykép] / Seres Tamás = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 24.
A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.
210. SOLYMOSI Lajos
Tájkép, [1890-1900] : színes melléklet / Solymosi Lajos ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 94.
211. STANYÓ Tóth Gizella
Légvári Sándor : [fénykép] / Stanyó T. [Tóth] Gizella = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 13.
212. ŠTICHA, Petr Lubomir
Naszvadi látomás : színes melléklet / Šticha Petr Lubomir = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 125.
213. STREITMANN Antal
Felsőbányai utca, 1904 / Streitmann Antal ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. B3.
214. SZENDREI Judit
Még van remény / Szendrei Judit = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), B2.
215. SZIRMAI Antal
Kossuth Lajos egész alakos arcképe, 1904 : színes melléklet / Szirmai Antal ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 91.
216. TERNOVÁČZ István
[Papp Ferenc : fénykép] / Ternovác István = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 14.
217. THAN Mór
Mária Terézia császárnő, [1717-1750], 1880 : színes melléklet / Than Mór ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 91.
218. TORNyai János
Boglya, [1909] : színes melléklet / Tornyai János ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 96.
219. TOROK Melinda
Kompozíció : színes melléklet / Torok Melinda = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 127.
220. TÓTH Róbert
Akápolna 2010-es állapotában... : [fénykép] / Tóth Róbert = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 26.
A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolnáról.
221. TÓTH Szvetlána
Gábrriel arkangyal / Tóth Szvetlána = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 53.
222. TÖRÖK Márta, R.
Természet oltára : 1. : színes melléklet / R. Török Márta = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 125.
223. TURI Endre
[Turi Endre alkotásai] / Turi Endre = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).

Tartalom : Nagybaldogasszony : színes melléklet (126) ; Veronika kendője : színes melléklet (126) ; A megfeszített, részlet : színes melléklet (129).

224. VAGN, Hansen

Szeles Erika '56-os hős : [fénykép] = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 35.

225. VÁGÓ Magda

Táj / Vágó Magda = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), B3.

226. VÉGH Éva

[Végh Éva alkotásai] / Végh Éva = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.).

Tartalom: A mélység titkai (B2) ; Egyedül (32).

227. ZÁDOR István

Pásztor, 1931 : színes melléklet / Zádor István ; [a fotót Hevér Miklós készítette] = 14. évf., 2. [52.] sz. (2014. június 4.), p. 96.

228. ZSÁKI István

Csendélet : színes melléklet / Zsáki István = 14. évf., 4. [54.] sz. (2014. október 23.), p. 127.

NÉVMUTATÓ

Ábrahám Dezső P. 17	Csávosi Sándor 144	177, 181–185, 189,	Konok Tamás 20, 33, 175
Aczél Henrik 104	Cseszák Imre 89, 105	190, 194–200, 204,	Kónya Ferenc 175
Ajdić, Ljubiša 77	Cseszák István 106	206, 207, 210, 213,	Kónya Márta 175
Anonim 105–123	Csík Mónika 18	215, 217, 218, 227	Kopócs Tibor 176
Bajnai Gordon 7	Csincsák Elemér 145	Hidasi Ágnes 161	Kornauer Paul 28
Balanyi Károly 124	Deim Pál 11, 20, 175	Hódi Éva 80	Kossuth Lajos 215
Balázs Árpád G. 125	Deim Péter 146	Hódi Géza 162	Kováts Kovásznai István
Balázs Géza 80	Dely Teréz 147	Hódi Sándor 80	177
Balogh László 20, 84,	Demeter Erzsébet 149	Hollai Ferenc 23, 90	Kukulka, Jan 178
146, 175	Dézi Gyula 148	Hollósy Katalin 163	Kuluncsits István 177
Báló József 126	Diószegi György Antal	Hornyik Miklós 102	Kunhegyesi Ferenc 179
Barakonyi Klára H. 127	12–15	Hrubý, Jan 164	Kunkovács László 81, 98,
Baranyi Károly 128	Dobos Marianne 16, 87	Husvéth Lajos 165	180
Barcsay Jenő 11, 20, 33,	Dóczy Péter 69, 157	Huszár Zoltán 24	Légyvári Sándor 48, 211
84, 87, 92, 129, 175	Domonkos László 17	Iancu Laura 25	Lenkei Keller Jenő 181
Báron László 130	Dózsa György 12, 107	Illyés Gyula 29, 30	Liuba Kornél 182
Bata János 1	Eisenhut Ferenc 150	Iványi Grünwald Béla 166	Löschinger Béla 183
Bayer Zsolt 2	Erdő Erika 18	Jakobey Károly 167	Mácsai Tibor 70
Baytsaeva Lyudmila 131	Fabulya Andrea 18	János Pál, II. 53	Madár János 59
Benedikty Tamás 3, 71,	Farkas Béla 151	Jónás Gabriella 157	Magyar Patrióták
85	Fehér Kornélia 152	Juhász Árpád 168	Közössége 34
Bertalan Tivadar 54, 132	Fehér Margit 153	Juhász György 3, 26–28,	Mária Terézia 217
Biacsi Karolina 4, 133–	Fekete György 78	91	Márk Lajos 184
137, 209	Fekete József J. 19	Juszkó Béla 169	Markó Lajos 185
Biacsi Pál 4, 133–137,	Feledy Balázs 20	Kabdebó János 170	Maron Ferenc 31, 35
209, 220	Feliu-Ferrer Maria Isabel	Kabdebó Lóránt 29, 30,	Mérey Katalin 99, 100
Bicskey Lukács 157	154	92	Mickiewicz, Adam 16
Birkuš Jozef 138	Geréb Klára 155	Kádár János 38	Mihályi Czobor 72
Bobory Zoltán 58	Gergely Gabriella 88	Kálmán Imre 46, 111	Mihályi Katalin 78, 81, 82
Bogdán József 48	Gubás Ágota 83	Kalmár Géza 93	Milošević, Slobodan 27
Boros György 139	Gutai István 89	Kalmár-Marón György	Mirnic Károly 36–39
Borsányi Katinka 86	Gyelmis Lukács 156	31, 94	Molnár Imre 186
Budai Sándor 140	György Zsolt 69, 157	Kapisztrán Szent János	Morelli Edit 187
Burchardt Bélavári István	Gyurkovics Hunor 21, 57,	150	Nagy Enikő 188
141	158, 159	Kara Mihály 171	Nagy Ervin 40–42
Civil Örökségvédelmi	Hajnal Jenő 79	Károly Ernő 172	Nagy István 189
Portál 5	Herman Lipót 160	Kávai Anna 95	Nagyapáti Kukac Péter
Cvetković, Srđan 77	Hetzmann Róbert 22	Kemény András 32	18, 190, 191
Czakó Gábor 6	Hevér Miklós 104,	Kernstok Károly 173	Nemes Fekete Edit 192
Czóbel Marianna 142	125, 128, 140, 141,	Kézdi Kovács László 174	Németh Endre 193
Csapó Endre 7–10	143–145, 149–151,	Kiss Antal 109	Németh Gyula 43
Csáth Géza (Brenner	155, 156, 160, 162,	Kiss Orbán 114	Neogrády Antal 194
József) 143, 206	165–169, 171–174,	Klamár Zoltán 96, 97	Neogrády László 195

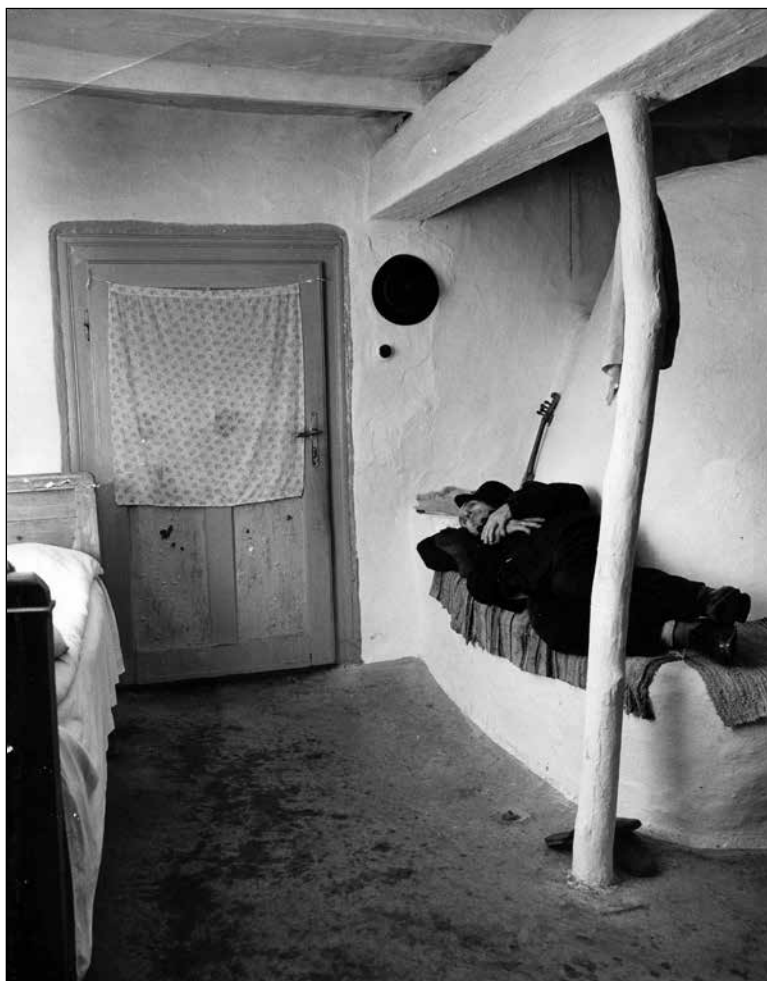
Nyilasy Sándor 196	Sassy-Szabó Aiglon 206	Szentmihályi Szabó Péter 64–66	Varga Károly 183
Oláh Sándor 197	Schmitt József 207	Szidiropulosz	Varga Sándor 19, 68
Orbán Viktor 55	Schmitt Pálné Makray Katalin 119	Archimédesz 82	Végh Éva 226
Paál Tamás 101	Schweidel József 165	Szirmai Antal 215	Vitéz Ferenc 57
Papdi Izabella 44	Serbáková, Magda 208	Szucsich János 207	Werbőczy István 12
Papp Ferenc 48, 216	Seres Tamás 209	Teleki Levente 67	Zádor István 227
Pataj Aranka 117	Serfőző Simon 63	Temesi Ferenc 30	Zsáki István 228
Pataky László 198	Šili, Fedor 70	Ternovác István 48, 216	
Pechán József 199	Sindeles István 46, 120	Thán Mór 217	
Peske Géza 200	Solymosi Lajos 210	Tornyai János 218	
Pozsgay Imre 91	Stanyó Tóth Gizella 47, 48, 77, 79, 102, 211	Torok Melinda 219	
Praszki Vitty 201	Šticha, Petr Lubomir 212	Tóth Alexandra 137	
Prokopp Mária 45	Streitmann Antal 213	Tóth László Gy. 55, 56	
Rácz Ernő 202	Sutarski, Konrad 49, 50	Tóth Róbert 220	
Radnai István 60, 61	Sutarski, Szabolcs 50	Tóth Szvetlána 221	
Raffay Ernő 56	Szabó Ferenc 51–53	Török Márta, R. 222	
Rencsényi Hajnal Elvira 46	Szabó Frigyes 103	Trakl Georg 51	
Rezler Jaroslav 203	Szabó Lőrinc 16	Tráser László 73–76	
Rudics Máté 207	Szabolcay Lajos 54	Turi Endre 223	
Rudnay Gyula 204	Szeles Erika 94, 224	Utasi Jenő 83, 108	
Saitos Lajos 62	Szendrei Judit 214	Vagn, Hansen 94, 224	
Samoborski, Bogdan 205	Szennai Kálmán 157	Vágó Magda 225	
Sassy Attila 206		Vajda Tamás 137	

Helyreigazítás:

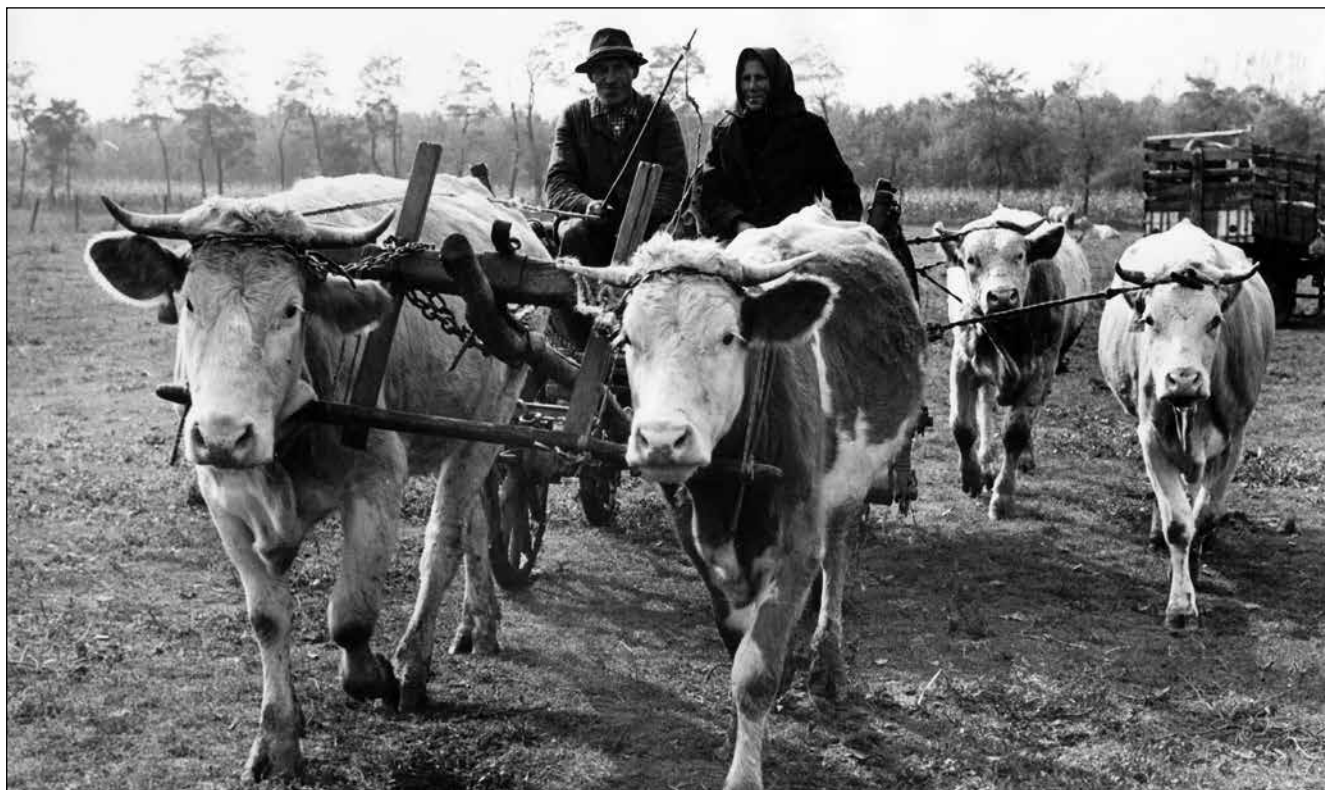
Az Ötven Aracs repertóriumának (Aracs, 2014., XIV. évf. 1. sz.) kijavított névmutatójához tartozik:

Varga Sándor (1927–2011) 313

Varga Sándor (1945–2014) 840, 841, 1020–1024

Öregember

Tehénfogat

Cséplőgép

Тámogatók:

Tisztelt Olvasóink! Ha Önök 2015-ben az Aracs Alapítvány munkáját 1200 dinárral támogatják, akkor mi a továbbiakban is eljuttatjuk Önökhöz az Aracs ez évi négy példányszámát.

		НАЛОГ ЗА УПЛАТУ	
уплатилац		шифра плаћања	износ
		189	1200,00.- din
сврха уплате		валута	износ
Uplata donacije		DIN	
прималац		број модела	позив на број (одобрење)
FONDACIJA „ARACS” HORGOS			160-352841-17
			2015
печат и потпис уплатиоца		датум валуте	
место и датум пријема			

E számunk szerzői

Ács Margit	író, Budapest
Bobory Zoltán	költő, Székesfehérvár
Csáky Pál	politikus, író, Pozsony, Brüsszel
Csapó Endre	közíró, Sydney
Demus Éva	rádiós újságíró, Szabadka
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Domonkos László	író, Budapest
Erdei Kvasznay Éva	képzőművész, Budapest
Gubás Ágota	közíró, újságíró, Szabadka
Gubás Jenő	közíró, Szabadka
Hódi Éva	könyvtáros, Ada
Hódi Sándor	pszichológus, közíró, Ada
Juhász György	hungarológus, író, Budapest
Kabdebó Lóránt	író, irodalomtörténész, Budapest
Körmendy Zsuzsanna	újságíró, Budapest
Kunkovács László	fotóművész, etnográfus, Budapest
Mirnics Károly	demográfus, Szabadka
Papdi Izabella	könyvtáros, Szabadka
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szakolczay Lajos	művészeti író, Budapest
Száráz Miklós György	író, Budapest
Szentmihályi Szabó Péter	
Szikra János	költő, író, Pátka
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Várnagy Márta	író, Budapest
W.-Nemessuri Zoltán	író, Budapest

